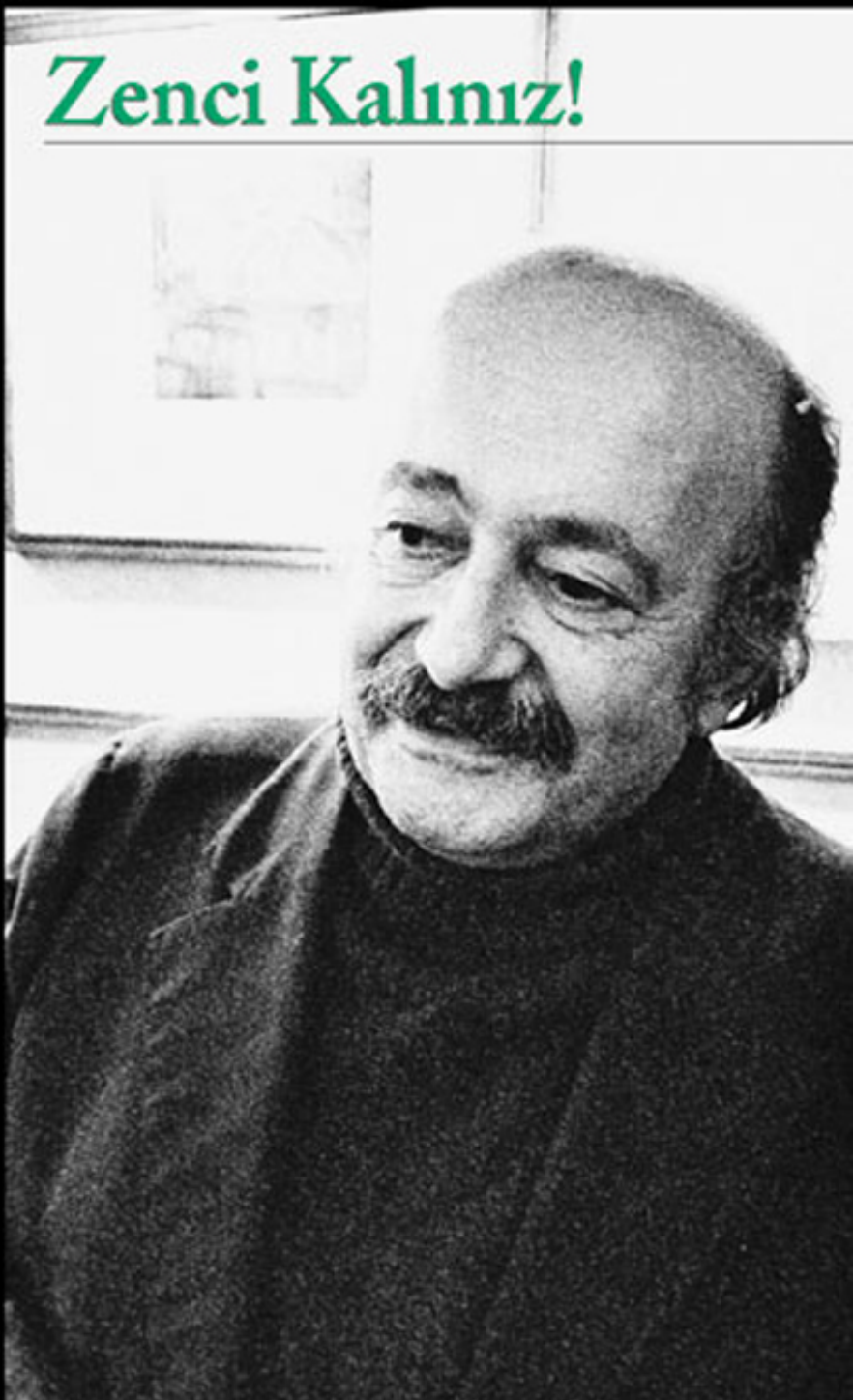
Cihat Burak

Zenci Kalınız!

ÖYKÜ

YKY

ZENCİ KALINIZ!

Cihat Burak *(İstanbul, 8 Ağustos 1915 - 4 Mart 1994)* Öykücü, mimar, ressam. Galatasaray Lisesi'ni ve İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi Mimarlık Bölümü'nü bitirdi (1943). Tekel Genel Müdürlüğü ve Bayındırlık Bakanlığı'nda mimar olarak görev yaptı. 1952'de Birleşmiş Milletler bursuyla Paris'e gitti. 1955'te Türkiye'ye döndü ve yine Bayındırlık Bakanlığı'nda çalıştı. Gaziantep Hükümet Konağı, İzmit Adliyesi, Ankara Banknot Matbaası, Rize Adliyesi, Beşiktaş Şair Nedim İlkokulu gibi yapıların projelerini çizdi. 1961'de yeniden Paris'e gitti, bu sırada bakanlıktaki görevinden ayrılarak resim çalışmalarına ağırlık verdi. 1965'te Türkiye'ye döndükten sonra yurt içinde ve dışında çeşitli sergiler açtı, karma sergilere katıldı.

Yozlaşan değerlere eleştiri ve mizah duygusuyla yaklaştığı yapıtlarında günlük yaşam sahnelerini anılara bağlayarak gerçekleri fantastik bir bağlam içinde ele aldı ve bilinen, tanıdık nesneleri bir düş dünyasının yaratıklarına dönüştürdü. 1970'lerden sonraki resimlerinde ölüm düşüncesini yoğun olarak işledi. Yaşamöykü yanı ağır basan öykülerine de plastik bir tat aktarmıştır, özellikle *Cardonlar*'da (1981) gerçekçi bir yaklaşımla fantastiğin sınırında gezen öğeleri başarıyla iç içe geçirdiği gözlemlenmektedir.

Yapıtları: *Cardonlar* (1981), *Yakutiler* (1992, Yunus Nadi Öykü Ödülü), *Zenci Kalınız!* (2005, YKY).

Cihat Burak'ın
YKY'deki kitapları:

Yakutiler *(2001)*
Cardonlar *(2001)*
Zenci Kalınız! *(2005)*

CİHAT BURAK

Zenci Kalınız!

Öykü

YAPI KREDİ YAYINLARI

Yapı Kredi Yayınları - 1942
Edebiyat - 546

Zenci Kalınız! / Cihat Burak

Kitap editörü: Ömer Faruk Şerifoğlu
Düzelti: Mahmure İleri

Kapak tasarımı: Nahide Dikel

Baskı: Mas Matbaacılık A.Ş.
Hamidiye Mah. Soğuksu Cad. No: 3 Kağıthane-İstanbul
Telefon: (0 212) 294 10 00 e-posta: info@masmat.com.tr
Sertifika No: 12055

1. baskı: İstanbul, Kasım 2003
2. baskı: İstanbul, Ocak 2009
ISBN 978-975-08-0693-X

© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 2001
Sertifika No: 12334
Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında
yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi
İstiklal Caddesi No. 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.yapikrediyayinlari.com
e-posta: ykykultur@ykykultur.com.tr
İnternet satış adresi: http://alisveris.yapikredi.com.tr
http://www.yapikredi.com.tr

İÇİNDEKİLER

Doğuştan Oyuncu Cihat Burak *(Bertan Onaran)* • 7

Ne Şirinlerdi • 11
Yerebatan Konağı • 20
Deli Kız • 25
Otur Niyazi!.. • 36
Asfaltta • 42
Harita • 45
Yed-i Vâhit • 51
Rüşvet • 64
Eşek Nuri Efendi • 72
Tahal Karakolu • 83
Göz Damlası • 88
Zenci Kalınız! • 94
Akbabalar • 98
Uğur Böceği ile Kar Çiçeği • 102
Kâbus • 107
Dev Sanson • 113
Sürüngenler • 129
Bir Koca Kafanın Hikâyesi • 131
Azteklerin Sonu • 137
Tozkoparan İskender • 144
Deli Ali Reis • 153

Abaza Mehmet Paşa • 163
Yaralı • 172
Ebû Mûsa'da Sünnet • 177
İstefanâki • 183
Tekir • 187
Anneannem • 193
İstihare • 207
Sultantepe Ahmet Bey • 216
Gaffar Bey • 223

Doğuştan Oyuncu Cihat Burak

Yapı Kredi Bankası'nın oluşumuna katkıda bulunduğu *Simurg* belgeselini izlemiş olanlar anımsayacaktır: Samih Rifat'ın yönettiği, Zeki Demirkubuz'un çektiği kendisiyle ilgili bölümde, Cihat Bey Samih'e bakarak: "Sizce de öyle değil mi, efendim. Bence Evliya Çelebi, tarihteki ilk gerçeküstücüdür," diyordu.

Aslında, bu niteleme kendisi için de geçerlidir.

Daha önce birkaç kez anlattım; sevgili Aziz Çalışlar'ın evinde ilk karşılaştığımızda, üstelik herkesin bir köşede kendince yaşadığı, müzik çalınan, içkiler içilen, kızların gözüne girmeye çalışılan bir ortamda, oraya benden sonra gelip tam karşımdaki koltuğa buyur edilen orta yaşlı Bey, kimse dinlemediği halde, mırıl mırıl bir öykü anlatıyordu.

Tanışıp dost olduktan sonra, bu öyküyü sayısız kez canlandırmalı olarak dinledik ondan: Sarıyer'de, bir zamanlar tahtaları beyaza boyanmış bir lokanta, yanında da deniz hamamı vardı, kadınlara ayrılmış.

Cihatcığım, o dönemde, o bitip tükenmez merakıyla, oyunculuğuyla, balıkadamlığa vurgunmuş: gözlük, palet, zıpkın her şey yerli yerinde.

Bir gün, deniz hamamının az ilerisinde dalmış, balık vuracak: zıpkını nişanlayıp tetiği çekiyor, ok gidiyor, denizin dibinde toz duman birbirine karışıyor; dağılınca bir de bakıyor, balık az ötede, gözünü dikmiş alay eder gibi Cihat Bey'e bakıyor.

Bu avlanma epey sürüyor, sonuç vermeden; derken su yüzüne çıkması gerekiyor, başını kaldırıp bir de bakıyor ki, kadınlar hamamının tam ortasında.

"Var hızımla oradan kaçtım, efendim!" derdi kıs kıs gülerek.

Simurg'da da söylemiştim, Cihat Burak, çok tutarlı özü sözü bir insandı: resmi, yaşamı, öyküsü, ayrılmaz bir bütündü. Kimseye gösteriş yapması gerekmezdi; hiçbir şeyi başkalarının gözüne girmek, alkış toplamak için yapmazdı; Bütün oyunları, önce kendisi için, o çocuksu, şakacı gönlünü eğlendirmek için oynardı.

Dolayısıyla, oynar gibi yazar, resim yapardı, ama *bozulmamış çocuklar kadar ciddî, içten, sorumlu*.

Yazdığı bir öyküyü, yanında rahat ettiği herkese, önce kendisi kıkır kıkır gülerek sayısız kez anlatırdı.

Evliya Çelebi'ye bayıldığını söylemişti filmde; "Başımın ucunda durur kitabı, büyük keyifle hâlâ okurum efendim," demişti.

Onun gibi, belki bütün büyük içten oyuncular gibi, öyküsünde, anlatısında, resminde gerçekle düş, kurmaca iç içeydi.

Resim yaparken de, öykü yazarken de zorlanmasına gerek yoktu: her şey kendiliğinden oluşur, su gibi akıp giderdi.

Kitaba adını veren öyküyü bize, evde, lokantada, bir dostun evinde, kaç kez, süsleme ve oyunlarında en küçük ayrıntıyı atlamadan kaç kez anlattı; kaç kez hepimizi gülmekten yerlere serdi.

Yapıp yazdığından da tam olması gerektiği kadar emindi hep; yarışmalara, yaşına başına, ününe şu kadarcık aldırmadan girerdi.

Yunus Nadi Ödülü'nü öyle aldı; alınca, bilgeliğinde, alçakgönüllüğünde en küçük bir değişim olmadı.

Nitekim, Paris'te yaşarken, hem de Afrika sömürgelerinden gelmiş, getirilmiş kaçak kardeşlerimiz gibi tam bir "Zenci" gibi küçümsenir horlanırken, açılan Utrillo yarışmasına girer; resmi, benim çok iyi sezdiğim gibi, öbürlerinden daha çarpıcıdır. Aslında yansız bakılabilse, birinciliğin ona verilmesi gerekir. Ama, şimdi artık tabak gibi ortaya çıkan Batılıların amansız, aralıksız Türk düşmanlığı yüzünden, buna olanak yoktur. Çağırıp açıkça olmasa da bunu sezdirip anlatırlar; ve o söylemiş olsa da adını sanını çoktan unuttuğum Avrupalı birine verirler ödülü.

Versinler, hiç umurunda değildir: o yarışmaya girmiş, gücünü gösterip kanıtlamış, içindeki güzelim çocuğu sevindirmiştir nasılsa.

Cihat Burak için, sanat dallarındaki ustalığı için daha çok konuşmak, önce ona sonra kendime saygısızlık olur.

Bu eşsiz öyküleri okurken, ben'inizi onun kadar temiz, çocuksu tutabilmeyi başarmışsanız, kendiniz hak ettiğiniz hazzı dolu dolu tadacaksınız nasılsa.

Yapı Kredi Yayınları'nı, bu benzersiz insanın yazılı resimlerini gün ışığına çıkardığı için yürekten kutluyorum.

Bertan Onaran

Yayın Notu:

Cihat Burak'ın sağlığında yayımlanan *Cardonlar* ve *Yakutiler*'den sonra ardında kalanlardan ilk derleme *Zenci Kalınız!*
Sanatçının aile arşivindeki elyazısı ve daktilo yazılarından derlenen bu kitaptaki 30 metnin çoğu ilk kez okur karşısına çıkıyor.
Daha önce dergilerde yayımlanmış olan metinlerse elyazısı/daktilo halleriyle karşılaştırılarak alındı.
Yayımlanmış metinler: Deli Ali Reis (*Soyut*, 68, Mart 1974), Tozkoparan İskender (*Soyut*, 68, Mart 1975), Ebu Mûsa'da Sünnet (*Soyut*, 84, Ekim 1975), Abaza Mehmet Paşa (*Soyut*, 86, Aralık 1975), Azteklerin Sonu (*Soyut*, 98, Aralık 1976), Otur Niyazi!.. (*Soyut*, 106, Ağustos 1977), Zenci Kalınız! (*Sanat Çevresi*, 40, Şubat 1982), Yed-i Vâhit (*Gösteri*, 31, Haziran 1983), Deli Kız (*Gergedan*, 14, Nisan 1988), Kâbus (*Kitap-lık*, 50, Kasım-Aralık 2001).

Ne Şirinlerdi

Hayatımda kazanmaktan en çok sevinç duyduğum para, Arif Hikmet Bey'in beni sınıfta bıraktığı yılın başında kazandığım elli lira olmuştu. Arkadaşlar bir üst sınıftayken ben bir alt sınıftakilerle beraberdim. Bu arada Gülhane Parkı'nda bir Kisarna Mâden Suyu satış yeri eskiz yarışmasında[1] birinci gelmem sırtıma çöken kasveti biraz hafifletti; ikinci en sevgili paramı Edremit'te kazandım. Edremit Devlet Hastahanesi'nin şantiye şefiydim, New York *Herald Tribune* gazetesi bir Dünya Hikâye Müsabakası açmış, bunun da Türkiye mümessilliğini *Yeni İstanbul* gazetesi yüklenmiş;[2] ben de orada gaz ocağı tamircisinden 25 liraya aldığım elden düşme, dökülen bir daktilo makinesinde "Denizin Sevgilisi" adında bir öykü yazıp göndermiştim. Jüri 6354 hikâye içinde otuz tanesini seçmiş, benimki de vardı, bir gün *Yeni İstanbul*'da hikâyemi[3] çıkmış görünce dünyalar benim olmuştu, 30 lira ödül parası vermişlerdi; tadını ömrüm boyu unutamayacağım kazancım oldu. Bir de ben oradayken genel

1 Sabah ve akşam saatleri arasında yapılan yarışmada, yemeğe çıkılmazdı. Yarışmada 1/20 plan, kesit, cephe ve bir yerden detay istenmişti, 50 lirayı alıncaya kadar göbeğim çatlamıştı. Devlet kırtasiyesi ile ilk ilişkim de bu olmuştur diyebilirim, pul, falan filan, imzalar gırla gittiydi!..

2 *Yeni İstanbul*'u Habib Edip Törehan adında bir zengin çıkarıyordu, amacı *Le Monde* ayarında, ilansız, resimsiz bir gazete çıkarmakmış, gazetenin adı mavi basılırdı, bu şartlar altında fazla ömürlü olamadı, kapandıydı!..

3 Sevim Burak'ın da öyküsü çıkmıştı, minareden duyduğu ezanın sesine âşık olan bir kızın hikâyesiydi galiba soyadımız yüzünden bizi karı koca sanmışlar, kendisini yıllar sonra Ömer Uluç'la evliyken tanımıştım. Baş ödülü Samim Kocagöz aldıydı.

seçimler[4] oldu, Halk Partisi tepetaklak oldu, millet sevinçten deli olduydu, ben de. Arkasından hemen sonra ezanın Arapça okunmaya başlamasından biraz içim burkulur gibi olmuştu; tadına doyamadığım aşçı Ahmet Usta'nın salçalı pilavını yemeye gittiğim bir gün de Ahmet Usta'nın, A be Cevat Bey, gözümüz aydın, Arapça ezana kavuştuk çok şükür, yakında inşallah *şeriat* gelir, dört karı da alınır inşallah, deyince adamakıllı tedirgin oldum. Millet geriye doğru depara yatmıştı bile, Edremit'te duvara çakılı bir çivi gibi yapayalnızdım. Deli Mesude[5] yalnız beni görmeden yapamıyordu, aşçı dükkânında, kitapçıda, Hacı'nın meyhanesinde hep yanımda, karşımda bitiyordu; Afrodit kadar güzeldi, ama deliydi, avuç içi kadar yerde zır deliyle uğraşamazdım, zaten hayatta aklı başında bir kız, kadın ne zaman kısmetim oldu ki!.. Müteahhidin gelmediği zamanlar keyfim yerindeydi, ama o geldiğinde dünyam kararıyordu; paramı bölük pörçük verir, işçilerin yanında beni azarlar gibi konuşurdu, sonra ben de onu azarlamaya başlayınca taşeron da işçiler de beni çok sevdilerdi!.. Müteahhidin kiraladığı koca bir konakta alt katta Nafia'nın sürveyyanı Mustafa Efendi, üst katta bir odada ben, bir de müteahhidin biri kendi, biri de geldiği zamanlar karısının yattığı odanın dışında koca konak bomboştu. Arasıra bir erkek sarman kedi gelir, her tarafı bir teftiş eder giderdi, birkaç kere Mesude'yi atmayı düşündüm odama, müteahhidin kâtibine çıtlattım, ne de olsa yerli gibi: – Aman aman sakın, sakının Cevat bey, dedi, başka bir şey demediydi; delidir o, kurtulamazsınız!..

4 23 Mayıs 1950'de olmuştu, bütün Edremit sabaha kadar uyumamıştı, ilk haberler çok üzücü oldu, Halk Partisi hep öndeydi, milletin ağzını bıçak açmıyordu!.. Sonra sonra radyodan gelen haberler çiçek gibi açmıştı, halk deli gibi olmuştu sevinçten. Kadınlar birbirlerine: – Hemşire ben demokrasiyim, sen de demokrasi misin diye sesleniyorlardı, sonra sonra takke düştü, kel göründü ama iş işten geçmişti, on yıl sonra üç zavallının ipte sallandırılmasıyla demokrasinin göbeği kesildi güya!..

5 Bir gün caddeden geçerken baştan aşağı kırmızı kadife pantolon giymiş çok güzel bir kıza gözüm takıldıydı. Bir külah dondurmayı yalayarak neşe içinde geliyordu, şaşırıp kalmıştım, bakakaldım güzelliğine; o da bana baktı, gülerek yanımdan geçerken dondurma külahını bana uzatarak şaka bile yaptı. Kız deliymiş, sonradan öğrendim, anası oynak olduğu için küçük yaştayken on bir şoför dağa kaldırıp ırzına geçmişler, aklını kaçırmış o yüzden.

Bir gün inşaatta Mustâfendi geldi yanıma, Rumelili, çabuk çabuk konuşur, lafı pek anlaşılmazdı; sır söyler gibi, Cevat Bey[6] dedi bişey süleyecem ama tübe tübe süleyemem!.. Ne var, dedim, Mustafendi söyle çekinme. Müftüye de gittim annattım, olur dedi, iyi saatte olsunlar, belli olmaz, dedi. Kim ne dedi Mustâfendi, hangi iyi saatte olsunlar?.. Fuar panayırında, çadır içinde peri kızı, dedi, gözümle gördüm, tübe tübe ıstağfurullah!..

Gittik gördük, onar kuruş verip, girer girmez çift başlı buzağı, ilerde köşede incecik bir ayağın üstünde sette bir güvercin oturuyordu. Edremit'te[7] panayırdaki çadırlardan biriydi; çığırtkan kapıda avaz avaz: – Kafdağı padişahının kızı, duhuliye on kuruş diye cıyak cıyak bağırıyordu. Müşteriler dolunca çadırın sahibi herkesi merakta bırakan uzunca bir tekerlemeden sonra güvercinin üstünde durduğu setin perdesini kapattı. İşte dedi kuş gitti, Kafdağı padişahının kızını almaya gitti, hıçkırır gibi yaptı, işte dedi, işte geldiii, diye haykırdı, gördük görmedik demeyin, karşınızdaaa!.. Perde açıldı, güvercinin yerinde sarı benizli bir kız, dirseklerinden aşağısı yok, ben de şaşırdım kaldım, Mustâfendi'nin dudakları kıpır kıpır kıpırdıyordu, kırmızımtrak bıyıkları dikilmişti adeta, adam konuştu kızla: – Ey Kafdağı'nın sultanı, nerden gelirsin?.. Kız sinek vızıltısı gibi bir sesle: – Kafdağı'nın arkasından geldim, dedi. Ne yersin, ne içersin? Kız incecik sesiyle: – Sabahları bir hurma, akşamları da bir zeytin tanesi yerim, sabah ezanında, öğle namazında, yatsı ezanında altın bir yüksük içinde zemzem suyu içerim dedi. Perde kapandı, hemen açıldı. Güvercin, kızı Kafdağı'ndaki babasının sarayına bırakmış dönmüş gelmişti bile!... İş benim de kafamı kurcaladı. İncecik bir ayağın üstündeki sette güvercin yok oluyor, yerine yarı belinden aşağısı olmayan bir kız geliyordu, iki gün kafam adamakıllı karıştı, sonra yalnız gitti. Seti taşıyan ince ayağın dibinden büklüm büklüm iki kurdele çadırın bezine tutturulmuş yukarı çıkıyordu, çadırın bütün süsü de buydu; zaten, bilmeceyi sökmüş-

6 Bana hep Cevat ya da Cavit derler çoğunlukla!..

7 O yıllarda Edremit'in nüfusu 1200'dü, her yıl panayır kurulurmuş.

tüm[8] ama Mustâfendi'ye hiçbir şey çıtlatmadım, rüyasını bozmak istemedim!..

İnşaatın taşeronu Hasan Hüseyin Usta'yla bazen kahvede oturur konuşurduk, sonra o evine çekilirdi. Koyu Müslümandı, içki filan içmezdi, arasıra Belediyede çalışan elektrik mühendisi Sadi Bey'le kasabada bir tur atar, tepe gibi bir yerdeki bir bahçede çay içerdik. Benim asıl arkadaşım inşaatın devam ettiği tepenin hemen yakınındaki çarşı içindeki kahveye gelen Pehlivan Osman Ağa'ydı, evi de hemen oracıktaydı. Oğluyla dargınmışlar, oğlu Halk Partili, Osman Ağa Demokrat Partili olduğu için konuşmuyorlarmış. Koca evin iki kanatlı sokak kapısının ortasından bir duvar çektirmişler, birbirlerini görmeden girip çıksınlar diye; onunla gidip konuşurdum arasıra, sohbet ederdik. Bir gün: – Mühendis, dedi, her şeyi bilirsin, suyun altıyla üstü nedir bilir misin?.. Düşündüm, Boğaziçi'nin ters akıntılarının olduğu söylenir dururdu, alttaki akıntı Karadeniz'e doğru akarken, üstten Akdeniz'e doğru başka bir akıntı olurmuş, anlattım, ses çıkarmadan dinledi; acı acı güldü: – Her şeyi bilmesine bilirsin ya, dedi işte bunu bilemedin mühendis!.. Neymiş peki dedim, suyun altı üstü?.. Suyun üstü Bismillâhirrahmanürrahim, altı Ya Rabbi şükürdür... Pespembe yanaklarından öpmek geldiydi içimden ihtiyarı!..

Kardeşim anlattıydı Tefenni'de çok soğuk bir gün kapının anahtarını içerde unutmuşlar içeri giremiyorlarmış. Eşi teğmen, incecik emirberi alçacık bodrum penceresinden sokmuşlar içeri girmiş kapıyı açmış, soğuktan donmaktan kurtulmuşlar!.. Sonra emirber gerisin geriye dönmüş, bunların şaşkın bakışları arasında girdiği gibi ıkına sıkına bodrum penceresinden sokağa çıkmış!..

* * *

Ankara'da boğucu sıkıntılı bir yedek subaylık devresinden sonra, kura çektik. Hazreti Zendegânî[9] sülalesinden Hüseyin Avni Hoca, Karadenizli çok üşüyen Hüseyin Torun, Cevdet Yurtseven, Aydın Boysan, Arap Nedim, kavanozdan kuralarımızı çek-

8 Çok basit bir ayna oyunuymuş meğerse!..

9 Bayburt'un Hazreti Zendegâni sülâlesindenmiş kendi ifadesine göre!..

miştik. açıldı, Erzurum'u çekmişiz, hem de Erzurum'un kendisi değil, seksen kilometre ötedeki Kızıl Kilise'de çadırlı istihkâm taburu. Yedek subayda sınıfta, şurda, merdiven altlarında, arazide silahı sırtında yatıp kalkıp beş vakit namaz kılan Hüseyin Avni Torun zındığın teki çıktıydı. Aydın Boysan, ben üçümüz aynı çadırda yatıyorduk. Sabah olunca Hüseyin Avni Torun cıyak cıyak emirberine seslenir, canhavliyle Aydın'la ürpererek uyanırdık; her ne kadar sabahleyin nara atarak emirberini çağırmamasını söyledikse de dinletemedikdi!.. Bir gün çadırda bir içki âlemi yaptıkdı, erlerden biri: – Aynaya bakger tuguvalet yapger amcamın kızı meryemo diye bir türkü tutturduydu. Hoca, –rakının lafından bile ödü kopan Hoca– hepimizden daha zındık çıkmıştı, o akşam da çok içti, yapma Hoca, etme Hoca dedikse de dinletemedikdi, hele "amcamın kızı meryemo"da iş adamakıllı çığrından çıktı, zil zurna sarhoş olan Hoca'yı zor bela yatağına götürüp yatırdıkdı!.. Biz Aydın'la uykumuz gelmemiş konuşuyorduk ki Hoca gözleri kapalı yatağından ayağa kalktı, nizamî vaziyette hazırol durumunda bir Aydın'dan tarafa, bir benden tarafa görkemli bir *tavus kuyruğu* çıkarıp, yine gözleri kapalı küt diye yattıydı. Sabahleyin yine bizi uyandırdı feryad feryada, beğendin mi Hoca yaptığını, dedik, sana söyledik de o kadar. Ne yapmışık ki, dedi. Ne yapacaksın, dedik daha, baksana etrafı berbat ettin, kustun: – Ben kusmadım, onu siz yapmışsınızdır dedi, kesti attıydı!..

Sonra Aydın'ın eşi geldi, çadırda barınamazlardı, Dumlu'ya gittiydi!.. Ordugâhta hayat devam ediyordu, makineli tüfek ve tank dâfi kazmatları yapmaktı görevimiz.[10] Bir gün ordugâhta nöbetçiydim, herkes gitmişti, karargâh çadırında İngilizce çalışırken metod kitabının üstünde iki karınca belirdiler, dövüşmeye başladılar. Karıncaların ne kadar akılsız olduklarını görmek için izlemek kâfidir, akıl almaz işler yaparlar. Bir gün baktım kıyâmet kadar karınca, çekirge ölüsü getiriyorlardı. Bu sanki

10 Moloz duvarlı, aşağı yukarı 300x400 ölçüsünde olurlardı, dört kat hazırlı, yani armatürlüydüler. 300 dozlü beton döküyorduk, çakıl söz konusu bile değildi. Dağlarda Birinci Dünya Harbi'nden kalmış, o bölgenin şoselerini yapmak için kilometreler boyunda gayet muntazam figüre edilmiş/istif edilmiş milyonlarca metreküp mıcır vardı!..

insanların bir mavnayı sırtlamaları gibi bir şeydi, yuvaya nasıl sokacaklarını merak ediyordum. Pertavsızla bakıyordum; antenler durmadan oynuyor, kimbilir ne konuşmalar oluyor, ne emirler veriliyordu. Nihayet beklediğim oldu, karıncayı yuvaya sokamadılar, çünkü baş aşağı değil kıç aşağı sokmaya çalışıyorlardı. Evvela her birisi bir kum tanesi alıp girişi genişletmeye başladılar, fakat ne kadar genişletirlerse genişletsinler çekirgenin dikenli bacakları takılıyor; nihayet mevtayı başı dikine sokmayı akıl edebildiler, çekirgenin yavaş yavaş yuvanın ağzından içeri kayboluşunu seyrettimdi!.. Kitabın üstünde iki karıncanın dövüşünü seyrediyorum, anlaşılan birisi yabancı bir yuvanın karıncası, yanlışlıkla düşmüş buraya. Maç spikerlerinin maç anlatışı gibi elimde kalem ayrıca da saatimde saniyeleri not ederek kavgayı kendi kendime anlatıyorum. Pertavsızda görünüşleri çıplak gözle görünüşleri gibi hiç değil, bir ortaçağ şövalyesi gibi ikisi de tepeden aşağı zırhlı ve silahlıydılar. Her saldırışta kitabın üstüne bir anten, yarısından kopmuş bir bacak, şu bu, pek de göremediğim bir şeyler dökülüyordu; insafsız amansız bir dövüştü bu, ölüm kalım dövüşüydü. İkinci saatin sonunda ne anten, ne el, ne ayak kalmamıştı artık. Sağlam kalan kıskaçlarıyla birbirlerini incecik bellerinden kavradılar, inşaatlarda demircilerin koca makaslarıyla kırk milimetrelik demiri kesişleri gibi birbirlerini bellerinden kestiler, bir iki titreyip öldüler!.. Sanki kavgadan çıkmış gibi yorulmuştum, ordugâhta Mehmet Uzun'la benden başka kimse yoktu; Yusufeliliydi, ikide bir şöyle bir uğrayıp bakıyor, pertavsızla ne yaptığımı anlayamıyordu herhalde. Maç amigoları gibi yorulmuştum, bağırmaktan değil ama iki saattir amansız bir kavgayı izlemekten boğazım kurumuştu.[11] Bir kilometre ötede 18. Tümen vardı, Mehmet'i çağırdım, Mehmet dedim, tümene kadar git de bana iki şişe bira alıp geliver hadi!.. Mehmet, başüstüne komutanım, dedi fırladı gitti, ama gidiş o gidiş. Bir türlü gelmiyor, terhisine de az kalmış, askerden de kaçamaz ki; neden sonra geldi, bir selam çaktı: –Bulamadım komutanım, dedi!.. Vah vah dedim, öyle de susamıştım ki, neyse! Bana, çok teeddüp ettim komutanım, dedi. Neden bu

11 Dövüş hatırımda kaldığı kadarıyla iki saat sürmüştü, her şeyi not etmiştim ama ne yazık ki bu notlarımı kaybettim!..

kadar utanmıştı acaba?.. Bunda utanılacak bir şey yok ki, bulamamışsan bulamamışsın ne var bunda, diye yanıtlayınca, ama çok çok teeddüp ettim komutanım, dedi gittiydi!.. Sonra düşündüm; saatlerce elinde pertavsız kitap okuyan *âlim* bir asteğmene düpedüz, bulamadım demeyi pek kaba bulmuş olmalıydı herhalde. Birayı bulamadığı için çok çok teeddüp etmiş, aramış yâni!..

* * *

Akademi'nin ilk iki yılında askerlik kampını Kâğıthane'de yapmıştık. Sinekli aşçı dükkânında yemeklerimizi yiyor, tahtakurularının orduyla çıktığı gecelerde kaşınmaktan uyuyamıyorduk. Ahmet gizlice eve sıvışır, sabahleyin erkenden gelirdi. Ben, Ahmetçiğim derdim, bâri bir çift çorabını bırak da tahtakuruları çakmasın diye şaka ederdim Ahmet'le; o kadar fena kokardı ayakları!.. Gündüzleri derede toplu iğneyle küçük balıklar tutar tekrar suya atardık, o kadar aptal balıklardı ki bir tanesinin birkaç defa yakalandığı olurdu!.. Ben boya takımımı alır, o zaman sapasağlam ayakta duran Sadabad'ın[12] korusunda resim yapar-

12 Sadabat Kasrı: III. Ahmet tarafından yaptırılmış. Padişahın burayı sevdiğini gören devlet adamları, zenginler de Kâğıthane'yi köşklerle donatmışlar. Patrona İsyanı'nda Sadabat Kasrı'nın birkaç kaplaması koparılmış, hünkâr yapısı olduğu için çok zarar vermemişler, birkaç da köşk yakıp çekilip gitmişler. Herkesin kendi köşkünü yıktırması emrini padişah vermiştir. Damat İbrahim Paşa'yla eşkıyanın istediği kimseler boğdurulmuş, ama padişah da hal edilmekten kurtulamamış, yeğeni I. Mahmut'u uykusundan uyandırıp iki gözünü öperek: – Kalk padişahım, devlet etme sıran geldi, diye birkaç saat konuşup nasihatlar ettikten sonra beş yaşındaki oğlu I. Abdülhamid'i elinden tutarak çimşirliğe doğru yollanmış. III. Mustafa zamanında adamakıllı bir tamir gören kasır, küçük geldiği düşüncesiyle Abdülaziz tarafından yıktırılarak Sarkis Balyan'a daha büyük olarak yeniden yaptırılmıştır. Bizim kamp yaptığımız yıllarda selamlık ve çok büyük harem kısımlarıyla saray ayaktaydı, alt kat pencerelerinin camları kırık olanlarına kimse girmesin diye tahtalar çakılmıştı. Dilşat Eremle'yle ben bu tahtalardan birini söküp saraya girmeyi başarmıştık. Bu binanın adı kasırdı ama aslında saraydı, sapasağlamdı, yalnız üst kattaki oval çatısından bir sızma olmuş, parkede bir çürüme başlamıştı, bir metre kare kadar bile yoktu, bir kiremit aktarmasıyla giderilebilecek bir ârıza. Ertesi yıl tekrar geldiğimizde döşemedeki çürüme adamakıllı büyümüş kirişe bile bulaşmıştı. Saray görülmemiş bir güzellikteydi, mimarlık açısından da süsleme açısından da Sarkis Balyan'ın en başarılı saraylarından biri. 8 mili-

dım, ömrümün unutamayacağım tatlı zamanlarıydı!.. Üçüncü sınıfta, artık şimdi yıkılan Harbiye mektebinde yatıyor, talim için Kağıthane'de Cehennem deresine iniyorduk. Mataralarımızı doldurmamız sıkı sık tenbih edilirdi. Komutanımız bir assubaydı; çok sert, disiplini seven ve de ilk önce kendine tatbik eden bir kişiliği vardı. Talimden çok ders görmekteydik, bu dersleri bir bölük istihkâm eriyle beraber görüyorduk. Cehennem deresinin sıcağı dayanılmaz gibiydi. Bir seferinde bir atış taliminde en iyi puanı tutturduğum için üç gün izinle mükafatlandırılmıştım, asker elbiselerimi çıkardım terden ıslana-kuruya kendi kendilerine ayakta duracak haldeydiler, hemen sivillerimi giyip kendimi Balıkpazarı'na attımdı. Kamp yirmi gün sürüyordu, her gün Kâğıthane'ye iniyorduk, Sadabad'ın ulu ağaçları, dere, sinekli aşçı dükkânı bile gözümde tütüyordu. Bir gün güneşin

metre kristal camlar takılmıştı, meşe doğramalara, bisiklet zincirleriyle işleyen kontrpualar (pencereleri kaldırıp indirmeye yarayan ağırlıklar) mükemmel işlemektey→diler, çok az bir güçle yüzlerce kiloluk giyotin pencereyi indirip kaldırmak mümkündü. Üst kata çıkan merdivenin bütün parmaklıkları billurdandı, tavanlar duvarlar Ayvazovski'nin daha başka ressamların resimleriyle süslüydü, yalnız bu resimlerle apayrı bir resim müzesi açılabilirdi!.. Binanın mimarisi de kullanılışa göre yapılmıştı; çatı arasından her gözdenin dairesine bir döner merdivenle iniliyor, bu suretle padişah kimse görmeden, duymadan istediği gözdesini günün her saatinde ziyaret edebiliyordu. Cetvel-i simin kenarındaki geniş saçaklı müzik köşkü, üzerine yıldırım düşen bir ulu çınarın altında kalıp yıkılmış ama bütün parçaları yerde tastamam yatmaktaydı. Artık bir orman halini almış bahçesindeki erik ağacına çıkar, şapkalarımızı tadına doyulmaz eriklerle doldurur, hiçbir manavın bulunmadığı Kâğıthane'de bu erikleri nereden bulduğumuza arkadaşlar şaşarlar, ama biz söylemezdik!.. İlk Sadabad'ın IV. Louis devrinde Fransa'ya giden Yirmisekiz Sait Çelebi'nin aldığı krokilere, yahut da verilen planlara göre yapıldığı söylenir. I. Fransuva'nın yaptırdığı Fontainbleau Sarayı'nda da bir kanal olduğu görülmekte, ama gerek saray, gerekse su kanalı, benim gördüğüm Sadabat Sarayı'na kıyasla her bakımdan yavan kalıyor. Ama Fontainbleau Sarayı kadir bilen bir uygarlığın koruması altında bu güne kadar gelmiş, talihsiz Sadabat Sarayı ise Fahrettin Altay Paşa'nın yıkıcıları elinde yerle bir edildi, yerine anlamsız bir istihkâm okulu konduruldu.

Şimşirlik veya Çimşirlik: III. Mehmet'ten sonra şehzadelerin sancak beyliklerine gönderilip *Devlet İradesi Stajı* yapmalarından vaz geçilmiş, padişahın erkek çocukları, sarayın bir kısmında yaptırılmış onbeş kadar tek katlı dairelerinde hapis hayatı yaşamaya başlamışlardı. III. Mehmet tahta çıktığı günün gecesinde, deli olan kardeşini bırakmış, ondokuz kardeşini boğdurmuştur, bir delinin tahta çıkmasını mümkün görmediği için sonradan iki kere cülus eden tarihin meşhur Deli Mustafa'sına dokunmamış!..

alnında oturmuş istihkâm assubayını dinliyorduk, karşıda erat da bizim gibi oturmuş dersi dinliyorlardı. Astsubay pamuk barutunun özelliklerini anlatıyordu; yıllar sonra Erzurum'da Kızılkilise'de Tortum çayında alabalık avlamak için harcadığımız pamuk barutuyla ilk önce o kampta tanışmıştık!.. Assubay anlatıyordu, pamuk barutunun vurmakla, kesmekle, ateşe atılmakla patlamadığını, aracın içine yerleştirilen bir fünyenin[13] ateşlenmesiyle 1200 derecede patladığını anlattı uzun uzun, sordu soruşturdu, herkesin öğrendiğine kanaat getirdikten sonra bize dönerek: – Şimdi göreceksiniz dedi, sen dedi, Mehmet kalk. Eratın arasından Mehmet kalktı. Şu testereyi al, ileride gördüğün su kulesini pamuk barutunu testereyle keserek havaya at. Mehmet elinde pamuk barutu ve testere kalktı, ama ilerdeki su kulesine gitmedi, yanında oturan erin kulağına bir şeyler söylemeye başladı. Sonra kalktı, biraz gerideki erlerden birinin yanına çöktü, mırıl mırıl bir şeyler konuştu onunla da; birkaç kişiyi daha dolaştı, sonra su kulesine doğru yürümeye başladı, yarı yolda: -Asker, diye haykırdı astsubay gök gürler gibi, buraya gel! Mehmet geldi, adamakıllı bir zılgıt yedi, gitti yerine oturduydu. Biz de merak etmiştik, sorduk sonra onbaşısına, Mehmet'in neler konuştuğunu merak etmiştik. Onbaşı, köylüleriydi onlar, dedi. Zaten çoğumuz aynı yöredeniz, Mehmet kendi hemşerileriyle helallaşmışmış[14] meğerse!.. Kendi kendime, eğer Mehmet Fransa'da olsaydı ve de ressam olsaydı herhalde Douanier Rousseau gibi büyük bir ressam olurdu, diye düşünmüştüm o gün.

11 Şubat 1993, Perşembe

13 Fünye: Kurşun kalem kalınlığında birkaç santim boyunda bir ateşleyicidir.

14 Ölmeye gitmeden evvel son vazifesini yapmış zavallıcık, borçlarını söylemiş, alacaklarının borçları ödendikten sonra anasına verilmesini vasiyet etmişmiş!..

Yerebatan Konağı

Sultanahmet'te şimdi Emniyet Amirliği olan beyaz ahşap binanın tam karşısındaydı. Kulaklarına kadar geçmiş aziziye fesi, geniş omuzlu, göğüslü, göbeğine kadar sakallı bir Osmanlı paşası kadar heybetli bir binaydı. Kara kaplamalarının altında kimbilir ne günler görmüş geçirmişti. İşte bu binaydı bana "Millî Mimari" ödevi olarak verilen... Yarı beline kadar toprağa gömülmüş üçüncü sınıf bir Osmanlı çeşmesinin bile yok olmaması için elime kılıcımı alıp dövüşmekten çekinmeyecek kadar bu eski devrin yadigârlarına sevgi dolu olan ben, Yerebatan Konağı'nın yere batmasını bile istedim kaç kere!.. Zaten batacak bir yeri de yoktu zavallıcığın, batsa batsa üstünde sfenks gibi oturduğu Yerebatan Sarayı'nın, Bizanstan kalma o ünlü sarnıcının dibine batardı ancak...

Eyüp'e giderken yolun sağ tarafındaki kârgir binanın yemiş odasının[1] rölövesini yapmak kâfi görülmemişti, aslına bakılırsa eski binadan kala kala bu yemiş odası kalmış denebilirdi, binanın içinde zangır zangır bir çivi fabrikası çalışmaktaydı, kimbilir vakti zamanında içinde keyif ehli insanların ne yemişler yiyip, helva sohbetleri yaptıkları bu oda beş metreye beş metre kadar, kapı lentosunun üstünden bütün odayı fırdolayı dolanan yemiş kurutmak için yirmibeş santim kadar genişlikte işlemeli, altın varaklı bir rafın olduğu, raftan kubbe başlangıcına kadar belki

1 Yemiş odası: Türklerde *mekân* kültürünün zenginliklerinden biri. Kasırlarda, konaklarda, saraylarda yemiş odaları vardır. Bunlardan en ünlüsü Topkapı Sarayı'nda III. Ahmet yemiş odasıdır.

iki metreye yakın yükseklikte, vaktiyle boyalı oldukları anlaşılan, içlerinde türlü tefârik yemişlerin, çiçeklerin yığıldığı kabartma stük panolarla süslüydü. Kubbe yıkılmış yerine adi bir betonarme döşeme atılmıştı, sonradan Osman Hamdi Bey'in arşivinden[2] kubbenin eski hâlini de çıkarıp rölöveye koymuştum... Hocamız[3] bu çalışmayı haklı olarak kâfi bulmadı, bana Yerebatan Konağı'nın rölövesini[4] yapmamı da söyledi... Güneşli bir gün *keşif dersinden*[5] kaçıp tramvaya bindim, Sultanahmet'te sora sora konağı buldum, bahçe kapısının ipini çekince kendimi koskoca boz bir çoban köpeği ile burun buruna bulmam da bir oldu. Köpek hırlayıp mırlamadı, ilerde bir kapının önünde maltızın üstünde yemek pişiren yaşlıca bir kadına doğru yürüdüm, fakir fukara mahallelerinde elinde çantası ile dolaşanları pek sezmezler, ya tahsildardır, ya vergi memuru ya da böyle kendi haline bırakılmış binalarda oturanları rahatsız etmek için icat edilmiş birtakım adamlar sanırlar... Kadıncağıza gidip derdimi anlatmaya çalıştım, evvela pek anlayamadı, neyi ölçecekmişim?.. Ne için ölçecekmişim?.. Kendimin mimarlık *talebesi* olduğumu, bu binayı ölçüp biçmemin bana vazife olarak verildiğini, yapmazsam sınıfta kalacağımı anlattım. Kadın eliyle önünde durduğu kapıyı göstererek: – İşte evlâdım dedi, benimki iki göz, bir de helâ aralığı var, ama burada en aşağı on, on iki aile oturur; gir benimkini ölç ama ötekiler ne derler bilmem?.. Kadıncağız haklıymış meğer, işe başlamak için teker teker herkesin müsaadesini almam gerekiyordu elbette, postacı gibi kapı kapı dolaşmaya başladım. Kapıların kimi avluya, kimi koskoca *Berhanenin* merdiven aralıklarına şuraya buraya açılıyordu, eve her yerleşen birkaç odalık bir kısma el koymuş gelişigüzel açtıkları kapıları kendilerine göre kullanmaya başlamışlardı... Teyzenin –ben artık ona teyze diyordum– dairesinin yanındaki sokak kapısını çaldım, hiç ses

2 Osman Hamdi Bey'in arşivi: Osman Hamdi Bey herhalde müzeler müdürü olduğu sıralarda İstanbul'un bellibaşlı binalarının büyük boy iç ve dış fotoğraflarını çektirmiş. Bunlar çok muntazam bir şekilde kutular içinde zannediyorum Çinili Köşk'te muhafaza edilirdi. Duyduğuma göre bunlar dağıtılmış.

3 Sedat Hakkı Eldem.

4 Rölöve: Mevcut bir binanın çeşitli ölçeklerde durumunu gösterir çalışma.

5 Keşif dersi: Bir eşyanın veya bir binanın bütününün veya bir kısmının yeniden inşa yahut tamiri halinde kaça mal olacağını öğreten bilgi dersi.

sedâ yoktu; bu ara taşlığın yanındaki kapı açılıp küçük bir kız ne istediğimi sordu. Dilimin döndüğü kadar anlatmaya çalıştım. Dışarı çıkıp arkadan dolaşıp Hacınine'nin kapısını çalmamı söyledi. Bir alay tavuğun çalı çırpının arasından geçip Hacınine'nin kapısı olduğunu tahmin ettiğim bir kapıyı çaldım. Burası konağın ayrı bir bölümü olmalıydı; yaşlı bir kadın inleye inleye kapıyı açtı, biraz sonra mıhlama sağır olduğu meydana çıktı; kıız, diye seslendi içeriye, gel bak birisi gelmiş, ne istiyor anlayamadım... Şıpıdık terliklerin sesinden *kız*'ın uzakta olmadığı anlaşılıyordu; nihayet geldi, elli yaşlarında kadar, saçı başına karışmış, kırmızı yüzlü, küçücük yuvarlak gözlü, bir ayağı da sakat... Onu görür görmez bu iş olmaz arkadaş, dedim kendi kendime; hakikaten de olmadı, derdimi anlatmaya çalışıyorum: – A, â, üstüme iyilik sâlık ayol, diyor *kız*; bu ne biçim iş böyle, biz de mahalle mektebine gittik ama kimsenin evini mevini ölçmedik, bizim erkeğimiz yok, olacak iş mi bu, diye şarkkadak kapıyı yüzüme kapadı. Birkaç kapı daha çaldım, ya kimse yok yahut da istemediler, ben de vazgeçtim; olacak iş değildi bu, durumu gidip Hocaya anlattım, anlayışla karşıladı. Kimbilir benden evvel kimleri göndermiş, hepsi de ters yüzü dönmüşler... Bu sefer Emirgân'daki Kazıklı Yalı ile Şerifler Yalısı'nın harem dairesinin rölövesini istedi, üstümden bir yük kalkmış gibi ferahlamıştım; asıl felaketin bundan sonra geleceğini nasıl bilebilirdim?.. Bir taraftan sınıf projesi, diğer taraftan ders senesi sonu telaşı içinde iken buz gibi haber Mehmet Bey'den geldi. O zamanlar iki elin parmakları kadar az memurla idare edilen Akademi'de Mehmet Bey en marifetli parmaktı, onun haberi olmadan kuş bile uçamazdı koca Akademi'de... Bir gün o esrarlı haliyle beni koridorda yakalayıp devamsızlıktan sınıfta kalacağımı söyledi, keşif dersini *serip*, rölöveye gitmem sebepti buna. İki ders arka arkaya *nâmevcut* yazılmışım, o gün rölöveye gittiğimi her ne kadar anlatmaya çalıştımsa da Mehmet Bey, Nuh dedi peygamber demedi; Mehmet Bey'in Nuh demediği şeye de kimse Nuh diyemezdi... Mehmet Bey 40 yıllık idareci tecrübesiyle nasıl bir yıkıma uğradığımı gördü; bir dersin yerine başka bir derse gitmenin mânâsızlığını anlattı bana. Hiçbir şey beni kurtaramazdı, yalnız o dersten değil bütün derslerden imtihan haklarını kaybediyor-

dum; bu işler şimdiki gibi yazboz tahtası değildi, sınıfta kalınır mı, kalınırdı... Her ne kadar beni pek sevmez, serkeşlerden sayarsa da, yine bir çare düşündü, buldu da belki; o perşembe günü rölöveye gittiğimi *resmî* bir belgeyle kanıtlamalıydım. Bu belge nereden alınırdı, en iyisi orada olduğumu isbat edip, *semtin* karakolundan alınırdı... Hemen öğleden sonra vakit geçirmeden kendimi Sultanahmet'e dar attım, doğru komisere çıkıp geçen perşembe günü ölçülerini almak için Yerebatan Konağı'na gittiğimi, beni içeri almadıklarını, vazifemi yapamadığım için sınıfta kalacağımı, bana o gün orada olduğuma *dair bir kâğıt* vermelerini söyledim... Komiser nasırına basılmış gibi hopladı yerinden: – Ne kâğıdı kardeşim, yâhu deli misin sen? dedi.

– Buraya geldiğime, binaya giremediğime dâir bir kâğıt!.. Beni içeri sokmadılar.

– Ben kerâmet sahibi miyim; buraya ne zaman geldiğini ne bileyim, sonra *mesken masûniyeti* var, evidir sokmaz, sokmaz...

– Ama sınıfta kalıyorum Komiser Bey, hem şahidim de var, buraya geldiğimi gören var, isterseniz gidip getireyim!..

Hakikaten karakola gitmeden evvela konağa uğramış, o gün konuştuğum kadını bulmuş, durumu anlatmış, icab ederse karakola gelip şahitlik yapıp yapmayacağını sormuştum:

– Aa, evlâdım, demişti kadıncağız; günü bile hatırımda geçen perşembe günüydü, ne olacak gelirim elbette, yeter ki bir faydası olsun!..

Şahit olayı komiseri daha da bir irkiltti, şahitle mahitle olmaz kardeşim dedi, iki şahitle bir adam asılır sözü vardır doğrudur ama bu iş şahitlik iş değil, biz kimsenin evine zorla kimseyi sokamayız.

Komiser Bey, vereceğiniz bir belgedir, bu belgeyi fena bir maksatla da kullanacak değilim ki!..

Sen ne söylüyorsun kardeşim dedi komiser, iki satır yazı adamı ipe götürür, deli misin sen!..

– Peki o hanımı alıp getirsem?..

– Olmaz beyim olmaz!.. Ben anlatamıyorum, sen mademki tarihi yer ölçmek istiyorsun gir aşağıdaki sarnıcı ölç, orası daha tarihidir; sana istediğin müsaadeyi alalım verelim, ama kâğıt veremem!..

Olacak gibi değildi, günlerce bunaldıktan sonra bir gazeteci arkadaşım olayı halletti. Evvela benim üzüntüme sıkıntıma bir hayli güldü, sonra yüksek idare âmirlerinden Haluk Nihat Pepeyi[6] tanıdığı imiş, bir kart yazdı beni ona gönderdi. O da Beyazıt Emniyet Âmirliği'ne bir kart yazarak elime verdi, ben de nöbetçi komiser muavininden istenilen belgeyi alıp paçamı kurtardımdı...

Emirgân'daki Kazıklı Yalı'ya gelince ki onun da serüveni ayrıca anlatılmaya değer; Babamdan dinlemiştim hikâyesini, yalının sahibi Sâdettin Paşa, çerkez cariyelerini terbiye eder, saraya takdim edermiş. Babamın anlattığına göre; Sâdettin Paşa her ramazanda Harbiye Mektebi *talebelerine* iftar verir, küçük atlas keselerde *diş kiralarını* da ihmal etmezmiş. Yalıya birkaç defa yine zorluklarla girebildim, koskoca bir yalıydı, arkasında set set yükselen bahçeleri, bir de kütüphane binası vardı... Planları yapmış, cephe ve kesitlere geçecektim ki aradan belki bir hafta kadar zaman geçmişti... Gittim, gözlerime inanamadım, yalı ortada yoktu,[7] yukardaki set üstü bahçelerden birisindeki kütüphane binasından tanıdım. Lütfi Kırdar'ın imar nefesi buz gibi esmiş, koca yalıyı dibinden budamıştı.

7 Şubat 1983, Pazartesi

6 Halûk Nihat Pepeyi: Kendisi de destan yazarmış, makamına gitmiştim; çok otoriter olduğu anlaşılan, fakat nâzik birisiydi.

7 O sıralar İstanbul *imar kazmaları* altında inim inim inliyordu, Bebek'teki Köçeoğlu Yalısı, daha artık ortalıkta yıkılacak pek bir şey kalmadığından yıkılanların ve yananların yerine sınıfına göre restore etmek kanunu çıktı.

Deli Kız

Kim bilir hangi et kafalı ilgilinin verdiği karar sonucu "rantabl" olmadığı için kaldırılan benim küçük trenim *yasaklanıncaya* kadar bir buçuk yıla yakın yaşadımdı Edremit'te. *O* yok olunca *müteahhide* verdim istifamı; zaten bina da bitmiş, benim de canıma yetmişti, çalışmak, para kazanmaktan başka bir şey düşünmeyen bu adamın hırçınlıkları... Kasabanın kenarındaki tepenin üstünde yapılan elli yataklı Devlet Hastahanesi'nin şantiye şefiydim. Koca bir ahşap ev kiralamıştı müteahhit, *Nafia*'nın sürveyyanı Mustafa Efendi alt katta soldaki odada, ben üst katta sağdaki büyük odadaydım... Arasıra iri bir sarman kedi gelip, bomboş odaları, sofaları şöyle bir teftiş edip, kimsenin yüzüne bakmadan çıkıp gidiyor; dargın gibi bir hali var; kim bilir kimler yaşamış bizden evvel bu evde!.. Birkaç defa tutup seveyim dedim, hiç yüz vermedi. Evin arkasındaki kurumuş yapraklarla örtülü bahçeden giriyor kedi; sahipleri gittikten sonra o gitmemiş, kedi eve bağlıdır çünkü!..

Edremit 12 bin kişilik bir yerdi o zamanlar; Soğuk Kuyu dedikleri bir kır kahvesi vardı bir dere yatağının kenarında; oraya gider, yalnız başıma otururdum arasıra... Kahvecinin, garip güzelliği içimi burkan, bana tuhaf duygular veren küçük kızı kahvemi getirir; bazen ayakta, okuduğum kitap ya da gazeteye gözlerini diker; bazen de yanımdaki sandalyeye oturup garip bir hayvan seyreder gibi seyrederdi beni!.. Bu kahveyi sevişim hafifçe dişlek, kumral saçlı, yaşına göre epey serpilmiş, keçi paçası gibi dolgun bacakları olan bu küçük kız yüzünden miydi,

yoksa pek kimsenin gitmediği bir yer olmasından mıydı, bilmiyorum.

Benim o güzeller güzeli, bütün borcuları som pirinçten, oyuncak lokomotifler kadar sevimli makinenin çektiği üç dört vagonlu trene biner; Havran'a, kaplıcaya giderdim... Biletçi bir vagondan iner, yürüyerek öteki vagona atlar, biletleri kontrol ederdi tren giderken... Akşamları işim bittikten sonra dolu bir çalışma gününün yorgunluğuyla Nuri'nin, o yemekleri tarif edilemeyecek kadar güzel olan, ayrıca HACI da dedikleri lokantasında oturur; içkimi içer, yemeğini yerdim. Nuri, gençten bir adam, ama fena halde içkici, kumarbazmış da üstelik; evinden karısı çocukları gelir, içkiyi fazla kaçırmamasına, parasını çarçur etmemesine dikkat ederlerdi... Bizim *müteahhit*, kadınların aybaşısı gelir gibi gelirdi her yirmi günde bir, ayda bir; her gelişinde de bir kavga çıkarır, dalaşırdık; kediyle köpek geçimi gibiydi geçimimiz... Ayda aldığım dört yüz lirayı bölük pörçük öderdi, ben sesimi çıkarmazdım yine de... Ama ip inceldiği yerden koptuktan birkaç yıl sonra, Ankara'da çalıştığım sıralar geldi aradıydı beni; büyük bir iş almış, bana yeniden çalışma teklif ediyor; veremeyeceği, o zamana göre büyük bir para olan 1200 lira aylık isteyince: – Cihat Bey, demişti "Ne istediğinizin farkında mısınız?.." "Farkındayım Beyefendi" demiştim, "daha aşağısına çalışamam *maalesef*..."

İnşaat ilerliyor, ben Edremit'e yavaş yavaş alışıyordum. Bende, gittiği yerlerde bir MUHİT yaparak dost ahbap edinme yeteneği yoktur; tanıdıklarım, müteahhidin kâtibi Ahmet, bizim beş vakit namazında sürveyyan Mustafa Efendi, çabuk çabuk konuşur –lafları pek anlaşılmazdı– sonra inşaatın kalfası, dünyada gördüğüm en namuslu insanlardan biri Hasan Hüseyin Usta, orada belediyenin elektrik mühendisi Sedat Bey'le bizim inşaata yakın kahvede arasıra gidip konuştuğum çınarlar kadar iri, yüz yaşından fazla, bembeyaz sakallı Pehlivan Osman Ağa'ydı... Uzaktan tanıdıklarım da var; bugünkü hipi'lerin *ceddi* diyebileceğim Tahir Harimi var örneğin; her akşam etrafında bir dinleyici kalabalığı tatlı tatlı bir şeyler anlatır kahvede, sohbetine doyum olmayan bir kişi olacak herhalde... Kırçıl saçları omuzlarına dökülür; başında külahla kabalak arası bir şey, sırtında abayla

gocuk arası bir giysi, ayağında fotinler!.. Bir gün Neyzen Tevfik'e ait olan bir olayı anlattı kahvede. İbnülemin Mahmut Kemal İnal'ın konağında bir saz âleminde İbnülemin, Neyzen'den bir şey çalmasını istemiş; gitmiş söylemişler, aksiliği tutmuş çalmam demiş her nedense; "Başına çalsun" demiş İbnülemin!.. Bir gün de Hemorroide'den kan kaybedişini anlatmıştı "Hayız gören kadınlara döndüm, üzerinize afiyet efendim," diyordu...

Hayatım böylece değişmeden geçip gidiyordu; kadınların aybaşlarını bekleyişleri gibi endişeler, sıkıntılar içinde beklediğim *müteahhidin* koskoca Cadillac arabası Edremit sokaklarında görünmediği sırada rahatımı, rahatımı değilse bile, hiç olmazsa huzurumu bozacak bir şey olmuyordu... Ama bir gün MESUDE çıktı ortaya... İlk görüşte şaşırıp kalmıştım, pantolonun daha *moda* olmadığı o sıralarda, kırmızı kadife pantolon ve ceketli pırıl pırıl esmer güzeli bir kız, bir külah dondurma aldı dondurmacıdan, benim şaşkın şaşkın kendisine bakışıma gülerek külahı yalaya yalaya geçti yanımdan, gözümün içine baka baka. Aklım kaldı kızda; ortadan uzuncu boylu, poyraz balığı gibi dipdiri, bacakları sağlam, geniş kalçalı, göz alıcı bir güzellikteydi... Artık sık sık rastlıyordum O'na; nedense bana garip bir ilgi de göstermeye başlamıştı bu kız; sonradan öğrendiğime göre deliymiş, aşçı Ahmet Usta anlattı bir gün. Oturmuş yemek yiyordum, Ahmet Usta'nın salçalı pilavına bayılırdım, Mesude geçti dükkânın önünden içeri bakarak, sonra döndü, girdi içeri, sallanıyordu, elini oturduğum masaya dayadı, sarhoş gözlerle bir süre yüzüme baktı; sonra kıçını kıvıra kıvıra, baldırları bacakları kırmızı kadife pantolonu yırtmak istercesine zorlayarak çıktı gitti... Oturanların bakışlarından, bu *hali* beğenmedikleri ayan beyan belliydi... Pek mahcup olmuştum güpegündüz bu olaydan, sonra Ahmet Usta anlattı; babası gece bekçiliği yapan çok namuslu fakir bir adamcağızmış, anası fingirdekmiş adamakıllı. Bir gün onbir şoför Mesude'yi dağa kaldırıp ırzına geçmişler, daha çocuk denecek yaştaymış o sıralar; ondan sonra kız delirmiş... Herkese anlatır, önüne gelene anlatır, diyordu Ahmet Usta: – İç (hiç) utanması yok kancığın; kiminle düştü kalktı ep (hep) annadır durur!.. Her görüşümde önüne geçemediğim bir merak, bir istekle izliyorum Mesude'yi; ama onunla iki kelime olsun konuş-

maya da ödüm kopuyordu... Kız, işi azıttıkça azıttı da aksi gibi; benim sıkılganlığım, çekingenliğim onda bir kırbaçlama etkisi yaratıyordu... Bir gün, bir kitapçı dükkânında kulağımın dibinde soluğunu hissettim, omuzumdan uzanmış, karıştırdığım kitaba bakıyordum: – "Ne okuyorsun," dedi; "nedir o?" ... "Hiç" dedim, "kitap, roman işte!.." Dükkândaki yüzler bizden yana dönmüş, kötü bakışlar saplanmıştı üstümüze süngü gibi... Mesude, biraz daha baktıktan sonra hiçbir şey söylemeden çıktı gitti...

Yine arasıra görüyordum O'nu; elim ayağıma dolaşıyor, ne yapacağımı şaşırıyordum; ama sezdiğime göre, O'nun, bu halimden gizli bir kıvanç duyduğu da belliydi!

Bir gün yine O'nu gördüm; siyah bir çarşaf giymişti bu sefer, ayaklarında sivri topuklu rugan iskarpinler vardı, alnına doğru çarşafın altından beyaz bir dantela sarkıtmıştı. Simsiyah, cımbız görmemiş kalın kaşlarının altında çekik gözleri birer siyah zeytin parlaklığındaydı; Yunan heykellerindeki kadar güzel çekme burnu, nar çiçeği renginde, aralarından kusursuz bembeyaz dişleri görünen etli dudaklarının üstünde bir *san'at eseri* gibiydi, belki de böylesine bir burnu Fidyas bile kazımamıştı mermere!.. Kenarında iri kara bir ben'i olan kuvvetli çenesini çarşafla sımsıkı sarmıştı... İpek hışırtıları içinde geçti yanımdan; gözlerinden ateş saçılıyordu sanki.

Ben yine gündüzleri arasıra Soğuk Kuyu'daki kahvede yalnız başıma oturuyor; akşamları Sarhoş Nuri'nin lokantasına gidiyordum... Bir akşam dalgın dalgın elimdeki kitabı okurken kapı şırak diye açıldı; Mesude'ydi içeri giren; bir süre sallana sallana ayakta durdu, sonra çöker gibi oturdu karşımdaki iskemleye... Bir şarkı mırıldanıyordu ne olduğunu bilemediğim; ya da türkü.. İskemleye kaykılır gibi oturmuştu: – "Sen, dedi; mühendis misin, nesin?.." "Evet", dedim; "mimarım ben, mühendis işte!.."

– "Ne zaman bitecek bu hastane?.."

– "Bilmem, biter yakında; birkaç aya kadar."

Gözleri baygınlaşıyor, oturduğu yerde sallanıyordu. Ne yapsam acaba şimdi diye düşünüyordum. Mesude'ye içki mi ısmarlasam, ama zaten zil zurna sarhoş; küçücük yer burası, ya her akşam gelmeye kalkarsa, ya rezalet çıkarırsa!.. Süngü bakış-

lar yine dikilmişti üstümüze. Sarhoş Nuri işin kötüye varacağını anlamış, geldi garsonla birlikte çektiler aldılar Mesude'yi karşımdan, ben sesimi çıkartamadım, ne yapacağımı bilemiyordum; eğer daha cesaretli olsaydım, belki de ömrümün en güzel içkisini içecektim o akşam bu zil zurna sarhoş deli kızla...

O'nu yine görüyordum arasıra, ilk fırsatta benim *konağın* üst odasına atmayı da koydum aklıma!.. Bir gün Ahmet'e sordum, bizim müteahhidin kâtibine: – "Ahmet", dedim; "şu Mesude denilen deli kız var ya, bırakmıyor peşimi yahu; kimdir, nedir bu kız?.. Sen buranın yerlisi gibisin, bilirsin; ne yapsam acaba?.." "Aman Cihat Bey," dedi kâtip; "zır delinin biridir *O*; rezil kepaze olursunuz; duymayan kalmaz!.."

Sonra, bir akşam hava kararırken Mesude'yle karşı karşıya geldik kaldırımda, göz göze geldik; elindeki bir şeyi düşürdü, yoğurt çanağıymış meğer; bir süre bana, bir süre de yere saçılan yoğurtlara baktı; – "Ağlasam mı acaba şimdi?" dedi... Ben ne yapsam acaba; Mesude'yi alıp bir dükkâna sokup yoğurt mu alsam; yoksa içindeki yakut taneleri dolu narlar gibi pırıl pırıl pespembe yanaklarını mı öpsem; nar çiçeği dudaklarını mı ısırsam?.. Aptal aptal bakındım hiçbir şey yapamadan!.. Çarşafın ipek hışırtıları içinde yanımdan yürüdü gitti...

Bir süre sonra, bir pazar günü ben inşaatta iskeleden düştüm, kolum çıkmış; yanlış tedavi sonucu kolum oynamaz oldu aylarca, ramazanda içki içtiğim için kolumun *kırıldığı* söylenmiş!.. Mesude'yi de göremiyordum artık; anası, yaşını büyültüp *geneleve* kapatmak istemiş *O*'nu; sonra kasabalı "mazbata" yapıp Bakırköy Akıl Hastahanesi'ne yatırmışlar...

* * *

Yıllar geçti aradan, bir gece bir arkadaşla Vagon Blö'ye gitmiştik Beyoğlu'nda; birden gözlerim *konsomatrisler* arasında O'na ilişti, Mesude'ye... "Aman, dedim arkadaşa, ben bu kızı tanıyorum, Mesude bu!.." Aman zaman demeden çağırdı masaya, Mesude geldi; her zamanki gibi pırıl pırıl, biraz daha kilo almış, kalçaları, göğüsleri büyümüş; geldi oturdu masaya, ellerimizi sıktı. Arkadaş yılık yılık sulanıyor benim *sevgilime*, zaten konuşma-

sında bile bir yılıklık vardır. Benim gözlerim Mesude'de, ama dalından koparılmamış meyve hiç yüz vermedi bana. Belli benim O'nu orada gördüğümü, hele hele masaya *davet* edilişini hiç affedememiş; deli de olsa kadın; hayvan yemliği yapılmış işlemeli bir Yunan sunağı gibiydi artık orada *O*... Oysa ki, ben dur demeye kalmadan arkadaş çağırdı O'nu...

Gözlerimin önünden eski günlerin anıları, solmuş fotoğraflar gibi geçerken bizim arkadaşın O'nu sıkıştırdığını görüyorum, hiç sesim çıkmıyor... Mesude, birkaç *bol* içtikten sonra kalktı gitti...

Edremit'ten ayrıldıktan yıllarca sonra sonra bir gün adını hatırlayamadığım bir dergide bir şiir okumuştum, vurulmuşa döndüm sanki. Bu şiir, her dizesinde *cehaletinizi* yüzünüze tüküren şiirlerden değildi, konaklar monaklar, otağlar, atlar, ilahlar vardı bu şiirde, ama o güne kadar başka bir yerde rastlamadığım bir de BÜYÜ vardı... Mustafa Seyit Sutüven diye bir şairinmiş; Edremit'te yaşarmış bu şair. Merak ettim; ben de Edremit'te yaşadım bir seneden fazla, oralı bir arkadaşa, bizim Bobiş İbrahim'e sordum, Edremitliydi, bir kere çiftliklerine götürmüştü beni. "Kimdir yahu", dedim; "bu Mustafa Seyit Sutüven, Edremit'te yaşarmış; hiç adını duymadım orada?.." "Bir gün Edremit'e gidelim de tanıştırayım seni" dedi. Bu laf da burada kaldı olduğu gibi... Bir süre Edremit'e gidip hem yaşadığım yerleri görürüm, hem de bu adamı tanırım diye düşündüm, ama olmadı bir türlü...

* * *

Soyut dergisinin Kasım 1973 günlü 64. sayısında Mehmed Kemal'in bir yazısı var, başlığı "Sessiz sedasız bir şair". "Akçay'a gittiğimde öğretmen Mehmet Özgüçlü ile Sutüven üstüne konuştuk", diye yazıyor Mehmed Kemal; "Son Kumaş" ve "Pazar" diye iki şiirinden bahsetmiş; "Bulursam sana gönderirim" demiş arkadaşı; bulamamış Mehmet Özgüçlü, ama Sutüven şiirini bulmuş göndermiş. Okuyorum şiiri, kalbim duracakmış gibi oluyor adeta; benim konaklar, ilahlar, atlarla dolu sevgili şiirim gözlerimin önünde, gözlerime inanamıyorum. Kime sordumsa

söylemediydi ne olduğunu, nerede çıktığını. Aklımda bir dizesi bile kalmamıştı ki, bir büyü tortusu kalmıştı, o kadar:

Eski uzun zamanların,
Tığ gibi kahramanların,
Türküsüdür yanık sesin.

Dağda hayat uyandıran
Taşları duygulandıran,
Örgülü bir ilahesin.

Burda Yunan, Moğol, Mısır,
Med, Roma, Türk, asır asır,
Taptı döküldüğün yere.

Tanrıların konakları,
Orduların otakları,
Burda ererdi göklere.

Söylediğim masal değil,
Atları kahraman Aşil,
Burda sulardı bir zaman.

Burda gezerdi Keykubat,
Burda keserdi Mihridat,
Burda içerdi Antuan.

Göğse nasıl basarsa diş,
Öyle derinden işlemiş,
Taşlara Hektor'un izi.

Tatlı tatlı anlatıyor Sutüven. Edremit'te manifatura mağazası varmış kendisinin... Hatırlıyorum, gitmiştim birkaç kere bir manifatura mağazasına, belki de orasıydı; belki de Mustafa Seyit Sutüven yaptı bana, aldığım kalem, boya kâğıt gibi birtakım ıvır zıvır şeylerin ambalajını... Büyükçe bir mağazaydı burası...

Mehmed Kemal anlatıyor: "İkinci Dünya Savaşı içinde Cahit Sıtkı askerliğini Edremit'te yapmış. Mustafa Seyit Sutüven'i

dükkânında gidip görmüş; Ben Cahit Sıtkı'yım, demiş. Sutüven oralı bile olmamış, buyrun oturun demiş; bir kahve bile ısmarlamamış. Bu hareket Cahit'in çok ağrına gitmiş, anlatır dururmuş!.."

Bunları okudukça binlerce kere şükrediyorum şiirden anlamadığıma, edebiyatçı olmadığıma!.. Cahit Sıtkı Tarancı'yı tanımamazlığa gelen bu adam *Sarı Çizmeli Mehmet Ağa* gibi BEN karşısına çıksaydım ne yapardı acaba?.. Ama, diye düşünüyorum, bu adam böyle bir "nadan"; kendi kendisini "deha" saksısına ekmiş bir "dâhi fidesi" olamaz; acaba Cahit Sıtkı'yı tanımaması, tanımak istememesi son derece büyük, bugün için *enayilik* sayılan bir alçakgönüllülük olmasın?.. İsmail Habib Sevük lisede bizim *edebiyat* hocamızdı, dersleri *heyecan* vericiydi; diyor ki Mustafa Seyit Sutüven için: "Geçenlerde İstanbul'a bir Fransız edibi gelmişti. Boğaz'ı gördükten sonra Piyer Loti'nin sanatı gözümden düştü, tasvir edilen Boğaziçi, tasvir eden sanatın kat kat üstünde" demiş... Galiba, burada ben de aynı şeyi söyleyeceğim, diye devam ediyor İsmail Habib Sevük; "burada aynı şeyi söyleyeceğim" derken Mustafa Seyit'in "tasvirdeki" durumunu belirtmek istiyor... Bu sözlere Mustafa Seyit alınıyor, şu cevabı veriyor: "Bizim şiir, bu güzelliği nasıl anlatabilir? Bunu anlatabilmek için Abdülhak Hamit gibi, Yahya Kemal gibi büyük şair olmak lazım." Gülerek cevap veriyor İsmail Habib: "Ne söylüyorsun dostum? Bir kere, Yahya Kemal'in şiirde en çekindiği, tasvirciliktir. O, şiiri sadece duygu aracı olarak kullanır. Hamit ise, ya *Ey Bahr'i muhit-i mahremim ben... Her subh gelen sedayesinden...* diye denizlerle konuşur, yahut kartalı *Rakkasiye-i tufan*, baykuşu *Müstefrişe-i leyl*, yapar. Böyle bir suyu ancak sen yazabilirdin. Ve ancak sen yazdın."

İsmail Habib Sevük, o "Mehterhane-i Hümâyun" üslubuyla Mustafa Seyit Sutüven'i övmüş, Mustafa Seyit bu övgüye sevinmiş mi, sevinmemiş mi belli değil!.. Belki Cahit Sıtkı'nın kendisini aramasını da bir övgü olarak görmüş olabilir...

Bir gün Akçay'a inmiştik mühendis mimar birkaç kişi; aramızdan biri, gölgesi koya vurmuş dağı gösterdi, "Afrodit", dedi; "bu dağın tepesinde oturur, bu koydaki aksine aynaya bakar gibi bakar, saçlarını tararmış!.." ...*Nafia*'nın mühendisi: – "Am-

ma da atmış yahu," demişti; "kim söylemiş bunu! İnsan dağın tepesinde oturup denizdeki aksine bakarak saçını nasıl tararmış? En aşağı bir kilometre var arada!" ... Tatlı tatlı anlatıyor Sutüven:

Afrodit olmadan ilah,
Dağdan inerdi her sabah,
Elde gümüş hamam tası.

Burda çıkardı örtüden,
Kimseye gösterilmeyen,
Gerdanı, göğsü, kalçası.

"Son Kumaş şiirinden hatırımda kalan iki dize var," diyor Mehmed Kemal: "*Ben bu şiir sanatını. Bir deli kızdan öğrendim*." diyormuş Sutüven... *Ses*'te mi, *Küllük*'te mi, *Yığın*'da mı, *İnsan*'da mı çıkmış bilemiyor; "Yıldızdan öğrendim, Hızdan öğrendim" gibi dizeler varmış...

Kendi kendime düşünüyorum; acaba Deli Mesude'den mi öğrendi Sutüven şiir sanatını; çünkü o DELİ, acaba onun dediği gibi:

Söyle, fakat bugün neden?
Böyle güzelliğinle sen,
Kulluğa almadın bizi?

Halbuki bir Yunan kadar,
Hüsnüne her tapan kadar,
Tapmayı biz de anlarız!

Bizleri başka görme sen,
Hüsnü Hüda kadar seven,
Gönlü temiz insanlarız.
Acaba Deli Mesude, şairin söylediği "Deli Kız"mıydı?..

Hepsini at da bir yana,
Bari o günlerin bana,

Şiirini söyle tatlı su!

Şiirini geldiği yerin,
Şiirini eski günlerin,
Söyle köpük kanatlı su!

Ne anlarız biz kuru kafamızla; kupkuru çizgi, anlamsız matematik formülleri doldurulmuş beynimizle şiirlerin içinden gelen sesleri!..

Bir kayadan duman duman,
On iki metre atlayan,
Dağ kokusuyla yüklü su!

Boşluğa fırlayınca saç,
Düştüğü yerde üç kulaç,
Mavi su, ak köpüklü su!

Şiirin elindesin bugün,
Eski masalların bütün,
Canlanacak birer birer.

Belki de DELİ MESUDE'ydi o "Boşluğa fırlayınca saç, düştüğü yerde üç kulaç, mavi su ak köpüklü su!" ... On bir şoför dağa kaldırıp ırzına geçtiği için aklını kaçırmış DELİ KIZ!..

23 Kasım 1973
Rejans

Otur Niyazi!..

Ben lokantanın (ismi lokantadır ya, aslında meyhanedir) dipteki mutfak tarafına yakın masalarından birinde tek başımayım. Önümdeki masada dört beş kişi var, yine dibe yakın benim sağıma gelen masada Despina ile iki adam oturuyor. Despina'nın yüzü kapıya dönük. Yanındaki esmer, bıyıklı biri, 30-35 yaşlarında kadar, karşılarında da kırmızı yüzlü birisi, daha genç. Hiç konuşmuyor, gözlerini bardağına dikmiş oturuyor öyle; ilerideki masalarda da birkaç kişi, meyhanenin tenhaca akşamlarından biri... Ben gazetelerimi okuyorum her zamanki gibi, yalnız olduğum akşamlar yaptığım gibi her zaman!.. Birden kapıdan sazı boynunda asılı o çocuk girdi, meyhanelerin gedikli şarkıcısıdır o, öyle nezle görmemiş bir sesi vardır ki *hafazanallah*, insanın hangi yanında şarkı söylese o tarafı duymaz olur bir müddet... Gürültü çıkaran her şeyden NEFRET ettiğim için o çocuğa para verdiğimi hatırlamıyorum hiç; gürbüz sıhhat taşan gençliği, gülerken birer çizgi halini alan gözleriyle, iki ucu şarkı söylerken yukarı kalkan ağzı, pırıl pırıl dişleri, bembeyaz pembe yanaklı yüzüyle tertemiz bir genç, ama sevmiyorum işte, ne bileyim ben; sesindeki o terbiye edilmemiş korkunç gürültüden mi, yoksa şarkı söylerken yüzünün aldığı o baygınlığı andıran halinden mi bilmiyorum!.. O'nu görür görmez "eyvah" dedim yine içimden, çekeceğimiz var; susmaz bu öyle kolay kolay, kulaklarım "Bayram" edecek yine!.. Eline aldığı sazını birkaç tıngırdattıktan sonra başladı, ama gürültü o kadar *dehşetengiz* değil, sesini *kontrol* etmek istiyor gibi geliyor bana. Hüseyin Efendi

de radyoyu *idare* ediyor bu günlerde. Son defa bir şeye kızıp birkaç ay uğramadım, kızdığım şey aslında radyoyu fazla açmaları. Hüseyin Efendi de bunu biliyor zaten, kaç kere söyledim. Son kaçışımda Vasil beni bulup getirdiydi yine; çocuğa belki de fazla bağırmamasını tenbih etmiştir...

Bir halk türküsü çalarken önümdeki masadan biri kalktı, ufak tefek sarışın daha doğrusu kumral, lacivert elbiseli, kırmızı kazaklı, kollarını kaldırmış oynuyor, arasıra bir dizini sonra da öbür dizini yere vuruyor, çocuk zeybek çalmıyor ama o öyle oynuyor işte!.. Masadakiler el çırpıyorlar, bir el çırpmayan benim galiba; şu gürültü bir an evvel bitsin istiyorum... Masadakiler de kalktılar bu defa, hep beraber oynuyorlar şimdi artık... Oynadılar oynadılar hepsi yoruldular, yalnız o kırmızı kazaklı yorulmadı, oynuyor; arkadaşı tükrükleyip bir beş liralık yapıştırdı alnına; adam parayı çalgıcıya verdi, gitti. Despina'nın masasına arkaya yatıp dansözler gibi yaptı, alnına para yapıştırılsın diye, ama bu sıra masadaki birkaç şişeyi devirir gibi oldu, hemen kendini toparlayıp özürler diledi, ama o kadar çok, o kadar ölçüsüz bir özür dileyiş ki Despina'nın ayaklarının altına yatacak nerdeyse. Nihayet masadaki bıyıklı adam biraz *alınır* gibi oldu. "Masana çekil git, yeter artık" der gibi birkaç hareket yaptı, arkadaşları gelip aldılar aralarına oturttular. Niyazi'ymiş adı, laf arasında öğrendim... Çocuk sazını çala çala dolaşıyor ortalıkta, sesi bütün meyhaneyi dolduruyor artık, ben hem gazetelerimi okuyor, hem de bunları seyrediyorum arasıra. Bir süre şarkıcıyı masalarına oturtup bira ısmarladılar, sonra kendisinden bir şarkı istediler herhalde, çocuk ayağa kalkıp okumaya başladı. Niyazi kalktı tekrar oynamaya, o oynuyor arkadaşları da el çırparak katılıyorlar. Nihayet Despina da kalktı ayağa, yandaki masanın muşambasını kaldırdı, arkasından örtüyü aldı. Herhalde masaya çıkıp oynayacak diyorum, nasıl çıkacak bakalım, ne kadar yerini gösterecek, sarhoş ama yine de istediği kadarını gösterir bütün kadınlar gibi!.. Ama masaya çıkmadı; örtüyü uçlarından tutup beline, daha doğrusu kalçasına doladı; şimdi karşı karşıya oynuyorlar Niyazi'yle. Niyazi bir dizini yere koymuş, burnu Despina'nın göbek hizasında gerdan kırıp duruyor, biraz sonra ayağa kalktı, karşılıklı göbek atıyorlar şimdi artık. Çocuk hem çalıyor hem söylüyor, sesi adamakıllı doldurdu

ortalığı... Biraz sonra Despina durdu, ZINK diye durdu olduğu yerde, ateş dolu bakışlarla bakıyor oynayan adama, neşeyle gerdan kırıp ellerinde ziller varmış gibi göbek atıp oynuyor; Oysa öteki hiçbir şeyden habersiz, hiddetli hiddetli bakıyor. Despina hâlâ, incecik dudakları bütün bütün incelmiş, sarkık gerdanı tiril tiril hiddetten titriyor; neye kızdığı belli değil ama kızmış işte, kızar o, neye olduğu bilinmeden kızar, adamların kafasına tabaklar atar, şişeleri boyunlarından tutup burunlarının ucunda sallar. Hatta bir de dostu vardır, ak saçlı uzun boylu, bir barda filan garson galiba, tartaklayıp tartaklayıp kaç defa ağlattığı oldu adamcağızı!.. Kızdı gene işte, hatta iki elini beline bile koydu, hiç de iyi bir alamet değil, kopacak bir fırtınanın işareti hep bunlar... Öteki bunlardan hiçbirinin farkında değil sanki, hem göbek atıyor, hem de: – Bana kimse çıkamaz, diyor; kimse oynayamaz benim gibi!.. Despina'nın gözleri birer bıçak kesildi sanki, nihayet tükürür gibi adama bakıp gitti oturdu yerine, masadaki esmer adamın yanına... Niyazi'nin de neşesi kaçmıştı, o da gidip oturdu yerine, şarkıcı çocuk da oturdu masaya birasını içiyor... Niyazi'nin aklına tekrar *özür* dilemek geldi bu sefer yine, arkadaşlarının alıkoymasına aldırmadan yine Despina'nın masasına gidip şişeleri devirdiği için binlerce özür diliyor, öteki adam sinirleniyor fena halde, ablacığım diyor Niyazi "özür dilerim" bila menfaat, bilakis gibi birtakım laflar uçuşuyor ağzının içinde; adam ters ters bakıyor... Arkadaşları zorla alıp Niyazi'yi kendi masalarına oturttular, anlatıyor onlara dilinin döndüğü kadar masadaki şişeleri isteyerek devirmediğini; oysa hiçbir şey devirmedi; zaten herkes de biliyor bunu!..

Öteki adam, esmer, bıyıklı olanı Niyazi'nin Despina'ya adamakıllı sulandığına inanmış anlaşılan, elinde bardağı tekrar masalarına gidip *özür* dilemek için kadının karşısındaki iskemleye oturmaya kalkışan Niyazi'nin elinden bardağını alıp arkasındaki masaya koydu: – Senin özürünü kabul etmiyorum arkadaş, dedi!.. Oturacaksan otur buraya işte... Niyazi beyninden vurulmuşa döndü sanki, sallana sallana ayağa kalkarken arkadaşları kollarına girip oturttular yerine... O yine masadaki şişeleri isteyerek devirmediğini söylüyor, arasıra küfürler de çıkıyor ağzından, kime olduğu da belli değil...

Bu sıra Despina'nın masasında da bir çekişme oldu, kadın para çantasını alıp ilerdeki masalardan birine göç etti, Gözleri hep Niyazi'ye saplı, kendi kendine bir şeyler söyleniyor, belâ çıkaracağı belli. Uçuşacak birkaç tabak havada yine, Vasil'in söylediğine göre Şaban Efendi'yi *öteki dünyaya* gönderen tabaklardan biri uçuşacak yine havalarda!.. Niyazi helecanlandıkça helecanlanıyor arkadaşlarının arasında, tabakları bardakları o devirmemiş (zaten hiçbir şey devirmedi), maksadı *hakaret* değilmiş, kimsenin karısında aşnafişnesinde gözü yokmuş, ben diyor, şöyle yaparım böyle yaparım DELİKANLIYIM ben, oldu işte bir kere... Herkes ciddi ciddi dinliyor, kimisi masadaki şişeleri devirmekte haklı buluyor onu kimisi haksız. Niyazi kendi kendini önlerine çıkardığı bir *yargıçlar* grubu karşısında temize çıkarmaya çalışıyor. Şarkıcı sessiz sessiz birasını yudumluyor, garsonlar gidip geliyor ortalıkta... Tam bu sırada gözlerini bir an bile Niyazi'den ayırmayan Despina yerinden kalktı, sendeliye sendeliye gelip Niyazi'nin ensesine bir şaplak indirip: – Ulan pezevenk, dedi; burası meyhane mi, kerhane mi?.. Puşt, ben senin bilmem neni ne yaparım, anladın mı, sen kendine gel eşoğlu eşek!.. Niyazi dondu kaldı; iki tarafından ikişerden dört demir kol yapışmış kollarına yerinden kalkmaması için, belki bir cinayet çıkacak bıraksalar... Despina hiçbir şey olmamış gibi kıçını kıvıra kıvıra gitti oturdu yerine ve Niyazi ayağa kalktı; "otur" dedi duvara yakın gri ceketli birisi "Otur Niyazi!.." Abi, diyor Niyazi: – Sen büyük adamsın; canım uğruna feda olsun *abi*, ama deli etmeyin BEN'i, bana, ben!.. "Otur Niyazi! diyor ötekisi; benim ölümü gör, OTUR!.."

Niyazi *hacıyatmaz* gibi, bütün güçlere karşı, kimse oturtamıyor yerine, yerine otursa herşey bitecek belki ama oturmuyor işte, kimseler oturtamıyor yerine O'nu... Nihayet Despina'nın deminki dostu da kalktı, geldi Niyazi'yi yerine oturtmaya çalışıyor o da... Dört beş kişi canla başla çalışıyorlar oturtmaya onu, fakat oturmuyor, oturmuyor işte!.. Bir an Despina'nın eski masasındaki adamla Niyazi'nin masasındakiler hırlaşmaya başladılar. "Ama hakaret ettin abi, diyor birisi; bu çocuk senin masana geldi, içkisini arkandaki masaya koydun!.. Ben, diyor Niyazi; ben ölürüm, delikanlıyım ben, kim bana delikanlı değilsin derse

çıksın karşıma... Gri ceketli adam bir sinema artisti kadar yakışıklı, parmağını kaldırmış: – Otur, diyor; Niyazi otur diyorum sana, otur!.. Sen büyük adamsın diyor, Niyazi; sen büyük adamsın, öldür beni, kulun kölen olayım, öldürme beni, ölürüm ben, ben delikanlıyım, bana *delikanlı* demiyenin ben!.. Otur Niyazi, diyor şimdi herkes, otursana, otur artık... Fakat Niyazi oturmuyor, otursa ne olacak diye düşünüyorum kendi kendime, fakat meselenin aslı unutuldu da Niyazi'nin oturup oturmamasına dönüştü iş galiba!..

Masadaki bütün *büyük adamlar* birbirleriyle kucaklaşıyor, her biri en azdan yirmi defa öpüyorlar birbirlerini yanaklarından enselerinden burunlarından. Masada birisi daha var o da gitti bir ara kendi kendine Despina ile adamının oturduğu masaya özür dilemek için; "Sen kimsin" diye çıkıştı Despina'nın adamı, sen beş paralık adamsın be, sen kim oluyorsun; senin masanda adam var, sana mı düştü?.. Hassiktir git pezevenk!.. Adam donmuştu; geri döndü süklüm püklüm, hiç kimse ondan yana çıkmadı nedense, yeni bir hır çıkmasını istemiyor kimse artık. O da tutmuş Niyazi'yi kollarından "otur" diyor; Niyazi, otur artık. Niyazi oturmuyor; ulan diyor pezevenk, hep senin yüzünden değil mi başımıza gelenler, oturmayacağım işte!.. Ve oturmuyor.

Masalar arasında gidip gelmeler var, herkes birbirini en aşağı yirmi kere öpüyor, hep öpüşüyorlar; ağlayanlar var arada. Niyazi: – Ağabey, diyor, ne bileyim ben, delikanlıyım ben; Allah canımı alsın, deli etmeyin beni!. Beş altı kişi birden "Otur Niyazi" diyorlar, fakat oturmuyor; kırmızı süeteri, lacivert elbisesi, kısaca boyuyla sırım gibi ayakta; oturmuyor... Gidip gelmeler devam ediyor masalar arasında, parmağını uzatan yakışıklı gangster: – Otur, diyor; biliyorsun şakam yok benim, otur işte!.. Ama Niyazi oturmuyor! Öldür beni abi diyor, öldür beni; ben *delikanlıyım*, ben ölürüm, ben, ben!.. Niyazi otur, diye yalvarıyor herkes, oturmamasını isteyen bir benim galiba, hiç istemiyorum oturmasını. Bir otursa bu cünbüş bitecek çünkü, yahut daha beter şeyler olacak. Herkes birbirini öpüyor, helallaşma gibi bir şey, burunlarından gözlerinden yanaklarından öpüyorlar birbirlerini, bütün güçleriyle oturtmaya çalışıyorlar onu; oturmuyor!..

Despina hâlâ yerinde, ağzında belirsiz küfürlerle gözlerini dikmiş O'na bakıyor. Niyazi çırpınıyor: – Ben delikanlıyım ağabey. Sen büyük adamsın... Sen de büyük adamsın, diyor ötekiler... Büyük adamlar birbirlerini öpüyorlar, sanki bir daha birbirlerini görmeyeceklermiş gibi, hepsi de Niyazi'yi yerine oturtmaya çalışıyorlar. O'nun niye yerine oturması gerektiğini, Despina'yı filan unutmuşlar belki de, ama herkes yerine oturması için yalvarıyor, tehdit ediyor, fakat Niyazi oturmuyor!..

7 Ekim 1971
Dilek Lokantası-Balıkpazarı

Asfaltta

Tarabya yolu sıcaktan sanki nefes almıyordu. İskeleye yanaşan vapur, yolcularını çıkardıktan sonra cadde biraz canlanır gibi oldu, fakat öğle sıcağında kimi dik yokuşlara tırmanan; kimi serin taşlıklara açılan kapılardan içeri dalan insanlar da ortadan çekilince cadde sıcakla başbaşa eski sessizliğine büründü. Kıyıda birkaç çocuk başlarında geniş hasır şapkalar, bacaklarını rıhtımdan sarkıtmış, kurumuş birkaç balığın ortasında şakalaşıyorlar. Kaldırımın üstünde düşünceli düşünceli duran bir çekirge yay gibi zıplıyor; sonra biraz ilerde yerde dikkatle bir şeye bakarmış gibi duruyordu.

Şiş karınlı, asık suratlı bir arozöz soluya soluya yanımdan geçti, ilerde yürüyen bir yolcuyu ıslatmamak için pos bıyıklarından birini bir an ağzında çiğnedi. Başımı kaldırmış karşıdan gelen bisikletli iki kıza bakıyordum; rüzgârdan dalgalanan saçlarıyla bir örtünme ve kapanma gayreti içinde yanımdan geçerlerken göz ucuyla baktılar. İleride bir alay çocuk bir dondurma kutusunun etrafında toplanmışlar, küçük sivri külahları yalamakla meşguldüler. İçlerinden birkaçı bisikletli kızların peşine takılmış, kimi çamurluklara asılıyor; kimisi düşmekten korkan kızlara tiz çığlıklar kopartan hareketlerle bisikletlerinin önüne atılıyordu. Birden arkadan gelen acı bir zil sesiyle başımı çevirdim; lacivert elbiseli, başında henüz kalıptan çıkmış gri fötr şapkası, cebinden sarkan kocaman kırmızı ipek mendiliyle taşralı bir zengin evladı olduğu anlaşılan esmer bir genç öndeki bisikletlerin yanında koşuşan çocukları dağıtmak için birkaç kere da-

ha zil çaldıktan sonra bisikletin üstünde dikilmiş, ellerini ceplerine sokarak kızların arasından geçmek istemişti.

O anda nasıl olduysa oldu, bisiklet sanki görülmeyen bir el tarafından itilmiş gibi kapaklandı. Zavallı gencin başına itina ile yerleştirdiği şapkası havalanarak birkaç metro öteye fırlamış, bisikletin tekerleği alaycı bir çıtırtıyla yavaş yavaş dönerken kızlar insafsız kahkahalar atarak uzaklaşmışlardı... Dondurmacı bu manzaradan pek keyiflenmiş, hem arabasını itiyor hem de "Haniya kaymaklım" diye bağırıyordu. Biraz ileride yürüyen ihtiyar bir Çingene kadınıyla küçük bir kızın hizasına gelmiştik ki çocuk dondurmacıyı görünce sızlanmaya başladı. İhtiyar herhalde torunu olan küçük kıza Çingenece bir şeyler söylüyordu, onlar biraz arkadan geliyorlardı ben de adımlarımı biraz yavaşlattım. Dondurmacı çocuğu büsbütün kışkırtmak için "haniya dondurmam" dedikçe küçük kız büsbütün huysuzlanıyordu. Nihayet sabrı tükenen ninesi bu sefer Türkçe "Hangi ağzına kız..." diye çıkıştı –"hangi çürük dişinle yiyeceksin dondurmayı?" Sonra koltuğundaki büyük bohçayı hiddetle sıkıştırdı; içi lavanta çiçeği dolu beyaz mendili tehditle salladı... Fakat kız durmuyor, anlamadığım bir şeyler söyleyerek ağlıyordu. Esmer yüzlü Çingene baş örtüsünü kulağının arkasına atarak çocuğa döndü: – Kız vallahi yolarım saçını başını diye bağırdı; kırk param var diyorum sana, vermezler onlar kırk paralık dondurma şimdi, yemesen patlar mısın? Sonra kendi kendine söylenir gibi hangi çürük dişine diye ilâve etti; hangi çürük dişine?

Dondurmacı da inat ediyor, kızı daha fazla kışkırtmak için ta yanlarına geliyordu. Nihayet ihtiyar çocuğun ağlamasına dayanamadı, dondurmacıya: "Abe oğlum" diye seslendi. "Ver şu kızancığa kırk paralık dondurma; ölmüşlerinin canı için." Dondurmacı yüz paralıktan aşağı dondurma veremeyeceğini söylemişti; o daha ziyade işin alayındaydı, Çingene bir müddet daha yalvardı, sonra kendi kendine konuşur gibi "Abe yok altmış param daha ki alayım şu kızancağıza bir dondurma, dursun çeneceğizi…" diye söylendi, sonra kıza dönerek "Sus kız", diye çıkıştı; "çalarım şimdi yerden yere seni."

Dondurmacı ticaret prensibini her ne pahasına olursa olsun bozmamaya karar vermiş, yolun hafif meylinde arabasını hızla

sürmeye başlamıştı. O hâlâ arkasından sesleniyor; kadının şivesine ve sesindeki tuhaflığa gülerek uzaklaşan dondurmacı başını bile çevirmiyordu... İhtiyar Çingene son bir gayret daha sarf ettikten sonra durakladı; epice uzaklaştığına kanaat getirdiği dondurmacının arkasından: "Verme de kısır kal inşallah dundurmacı" diye seslendi, sonra arkasından hâlâ sızlanarak gelen kıza baktı; sıcak yolda koltuğunda bohçası, yanında laf anlamayan bir çocukla kendisini yollara düşüren talihe lanet eder gibi arabaya doğru; "Çeneceğin bağlansın dundurmacı" diye bağırdı; artık küçük kız da ümidini kesmiş susmuştu. İhtiyar Çingene yoldan geçen çarşaflı kadınlara doğru "Haniya livanta çiçeklerim var" diye çıkınını uzatırken dondurmacı ilerideki bir köşeyi dönüyordu. Denizin ortasında ağır ağır ilerleyen bir petrol şilebinin gürültüsü tepelerde keçilerin çiğnediği kekik otlarının kokusuna karışarak etrafı kaplamış, asfalt hiçbir şey olmamış gibi eski sessizliğine bürünmüştü.

1948

Harita

Hava güzel, Boğaz'ın üzerinde genç bir kızın yüzündeki tazeliği andıran o tarif edilmez buhar, o koku var. Resim kutusunu alıp Üsküdar'a geçtim, büyük şehrin sevdiğim kıyısı bucağı var oralarda, onun ruhunu manasını anlamaya çalışmak en büyük zevkim. İstanbul 6-7 Eylül'ü yaratan "Süfelâ-yı Layûflihûn" akınına uğramamış daha. İnsanlar insanları tanıyabiliyor, bugün köşelerine sinmiş hakikî İstanbullular dirsek vurulmadan, kötü söz işitip azarlanmadan, ezilmeden canlarının istediği yere gitmek cesaretini kendilerinde buluyorlar...

Vapurda bir grup Rum genci gitarla şarkı söylüyor, plajlara, sayfiye yerlerine akın edenler gülüşüp konuşuyorlar. Yunus balıklarının oynaşmalarını seyrederken vapur iskeleye yanaştı. Asırlar görmüş mahallelerden, her biri geçmiş devirlerin hatıralarını düşünen evler, sebillerle kuytu bahçelerle süslü sokaklardan geçip Tunusbağı'na kadar çıktım.

Karacaahmet'in asil selvilerinin, belki de mezarlığın içinde bir devin dokuduğu yemyeşil bir halı gibi uzanıp giden yolun resmini yapmak niyetim. Vakit öğleye yaklaşıyor, kahvenin biraz ilerisinde uzanan yol, mezarlık duvarının üstünde yükselen selviler pek hoş. Kaldırıma sehpayı kurup paleti hazırladım, deseni çizmeye başladım. Kahve oldukça kalabalık, kimi iskambil oynuyor, kimisi nargilesini tokurdatıyor; mahallenin ihtiyarları eski günleri anlatıyorlar...

Tabiatta resim yapanların canını sıkan şeylerden biri de meraklıların insanın ensesinden sarkıp bakmaları; bazen de şunu

bunu sormalarıdır. Aslında pek sevimli olan bu merak; çalışmaya dalmış bir ressamı, ayakkabının içine kaçan kum taneleri gibi rahatsız edicidir. Yol tenha olduğundan böyle bir tehlike yok, bir iki kişi garip gördükleri her şeyi koklayan zararsız hayvanlar gibi yaptığım şeye bir göz atıp geçiyorlar, bir şey de sormuyorlar... Deseni bitirip boyaya geçmek üzereyken ensemde gezinen bir bakışın karınca ayakları gibi rahatsız edici etkisini duyarak başımı çevirdim, belki de nöbetten dönen bir polis memuru arkamda durmuş bakıyor. Hafif sesle bir merhaba deyip işime koyuldum; herhalde resim meraklısı birisi olmalıydı, belki de çocuklarından resim yapmaya heves edenleri vardı... Israrlı bakışından muhakkak bir şey soracağı, çocuğunun okulda yaptığı resimlerden filan bahsedeceği belliydi... Bir müddet sonra, ama bana epeyce uzun gelen bir müddet sonra ne yaptığımı sordu, resim yaptığımı söyledim; galiba pek meraklı birisiydi, ikinci soru hemen arkadan geldi:

– Ne resmi?

Neyin resmini yaptığım besbelliydi ama herhalde sormak istediği tekniğe aitti.

– Yağlı boya resim dedim.

– Yağlı boya mı?.. Adam ensemden uzaklaşmış, sehpanın önünde doğru gelmişti. Üçüncü soru gecikmedi:

– Kardeşim sen kalemle çiziyorsun, yağlı boya resim böyle olur mu?

Yağlı boya resmin nasıl olacağını anlatmaya ne mecburdum, ne de hevesim vardı ama yine de gönlü olsun diye bu yaptığımın desen olduğunu, boyayı sonradan vuracağımı söyledim. Bu izahın kâfi olması lazımdı, fakat bir türlü ayrılmak istemiyordu, yapışkan bir meraklıya çatmıştım galiba; belki de kendi resmini de yapıp yapamayacağımı sormak istiyor fakat cesaret edemiyordu... Biraz sonra:

– Kardeşim sen nerelisin? diye sordu. Hemşehri çıkacaktık anlaşılan.

– İstanbulluyum! dedim.

– İstanbul'un neresinden?

Artık can sıkmaya başlamıştı,

– Beyoğlu'ndan, Cihangir'den! dedim.

Biraz düşündükten sonra:

– Benimle karakola kadar geleceksiniz! demez mi... Şaşırıp kaldım, karakola gitmenin binlerce sebebi olabilirdi ama herhalde resim yapmak bunlardan biri olamazdı... Niçin? diye sordum. – Öyle! dedi, komiserin emri var...

Yuvarlak kırmızı yüzünde iki sönük göz üzerime dikilmiş, fazla sual sorma gibi bir hal almıştı. Orta boyluydu, burnunun altında küçücük sinek pisliği bıyığı, hafifçe yan giyilmiş şapkası, gri gömleği, kravatı, tabancanın ağırlığından sarkmış bel kayışı, getrleri, boyasız ayakkabılarıyla tipik bir polis memuruydu. Yoldan geçen birkaç kişi durup merakla dinlemeye başladılar. Adamakıllı kızmıştım, insanın içinden kaynaya kaynaya gelen ve beynini gıdıklamaya başlayan hiddetin ağzımdan boşanmasına güçlükle karşı koydum.

– Resim yapmak yasak mı? diye sordum.

Kahvede oturanlardan birkaç kişi kalktı, bizim tarafa doğru gelmeye başladı.

– Vallahi kardeşim! dedi, resim yapmak günah mı, değil mi bilmem, ben emir aldım emri yerine getirmeye mecburum. Gelmezsen seni "mevcuden" götürürüm!.. Direnmenin faydası olmadığı anlaşılıyordu, kutuyu topladım, iskemleyi katlayıp koltuğumun altına aldım, kahvede oturanların şüpheli bakışları altında yola düzüldük... O güne kadar olan tecrübelerimden, duyduklarımdan, Sacha Guit'nin "Bulunmuş Saat" hikâyesinden karakola gitmenin ister haklı, ister haksız, hayırlı bir şey olmadığını da biliyordum.

Kara bir tasa yavaş yavaş içimde çöreklenmeye başlamıştı.

– Beni niçin karakola götürüyorsunuz?

– Söyleyemem, mahremdir.

– Efendim dedim, bu iş mahremse aynı zamanda beni alakadar ediyor, ne hakla benim çalışmama mani oluyorsunuz?

– Kardeşim senin hakkında "ihbar" var...

– Ne ihbarı?

– Harita çıkardığını ihbar ettiler.

Tepem atmıştı. Yahu! dedim, birader, yol ortasında harita çıkar mı? Sonra o ihbarı yapan kim? Onu ne diye getirmediniz?

– Kanunen biz yapılan ihbara bakarız, ihbarı yapan bizi ilgilendirmez.

– Ne demekti bu?.. Kanun ve nizamların olduğu bir memlekette bir kimse hakkında ihbar yapılıyor, ihbarı yapan serbest bırakılıyor, günahsız bir vatandaş karakola götürülüyordu.

Kutuyu yere indirip kapağını açtım, içinden evvelce yaptığım yağlı boya bir manzara resmini çıkararak:

– İşte, dedim, basbayağı resim! Bunun haritaya benzer tarafı var mı? Bu da desen, desen olmadan resim yapılamaz ki... Canı sıkılmıştı:

– Ben bilmem dedi, anlamam, emir aldım, karakolda derdini anlatırsın.

Bu işten kurtulmanın çaresi ne olabilirdi? Aklımdan birçok ihtimaller geçiyordu. Üsküdar'da İskele Meydanı'na giden yolun üstündeki parkın yanına kadar gelmiştik, karakol herhalde uzakta olmamalıydı. Tam konuşmaya başlayacağım sırada benim polis karşıdan gelen daha büyük rütbeli bir polisin önünde hazırol vaziyeti alıp bir selam çaktı, herhalde komiser olmalıydı, nereye gittiğimizi sordu. Memur eğilerek saygı ile âmirinin kulağına birşeyler söyledi; onun dinlerken başını sallayışından, arasıra bana bakarak bıyığını çiğnemesinden durumun pek "vahim" olduğu anlaşılıyordu... Komiser bir müddet beni süzdükten sonra:

– Siz nerelisiniz? diye sordu.

– İstanbulluyum.

– İstanbul'da mı otursunuz?

Sabrım taşmaya başlamıştı, Merih'te oturacak değildim ya?.. Evet dedim,

– Hangi semtinde?

– Cihangir'de.

– Üsküdar'da tanıdığınız var mı?

Düşündüm; Üsküdar'da oturduğunu bildiğim tanıdıklarım vardı ama adreslerini bilmiyordum. – Var dedim,

– İçlerinden kefil gösterebileceğiniz kimler var? Hey Allahım kimi, ne için kefil gösterecektim?

– Adreslerini bilmiyorum.

Durumum bütün bütün müşkülleşiyordu galiba... Komiser

"ne yapacağız şimdi" gibilerden bir zaman düşündükten sonra polise: "Beyi nerede buldunuz?" dedi. Sanki sokakta bulunmuş sahipsiz bir eşyaydım.

– Tunusbağı'nda komserim, kahvenin az ilerisinde harita çıkarıyordu.

İdamlık olduğum anlaşılıyordu; canımı kurtarabilmek için harita çıkarmadığımı, sadece resim yaptığını söyledim.

– Bakalım şunlara bir!

İçimden kutuyu kaldırıp kafasına vurmak geldi, ister istemez resmi çıkardım, evirdi, çevirdi, uzun uzun baktı, geri verdi.

– Hüviyetiniz var mı? Kafa kâğıdımı yanımda taşımazdım, birden Mimarlar Birliği'ne aydan aya ödediğim paranın makbuzu aklıma geldi, hiddetten titreyen ellerle cüzdanımdan çıkarıp verdim.

– Bak kardeşim, sen resim yapıyorum diyorsun, halbuki burada mimar yazılı.

– Beyefendi, dedim; mimarsam resim yapmak günah mıdır? Çoğu mimarlar resim yapar, hatta içlerinde Mikelanj gibi ressam olanlar bile vardır. Bu yabancı ismi duyunca birden irkildi.

– Nikolaj mı? O da kim?

Bir pot daha kırmıştım galiba gene. Nasıl anlatacaktım şimdi?.. 16. yüzyılda yaşamış, İtalyan ressam heykeltraş ve mimarı dedim. Sözlerin hiçbiri kendisini kandırmamıştı, fakat geniş tecrübesiyle benim zararsız bir kimse olduğumu anlamıştı. Polise: – Beyin adresini alın, dedi; bakalım Beyoğlu'nda oturup Üsküdar'da resim yapmaya gelmek nasıl olurmuş anlasın... Artık sabrım tükenmişti: – Komiser bey, dedim; Üsküdar yabancı memleket mi? Pasaport mu almam lazım dı? Avrupa yakasından Asya'ya geçtiğim bir suçsa bunu her gün vapur biletini alan binlerce insan yapıyor, hepsini tevkif etsenize.

– Memura hakaret etmeyin, bize ihbar vaki oldu, muamele yapmaya mecburuz. Şimdi seni karakola götürüp kırksekiz saat alıkorum, fakat sen efendiden bir adama benziyorsun, yoksa başka türlü olurdu; şimdilik ikamete rapten serbest bırakıyorum. Ama bir daha resim mesim yapmaya kalkarsan kendin bilirsin... O yaptığını da burada gözümün önünde imha et, zabıt

mabıt tutmayalım.

Suçumun şahidini kutudan çıkarıp parça parça ettim. Bir daha resim mesim yapıp başlarına iş çıkarmayacağıma dair söz aldıktan sonra ikisi de uzaklaştılar... Küçülmüştüm; idrak duvarının ötesindeki bu olay âdeta içimi boşaltmıştı, kafam bomboştu. İçimde fırtına gibi patlayan hiddet ve nefretle boğuşa boğuşa Kadıköy'e kadar yürüyerek geldim, kendimi köprü vapuruna dar attım.

Yed-i Vâhit

Bütün iş Devlet Resim Heykel Sergisi'ne gönderdiğim resim yüzünden çıktı. 10 Haziran 1971 gün ve Millî Eğitim Bakanlığı Güzel Sanatlar Genel Müdürlüğü 371.3/Y 1555 sayılı yazı ile 32. Devlet Resim ve Heykel Sergisi'nde 52 katalog numarası ile teşhir edilen "A. Berger" adlı eserinize jüri tarafından 4 bin lira takdir edilmiştir. Kabul ettiğiniz takdirde satın alınması işleminin yapılabilmesi için bakanlığımız Yayınlar ve Basılı Eğitim Malzemeleri Genel Müdürlüğü'ne müracaat etmenizi saygı ile rica ederim... diye bir yazı aldım.

Devlet Resim Heykel Sergisi'ne resim vermeli midir, vermemeli midir sorunu bir yana, değeri jürisi tarafından fasulye patlıcan alınır gibi kestirilip atılan bir resmi de satmalı mıdır; satmamalı mıdır düşüncesi de zihnimi kurcalar ayrıca!.. Parmakları hangi düşünceyle kalktığı bilinmeyen bu jürilerin parmak uçları değer biçer Devlet Resim Heykel Sergisi'nde resimlere çünkü!.. 6 bin liralık resme bu sefer de 4 bin lira biçmişler; biçerler ya, sırtlarında yumurta küfesi mi var!.. Ama bir resme kıymet biçen birim ölçüsü nedir?.. Büyüklüğü mü, küçüklüğü mü, yoksa başka şey mi?.. Bunun ölüsünü yapan kestirir en iyisi herhalde... Zaten Devlet Resim ve Heykel Sergilerinin jürileri "mütevelli" heyeti gibidir biraz da. Hep aynı kişiler aynı şarkıları söyler, aynı oyunları oynarlar her seferinde... Bunlara karşı çıkıp: – Siz kendi resimlerinize daha çok parmak kaldırıyorsunuz, bizim resimleri alırken daha az parmak kaldırıyorsunuz; diye bir "polemiğe" girmeye de lüzum

var mı?.. Zaten adamların her ne kadar on parmaklarında on marifet de olsa nihayet belirli sayıda parmakları var; bazı hallerde kendilerinin birer "Buda" olmadıklarına üzülmüyor değillerdir de hani; o da başka!..

Uzun uzun düşünüp böyle bir "çıkışın" hiçbir faydası olmayacağını; nihayet Devlet Baba'nın resmi hiç olmazsa koskocaman bağrına basıp bir yerlere asacağını düşünerek 19 gün sonra 29. 6. 971'de "muvafakat" cevabımı bildirdim... Ses seda çıkmayınca tam bir ay sonra 29. 7. 971'de bir "te'kit" mektubu yazdım... 3 Ağustos 1971 tarihli, bu sefer "Millî Eğitim Bakanlığı, Yayınlar ve Basılı Eğitim Malzemeleri Genel Müdürlüğü" başlığı ve Şube I, sayı 8/3 yazı ile: "32. Devlet Resim ve Heykel Sergisi'nde teşhir edilen 'A. Berger' adlı tablonuzun satın alınması uygun görülmüştür; satın alınma işleminin tamamlanabilmesi için ilişikte gönderilen iki nüsha faturadan birinin üzerine 300 kuruşluk damga pulu yapıştırılmasını, her iki faturanın da imza edilmesini; ayrıca karar ve tesellüm makbuzu içen gerekli bulunan 14 liralık damga pulu ile birlikte her iki faturanın Genel Müdürlüğümüze gönderilmesini rica ederim" diye bir yazı geldi... Ricayı yerine getirdim, faturaları imzalayıp, pulları alıp yerli yerine gönderdim... 17 Ağustos'ta yine aynı makamlardan "satın alınan tablomuz hk." diye şu yazı geldi:

"Satın alınan (A. Berger) adlı yağlıboya tablonuzun parası olan 4 bin liranın size ödenmesi hususu kuruluşlarımızdan aşağıda adresi açıklanan müesseseye yazılmıştır. Bilgi edinilmesini, ilgili müessese ile temas edilerek paranızı almanızı ve parayı aldığınızı Genel Müdürlüğümüze bildirmenizi rica ederim. Adres: Devlet Kitapları Mütedavil Sermayesi Müdürlüğü, Sultanahmet-İstanbul."

Sultanahmet'teki İstanbul Devlet Kitapları Mütedavil Sermayesine gittim, sora sora, koridorları her tarafı tıka basa dolduran kişilerin, kitapların arasından kutup kâşifleri gibi kendime yol açа açа; birkaç defa yanlış odalara gire çıka nihayet SESAM'ın anahtarını elinde tutan kişiyi bulabildim... Nazik, kibar, terbiyeli biri; herhalde kitaplarla haşır neşir olmanın verdiği bir hal olacak bu; bana bir sürü "evrak" vererek Defterdarlık'a gitmemi söyledi. Elimde "evrakım" Defterdarlık'a

gittim, kızcağızlar bir alay yazılar yazıp kâğıtları birbirlerine devrettikten; hatta içlerinden biri "sizi beklettik" diye özür de diledikten sonra en nihayetteki "Bay"a götürmemi söylediler... "Bay"ı görür görmez içimde bir şey, "olmaz bu iş kardeşim" diye kulağıma fısıldadı sanki. Burnunun üstüne iliştirilmiş gözlüğü, esmer yüzüyle kılı kırk yaran birisine benziyor; hiçbir işin doğru dürüst yapılmadığı, herkesin işini başından savdığı bu memlekette titiz bir memur her işte bir kusur bulur muhakkak; pul eksiktir, imza yanlış yere atılmıştır veya "mevzuat"ın şu ya da bu yanına uymazlığı vardır vb... Adam birisiyle meşgul, ben elimde kâğıtlarım bekliyorum; sıram gelince uzattım önüne "malzemelerimi"; sahifeleri evirip çevirip bakar, yazıları dikkatle okurken çatık kaşları daha da çok çatıldı; burnuna daha başka türlü bir "heybet" oturdu; "yanlış" dedi; yanlış olan nedir efendim? diye mahcup mahcup sordum: "Yanlış beyim!" dedi, "bu parayı alamazsınız siz!.." Efendim, dedim; bu evrak bir resmin parasının ödenmesi için "tanzim" edildi, resmi satan ben değilim, daha doğrusu kimseye "ille de benim resmimi satın alın" demedim, evrakı tanzim eden de ben değilim; yanlışsa bu yanlışı yapan da ben değilim; bu kadar yerlerden gelip geçti, masalardan masalara dolaştı, herkes de mi yanlış yapmış?.. Yanlış, dedi; yanlış yapılmış; 2492 sayılı kanunun "B" fıkrası diye yazılmış "D" fıkrası olacak; anlaşıldı mı?.. Anlamadım dedim; 2492 sayılı kanun ihale kanunudur, mesleğim gereği bilirim; ama ben ihaleye filan girmedim ki!..

– Girin girmeyin; "D" fıkrasına uygun olacak; ayrıca bu resmin sizin tarafınızdan yapıldığına dair (müellifler cemiyeti mi dedi, yoksa başka bir cemiyet mi) oradan da bir kâğıt getireceksiniz!.. Tepem attı artık: – Beyefendi, dedim; bu resim sergilenmiş, jüriden geçmiş, sizin dediğiniz o yer ne bilir bu resmi benim yapıp yapmadığımı?.. Yapılacak fazla bir şey yoktu, kâğıtları Milli Eğitim Müdürlüğü ilgili bürosuna götürdüm; bir odada karşı karşıya oturuyor iki kişi, birisine verdim; eliyle öteki masayı işaret etti, götürdüm; durumu anlattım, bir kitabı aldı karıştırdı: – Atlamışlar, dedi; atlamışız; 2492 sayılı kanunun B fıkrası yazılmış D fıkrası olacak halbuki!..

– Peki benim ne yapmam lazım şimdi!..

– Siz bana "evrakı" bırakın lütfen, ben şimdi hemen elden gönderirim; neticeyi size bildirirler.

– Uzar mı?..

Ankara'ya gidecekmiş kâğıtlar; kendimden çok bu günahsız kâğıtlara acımaya başladım artı, hiçbir kusurları olmadan kimbilir nerelere girip çıkacak; ne asık yüzlerden ne "istiskaller" görecek!.. Evlâdını yetimhaneye bırakan bir baba gibi onları bırakıp çıktım... Aradan çok geçmedi; içine çomak sokulmuş Devlet Tekerliği çabuk döndü bu kez; Eylül ayının başlarında yine aynı Yayınlar ve Basılı Eğitim Malzemeleri Genel Müdürlüğünden sayı 813 "A. Berger" adlı yağlı boya tablonun parası hakkında şu "dilrubâ" haber geldi.

Tarafınızdan yapılan ve Bakanlığımızca 4000 lira karşılığında satın alınan "A. Berger" adlı yağlıboya tablosunun parasının size ödenebilmesi için Ticaret Odasından yed-i vâhit belgesinin, bu iş için hazırlanan sarf evrakına bağlanmak üzere aşağıda adresi yazılı müessese ilgililerine vermenizi rica ederim.

İmza
Yayınlar ve Basılı Eğitim Malzemeleri Genel Müdürü

Devlet Kitapları Mütedavil Sermayesi Müdürlüğü
Sultanahmet-İstanbul

* * *

Tam o gün tesadüfen *Günaydın* gazetesinde şöyle bir fotoğraf vardı:

Beyaz bir fare basküle çıkmış; iki ayağı üzerinde kaç gram geldiğine bakıyor, yanında da şöyle yazılı: Bu resim sahibine 35 bin dolar kazandırdı. Amerika'nın New York şehrinde açılan fotoğraf sergisinde "fare kendini tartıyor" resmi yılın fotoğrafı seçilmiştir. Beyaz farecik 25 gr.'dan biraz fazlacadır. Tartı makinesinde gramajına bakan fare bu resmini çeken foto muhabirine tam 35 bin dolar kazandırmıştır.

Ben doksan kiloya yakın olayım da bir fare kadar bile olamayayım, diye düşündüm; hemen gazete kupürüyle bana ge-

len yazının yanyana bir fotokopisini çıkarttım; maksadım bunu olduğu gibi Kültür Bakanlığı'na göndermekti... Bu fikre arkadaşlar güldüler. İşin mi yok dediler; birisi alır birisine havale eder; o da dosyasına der, çıkar işin içinden!.. Gene tekledi bizim kafa, diyorum; öyle ya "tavşan dağa küsmüş, dağın haberi olmamış." Devletin senin resminin alınmasından başka derdi mi yok!.. Hem de şu yedi-vâhit neymiş, bir anlayayım dedim; üçler, yediler, dokuzlar, kırklar'la ilgili bir şey mi?.. Yoksa yedi tane Vâhit isimli memur başbaşa verip mırıl mırıl konuşup mu verecekler bu belgeyi?.. Nihayet yazının antetini taşıdığı makama, Millî Eğitim Müdürlüğü'ne sormaya karar verdim; gittim oraya, daha doğrusu indim; çünkü çalıştığım yerin alt katı orası zaten. Benim evrakı Ankara'ya gönderen iki yüzlü bay yok. İçerde bir hanım adı verdiler ona gittim; yazıyı uzun uzun okuduktan sonra bilemedi, birkaç kişi birbirlerine sordular, nihayet birisi bildi; yedi-vâhit "tek el" demekmiş; yani ya bu resmi tek elimle yaptığımın isbatı, ya da benim tekelimde olduğu gibi bir şey olacak herhalde!..

Resmi satmaktan vazgeçmeye karar verdim bir süre, fakat sonra düşündüm, acaba vazgeçmenin muamelesi daha mı kolay; bu sefer benden sekiz vahitler, dokuz vahitler belgesi istenmeyeceği ne malûm?.. Sonra neden 4 bin liradan olayım, öyle ya bu kahramanlık ne işe yarayacak? Operanın 5 bin lira ücretli jürisinden istifa etmem ne işe yaradı? Hem papazı darılttık hem imamı!.. Ayrıca bu işin sonunu getireyim diyorum, kimbilir daha nelerle karşılaşacağım, kimbilir ne enteresan şeyler göreceğim... Bir gün, 7 Ekim Perşembe günü bir dolmuşa binip Eminönü'ne gittim, fakat şoför mü duymadı, yoksa benim dalgınlığıma mı geldi ne olduysa Eminönü dolmuş indirme bindirme yerini geçmişiz, Köprü'de ineyim bari geç kalacağım; ama olmaz, trafik sorunları çok ciddî bu günlerde. "Olmaz bayım", dedi şoför, "Köprü'de durmaz; ama ben sizi Fındıklı'dan tekrar döndürür getiririm Eminönü'ne, işinizden kalmayın." Şoförün böylesi de var... Konuşuyoruz: – Tıkanırmış!.. Diyor, tabiî olursa orda inecek binecek tabiî; orası yasak burası yasak olur mu bu iş!.. Şuraya bakın bayım, diye gösteriyor, park yapılmaz işaretinin altında sıra sıra arabalar kaldırımlarda, alsana bunlardan

işte, diyor cezayı, alsana!.. Ama almaz, ekâbir arabaları çünkü; ama garibanın ensesindedir hep trafik; kapı açtın ceza, kapadın ceza!..

– Ama bazı şoförler de hiç *riayet* etmiyor, sallapati gidiyorlar.

– Böyle olur elbette, ipini koparan İstanbul'a, gelir parayı basar ehliyet alırsa böyle olur; ben altı ayda ehliyet aldım, inat ettim vermedim, vermeyeceğim dedim, zırnık koklatmam ben. Kaç kilometreye kadar görüyorsun? dedi herif bana imtihanda; Edirne'ye kadar dedim; Edirne'ye kadar görüyorum!..

İmtihan sorusu mu bu?..

Yok canım; yani kaç lirayı gözünden çıkardın demek istiyor... Girdim kaybettim, girdim kaybettim... Kazanıyorum, ama kaybediyorum... Ama görmeyeceğim, ahdettim bir kere... Sonra ne oldu?.. diye sordum; "aldık" dedi, aldık ama anamdan emdiğim süt burnumdan geldi!.. Eminönü'ne gelmiştik, teşekkür edip indim.

Ticaret Odası ilerde, yeni yapılmış pırıl pırıl bir bina; eskiden buraları Cenevizlilerden kalma yapılarla doluydu. Çocukluğumda en büyük zevkim aralarında geçip Balıkhane'ye gitmekti. Dayım Balıkhane Müdürü'ydü, onu görmeye gider; hem de koskoca ıstavrit azmanlarını, çeveloları tıka basa dolduran renk renk balıkları, deniz çanlarını seyrederdim; en büyük zevkimdi bu benim... Çamurunda bir mânâ bir *büyü* vardı bu sokakların, sonra *imar* gördü buraları, serin tonazlarının altında şarap içtiğim, yok pahasına en taze nefis balıkları yediğim meyhaneler. Doktorun meyhanesi, hepsi bir kasırgada yok olur gibi yok oldular... Şimdi Baba Cafer Hanı adamakıllı meydana çıkmış, her şey ortada, insanların kaynaştığı o eğri büğrü sokakların yerini koskoca bir mezbelelik almış, insana hüzün ve sıkıntı veren bir boşluk ve mezbelelik!.. Çamurlara batmamak için sulardan atlayarak pırıl pırıl binaya doğru seğirttim. Memleketimizde bankacılık ve ticaret çok ilerde galiba, hepsinin pırıl pırıl binaları var; hele Ticaret Odası hepsinden *pırıl pırıl*... Burada pırıl pırıl dazlak başıma pırıl pırıl ne işler gelecek kimbilir?.. Cam kapıyı itip içeri giriyorum, bejimsi mermer döşeli koskoca aydınlık bir hol; in cin yok ortalıkta; müracaat yerine gidiyorum, yedi-vâhit

belgesi nerede verilir, diye soruyorum. Adam şaştı kaldı, "Yed-i vâhit belgesi mi?.." "Evet diyorum, yed-i vâhit; yani ben bir resim sattım da bu resmi benden başkası yapamaz diye bir belge verecekler!.." Yukarı çıkın diyor, adam; ikinci katta fiyat takdir kısmı var, oraya!.. Çıkıyorum, tekrar iniyorum, meğer birinci kattaymış... İlk gözüme kestirdiğime uzatıyorum kâğıdı, şöylece bir göz atıyor, bana bakıyor; plak gibi söylüyorum sözümü; orada ilerde masada oturan birisini gösteriyor, Gittim ezberimi okudum... adam anlayamadı:

– Ne gibi belge efendim, anlayamadım!..

– Bu resmi yapanın ben olduğuma, benden başkasının yapamayacağına dair bir belge!..

– Biz ne bilelim kardeşim, dedi; biz ne anlarız bu resmi sizin yapıp yapmadığınızı, yed-i vâhit belgesi demek şu demektir; "Bütün vilayetlere yazı yazıp böyle bir resim yapanın olup olmadığını sormamız lazım"... Gözümün önüne geliyor; Türkiye'nin 67 ilinde ellerinde kâğıtlar birtakım adamların oradan oraya koşuşmaları, hiçbir kritiğin gözüne çarpmayan bir resim için bu ne şeref ne çalışma, soruların cevaplarının boyu belki de benim boyumu aşar diye düşünüyorum. 67 vilayet bu, dile kolay, yazı Vilayet Makamına gidecek, makam Millî Eğitime havale edecek, Millî Eğitim Mal Müdürlüğüne; eğer varsa Müze Müdürlüğüne, hatta hatta Emniyete havale edecek "A. Berger" için kaç yerde dosyalar açılacak kimbilir?.. Bütün bunlar geçiyor aklımdan... Makinelerin önüne oturmuş daktilolar harıl harıl çalışıyorlar, kâğıtlar havalarda kelebekler gibi uçuşuyorlar, kayıt memurları her bir sahifesi bir tarih sahifesi gibi kocaman Defter-i Kebirlere ellerine geçirdikleri evrakın kayıtlarını yapıyorlar. Müdür gözlüğü burnunun ucunda okuyor yazıları, aman bir yanlışlık olmasın diye, yüzlerce insan çalışıyor durmadan!..

Evet diyorum, ben de buna şaşıyorum ya!.. Zaten ben tüccar değilim bir şey değilim; bütün kabahatim bir resmi yapıp Resim Heykel Sergisi'ne göndermek, orda resmi satın almışlar, parasını vermeleri için lazımmış bu yed-i vâhit belgesi, ne yapacağımı şaşırdım... Adam da şaşırmıştı, buyrun oturun dedi, telefonla bir şeyler konuştu; aşağıda zemin katta Zeynel veya Fahrettin Bey'i göreceksiniz dedi, teşekkür ettim ayrıldım... Zeynel ya da Fah-

rettin Bey kâğıdı aldı eline:

– Allah Allah, ne için gönderdiler sizi buraya?..

– Yukardan gönderdiler!..

Gitti birisiyle konuştu, siz aşağı ineceksiniz dedi, Evrak'a kayıt yaptıracaksınız... Evrak'a iniyorum; ekşi suratla kaydı yapıyorlar, kâğıt var mı diye soruyor adam:

– Kâğıt mı, ne kâğıdı?..

– Müracaat yapmanız lazım, bir dilekçe yazın da ekleyelim.

Dilekçeyi yazıyorum, ekliyorlar, oradaki adama götürüyorum, deftere kaydedip, üstüne de bir kâğıt iliştirip elime bir numara veriyor. Bizim evrak daha şimdiden adamakıllı tombullaşmaya başladı, ne kadar semirecek kim bilir, çünkü bütün vilayetlere yazı yazılıp oralardan bu resmi yapan birinin bulunup bulunmadığı sorulacak, yapan yoksa ne âlâ; paramı alabileceğim; eğer benim gibi sivri akıllı biri çıkıp da "ben de yaparım" derse alamayacağım. Bakalım bu holü pırıl pırıl parlayan binadan yeni serüvenlere yola çıkan evrakımın başına pırıl pırıl ne işler gelecek, heyecanla, sabırsızlıkla bekliyorum.

67 ile sorulup cevap alınmasının olacak iş olmadığını Ticaret Odası da anlamış olacak ki (ne de olsa pratik kafa var adamlarda) aradan bir hafta bile geçmeden: "İstanbul Ticaret Odası Şubesi İÇ.T Fiyat sayı 36559, ek: I yazı, Öz: Yed-i Vâhitlik Hk.

Bahis konusu A. Berger adlı yağlıboya tablonun bir güzel sanat eseri olduğu ve ticari bir meta olmadığından yed-i vâhitliğin mevzubahis olamayacağı, ancak bu tabloyu alan makamın bu tablonun hakikî olup olmadığını ve kimin tarafından yapıldığını buna göre de alacağı eserin değerinin kendisi tarafından tesbit edebileceğini saygılarımızla bildiririz. Genel Kâtip" diye bir yazı aldım... Aferin diyorum adamlara, aferin doğrusu!.. Ne de olsa ticaret kafası var, işi sürüncemede bırakmadan cevaplandırdılar, hatta bir teşekkür mektubu yazsam mı acaba?.. Bahis konusu A. Berger adlı yağlıboya tablonun bir güzel sanat eseri olduğu ve ticarî bir "meta" olmadığı belirtilmiş yazıda; zaten benim de anlatmaktan göbeğimin çatladığı da bu ya!.. Ama bu yazı benim hiçbir işime yaramaz, diyorum kendi kendime; çünkü Türkiye'de bunu benden başka yapacak kimse olmadığı yazılmamış, ah öyle bir yazıyı bir ele geçirsem bir suretini çı-

kartır hemen Birleşmiş Milletlere de müracaat eder: Bu sefer de dünyada bu resmi yapacak benden başka kimse olmadığına dair bir belge de ordan alır, dünyanın en büyük ressamı olur çıkarım işin içinden... Ama yazı öyle değil işte, (yed-i vâhitliğin mevzubahis olamayacağını) söylüyor, ayrıca da; ancak bu tabloyu alan makamın hakikî olup olmadığını ve kimin tarafından yapıldığını, buna göre de alacağı eserin değerini bilebileceğini belirtiyor... Öyle ya ben oturup kendi işimin sahtesini yapıp Devlet Baba'nın sergisine yutturmaya kalksam bunu Ticaret Odası nereden bilecek; olsa olsa Basılı Yayınlar Genel Müdürlüğü bilir...

Kâğıdımı aldım gittim Basılı Yayınlar'a, hatırlıyorum ilk seferinde Toptan Satış kısmındaki bankoların önünden geçip üst kata çıktımdı, bir hayli yanlış kapıları açıp kapadıktan sonra... Üst kata çıktım, camekân odada başkası var şimdi. Evrakı aldı okudu. İçerde dip köşedeki masada oturan bayana gönderdi beni; bayan hemen benimkileri bulup çıkardı o kadar kâğıdın arasından; çok nazik bir memur; Ticaret Odası'nın yazısını veriyorum; biz de diyor çok üzülüyoruz böyle şeylere ama, ne yapalım Defterdarlık ısrar ediyor... Evet, diyorum, nihayet bir resmin satın alınması konusu; ya alınır ya alınmaz; ama beni oradan oraya koşturup da bu kadar insanı meşgul etmenin manası ne?.. Evet, diyor bayan; keşke para ödemesini bize bıraksalardı; resmi parçalamamızı istiyorlar; aklım başımdan gitti:

– Resmi parçalamanızı mı istiyorlar!..

– Evet, yani resmi değil de parasını; 2000 liradan fazlası için parçalamak lazım, ama belki lüzum kalmayacak.

– Alabilecek miyim bu parayı şimdi? Ticaret Odası'ndan gelen kâğıt tam istenen yed-i vâhit belgesine pek benzemiyor.

– Ben de sanmıyorum, ama bir kere teşebbüs ederiz; ne yapalım, ondan sonra bakarız yine.

Evrakı alıp koridordaki müdürün odasına gitti, biraz sonra geldi; yazının iki kopyasını çıkardı, sonra kâğıtları karıştırdı. Bakınız, dedi; Vekâlet B yi D fıkrası olarak değiştirmiş bu sefer, yani D fıkrasına göre alınacağını söylemiş; sizin yanınıza birisini verelim de onunla gidin; izah edersiniz orada, Vekâletin kararı D diye yazılmış...

Öyleyse hanımefendi Ticaret Odası'nın kâğıdını belki de

iliştirmeye lüzum yok, akılları karışır belki!..

Kadın tereddüt ediyor, evet, diyor; eklemeyelim de elden götürün, sorarlarsa gösterirsiniz... Nihayet adam geldi, adı Salih'miş benimle Defterdarlık'a gidecek olan; hademe filan değil herhalde, işçi olacak, gençten biri, ayakkabılarının topuğunu ezmiş, terlik gibi kullanıyor. Şuradan çıkalım, diyor; daha kolay kestirmeden olur. Depoların önünden geçip önünde bir bekçinin oturduğu uzun, parmaklıklı bir kapıya doğru gidiyoruz. Tam çıkarken pencereden birisi sesleniyor, getir bana evrakı diyor; şaşıyorum, bu adam nereden bildi bu evrakı; ne ilgisi var; yoksa meşhur bir adam mı oldum ben bu "daire"de... Evrakı alıyor Salih Efendi'nin elinden, neden suretleri çıkmamış diye soruyor bana; ne bileyim diyorum, bilmem ki böyle verdiler... Telefonu açıyor, olur mu kızım diye konuşuyor; suretleri neden çıkmamış, bir sureti bizde kalacak, hatta aslı kalacak da sureti gidecek. "Yed-i vâhit" belgesi de ekli değil, neden eklenmemiş?.. Ödüm kopuyor, acaba söylesem mi bende olduğunu, aslı bende diye sallıyorum, Yed-i Vâhit belgesinin aslı bende, buyrun; Salih Efendi köprü gibi bir yerden geçti Yed-i Vâhit belgesini götürüyor... Adamla karşı karşıya konuşuyoruz, o pencerede, ben yerdeyim, aramızda iki metre kadar hendek gibi bir boşluk var, istasyon peronundan vagondaki yolcuyla konuşur gibi konuşuyorum onunla... Kusura bakmayın, diyor, birkaç dakika bekleyeceksiniz. Rica ederim, diyorum, hay hay beklerim... Salih Efendi, elinde kâğıtlar uçtu gitti bile... Hay Allah diyorum, daireye de geç kalacağım; şimdi biri ararsa aksi gibi!.. O sıra aklıma geldi, şu bekleme zamanını boş geçirmeyeyim diyorum, İslam Ansiklopedisi'nin tükenmiş olduğu için alamadığım 7. cildini alıvereyim, belki yeniden basılmıştır. Depoya gittim, yeniden basılmış hakikaten, üç tane kaldı diyor adam, biterse bulamazsınız... Aman alayım hemen verin bana, ne kadar?.. Para başka yere yatırılacakmış, toptan satış kısmına gidiyorum yeniden. Adamlar meşgul. Harıl harıl makbuz dolduruyorlar. Bir tanesi işini bitirdi, ona koşuyorum hemen. Makbuzu bitmiş; getirsinler de diyor sizinkini yazayım... Nihayet dört karbon kâğıdına dört kopyası çıkartılan makbuz yazıldı, alıp vezneye koşuyorum, veznedar kâğıtları hademeye veriyor; hademe gitti içerde bir yerlere tekrar

geldi, bu sefer başka kâğıt yazıldı... Aman diyorum, Salih Efendi'ye çıkıp bir bakayım; Salih Efendi yukarda bir sıraya oturmuş bekliyor. Aşağıdayım, diyorum; aman kaybolma, suretler çıkarsa aşağıdayım ben... Nihayet makbuzları uzatıyorlar, imzalıyorum. Şimdi artık Salih Efendi beni bekliyor, kâğıt tekrar bir yerlere gitti imzalandı geldi, veznedarın önünde birisi para ödemekle meşgul. Veznedar kafası önünde bir şeyler yapıyor, yeniden evrak mı tanzim ediyor ne yapıyor göremiyorum; hay Allah diyorum; para vermek de almak kadar zormuş yahu!.. Nihayet sıra bana da geldi, veznedar yine bana bitip tükenmez gibi gelen bir süre işe daldı, başını bile kaldırmıyor, harıl harıl çalışıyor adam. Ne yapıyor diye ayaklarımın ucuna basıp görmeye çalışıyorum; nihayet 125 lira hesabın % 20 indirimiyle 93.82 kuruşu ödüyorum, yanımda Salih Efendi'yle koşa koşa depoya gidiyoruz... Kitap geldi, sarayım mı diyor adam. İstemez diyorum, ben böyle götürürüm. Durun diyor, durun çıkamazsınız, götüremezsiniz!.. Çıkamaz mıyım, niçin?.. Kâğıt yazılacak, çıkma kâğıdı... Eyvah, saat ikibuçuk nerdeyse, kâğıdı yazıyor: – Adın Cevdet mi?.. Evet diyorum, Cevat, çünkü makbuzda öyle yazılı; değil desem başıma belki iş açılır... Nihayet kitap koltuğumda nefes nefese Alay Köşkü'nün önünden geçip süslü kapıdan Defterdarlık'a geçeceğiz.

Hiç ümidim yok bu işin olacağından, hele yed-i vâhit belgemin bu haliyle kimsenin yüzüne bakamam doğrusu!.. Evrak Salih Efendi'nin elinde binaya girdik, yine gözlüklü o ciddi yüzlü şefe doğru yöneliyoruz; neler gelecek başımıza yine acaba?..

Ne diye dönmedim diyorum bu işten vakti zamanında, artık ok yaydan çıktı bir kere. İstesem de dönemem artık. Yed-i-vâhit belgem bu haldeyken hiçbir şey kurtaramaz beni, İsmet Paşa belki!.. Ama hayret; adam bana hiçbir şey sormadı. Çabuk çabuk evrakı gözden geçirdi. Yed-i vâhit belgesini ellerken yüreğim ağzıma geldi adetâ; kalbimin boyun damarında attığını hissettim. Bakanlığın yeni yazısını elindeki kalemle takip ederek okudu imza etti; oldu mu diyorum içimden, acaba oldu mu?.. Ne yapmamız gerekiyor beyefendi, diye soruyorum; Salih Efendi'yle beraber "biz" olduk çünkü şimdi!.. Müdüre diyor, müdüre gideceksiniz. Salih Efendi elinde kâğıtlarla giriyor müdürün

odasına, arkasında ben; müdür aldı evrakı adamakıllı inceliyor, eyvah diyorum, bizim yed-i vâhit bir halt karıştırmasa bari... Tekrar, tekrar kâğıtları okuyor, kalemini aldı, tekrar aldı bu sefer imzaladı... Nereye, diyorum, beyefendi nereye gidilecek?.. Çek masasına; diyor, artık Salih Efendi'ye de lüzum kalmadı. "Sen git Salih Efendi", diyorum; "oradakilere çok teşekkür et tarafımdan, sana da çok zahmetler oldu, teşekkür ederim." Gidiyor, çek masası hangisi acaba; buluyorum. Çeki yazıyor "masasına gidecek" diyor, hangi masasına acaba? Bir alay masa geçti elimden,

– Hangi masa hanımefendi?

– Şef masası.

Tekrar şef'e gittim, bir yerini paraf etti. Tekrar kıza döndüm. Vilayete gidecekmişim bu sefer de; Vilayete mi?.. Birdenbire Vilayetin hemen oracıkta olduğu aklımdan çıkmış, deniz aşırı bir yolculuğa çıkacakmışım gibi telaşlanıyorum...

– Vilayete mi, niçin?..

– Vali muavini imzalayacak.

Ayaklarımın altı zonkluyor âdeta yorgunluktan, Vilayette hüviyetimi kapıda alıyorlar. Yerine verdikleri pembe kartı yakama iliştiriyorum. İnşallah Nihat'a giderim diyorum. Nihat, Vali Muavini; benim Galatasaray'dan sınıf arkadaşım... Kıza gösteriyorum evrakı, hangi muavine gideceğim acaba?.. Maiyet memuruna gidecekmişim. Alt kattaymış; önümde pantolonundan uzun paçalı donu gözüken bir adam elinde bir kâğıtla gidiyor; Vali Muavini nerede acaba diye soruyorum. Şurada diyor; kendisi de ona gidiyormuş. Peşinden yürüyorum; bitmez tükenmez koridorlardan geçip bir odaya giriyor. Ben de arkasından. Dipte masada arkası pencereye dönük genç bir adam, kâğıdı imzalıyor... Çıktım, acaba şuralarda bir helâ, bir pisuar bulabilir miyim?.. Ama koskoca bina, şimdi bir de onu mu arayayım?..

Kâğıtlarım elimde tekrar Defterdarlık'a döndüm; saat üçe geliyor, iki saattir koşuyorum durmadan. Kız çeki yazdı, aman diyorum Cevat yazmasa, çünkü çoğunlukla öyle yazar söylerler. Kız doğru yazdı ama. Nereye şimdi?.. Müdüre, diyor; Müdüre imzalatacaksınız. Müdürün odasında birkaç kişi, kendisi ayakta pencere önünde telefonla konuşuyor; evrakımı bir kere de o

imzalamıştı daha evvel, tanıdık gibi olduk, herhalde bekletmez beni diye düşünüyorum... Olur, diyor Müdür telefonda: Zaten şifa bulmaz hastalıklar için (bir kanun numarası söyledi) izin süresinin dolması beklenmez, emeklilik kanununun (bir rakam söyledi) maddesine göre hemen emeklilik işlemi yürürlüğe girer... Evet beyefendi, evet evet, zaten aldı maaşını, Kasım maaşını, şey; Ekim maaşını aldı; evet 11 Ekimden itibaren... Yapamaz, hayır, olur olur, tabiî efendim... Konuşma uzadıkça uzuyor; bir çıkıp pisuvarda işimi görsem diye düşünüyorum, ama olur mu; ya adam çıkıp giderse; hem pisuar kimbilir nerelerde?.. Bekle diyorum kendi kendime, patlamadım ya, zaten doktor Kapikyan mesanemi beğenmişti lavaj yaparken "güzel mesaneniz var" demişti, tam bir şişe ilacı aldı!.. Konuşma uzuyor, lafları aklımda tutmaya çalışıyorum; daha ziyade tek kelimeli bir konuşma; olur, olmaz, hayır, herhalde gibi laflar, kulaklarım çınlıyor bir taraftan; o kadar sıkışmışım... Nihayet sıram geldi, çeki önüne uzatıyorum, imzalıyor; tereddütsüz imzalıyor, inanılır gibi değil, bitti bu iş herhalde!.. Rembrandt bile "Gece Bekçisi" isimli koskoca resmi imzalarken benim duyduğum iftihar hissini duymamıştır herhalde!.. Atlattım, diyorum bu badireyi, atlattım artık, çeki katlayıp cüzdanıma koyuyorum. Bahçekapı Ziraat Bankası şubesinden alınacakmış, ama kıyabilecek miyim acaba?.. Bu kadar zahmetlerden sonra başına bu kadar işler gelmiş bir çek'in yeri çerçeveletip en kıymetli bir tablo gibi duvara asılmak değil midir?.. Yed-i vâhit belgesine de ihtiyacı yok ayrıca!..

Rüşvet

İşten çıktıktan sonra inşaata gittiğimde babamı kapının önünde buldum, telaş içindeydi. İnşaatı mühürlemişler, Yeni Harman paketi üzerinde, randevu evlerine vurulan mühürler gibi kırmızı mumlu bir mühür kapıya sicimle iliştirilmiş. Babam iki gün sonra Galata'da Necâti Bey Sokağı'nda Emniyet Amirliği'nde komiser Cemal Bey'i görmemi söyledi!.. Aklım başımdan gitti adeta; bu hayatımda ilk yaptığım bir inşaat, kaba kısmı bitmiş, ince kısmına başlanmıştı. Firuzağa'da oturduğumuz konak yıktırılmış, yani satılmış, biz Gündüz Apartmanı'nın bir dairesine, belki on kişi taşınmıştık. İlk önce Pamuk atıldı evden, azatlandı, çünkü büyük bahçeli konakta yaşayan kedinin apartmanda yaşayamayacağı anlaşılmıştı; sonra babam atıldı Pamuk'un arkasından, annemin sağlığında yediği haltlar sebep oldu buna belki de. Ayrıca emekli olduktan sonra bütün emekliler gibi kendisini bir ticaret dehası zannedip ticaret hayatına atılıp iler tutar yeri kalmayıp iflas edip; bir gözü cam Hayriye Hala'nın Tarlabaşı'ndaki evine yerleşti. Hayriye Hala güzeldi, yalnız kendisi değil yaradılışı da güzeldi; serseri oğlunun şebek gibi karısından başka dört kızı bir de oğlu, bir de babam kalmıştı şimdi başına, ama o bir filozoftu, elbiselerini diktiği Çaycı Hatice'nin sermayeleri kadar, belki de onlardan bile temiz yürekliydi!.. Ben, Bülent Serbes'in bürosunda çalışıyorum, patron olarak yerleşebileceğim bu büroda, altıyüz liraya çalışıyordum.

Annemin 1947'de ölümü beni yıkmıştı. Teknik Üniversite'de Ömer Sabancı, Sedat Hakkı Eldem, Paul Benatz, Emin Onat'ın

yönettiği, yani proje işlerini yürüttüğü büroya gidemedim, işime son verildi. İşte bu arada bir mimarın, yani yeni yetişmekte olan bir mimarın karşılaşabileceği en iyi iş teklifiyle karşılaştım. Hâlâ yaşamasından sevinç duyduğum Zeki Sayar bana Levent'in[11] şehircilik ve binaların projelendirilmesi teklifini getirdi. Bu evde olacak bir iş değil, bürom da yok, nasıl bu işin içinden çıkarım diye düşündüm, üstelik annemin ölümünden kolum kanadım da kırık; özür diledim. Bu arada Rüknettin Güney'den[2] İstanbul Üniversitesi arkasında yapılacak ek kısım için birlikte çalışma teklifi geldi, Rüknettin Güney Fransa'da mimarlık görmüş son derece efendi[3] bir mimar. Arkasından Bülent Serbes'in yarışmaya katılma teklifleri; bu bana daha uygun geldi, çünkü hem Zeki Sayar, hem Rüknettin Güney, benden yaşça ve bilgice ileriydiler, Bülent Serbes'le çalışmaya karar verdim. Başladık çalışmaya, fakat Firuzağa'da Gündüz Apartmanı'nın bodrum katında[4] kardeşimle aynı küçük odada geçirdiğim, bir karış yeşilliğe bile hasret kaldığım bu günlerde bu çalışmayı sürdürmem mümkün olmadı. Vaziyet planı seviyesinde Bülent Serbes'e ayrılacağımı söyledim ayrıldık. Bülent Serbes birlikte başladığımız bu proje yarışmasında birinci oldu, tekrar bana bürosunda çalışma teklif etti, ben bu sefer proje müellifi olarak bulunmam lazım gelen büroda ayda altıyüz lira gibi o zaman için çok büyük bir ücretle çalışmaya başladım, ama gönülsüz ve üzgündüm. Bir taraftan büroda çalışıyor, bir taraftan da ablamın konak satıldıktan sonra Cihangir, Yeniyuva Sokak'da 7.30'a 9.60 ebadındaki küçücük arsasında yaptığım projenin ruhsatını almaya çalışıyordum. İlk silleyi Altıncı Daire'de çalışan Robert Taylor Haluk'tan yedim, arsanın görülmesi işine o bakıyormuş, Akademi'den çok iyi de tanıyorum kendisini, ben sıraya girdim elimde projem bekliyorum, sıram geldi yüzüme tanımamazlıkla bir bakış atıp: – Siz mi yaptınız projeyi, diye sordu; içimden, ben yapmadım hamin-

1 Levent: Birinci Levent.

2 Rüknettin Güney: Mimarlık öğrenimini Paris'te École des Beaux-Arts'da yapmıştı. Yıktırılıp yerine Sheraton Oteli yapılan Taksim Gazinosu, Kadıköy Halkevi gibi pek çok önemli inşaatı vardır.

3 Kelimenin tam anlamıyla efendiydi.

4 Annemin çok eski dostu Cemile Teyze'nin apartmanı idi, ev yıkılıp biz ortada kalınca o sıra boş olan bodrum katını Hayri Ağabey bize kiralamıştı.

nem yaptı, demek geldi Robert Taylor'a. Ertesi gün arsayı yerinde görmek için randevulaştık, gittim. Robert Taylor'a araba filan tutmadım Şişhane'den tramvaya[5] bindirdim. Sıraselviler'i geçip arsayı yerinde görüp onayladı, herkesten iltifat gören ayrıca sosyetenin bu gözbebeği eşekten düşmüş gibi oldu ama ondan sonra ona bir daha işim düşmedi. Ben de eşekten düşmüş gibi oldum, bir hırsız şebekesinin, bir MAFYA'nın içine düştüm!.. Mimar olarak saygı gören hatta el üstünde tutulan bir kişiydim, inşâ edilmiş projelerim, kazanılmış ödüllerim vardı, ama İmar Müdürlüğü'ne işim düştükten sonra ana lağımına düşmediğime bin kere pişman oldum; ana lağımında nihayet CARDONLAR vardır, bok vardır, her türlü pislik vardır, ama namussuzluk yoktur!.. En büyük yanlışım dosyamı HADEME'ye vermemekle başladı, eline bir lira sıkıştırılan hademe dosyanızı ikiz kardeşlere iletiyor, ellerine iki buçuk lira sıkıştırılan ikizler dosyanızı *alâ merâtibihim* gitmesi gereken yerlere götürüyorlar, siz *paşalar* gibi efendice onların önerisiyle gereken yerlere paraları yatırıyorsunuz, işleriniz tıkır tıkır ilerliyor. Bunu bilmiyor da değilim ya, ama benim gibi tanınmış bir mimar neden yapsındı böyle şeyleri, yapmadım, yapmadığıma bin pişman oldum sonunda ama köprülerin altından çok sular akmış, iş kangren olmuştu, Devlet DAİRESİNDE bir kimsenin kendi işini takip etmesinin ne büyük bir suç, felaket olduğunu o zaman öğrendim işte!..

Serbest çalışan arkadaşlar halime gülüyorlardı Fuzulî'nin "Selam verdim rüşvet değildir deyû almadılar, hüküm gösterdim, ihtimalden sâkıttır deyû mültefit olmadılar, ben berâtımdan müştekî, berâtım benden münfail" diye sızlanmasının tam içindeyim, üstelik Kanunî'nin sevgili Bakî Efendisi de değildim[6], elimde hiçbir zaman nereye kime götüreceğimi bilmediğim ve de nefret ettiğim ve de benden nefret eden dosyam; ortalıkta dolaşan keyifleri yerinde sınıf arkadaşlarımdan başını ağrıtmadığım kalmadı diyebilirim, arsa kûle-i zeminde miymiş,[7] yangın

5 O yıllarda (1948) tramvaylar daha kalkmamıştı.

6 Kadrini sengi musallâda bilip ey bâki, durup el bağlıyalar karşında yâran saf saf diye yakındığına göre o da epice haksızlıklara uğramış demek ki!..

7 Kale-i zemin: Kale surlarıyla, saray surlarına bitişik bina yapma yasağı, bu gibi yerlere bu ad verilirdi.

yeri miymiş, kanalizasyon var mıymış, bunların hepsinin yerinde görülüp kanıtlanması icap ediyordu; artık aşağı yukarı İmar Müdürlüğünün maaş almayan, kadrosu olmayan bir memuru gibiydim, yarı açık çekmecelerin içine gereken câize[8] atılmadan hiçbir şeyin yürümesi mümkün değildi. Celal Bey mekanizmanın çarklarından biri, Nuh diyor peygamber demiyor. Bir gün kendisini Fiser'e davet ettim, denize düşen yılana sarılır kabilinden, sakin sakin dinledi beni arkadaşçasına, dostçasına; ne yapmam lazım Celal Bey dedim; ruhsatı bir türlü alamıyorum, çıldırmak üzereyim, Akademi'den iyi dereceyle mezunum; çıkaramıyorum bir türlü bu ruhsatı diye dert yandım; sanki yorgunu yokuşa süren kendisi değilmiş gibi: – Sen işe tersinden başlamışsın kardeşim, bundan sonra düzelmesi çok zordur, dedi çıktı işin içinden!.. Vakit geçiyor, çok tez canlı, üstelik de Osmanlı terbiyesiyle yetişmiş ablam anlayamıyordu bir türlü işlerin bu kadar gecikmesini, anlatmama da olanak yoktu zaten. Bir ara dosyamın Galip Bey'de olduğunu söylediler, kim olduğunu nerede olduğunu bilmiyorum, Nihat Yücel'e rastladım o ara –Açık Hava Tiyatrosu'nun mimarı– ona sordum, üst kata çık, merdivenin karşısındadır, gayet güler yüzlü bir adamdır dedi. Üst kata çıktım merdivenin karşısındaki odaya girdim, karşılıklı iki masa, birisi boş, ötekinde yüzünden düşen bin parça olacak kadar suratsız birisi; herhalde Nihat'ın *güler yüzlü* diye tarif ettiği adam bu olamaz diye düşündüm, evrakım elimde bekliyorum Galip Bey'in gelmesini; nihayet asık suratlı adam başını kaldırdı: – Siz kimi bekliyorsunuz diye sordu; Galip Bey'i bekliyorum efendim deyince, benim dedi Galip bey, buyrun... Önüne gittim, kâğıtları uzattım açtı baktı: – Olamaz dedi, bir zemin ve üç kat çizmişsiniz, olamaz... Beyefendi dedim mevzuat gereği bir zemin ve üç kat olması lazım, bütün muamele bunun üzerinden yürütüldü, sokak genişliği dokuz metre, sokaktaki bütün binalar bir zemin üç kattır, nasıl olamaz, gereken her yere sordum… Olamaz, dedi yeniden, mer'i mevzuatın değiştirilmesi şu anda Belediye Meclisi'ndedir, bir zemin üç kat inşaat yapamazsınız: – Beyefendi dedim, ben projeyi bu günkü MEVZUATA göre çizdim, kanunların MÂKABLİNE şümulü yoktur diye biliyorum, ben

8 Verilmesi gereken para, bahşiş de denebilir.

keramet sahibi miyim ki ileride çıkacak mevzuatı bilebileyim?.. Olamaz, dedi, dolma kalemini alıp üst katı cephede ve planda çizdi!.. Arkadaşlarla görüştüm, öyle dediler, öyle bir değişiklik olacağı söyleniyor ama kimsenin bir şeyden haberi yok, aslında sen haklısın, imar müdürüne bir çık istersen!.. İmar müdürüne çıktım, aydede suratlı, kabak kafalı, genizden konuşan hımhım sesli birisi, siz mimarsınız diyor bana, siz de kanunlara karşı gelirseniz biz ne yapalım. Beyefendi diyorum ben kanunlara karşı gelmedim ki, aylardan beri uğraşıyorum bu ruhsatı almak için, mümkün olmuyor, mevzuatın değişmesi daha aylar sürebilir, o zamana kadar bu inşaat bekler mi?.. Yapılabilecek hiçbir şey yok, dedi kestirdi attı imar müdürü...

Bir gün Lütfi Kırdar'ın[9] imar müdürünü görmeye geldiğini öğrendim, imar müdürünün yanında durumu kendisine anlatmaya karar verdim, fakat kapıdaki hademe beni içeri bırakmadı, çok önemli bir toplantıymış, Valiye söylemem için dışarı çıkmasını beklemem lazımmış! İçimdeki hiddet fokurdaya fokurdaya beklemeye başladım, nihayet çıktı, kendisine doğru yürüdüm, fakat o kadar nâzik bir şekilde buyurunuz efendim, dedi ki içimdeki hiddet sabun köpüğü gibi söndü, ondan sonra ruhsatı almadan inşaata başlamaya karar verdim, başlattım. Komiser Cemal Bey'e ruhsatı alınmamış inşaatın hesabını vermeye gidecektim işte!..

Ertesi gün herkesten evvel damladım daireye, gözlerim bir yerde bir tanıdık arıyor, aksi gibi yok ortalarda kimse. Sabih'in ağabeysi Muallâ orada ozalit filan çekim işleriyle uğraşır, ona gideyim de danışayım dedim, yerinde yok. Sıkıntıyla dolaşıyorum ortalıkta, bir ara Celal Yazıcı'yla Dilşat Eremre'yi gördüm kalabalığın arasında, koştum hemen, anlattım durumu. Zaten durumu Mısır'daki sağır sultan bile biliyor, hiç telaş etme dediler, para vereceksin o kadar, inşaat zaten başlamış, verir paranı kurtulursun bu işten!..

İçim rahatlamıştı biraz. Ertesi gün yetmiş lira aldım yanıma, Galata'da Necati Bey Caddesi'nde polis karakolunun yolunu tuttum. Karakol Yüksekkaldırım'a gelmeden dar cepheli bir bina, eskimiş bir bayrak sallanıyor ikinci katında, bina kârgir ama

9 O yıllarda valiliklerle belediye reislikleri ayrılmamıştı henüz.

merdiveni ahşap, inim inim inleterek çıktım merdiveni. Komiserin odası bir üst kattaymış, kapıyı vurdum girdim içeri, kendimi tanıttım, buyrun Cihat Bey oturun, diye masasının karşısındaki iskemleyi gösterdi.

– Sizi görmemi söylemişsiniz komiser bey!..

– Evet.

– İnşaat mühürlenmiş!..

– Mühürlenir tabiî kardeşim, bekçi gelmiş görmemişsin, polis gelmiş görmemişsin, mühendis[10] gelmiş görmemişsin, mühürlenir tabiî!..

– Efendim ben çalışıyorum, inşaatın başında devamlı duramam ki!..

– Fedakârlık yapmak lazımdır bu gibi işlerde!..

– Komiser Bey, elimden gelen fedakârlığı yapıyorum, bir meslek adamı olarak projesini doğru dürüst çizdim,[11] elimden geldiği kadar gayret ediyorum, zaten para da aldığım yok, inşaat ablamındır.

Nereden çattık gibi koltuğundan kalktı, üzerinde en evvel kurtarılacak şeylerin bulunduğu çifte aylı sac dolabı açtı, kaminetoyu,[12] kahve takımını çıkarıp kahve pişirdi; bir fincanını bana, ötekini kendine çekti... Kahvesini içtikten sonra dışarı çıktı, aynalı dolap gibi iri yarı bir komiserdi, yaşı kırk kırkbeş var, getrleri[13] pırıl pırıl, palaskası düzgün, sarkmamış, epice de yıldızları var, rütbesi nedir bilemem ama epice yüksek herhalde. Düşündüm, arkadaşların söylediği şeyi yapmamın zamanı gelmişti anlaşılan; yetmiş lirayı paltomun sağ cebinde avucumun içinde sıkı sıkı tutuyordum, komiser biraz dolaştıktan sonra geldi yerine oturdu, parayı nasıl versem acaba, ya kalkıp da sen devletin koskoca komserine nasıl para verirsin derse; ya para verdiğimi karşı binadan görürlerse, bitmez tükenmez bir zamandı benim için, usulca elimi paltonun cebinden çıkardım, büronun[14] altından hafifçe eğilir gibi yaparak uzatmak istedim,

10 Yani belediyenin görevli mühendisi.

11 Doğru dürüst çizmek: Yani her şeyi tamam olarak.

12 Kamineto: Kahve, çay gibi küçük mutfak işlerini yapmaya yarayan ispirto ocağı.

13 Getr: O yıllarda polislerin ve subayların baldırlarına taktıkları kalın köseleden bacağın şekline saran bir üniforma teferruatı.

14 Büro: İki tarafında dolap ve çekmeceleri olan ortası boşluklu çalışma masası.

birden para elimden yok oldu, acaba düşürmüş müydüm, yoksa odada kedi vardı da o mu pençesini takmıştı, şaşkın şaşkın aranırken komiserin sesi tın tın öttü; geçmiş olsun kardeşim, diyordu; yarın sabah inşaattan mühür fekkedilecek!..[15]

Ertesi sabah inşaattan mühür fekkedilmişti sahiden de; fakat bu arada baltayı asar[16] gibi avadanlılarını inşaatta bırakıp giden sıvacıları toparlamak kolay olmadı. Mührün kapıda asılı kaldığı birkaç gün içinde hemen başka inşaatlarda iş tutmuşlardı, marangozun alçaklığını, tesisat ustası Nişan'ın çatıya su deposu yapılması için aldığım, dükkânında yapması için[17] kendisine teslim ettiğim malzemeyi alıp kaçmasını, Matyos Güzel Aleksanyan'ın ucuz demir almak için kendisine bono mukabili ikibin lira verişimi, bu bonoyla Perşembe Pazarı'nda İzzet Baysal'dan tesisat malzemesi alışımı, bononun karşılıksız çıkması sonucu İzzet Baysal'a kendi paramdan beş yüz lira[18] verişimi, sonra evinde kendisini görmeye gittiğimde zavallı madamın ezile büzüle kocasının kumarbaz olduğunu yana yakıla anlatmasını, Galatasaray Cemiyeti'nden evine telefon edip Matyos'un asker kaçağı olup arandığını, eğer tesisat tüccarına ikibin lirayı hemen yatırmazsa otoriter bir komiser taklidi yaparak karısına ekip gönderip onu aldıracağımı, söylememi; hakikaten, tesadüfen, sahiden de asker kaçağı olan Ermeninin paçaları tutuşup

15 Bir şeyin kaldırılması, yok edilmesi.

16 Baltayı asmak: Yeniçeri Ocağının bozulması sonucu ortaya çıkmış bir söz. Yeniçeriler oda oda olurlardı, her odanın bir amblemi bulunurdu, bu ya bir işaret, ya bir kuş, veya herhangi bir şey olabilirdi. Ocağın son yıllarında limana gelen bir geminin boşaltılması veya bir inşaatın yapılması için bir Yeniçeri odasının müsaadesinin alınması gerekirdi; eğer bu müsaade alınmaz, yani odaya gereken para verilmezse o iş yerine odanın balta denilen amblemi asılır, iş yerinde kimse çalışamazdı.

17 İnşaata kendi gelmiş, 50 liraya bütün su tesisatını yapmayı üstlenmişti. Ben çatı arasında bir de su deposu yapılmasını isteyince malzemeyi beraber gittik aldık, işi yapmak üzere dükkânına götürdü. Sonradan öğreniyorum, verdiği adreste dükkânı filan yokmuş, böylece 300 liralık malzemeyi çalmış oldu.

18 İnşaat için gereken parayı ablam bana teslim ediyordu, Ermeniye parayı kaptırdığım anlaşılınca tüccarın ziyanını hiç olmazsa biraz kapatsın diye İzzet Baysal'a kendi paramdan tazmin etmiştim. Sonra Matyos korkudan etekleri tutuşunca herhalde birisinden dolandırdığı ikibin lirayı götürmüş tüccara teslim edip bonosunu almış. Tüccara verdiğim beş yüz lira karşılığında aldığım makbuz, bende hâlâ durur, hatıra olarak sakladım.

ikibin lirayı götürüp tüccara vermesini... Daha anlatmadığım neler neler yüzünden çıldırmayıp, intihar etmeden kendimi apar topar yedeksubaya atmamı, inşaatın bu hengâmede kuşa dönmesini anlamışımdır da, masanın altında hafifçe uzattığım elimden, komiserin parayı nasıl kaptığını hâlâ 44 yıldır anlayamamışımdır. Adamın elinde *vision paroptipue*[19] mi vardı yoksa?..

15 Kasım 1992, Pazar
Fenerbahçe

19 Vision paroptique: Gözle bakmadan görme özelliği, özellikle bir kimsenin ensesine tutulan bir kitabı okuması, yahut içini görmeden örneğin bir kutunun içinde ne olduğunu bilmesi gibi!..

Eşek Nuri Efendi

Menderes'in kültürsüz yamyassı tabanı, bulvar açmacılığı, vatan cephecilikleri, daha bin türlü yozluklarıyla İstanbul'a adımını atmamıştı daha. Atatürk sağdı ama her an Mustafa Kemal'in çizmelerini geçirebilirdi ayağına. Abdülaziz'in III. Napolyon'un eşi Eugénie'yi ağırlamak için yaptırdığı Beylerbeyi Sarayı'na Holivut fahişeleri daha adımlarını atmamışlardı.[1] Eugénie sarayın aynalarla süslü kıymetli mermerler döşeli geniş ayakyoluna girince, orada duran abanoz ağacından yapılmış elmas ve zümrütlerle süslü bir çift nalını görünce şaşırmış, ne işe yaradıklarını anlayamamış, tasmalarını bileklerine geçirmiş, bunu kim görmüşse görmüş, koskoca imparatoriçeyi bile çişini ederken gözetleyenler, o çağın Reeping Peeping Tom'ları[2] da varmış demek ki!.. Benim söz konusu ettiğim zamanda daha Türkiye Cumhuriyeti Amerikan Amcanın kucağına oturmamıştı, başbakanları, General Porter oturtup kaldırmıyordu makam koltuklarına. Eşek Nuri Efendi de o zamanın eşeği tabiî, yani tepesinde dikili duran, düşmemek için koltuğunun arkasına yapışmış yetmiş

1 Bir ara Beylerbeyi Sarayı Holivut'tan gelmiş sinema artistlerine kiralandı mı, yoksa misafir mi edildiler öyle bir şey olmuştu. Hatta Celal Bayar Bağdat Hırsızı Douglas Fairbanks'ın oğlunu karşılamaya Ankara Havaalanı'na gidip şeref salonunda beklediydi!..

2 Halkını ağır vergiden kurtarmak için Lady Godiva at üstünde, çıplak şehri dolaşmayı kabul etmiş. Bir rahibenin çektiği atın üstünde Lady uzun saçlarıyla çıplaklığını örtmeye çalıştıysa da, şehirliye haber salmış, herkes pencere kepenklerini kapayıp içerlere çekilmişler, yalnız Reeping Peeping Tom adında birisi gözetlemiş.

beş yaşındaki emekliyi görüp de yerini vermemek için otobüsün penceresinden sokağa bakan üniversite öğrencisinden daha az eşek!...

O zamanlar İstanbul'un, özellikle Beyoğlu'nun daha bir tadı tuzu vardı. Ben yaşlandığım için bütün yaşlılar gibi bana da öyle geliyordur belki de, ama o çağlarda yaşayanlardan daha sağ olanlar var; öyle miydi değil miydi söylesinler!.. O çağlarda tiyatro mevsimini Ertuğrul Muhsin muhakkak Şekspir'in bir piyesiyle açardı, değil Semra Özal'ı beklemek için açılışı geciktirmek, kim olursa olsun dakikası dakikasına açılırdı perde, biraz gecikenler birinci perdeyi tiyatronun holünde geçirirlerdi!.. Biz Halk Opereti'nin dekorlarını yapıyorduk Talat'la[3] beraber. Halk Opereti Fransız Tiyatrosu'nda açıyordu perdesini, seyircisi çoktu. Talat benim Galatasaray resim atölyesinden arkadaşım; birinci sınıf bir işçi değilse bile, birinci sınıf bir menajerdi herhalde, işleri hep o bulur, daha çok ben çalışırdım!.. Bir seferinde nasıl yapmışsa yapmış Loretta Young'ın Şanhghay Ekspresi filmi için koskoca bir afiş siparişi almış, beraber gittik, Melek Sineması'nın –şimdiki Emek– arkasında bir yerde belki on on beş ipekçi başbaşa vermiş konuşuyorlardı, yapılacak afişin fotoğrafını verdiler, afişi 50 liraya yapacaktık, 15 lira malzeme için avans aldık. Bizim Firuzağa'daki konağın bir odasını baştanbaşa kaplayan afişi bir haftada yaptık, sırtladık götürdük, çok beğendiler, ama resmi makina[4] ile değil de göz kararıyla yaptığımızı söyleyince gözlerinden düşüverdik, amatör olduğumuz ortaya çıktı, "takke düştü kel göründü" bir daha da iş vermediler di!..

Opereti Türkiye'ye getiren Celal Sahir olmuş ama Halk Opereti'nde onu bir kere bile gördüğümü anımsamıyorum. Yıllar sonra Cumhuriyet'te görürdüm arasıra, arkası duvara dayalı peykede[5] oturur; Taksim'de Fransız Konsolosluğu'nun önünde

3 Talat Kurt, Galatasaray Lisesi'nin balkonundan Cumhuriyetin İlanı'nı okuyan müdür Benli Faik Bey'in oğlu. 100 metre koşardı, tenis kortuna bakan atölyeyi kuranlardan sonra resim yapmayı bıraktı; devam etseydi sanatkâr olamazdı ama iyi bir ressam olurdu!..

4 O zaman sinema afişlerinin rakipsiz şampiyonu Talat isminde biriydi. Biz afişlerin büyütülmesinin makineyle yapıldığını bilmiyorduk, sordukları zaman göğsümüzü gere gere makine kullanmadığımızı söylemiştik!..

5 Cumhuriyet çok eski bir meyhânedir, o zaman duvar diplerini dolaşan peykede oturulur, masanın iskemlesinde oturanlar dışarı veya duvara bakarlardı.

yeni çıkan kanunları satan hırpani kıyafetli oğlu da gelir, orta masalardan birinde otururdu. Baba oğul hiç birbirlerine bakmazlar konuşmazlardı, dargın mıydılar yoksa bilemiyorum!..

Biz operetin dekorlarını yapıyorduk, ölesiye bir çalışmaydı bu, sahnede çalışırdık çoğunlukla, tiyatroda inler cinler top oynardı bizim çalıştığımız saatler. Sofitocu Hristo'yla[6] Eşek Nuri Efendi gelir, hem bizi seyrederler hem de konuşurduk, Hristo dekorların sofitoya çekilip indirilmesi, çakılıp sökülmesiyle görevliydi, tiyatroda parasını aksamadan alan bir oydu galiba, çünkü Hristo'nun bir gün bile olmaması işin felç olması demekti. Eşek Nuri Efendi'nin belirli bir maaşı, aylığı var mıydı yok muydu bilmiyorum, zaten tek konuştuğu ahbabı, dostu Hristo'ydu anlaşılan, Hristo ne kadar konuşkan, şakacıysa Eşek Nuri Efendi o kadar suskundu. Bir gece yine dekor yapıyorduk, Lutfullah Bey[7] Taksim İşkembecisi'nden bize çorbayla baş göndertmiş, Talat'la hem yemek yiyor, şarap içiyorduk, hem de Hristo anlatıyordu: İkisinin ayrı ayrı kadınlara verecek paraları olmadığından aynı kadınla çıkmışlar, öyle anlaşmışlar, Eşek Nuri Efendi bir ara nasıl yapmışsa yapmış kadının donunu almış, başına sarmış, kadın ver donumu diye hüngür hüngür ağlamaya başlamış, yerlere yatıp ter ter tepinmiş, ömür boyu senin kölen olayım diye ağlamış. Orospular arasında donunu kaptırıp birinin başına sarması en ayıp şeymiş meğerse, yahut ona benzer bir şey. Eşek Nuri Efendi bir hayli yalvarttıktan sonra kadının donunu vermiş, o da Hristo'ya Rumca, Nuri Efendi'ye Türkçe kimseye söylemeyeceklerine yemin ettirdikten sonra ikisinin de gönlünü hoş etmiş, para da almamış!.. Eşek Nuri Efendi'nin belli bir işi yoktu, daha çok o kadar insanın getir götür işleriyle uğraşır, birkaç para alır, temizlik işlerine bakardı, o yüzden de belki pek ortalarda gözükmezdi. Fransız Tiyatrosu'ndayken operet altın çağını yaşadı denebilir, sonra ne olduysa oldu şimdi Taksim'de altlı üstlü sinemaların yerinde olan Kozmoğrafya Sineması'na taşındı. Bu sinemada benim çocukluğumda yirmi hafta

6 Sofito dekorların çekildiği sahnenin üst kısmıdır, işi biten dekorlar buraya kaldırılır, sofitodan sırası gelenler indirilip yere çakılır; bilgi isteyen çok zor bir iştir.

7 Sururi ailesinin ikinci ferdi, dört kardeş olduklarını bilirdim ama kız kardeşleri var mıydı bilemem. Yusuf Sururi, Lutfullah Sururi, Celal Sururi, Ali Sururi. Çok yaşasın Ali Sururi hâlâ hayatta.

süren filmler oynatılırdı, o zamanın ünlü artistleri Sinabar, Edi Polo, Masist gibi ünlülerdi. Sinabar'ın havada bir uçaktan ötekine atlayışına doyum olmazdı, perdenin hemen altında piyano çalan matmazel[8] en heyecanlı taksimlerini yapardı. Arada sırada ışıklar yanar teneffüs olur, bu arada yüz paraya trigona yenirdi; trigona isminden de anlaşılacağı gibi bir çeşit Rum baklavasıydı herhalde, üç köşeliydi, içi cevizliydi. Yüksekkaldırım'dan inerken Mevlevihane'nin hemen bitişiğindeki pastahanede hâlâ yapıyorlar, arasıra gidip yerim!..

Bizim dekor işlerinden aldığımız belli bir para yoktu, Lutfullah Bey'in arasıra elimize ellişer kuruş sıkıştırdığı olurdu, elli kuruşa yapılan dekor da ona göre olurdu elbet, ikimizin de ne sinema ne tiyatro dekoru konusunda en ufak bilgimiz yoktu zaten. Bir gün Mehmet Karaca[9] bir sahnenin dekorunu acı acı eleştirmişti, çok üzülmüştüm ben. Darülbedayi'nin dekorlarını çok yetenekli bir Rus yapardı, Per Gyut'ün dekorları çok güzeldi örneğin, anımsarım hâlâ oyun da olağanüstü bir güzellikle oynanmıştı. Galatasaray'ın onuncu sınıfındaydım, edebiyat hocamız bir kelime Türkçe bilmemesine karşın, şimdiye kadar gördüğü en güzel Per Cynt olduğunu söylemişti sınıfta!.. Hayatımın en güzel yılları bu yıllardı diyebilirim, gençtim, ömrüm her birisi birbirinden sevimli insanların arasında geçiyordu, bazen arkadaşları Cumhuriyet'ten çıktıktan sonra operete götürdüğüm olurdu. Mösyö Vangel[10] beni tanıdığı için koltuklarım kabara kabara bilet almadan içeri girmekten pek iftihar duyardım doğrusu!.. İki tane Alis, iki tane de Nana[11] vardı, Büyük Nana, Küçük Nana. Büyük Alis balık etinde, güzel yüzlü ve vücutluydu, ama sırılsıklam aptaldı, annesi bir şoföre bin liraya bozdurmuş kızını, sonra da aldığı parayı bozdurup bozdurup harcamış anlaşılan. Küçük Alis, ufak tefek, çirkin, ama cin gibiydi, bir gün bana geldi, bizi sinemaya götürsene dedi, kiminle dedim; Alis'le dedi. Büyük Alis bana âşık olmuş, ben farkında bile değil-

8 Sessiz sinema zamanında perdenin önünde daima filmin gidişatına uygun parçalar çalan bir piyanist bulunurdu.

9 Mehmet Karaca, sonra İrma Toto'yla evlendiler, Cem adında oğulları vardır.

10 Vangel Efendi, bir ara operetin gişesinde bilet keserdi, sonra Cennet Bahçesi'ni işlettiydi sanırsam.

11 Büyük Nana, bir ara Hacı Muhiddin Hacıbekir'in metresi olmuş, sonra adam biraz dans filan öğrensin diye buraya getirmiş, ben böyle duymuştum.

dim, benim gözüm tiyatronun muhasebecisi ve *Maliye Bakanı* Fuat Bey'in sevgilisi Muzaffer'deydi. Fuat Bey de işin farkında olacak ki bir gün bana: – O senin merak etme, senindir, dediydi ama ben o kadar mahcuptum ki bir kadınla konuşurken dilim damağıma dolaşır, çok heyecanlandığım ya da kızdığım zaman olduğu gibi dudaklarım çenem seğirir, ellerimi ayaklarımı nereye koyacağımı şaşırırdım. Fuat Rutkay[12] kırmızı ışık yakmıştı ama bende ışığı geçecek cesaret nerede!.. Bir gün yine Küçük Alis bizi sinemaya götür, diye tutturdu, aldım ikisini Glorya Sineması'na[13] götürdüm. Film başlamıştı bile, Küçük Alis soluma, Büyük Alis sağıma oturdular. Elimin birisini Küçük, ötekini Büyük Alis ellerinin içine aldılar, Küçük Alis, Büyük Alis'i öpmemi söyledi, öptüm, şimdi de beni öp dedi, bu sefer de onu öptüm, bir onu bir ötekini öperek filmi tamamladık dışarı çıktıkdı!..

Bir ara İstanbul'a film çekmeye gelmiş Zozo Dalmas[14] da uğrar olmuştu operete, ben aşağıda ayakaltı olmayan bir yerde beş metre uzunlukta, bir buçuk metre yükseklikte bir rakı reklamı afişi[15] yaparken Zozo Dalmas geçiyordu, durdu baktı, dudakları çok ince olmasa çok güzeldi, vücudu üstün güzellikteydi, uzun boyluydu, bir şeyler söyledi bana, ne söylediğini heyecandan anlayamadım; yes madam, diyebildim aptal aptal, zaten aptallıklarım bitmez saymakla, aptallık yüzünden ahmak olmaya fırsat kalmadı, işini uydurup ahmak olabilenler çok ilerlediler hayatta!.. Dekor yaptığımız gecelerin sabahında hiç uyumadan mektebe gidip sınıfa girdiğim olurdu, gözlerimden akardı uyku. Bir gün Marcel Odetta[16] koridorda rastlamıştı bana, acımış halime herhalde, dikkatli dikkatli yüzüme bakıp: – Ah vos yeux,

12 Fuat Bey sonradan ünlü şarkıcı bir kadınla evlendi, iki kat oldu zavallı, romatizma mı, yoksa Pott hastalığımı bilmem.

13 Glorya Sineması şimdiki Saray Sineması'nın yerinde bir sinemaydı, koltuk filan yoktu, sıralarda oturulurdu, sonra yerine Saray Sineması yapıldı.

14 Zozo Dalmas'ını, iki üç yıl evvel Atina'daki tek odalı evinde seksen yaşın üstünde öldüğünü okumuş, üzülmüştüm.

15 Bu işi Lutfullah Bey verdirmişti bana, beş liraya yapıyordum, beş lira büyük paraydı, bir kat elbise hem de iki provayla Karaköy'de Eskelsiyor'da 11 liraydı.

16 Marcel Odetta: Dokuzuncu ve onuncu sınıflarda Fransızca hocamızdı. Bana verdiği derslerden çok şeyler kalmıştır, Baudlaire, Edgar Allan Poe'yu onun sayesinden tanıyıp öğrenmişimdir, öykü yazma zevkini bana belki de o aşıladı sanırım.

vos yeux[17] demiş geçip gitmişti!.. Zozo Dalmas yarım yamalak Türkçesiyle role de çıkardı arasıra, o sıralar Dahiliye Vekili Şükrü Kaya Bey gelir, tiyatronun bitişine kadar sahnenin arkasındaki odada oturur, artistlerle konuşur filan, perde indikten sonra Zozo Dalmas'ı arabasına alır Dolmabahçe Sarayı'na götürürdü. Bir gün sordular Zozo'ya, oraya gidiyorsun ne yapıyorsun peki, sana ne yapıyorlar diye: – Yapmazlar vre iç bir şey demişti, Paşa oturur onlar da, çıkarırlar masa üstünde dolaşırım çıp çıplak o kadar, yapmazlar bir şey, demişti yarım yamalak o tadına doyulmaz Türkçesiyle!..

Okumaya da merak sarmıştım o sıralar, *Capital*'i bile okumaya kalkıştım kısaltılmışından, "value, la plus value" filan gibi boyumdan büyük lafları anlamaya çalışarak, hiçbir şey anlayamadım doğrusunu söylemek lazım gelirse, bu işin allâmelerinin de bir şey anlamamış olduklarını Gorbaçov ispat etmedi mi zaten iki üç yıl kadar evvel. Derslere de pek aldırdığım yoktu, zaten okul hayatımda hiçbir zaman gözüm yükseklerde olmamıştır, ders çalışmak her zaman bir angarya olarak gelmiştir bana, evde ders çalışacak yerde resimli kitapları, dayımın verdiği *Mir'ât-ı Âlem*[18] adlı resimli dergiyi, *Petit Larousse Illustré*'yi karıştırır annemden arabalar dolusu laf işitirdim. Ancak dokuzuncu ve onuncu sınıfta Marcel Odetta'nın derse gelmesiyle önümde inanılmaz zenginlikte bir Fransızca lisan âleminin açıldığının farkına varmıştım!.. O yıllarda İstanbul, Menderes'in peşinde sürükleyip getirdiği süfelâ-yı layüflihûn[19] istilasına uğramamıştı, sinemaların gala geceleri bayağı görkemli olurdu, İstanbul'da yaşayanların yedi yüz binin üstünde olmadığı o yıllarda sinema ve tiyatro sayısı bugünkü on milyonluk İstanbul'un üç katıydı belki de, yollarda insan gibi yürünebiliniyordu. Galiba perşembe günleri Levanten hanımları Balıkpazarı'na alış verişe çıkarlardı, onları görmek bir zevkti başlıbaşına. Notre Dame de Sion'lu, Saint Pulchérie'li kızlar da evlerine giderken bir dolaşır-

17 Gözlerinizin hali pek fena demek istediydi herhalde.

18 *Mirat-ı Âlem*: Dünyanın aynası demek, çok güzel bir dergiydi, hâlâ saklarım. Dayımın kütüphanesi Samatya'daki evlerine gittiğim zaman benim cennetim gibiydi!..

19 Süfela-yı lâyüflihûn: sefillerin türedileri, bunlar kanımca Menderes'in ektiği vatan cephesi filan gibi yanlış tohumlardan türediler!..

lardı ortalıkta, göz âşinalıkları olurdu arada, haberler gelir giderdi!.. Bu arada hayat da başını alıp gitmekteydi, paramız yoktu ama keyfimiz yerindeydi, Cumhuriyet'te ayakta şarabın bardağı beş kuruştu, beş kuruşa da bir uskumru ızgarası aldık mı dünyalar bizim olurdu. Benim için tatil diye bir şey olduğunu hatırlamıyorum, hayatımda hiç tatil yapmadım, çünkü devamlı ikmale kalır ders çalışırdım. Bir yıl nasılsa ikmalsiz geçtiğimde ders çalışma zorunluluğu olmadığı için âdeta yaşantımda bir boşluk olmuş, rahatım kaçmıştı!..

Arasıra tiyatronun girişinde bir gözü korsanlar gibi meşin bir örtüyle kaplı uzun boylu, esmer, çiçek bozuğu yaşlı bir kadının yanında sıska, çıta bacaklı, koca gözleri şaşkınlıktan açılmış gibi bakan Saint Pulchérie'li mi, yoksa Notre Dame de Sion'lu mu olduğunu anlayamadığım sıska bir kız görürdüm. Lutfullah Bey'in kızıymış, bu kızdan ileride muhteşem bir dişinin meydana geleceğini bin kişi yeminlerle söyleseydi inanmazdım; hiç içeri girdiklerini görmedim, kapıda sanki birini bekler gibiydiler!..

Fuat Bey yeşil ışık yakmasına yakmıştı ama Muzaffer'in hiç aşağı indiği yoktu. Settar Körmükçü'nün kızının anası olduğu söylenen kadın arkadaşıyla sahne içindeki katların balkon parmaklıklarına dayanır, aşağıdaki provaları oyunları seyreder, saatlerce konuşurlardı...

Mumun sönme sırasındaki ışığının canlanması gibi İstanbul da renkli bir hayat yaşıyordu. Kış günleri Tokatlıyan'ın önünden geçerken yassı bodrum pencerelerinden caddeye cennet kokuları denebilecek pasta, vanilya kokuları dağılırdı. Dégüstasyon'da en dipteki masada başta Yahya Kemal, etrafında Ahmet Hamdi Tanpınar, İsmail Habip Sevük, daha İstanbul'un tanınmış kişileri otururlardı. Caddedeki Petrograd, Moskova, Leningrad kahveleri birer akademya gibiydi, kimse kimsenin yazdığına okuduğuna karışmaz, garson Azrail gibi ikide bir tepenize dikilmezdi. Nisuaz gündüzleri kahve, akşamdan sonra kadın pazarı gibi olurdu, bir iki üst sınıf kadınlar gelirdi, Benli Belkıs'ı bile gördüğümü hatırlıyorum. Asma katta piyano çalındığı olurdu, sonradan yıktırılıp yerine kazulet sergi binasının yapıldığı yerde İstanbul'un süslerinden biri, Antuan'ın yaptırdığı güzel Küçük Tiyatro var-

dı. Beyoğlu'nda Yüksekkaldırım'ın başında bir sinema, düzlüğe çıkınca Taksim'e doğru pasajın dibinde Santral Sineması, sonra Elhamra, Sumer Sineması, Fransız Tiyatrosu, Serkil Doryan Pasaj'nın içinde Opera Sineması, geçince sola dönülüp, dipte köşede duvarlarında yağlıboya kocaman tabloları olan Melek –şimdiki Emek– Sineması gelirdi, Şarlo'nun Yumurcak filmini orada seyretmiştim. Meydanda bir büyük ahşap sinema daha vardı, adı Alkazar'dı, karşı tarafa geçince Majik Sineması, sonra Taksim oldu. Karşı kaldırıma geçince Galatasaray'a doğru Kadri Han'ın altında Yıldız Sineması, onu geçince Lale, sonra Alkazar, Atlas o zaman yoktu, Galatasaray'a en yakın sinema balkon tavanı altı aynayla kaplı Şık Sineması'ydı, fuayesi yoktu, sigara Paris'teki bazı sinemalar gibi sokakta içilirdi... İşte Halk Opereti de Beyoğlu'na renk katan bir yerdi. Karaca Tiyatrosu ondan sonradır, ben orada çok renkli insanları gördüm, yakından tanıyamadımsa da oyunlarını çalışmalarını seyrettim, kimisi boşluk doldurmak içinse de yine de tatlı bir tarafları vardı. Fuat Bey'in bazen kasayı alıp gittiği olurmuş, ama sonra gelir gişesine oturur biletlerini kesmeye başlardı, aynalı dolap gibi enine boyunaydı, pantolon paçaları gayet geniş, Zeki adındaki bıyıklı çok nazik birisi, sonra gözünün çapağını yiyem diye espri yapan Sıtkı Akçatepe başkomik, herhalde Avrupa'da olsaydı Fernandel gibi büyük bir komik olabilecek Celal Sururi en küçükleriydi, çünkü tiyatroyu kuranlar, en büyükleri piyes yazarı Yusuf Sururi'ymiş, sonra benim en iyi tanıdığım Lutfullah Sururi, Celal Sururi, en küçükleri de tam bir İstanbul efendisi Ali Sururi. O sıra operetleri Mahmut Yesari yazıyordu, eşi sarışın çok güzel bir kadındı, adı Cahit Uçuk'tu, ikiz kardeşi gibi Nâzım Hikmet'in eşi Vera'ya benziyor, veyahut Vera ona benziyor. Hatırımda kalanlardan Nebahat'in kardeşi Nuri elektrik işlerine bakardı, sonra Alev'le kocasını hatırlıyorum, kadının ciğerleri hastaymış, bir ara Cahide Sonku'nun kız kardeşi de geldi, Cahide Sonku'nun bir ikinci nüshası gibi, ama yetenekten eser yok, ona romantik aşk lafları etmeye kalktım bir süre hiç anlamadıydı. Bu arada gidip gelenler olurdu, Reşit Rıza arada sırada gözükür, Neyyire Neyir de uğrardı. Bir süre Macar bir bale topluluğu gelmişti, içlerinde Macar katanası gibi olanlar varsa da ufak tefek olanları da vardı, bir tanesi çok hoşuma gidi-

yordu, sapsarı saçlıydı, gözleri mavi değildi, belki saçları da sarı değil, bir gün kuliste yaklaştım Fransızca "Jupa de tan" yani gezmeye götürmek istediğimi söyledim "je pa de ten" yani "je n'ais pas du temps"[20] demek istedi hasba, zaten kabul etse de nereye götürebilirdim ki, hangi parayla... Bunlar sabahları hocalarının idaresinde et, kötü, har, me diye bacaklarını kaldırır sahnede yapacakları dansları prova ederlerdi, tiyatro perdesini kapayıp iş bitince Londra Bar'a konsomasyona giderlermiş, sonra paralarını mı alamadılar, işleri mi bitti, ortalıktan kayboldular!.. Operet demek, dans bale şarkı demek olduğuna göre iş İrma Toto'nun başına çöktüydü. Bacağını bile kaldırmasını bilmeyen Alis, şu bu gibi şurdan burdan toplamalara dans öğretmeye kalkmıştı, becerdi de üstelik, bütün ömrümde onun kadar işini seven, onun kadar hareketli, son derece işini ciddiye alan bir insan daha görmedim desem yalan olmaz. Ermenilerde tiyatro sevgisi kanlarında olan bir şey herhalde, bir ara rejisör olarak Aşot Efendi adında birisi gelmişti, o da son derece ciddî, mesleğine son derece saygılıydı, bizim hanımlardan pek çoğunu azarlayıp ağlattığını anımsıyorum, sahne terbiyesini mesleklerini her şeyin üstünde tutarlardı bunlar, bu konuda onlardan çok şey öğrendim.

Aşot Efendi'yi bir gün mektebe davet ettim, resim atölyemiz vardı, profilden yağlı boya resmini yapmıştım, resmi kendisine mi verdim, yoksa kayıp mı oldu hatırlayamıyorum!.. Operetin bir direği Lutfullah Sururi'yse, ana direk İrma Toto'ydu, her şey onların etrafında dönerdi, tiyatro kültürüm pek az olduğu için bilemiyorum, Lutfullah Sururi bir ayağını biraz ileri atar, başını salona döndürür kerih diyebileceğim bir sesle şarkısını söylerdi. Mehmet Karaca'nın da bir ayağını ileri atıp salona bakarak rolünü oynama âdeti vardı, en rahat olanı Celal Sururi'ydi, halkı kırar geçirirdi gülmekten. Ali Sururi de şarkı söylerdi, her halde jön prömye rolleri oynuyordu. Toto, yani İrma Toto da operetin prima donna'sıydı herhalde, dik ve kuvvetli bir sesi vardı, herşeyin hakkını verdiği gibi söylediği şarkının da hakkını vermeye çalışırdı, sonra evlenmişler. Mehmet Karaca enteresan bir insandı, bir gün sahne altındaki bir salonda, annesinin mezarını nasıl açıp yüzünü gördüğünü anlatmıştı, tüylerim ürpermişti, sanki

20 Je nais pas du temps, yani vaktim yok.

Conan diliyle konuşuyordu!..

Eşek Nuri Efendi tiyatronun girişindeki gişe kulübesinin üstünde yatardı, dekor yaparken sabahladığımız için yatıp kalkışını görmüşümdür. Yatağı yastığı yorganı gişenin damında denk halinde bürülü durur, aşağıdan bakınca görülmezdi, yatacağı zaman gişenin arkasına saklı merdivenini çıkarıp, gişenin damına çıkar, örtüsünün üstüne yatağını serer, yorganını yastığını yerleştirir, merdivenini çeker yukarı alır, mışıl mışıl uykusuna dalardı herhalde!.. Bu son derece terbiyeli, her lafını sözünü, evet efendim, başüstüne efendim, diye bitiren fakir ama temiz giyimli, hafifçe gaga burunlu, çok seyrek saçlı, sinek pisliği bıyığı ağzının içine kaçacakmış gibi duran bu sessiz sedasız insana neden eşek dendiğini anlamazdım bir türlü. Bir gün sordum: – Lutfullah Bey, dedim, neden bu adama eşek diyorlar, eşeğe benzer bir tarafı yok!.. Ah Cihatçığım dedi, o bir anırır ki hiçbir eşek onun gibi anıramaz, dişi eşek anırır gibi anırdığı zaman erkek eşekler yüklerini boşaltır buna koşarlar, erkek eşek gibi anırdığı zaman dişi eşekler buna koşarlarmış. Çanakkale muharebelerinde askerliğini yaparken, o zaman Liman von Sanders Paşa moral günleri yaparmış, bu bir anırmış madalya verdirmiş Paşa, o kadar beğenmiş; bunu vaktiyle sakalar maaşa bağlamışlar!.. Maaş mı verirlermiş, anırsın diye mi?.. Yok canım anırmasın diye, çünkü anırdığı zamanlar sesinin ulaşabildiği yere kadar bütün saka eşekleri çifte atmaya başlar, su tenekelerini tepetaklak edip buna koşarlarmış, anırmasın da işleri bozulmasın diye aralarında para toplayıp maaşa bağlamışlar. Ağzım açık kalmıştı, peki Lutfullah Bey, anırsa da bir dinlesek, anırtamaz mıyız diye sordum. Anırmaz dedi, kafasını kessen anırmaz, milyon versen anırmaz, içinden gelecek, o zaman ancak!.. Eşek Nuri Efendi işiyle meşgul gidiyor geliyor, gerektiği kadar konuşuyor, kimseyle arkadaşlığı samimiyeti yok, akşamları merdivenini dayayıp yatağını yapıp içine giriyor, ne düşünür kimbilir!.. Bir gün anırdı, sahnenin altındaki salonda oturulmuş konuşuluyordu ben onun orada olduğunun farkında bile değildim; iş küçük hıçkırık gibi bir sesle başladı, herkes susmuş gürültü dinmişti, herkes kulak kesilmişti çıt çıkmıyordu, evvela atletlerin ısınmaları gibi bir iki hırıltı, ondan sonra en acıklı iç çekmeler, âdeta yalvarmalar, bir

nevi ağlamalarla karışık muhteşem bir anırma. Hangi eşek olsa yükünü boşaltır koşar doğrusu diye düşündüm, herhalde hiçbir primanonanğtenor ve bariton bu boşluğu bu kadar dolduramamıştır diye düşündüm. Sakaların hakkı varmış adamı maaşa bağlamaya, Liman von Sanders Paşa da boş adam değilmiş doğrusu. Anırma bazen neşeli bazen şikâyetlerle dolu devam etti, arasıra iç bayıltıcı hıçkırıklar, sonra tırladı, öyle sanıyorum ki bu tırlama Eşek Nuri Efendi'nin hayatında attığı en güzel imzasıydı!..

6 Şubat [?], Cumartesi

Tahal Karakolu

Yeni gittiğim yerlerde oranın genelevlerini de gidip bir görürdüm eskiden. Ankara'ya ilk gidişimdi, o mahallenin nerede olduğunu bilmiyordum, telefon rehberinde aradım bulamadım, herhalde onları yazmıyorlar rehbere, oteller, doktorlar, lokantalar gibi özel sahifeleri yok. Polise sormak aklımdan geçti, öyle ya, onlar her şeye alışkındır, pişkin adamlardır, sonra vazgeçtim, utandım... Postaneden çıktım, Ulus'a oradan Samanpazarı'na doğru giderken geçen bir taksiyi durdurdum, utana utana: – Kardeşim, dedim; hani şey var ya işte; hani orası!.. Lafımı bitirmeye kalmadan şoför şıp diye anladı, bastı gaza, basmasıyla da biraz sonra yokuş aşağı inip durması bir oldu, ne oldu dedim niye durdunuz?.. Geldik abi dedi, işte nah şurası. Bana bir pazar yerinin kenarındaki çayın üstünde bir köprüyü gösteriyor; indim arabadan, ama güpegündüz o kadar insanın gözü önünde o köprüden nasıl geçip de o kapıdan içeri gireyim?.. Bir hayli dönüp dolaştım oralarda, köprüden başka geçit de yok aksi gibi; nihayet paltomun yakasını kaldırıp başım omuzlarımın arasında hızlı hızlı geçtim karşıya; tahta perdeden girerken bir bekçi aradı üstümü başımı. İçersi çamurlu meydanımsı bir yer; yemenili şalvarlı birtakım kadınlar göğüs bağır açık memelerini sallaya sallaya dolaşıyorlar ortalıkta... Gözüme bir evi kestirdim daldım içeri, gündüz olduğundan pek kimseler yok, kadınlar tembel tembel oturmuş bekliyorlar. Mindere bağdaş kurmuş sarışın bir mavişi kaldırdım, angaryaya koşulan insanların isteksiz istemsiz yürüyüşüyle çıkıyor önümden merdivenleri, kıçının

biri inip biri kalkıyor pembe donunun içinde... Girdik odaya; ben bunu tanıyorum da ayrıca İstanbul'dan, dikkat edince hatırladım. Abanoz'da bir kere gitmiştim buna, ufak tefek balık etinde, yapağı gibi kıvır kıvır sarı saçlı, soğuk mavi gözlü, güzelce, yirmi yirmibeş yaşlarında filan. Odada bir karyola, bir gardrop var; karyola ile duvar arasındaki aralığa eğildi bir şeyler yapıyor, birden bir keçi melemesi geldi bir yerden, ortaya küçücük bir oğlak çıktı; meğer odasında keçisi varmış, şaşırdım kaldım; keçiye bisküvi yediriyor, ben ayakta bekliyorum; adı ne dedim keçinin; dişi mi erkek mi?.. – Ne bileyim, dedi; keçi işte!. Keçinin dişisi erkeği olur mu?.. Olmaz mı dedim; şekerim, insanın olur da keçinin olmaz mı?: – Aman ne bileyim dedi, müşterinin biri getirdi bıraktı, çok seviyorum yumurcağı...

Tuhaf olaylardan biri de Bursa'da geldi başıma. Bursa'nın genelev mahallesi pek neşeliydi o sıralar; şimdi de öyle mi bilmem. Bayram yeri gibi renkli ampuller yanar sokaklarda, evlerin önünde, evlerde şeker tutulur müşterilere... Faytonla gidiliyor Bursa'da oraya.

Beden Terbiyesi'nde Ankara'da çalışıyordum o sıra; Bursa'da bir stad yapılacakmış, beni projesini yapmak için gönderdiler; Vali ve Belediye Reisi Haşim İşcan'dı, bana Halkevi'nde bir oda ayırttı. Dinarlı Mehmet Pehlivan da bölgede çalışıyormuş, bana *mihmandar* verdiler; ben çalışırken karşımda oturuyor yârenlik ediyoruz. Beni arasıra İskender'e götürüyor, o meşhur, tadına doyulmaz kebaptan yiyoruz, o zaman daha sıraya girilmiyor dükkânda şimdiki gibi. Mehmet Pehlivan iki koca kayık tabağı kebabın hakkından geliyor gözünü kırpmadan, konuşuyoruz, bana Amerika'da yaptığı güreşleri anlatıyor... Arasıra Vali Haşim İşcan da geliyor odaya, çalışmalarımı izliyor; son derece kibar, sanata bilgiye değer veren bir kişi olduğu belli, stadın Türkiye'nin en büyük, en güzeli olmasını istiyor, yirmi bin kişilik olsun diyor, ben itiraz ediyorum, Bursa için fazla büyük olur diyorum. Meğer ileriyi görürmüş adam, memleketin kalbinin futbol sahalarında atacağını daha o günden sezinlemiş... Ben Ulu Cami'nin karşısında Luça Palas'ta kalıyorum, caddeye bakan balkonlu odada. Vali bey yerleştirdi beni oraya, giderken de ne yaptımsa otel parasını kabul ettiremedim otelciye. Bölgeden

ödemişler, belki de vali kendisi verdi... Mehmet Pehlivan'dan başka tanıdığım kimse yok, kitap alıp geceleri odamda okuyorum, Rimbaud'nun şiirlerini almıştım; "Ma faim Anne Anne, fuis sur tor âne, si j'ai du goût çe n'est guère, que pour la terre et les pierres" diye bir tanesi vardır; aklıma her gelişinde bana o günleri hatırlatır...

Vakit geçmek bilmiyor, sıkıntıdan mıdır nedir, sık sık uğruyorum o mahalleye... Bir gün sokakta Akademi'den tanıdığım Oğuz'a rastladım, yanında bir de arkadaşı vardı. Bir hastalık geçirmiş Oğuz, ses telleri bozulmuş, boğuk boğuk konuşuyo, anlatıp duruyor, Akademi'yi bitirmemiş mi, bitirememiş mi, pek anlayamadım. Çelik Palas'a gidelim diyor, ben palasla başlayan isimleri pek sevmem nedense; yok, diyorum; şurada bir yerde yemek yiyelim daha iyi. Üç kişi bir lokantaya girdik, yedik içtik, saat onbire geliyor neredeyse, hadi diyor Oğuz *kârhaneye* gidelim, ben pek istekli değilim, hem vakit geç, hem de canım istemiyor... Oğuz bir fayton durdurdu bindik içine, tıkır tıkır gidiyoruz, kapıda indik, evlerin kimisi kapanmış, kimisi de müşteri almıyor artık, bir tanesi açık; hem de kadınlar bol, birer tane seçtik; gece kalacağız, o zaman on bir lira mıydı neydi!.. Ben, esmer eli yüzü düzgünce otuz yaşlarında birini seçtim, odalarımıza çıktık… Bizimki pek hanım kadın, terlik pijama getirdi, bir leğen içinde ayaklarımı yıkadı, kendisi de elini yüzünü, ayaklarını yıkadı yattık, tatsız tuzsuz bir muameleden sonra uyumuşum; ne kadar zaman geçti bilmiyorum, kapı güm güm vuruldu, kadın kalktı açtı; ben de kalktım, kapıda bir komiser, arkasında bekçi; komiser her halde başkomiser filan olmalı, hayli sırması yıldızı var, pek de sert bir adam, beni sorguya çekiyor, mimar olduğumu söyledikten sonra hüviyetinizi görelim, dedi, ortada hiç sebep yokken aksileniyor, açıp sahifeleri dikkatle inceledi, içim vık vık ediyor, askerlik yoklamam eksik çünkü, benim yumuşak karnım da askerlik yoklaması… Korktuğuma da uğradım nihayet.

– Siz askerlik yoklamasını da yaptırmamışsınız, asker kaçağısınız, *vatani hizmetinizi* yapmamışsınız.

Kem küm ediyorum, itiraz edecek zaman değil pek çünkü, nüfus kâğıdımı cebine indirdi:

– Yarın dedi, sabah erkenden karakola gelir alırsınız!..

– Hangi karakola komiser bey?

– Tahal Karakolu, sabah erkenden gelin!..

Kapıyı çat diye çekti gitti... Yattık, fakat uyumam mümkün değil, sigara üstüne sigara içiyorum. Kadın beni oyalamaya çalışıyor: – Yat uyu canım diyor, ne var bu kadar merak edecek, sabah olsun gider alırsın hüviyetini... Alırım, alırım ama alıncaya kadar da başıma ne işler gelir kim bilir; bir kere karakola gitmek her ne sebeple olursa olsun tekin değildir. Sacha Guitry'nin saat hikâyesini kim bilmez; hele Türkiye'de, hele insanın bilmediği bir yerde karakola gitmesi hiç mi hiç tekin değildir. Üstelik askerlik durumum kötünün kötüsü, üstelik valinin özel misafiri gibiyim, üstelik Ankara'dan *vazifeyle* gelmişim!.. Olacak rezaleti düşündükçe aklım başımdan gidiyor, gözümün önüne harıl harıl tutulan zabıtlar, şu bu geliyor, polisler ellerinde *evrak* oradan oraya koşuyorlar, bon bir memur *refakatinde mevcûden* ifadem alınmak için vilayete gidiyorum...

Sabaha kadar fosur fosur sigaralar içerek ortalığın ağarmasını bekledim, gün ışıyınca giyindim, *kaçınılmaz son*'a doğru yola çıktım. Sokakta Tahal Karakolu'nu soruyorum birisine, tarif ediyor ama pek kulağıma girdiği yok doğrusu; hem uykusuzluktan hem de endişeden sarhoş gibiyim... Karakola gitmemeye karar verdim nihayet, Halkevi'ne gittim, daha kimseler gelmemiş kapı açık değil. Sokaklarda dolaşıyorum serseri gibi; bir kahveye girip çay içtim; vakit geçmek bilmiyor bir türlü; nihayet ortalıkta adamlar çoğaldı, Halkevi'ne gittim odama çıktım, karakola gitsem mi acaba, diye düşünüyorum çalışırken bir taraftan da; Beden Terbiyesi'nden gönderilmiş bir mimarın hem de yüksek, *kârhanede* yakalandığı haberinin iftira gibi ıslıklar çalarak, cumbalara duvarlara çarparak sokaklarda koşuştuğunu görüyorum, tüylerim ürperiyor utancımdan; deli olacağım... Saat ona doğru Pehlivan geldi, konuşuyoruz ama aklım başka yerde... Anadolu insanına vergi o ince sezisiyle anladı benim bir şeylerim olduğunu. Cevat bey, dedi (bana ya Cevat ya da Cahit derler ekseri, asıl adımı pek kimse söylemez, alışılmış bir isim değildir) senin bir derdin var, bir şeylere canın sıkılır senin… – Yok, dedim, yok Mehmet Pehlivan, sana öyle geliyor, sıkıldığım bir şey yok... Oy-

sa içime sanki kapkara kurum yağıyor, bir taraftan da gideyim Oğuz'u bulayım diye düşünüyorum, beceriklidir, belki bir çaresini bulur, ama nerede olduğunu bilmiyorum ki, sormadım, koskoca Bursa'da nerede bulurum onu...

Dereden tepeden konuşuyoruz, bir şeyler çiziyorum ama ne çizdiğimin pek farkında değilim, Allah vere de vali gelmese şu sıra diyorum içimden... Cevat bey, dedi yeniden Pehlivan: – Senin sıkılır bir şeye canın ama sülemezsin, derdini sülemiyen dermanını bulmaz, süle bakim bir çaresi bulunur!..

Mehmet Pehlivan dedim, canım sıkılıyor, doğru; nüfus kâğıdımı aldılar da, dün gece... Nerede aldılar diye sormadı bile, kim aldı beyim, dedi...

– Komiser aldı, sabahleyin gel Tahal Karakolu'ndan ara dedi, ama daha gidemedim... Sen gitme dedi, ben bakayım evvela bir, alır gelirim, ha süleyeydin ya şuncağazı daha evvel, üzme canını... Kapı gibi gövdesiyle kapıdan çıktı gitti; içimi bir ferahlık kapladı o gider gitmez, bir saatin nasıl geçtiğini anlatamam... Kapıdan elinde nüfus kâğıdım, o sevgililer sevgilisi her Türk'ün *medârı iftiharı*, gözümün nuru, ciğerimin köşesi KAFA KÂĞIDIM güneş gibi doğunca dünyalar benim oldu sanki; ne yapacağımı, nasıl teşekkür edeceğimi bilemiyorum Mehmet Pehlivan'a; o sanki hiçbir şey olmamış gibi sakin sakin tatlı tatlı konuşuyor... Sonradan öğrendim, o gece hapishaneden bir katil kaçmış, arama tarama yapılmış bütün evlerde, Oğuz da yukarıda komiserle kavga etmiş, mimarım ben filan diye kafa tutmuş, komiserin aksiliği de benim mimar oluşumu öğrenmesindenmiş meğer...

Olay 1944'te oldu.

12 Kasım 1978, Pazartesi
Cağaloğlu

Göz Damlası

Misuri'den[1] çıkar çıkmaz peşime takıldı, tombul çok güzel yüzlü alaca bir kedi, dişi muhakkak; zira alaca kedinin erkeği olmaz. Yürüyorum, kuyruğunu kaldırmış bacaklarıma sürtüne sürtüne o da benimle yürüyor, alçak bahçe duvarlarının üstüne atılıyor bazen mırıl mırıl yanımda, bazen durup seviyorum. Gidecek yerim uzak, Konur Sokak'ta bir doktorun evinin üst katında oturuyorum, bahçe içinde bir ev... Kedi bir türlü yanımdan ayrılmıyor, gitmesini istiyorum, çünkü *muhitinden* uzaklara giderse belki evini bulamaz diye düşünüyorum, her kedinin bulunduğu yerde birtakım *zulaları*[2] icâbında saklanacak, doğuracak kıyı bucağı olur... Birkaç defa şaşırtma verip köşelere saklanarak kaçmaya çalıştım ama her seferinde beni buldu, saklambaç oynuyoruz zannediyor herhalde... Çaresiz eve kadar beraber geldik, yersiz yurtsuz bir kedi anlaşılan, yukarı çıktım, açılan kapının aralığından benden evvel içeri girdi, elektriği yaktığımda *teftişe başlamıştı bile.*[3] Soyundum, yattım, gazetemi okurken teftişini bitirmiş geldi, yorganın üstüne zıpladı, mırıl mırıl yüzüme bakıyor, teftişten memnun kalmış anlaşılan, evi mobilyalı tut-

1 Misuri: Ankara'da Sakarya Caddesi'nin ilerisinde sağda bahçeli bir Ankara evindeki içkili lokanta. Cadde üstünde küçük ayrı bir kısmı, arkada asıl lokantadan ayrı olan *paradi* kısmı ki, daha ziyâde *şarapçılar* gelirdi, bahçesinde havuz bile vardı. Ben oraya giderdim, arkadaşlar da gelirlerdi.

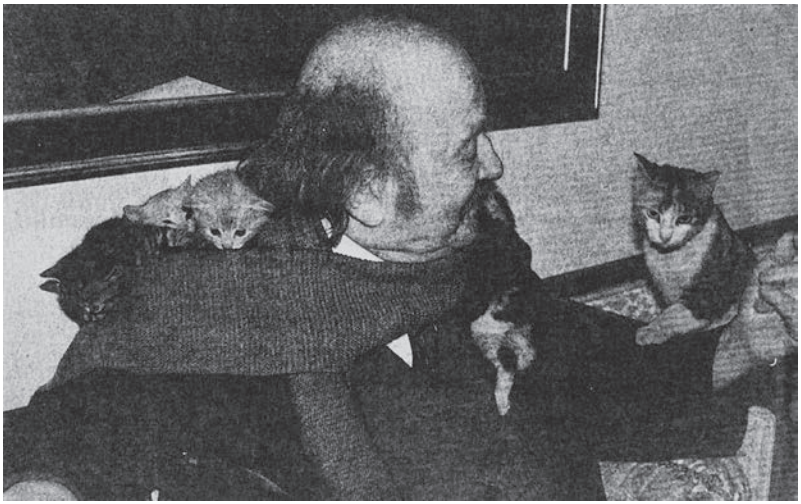
2 Zula: Yankesicilerin çarptıkları cüzdan para gibi şeyleri verip hemen olay yerinden uzaklaşan, nâbedîd olan adamları.

3 Teftiş: Kediler bir yere girer girmez eğer zorla götürülmemişlerse hemen ortalığı şöyle bir dolanırlar, ben buna teftiş diyorum.

tum, koltuk dolap molap gibi bir kedinin işine yarıyacak bir hayli öteberi var, yalnız mutfakta hiçbir şey olmadığının farkında değil zavallıcık, çünkü evde yemek yemiyorum, yıllardan beri bu böyle, ama karnının tokluğu şişliğinden anlaşılıyor... Nihayet ikimiz de uyumuşuz, sabahleyin kalktığım zaman hâlâ yorganın üstünde ayak ucumdaydı. Kalktım bakkaldan bir şişe süt aldım, bakkala benimle beraber geldi, kuyruk havada bakkaldan döndük, bir kaba süt koydum, iştahla içti. Evden çıkarken mutfak penceresini açık bıraktım, gitmek isterse gitsin diye, kabı da doldurdum çıktım... Gece döndüğümde göremedim, tabaktaki sütünü bitirmişti, herhalde gitmiş olmalıydı, yattım, biraz sonra nereden çıktıysa çıktı mırıl mırıl yorganın üstüne atladı…

Artık kedi *evin adamı olmuştu* Misuri'ye giderken onun ciğerini, işkembesini alıp *makamıma* öyle oturuyordum, banyoda kullanmadığım termosifonun önüne bir tahta kutunun içine bahçeden toprak doldurup koymuştum, mutfak penceresini hep açık tutuyordum, belki canı sıkılır da bir yere gitmek ister diye. Hayatımız böylece geçiyordu, ikimiz de memnunduk, arada sırada Kızılay'daki parkta müşterilerini bekleyen *teyze*'nin evi tarif ederek gönderdiği *misafirlerim* gelince onu banyoya kapatıyordum... Bir gece tuhaf bir şey oldu, her zamanki gibi yorganın üstündeydi, aksırır gibi bir ses çıkardı. Baktım, aklım başımdan gitti, o kadar temiz kedi yorganın üstüne büyük aptesini ediyordu, simsiyah büyük aptesini… Yataktan fırladım kediyi kaldırıp banyodaki yerine götürmek için, ama yakından bakınca bunun canlı olduğunu gördüm, kedi doğuruyordu, o zamana kadar ne insan ne de hayvan doğumu görmemiştim. Yalnız hatırlıyorum, çocukken Firuzağa'daki evin bahçesinin arkasında *aralık* dediğimiz üstü örtülü yerin duvarında bir oyukta bir tırtıl görmüştüm, her tarafından kıl gibi ince kurtlar çıkıyordu, tüylerim diken diken olmuştu, doğuruyor muydu, yoksa başka bir iş miydi anlayamamıştım, şimdi de hiç anlayamadığım bir işle karşı karşıyaydım. Kediyi ve doğmuş olan yavrusunu bir havlunun üstüne yavaşça alıp büfenin önü camlı alt gözüne bıraktım, artık işine orada devam edebilirdi... Islanmış olan yorganı da banyoya götürüp ıslanan yerlerini adamakıllı sabunlu suyla yıkayıp astım, mevsim yazdı ben de pikeyle yattım. Kedi büfenin

içinde dört yavru daha doğurdu, parmak büyüklüğündeydiler, titriye titriye meme arıyorlardı... Böylece analarıyla beraber altı kedim olmuş oldu, uyumadıkları zaman meme emiyorlardı, kedi -adı kediydi- ciğerini işkembesini yedikten sonra hemen yavrularının yanına gidiyor, hepsini sıra ile yalıyordu, seyrine doyulmaz bir manzaraydı bu. Yavruların gözleri açılmamıştı ama titreye titreye ayakta durabiliyorlardı... Bir gece Misuri dönüşü eve girince sanki bir orkestrayla karşılaştım, kedi yavruları bir ağızdan bağırıyorlardı, anaları ortada yoktu, bahçeye indim aradım orada da yoktu, KEDİ beş tane yavrusunu başıma bırakıp gitmişti. Seslerinden sabaha kadar uyuyamadım, herhalde açlıktan ağlıyorlardı, sabahı iple çektim âdetâ. Dükkânlar açılınca ilk işim bakkaldan bir şişe süt almak oldu, sütü bir fincan tabağına koyup önlerine bıraktım, fakat yavrular sarsak sarsak tabağın içine giriyor sütü içmiyorlardı, yahut içemiyorlardı. Sonra ağızlarına kaşıkla damlatmak geçti aklımdan, küçük çay kaşığı ile ağızlarına akıttığım sütü çıkarıyorlardı, yapacak bir şey kalmamıştı; *daireye* geç kalmamak için daha büyükçe bir tabağa süt doldurup işe gittim, ama aklım hep evdeydi, sanki beş tane kedinin bir ağızdan feryatlarını duyar gibi oluyordum... Öğle paydosunda eve koştum, zaten ev yakıncacıktı, heyecanla kapıyı açıp doğru dolaba koştum, kediler uyumuşlardı, süte dokunulmamıştı... Düşüne düşüne daireye döndüm, bu işe bir çare bulmalıydım. Yokuş'a rakı içirişim aklıma geldi, Yokuş bizim tekir kediydi, bir minder bulursa kendisi mindere çıkar başı aşağıda öyle uyurdu, onun için adını *Yokuş* koymuştum. Kediye rakı içirmek nerden aklıma geldi bilmiyorum, ama bir gün içirdim. Kedi evvela çay kaşığı ile ağzına akıttığım sulandırılmış rakıyı ellerimi tırmıklayarak püskürttü, bu iş böyle olmayacaktı, başka bir usul bulmalıydı, dikiş makinesinin yağdanlığı aklıma geldi, açtım baktım içi tertemizdi, sabunlu su ile yıkayıp rakıyı içine koydum, iki elimle kedinin ayaklarını tutup bir elimle de ağzını açıp yağdanlığı içine sıkmak mümkün değildi, üçüncü bir elim olması lazımdı, bu üçüncü el kardeşim olmalıydı, kedinin ellerini ona tutturdum, ben de ağzını açıp rakıyı fışkırttım, doğru boğazına gittiği için çıkaramıyordu, birkaç damla birkaç damla boşaltıyordum, o da bu işin o kadar korkulacak dehşetli bir şey

olmadığını anlamıştı galiba, hırçınlığı biraz yatışır gibi olmuştu... Ama sonra emeklerimin mükâfatını almadım da değil! Sarhoş bir kediyi seyretmenin keyfi de başka oluyordu doğrusu, karnını yere yapıştırarak yürüyor, her zaman dört ayağı üstüne düşen kedi üstüne koyduğum piyano iskemlesinden atlarken sırtüstü yuvarlanıyordu. Dozunda olmak şartıyla Yokuş'a bir kere daha rakı içirdim, bu sefer hiç *itiraz* etmedi hoşuna gitmişti belki de, ama sonra içirmedim, sarhoş bir kedinin ne yapacağı belli olmazdı çünkü!.. İşte yavruların ağzına göz damlasıyla süt akıtmak buradan aklıma geldi, daireden çıkınca ilk işim bir eczane bulup göz damlası almak olmalıydı... İlk girdiğim eczanede bulamadım; o zaman göz ilaçları damlasıyla birlikte satılmıyordu. Eczacı göz kadehi almamı salık verdi, aynı işi yaparmış, kedilerin ağzına süt damlatmak için istiyorum da diyemezdim ki!.. Kızılay'a doğru rastgeldiğim bir iki eczaneye de sordum hepsinde göz kadehi var, damla yok... Bu arada Sakarya Caddesi'nde Bülent Onaran'a rastladım. Bülent Onaran, İşçi Sigortaları'nda çalışıyor, mimar, Akademi'den; artık Bülent'le eczane eczane dolaşmaya başladık. Kadeh var, damla yok. Bülent şaşırıyor benim ille de göz damlası aramama, nihayet; birâder dedi, sen de amma inatçıymışsın yahu, işte eczacı bile söyledi,

göz damlasıyla kadehinin ne farkı var ki, al bir kadeh olsun bitsin!.. Artık dilimin altındaki baklayı çıkarmanın zamanı gelmişti, durumu anlattım, anaları gitmiş kedilere meme veremezdim ya, ağızlarına süt akıtmak için damla arıyorum. Bülent'in de aklı yattı bu işe, nihayet bir eczanede bulabildim, dünyalar benim oldu sanki. Bülent'ten izin alıp evin yolunu tuttum, odanın kapısını açınca yavruları feryat feryada buldum, bir ağızdan haykırıyorlardı, hemen bir tanesini yakalayıp ağzına süt damlatmaya başladım, katiyen yutmuyor çıkarıyordu, hepsinde teker teker tecrübe ettim olmadı, mümkün değildi. Bunlar açlıktan ölmeye mahkûmdular, yapacak hiçbir şey yoktu... Böyle kaç gün geçti bilmiyorum, belki de üç gün... Bir gece eve geldiğimde ses seda çıkmadığını gördüm, herhalde yavrular ölmüşlerdi. Hemen odaya koştum, şaşırdım kaldım, KEDİ bacaklarını açmış, yavruları karnına dolmuş, süt emiyorlardı... Böylece günler haftalar geçti, artık gözleri açılmış, adamakıllı tontonlaşmışlardı, bir tanesi siyah beyaz, ikisi tekir, biri beyaz sarı, biri de griydi.

Gri olanı en irisi en güzeliydi, artık büyümüştüler. Annelerinin mama saatinde onlar da beraber mutfağa geliyor, getirdiğim şeyleri yiyorlardı. Banyodaki topraklarını değiştiriyordum ama bir iki defa koku oluyormuş diye ev sahibinden haber geldi, zaten ölüye ağlamaz, diriye gülmez insanlardı... Bir gün eve geldiğimde ciğer paketini açarken gri yavru üstüme atılıp ciğer paketine saldırdı, elimi kan içinde bırakmıştı, hiddetle silkeleyip attım. Ciğeri önlerine koydum yediler, ama ertesi günü gri yavrunun gözü kanlanmıştı, herhalde hiddetle savurduğum için kafasını bir yere çarpmıştı, çok canım sıkılmıştı, ama birkaç gün sonra hayvanın gözü düzelmişti... O sıra Diyarbakır'a gitme işim çıktı; işin ne kadar süreceği belli değildi, kedileri ne yapacaktım, bütün ev sahipleri gibi vicdansız olan ev sahiplerine bırakamazdım, en iyisi onları bahçeye bırakmaktı. TABİAT ANANIN kucağı insan kucağından şefkatliydi elbette; yavrular adamakıllı büyümüşlerdi artık, anaları onlara kuş kertenkele filan yakalar, çöp tenekelerinden filan geçinirlerdi!..

Diyarbakır'dan dönüşümde kedileri bulamadım, hiçbiri ortalıkta yoktu, ev sahiplerine sordum, görmediklerini söylediler,

ama ben bu işi onların yaptığını sanıyorum... Bir gece eve dönüşümde gri yavruyu kapının önünde beklerken buldum, hemen içeri aldım, artık benim tek sevgilimdi o şimdi, ciğerini işkembesini uslu uslu yiyor, sonra anası gibi yorganın üstünde ayakucumda yatıyordu.

Fakat bir gün hastalandı. Eve gelişimde her zaman beni karşılamaya gelen Gümüş'ü halının üstünde yatar buldum, bir günde adeta zayıflamıştı, okşadım, hırlamaya başladı ama hali yoktu. Mutfağa götürüp yemeğini önüne koydum, iştahsız bir iki lokma aldı bıraktı yerine döndü. Kediyi veterinere götürmeye karar verdim, Sıhhiye'de belediyenin yahut da Sağlık Bakanlığı'nın bir veteriner dairesi olduğunu biliyordum, kediyi bir çantaya koyup bir taksiye atladım, vakit geç ama daire açıktı, doktor kediyi aldı muayene etti, insana yapılan iğneler kadar bir iğneyle bir de iğne yaptı, kedinin iki büklüm olduğunu gördüm adeta. Veteriner birtakım ilaçlar yazdı, yanında hemşire var, benimle o odadan çıktı, bu ilaçları hiç almayın beyefendi dedi, bu kedi ölecek çünkü, paranıza yazık olur!.. Halbuki ben onu Sıhhiye'de bir yerlerde olduğunu duyduğum bir hastahaneye yatırmayı düşünüyordum... Hemşirenin söyledikleri midemi bulandırmıştı ama işin bu kadar çabuk olacağını tahmin etmemiştim. Gümüş'ü eve getirdim halının üstüne sevdiği yere yatırdım. Okşamaya başladım, ronronluyordu, bu içime su serpti biraz, ölecek olan kedi ronronlar mıydı? Bir ara başını kaldırdı, bana baktı, tekrar okşadım, ayağa kalktı sırtını kabarttı, düştü... Ölmüştü.

16 Haziran 1983, Perşembe

Zenci Kalınız!

Mösyö Delpech Fransızdır ama laflarını teker teker düşüne düşüne söyler, öyle farfaracı filan değildir. Mont-Parnasse'taki atölyede gravür hocasıdır, hâlâ da öyle, geçen yıl Paris'e gidişimde gördüm konuştuk. Benim gravürleri pek sever, ille de değerlendirilmelerini isterdi... Bir seferinde Mr. Ben adında birini gidip görmemde o kadar ısrar etti ki nihayet adamın galerisine gidip resimleri göstermeye razı oldum... Pek sevmem çünkü koltuğumda resimler galeri galeri dolaşmayı, bir seferinde dersimi de almışım zaten; bir gün Rue de Seine'de duvarları ne olduğunu anlayamadığım koskoca resimlerle kaplı şık bir galeriye elimde birkaç tual girmiştim, tuallerden biri, iki yanında Paris'in en büyük iki celebiyle Brigitte Bardot'yu gösteriyor; ön planda bir domuz, pespembe; Brigitte Bardot hayvanları sever ya; öteki de Seine'de çamaşır yıkayan bir "clochard"dı. Bir gün Louvre'un oralarda dolaşırken bir alay insanın toplanmış aşağıda bir şeye baktıklarını görmüştüm, ben de gittim, manzara hakikaten seyredilecek gibiydi; bir clochard, köpeği yanında tahta fırçasıyla büyük bir *ciddiyet* içinde, kendisini seyreden belki de yüz kişiye kafasını bile kaldırmadan çamaşır yıkıyor, köpeği de arasıra kendini keyfinden suya atıp yüzüyordu; manzara tadına doyum oluyor gibi değildi; hemen köşedeki "tabac"dan bir mektup kâğıdı alıp deseni çizmiş, akşam odama döndüğümde de resme başlamıştım; bu tualer elimde şaşkın şaşkın duvarları seyrederken bir adam yaklaşmıştı yanıma gençten, ressam olup olmadığımı sordu, evet dedim ressamım.

– Atölyenizde mi çalışıyorsunuz?..

Evet demiştim, pek atölyede sayılmaz ya işte, odamda çalışıyorum.

– Görebilir miyim tuallerinizi, atölyenize gelebilir miyim?..

Gökten düşen bu *kudret helvası* gibi teklife hemen *müsbet* cevabımı verdim; resimleri aldı; evvela elinde baktı, sonra duvara dayadı uzun uzun *tetkik* etti: – Evet, dedi; çok enteresan, güzel resimler, bunlardan çok var mı elinizde? Var, dedim; beş on tane kadar!… Bunu söylememle beraber adamın yüzüne buz gibi bir bulut oturmuştu; küçümsercesine baktı bana: – Mösyö, dedi beş on tual için ben hiçbir yatırım yapamam özür dilerim, yüzden fazla olsaydı belki!.. Benim de tepem atmıştı: – Mösyö, dedim, siz istediniz, ben de gösterdim resimleri, size ille de *yatırım* yapın diyen mi oldu; hem ben matbaa makinesimiyim ki aynı konuda yüzlerce resim yapabileyim!..

İşte bu düşüncelerle pek gitmek istemiyordum, ama bizim –üstelik de pek sevdiğim– hoca ısrar edince söylediği adrese gittim bir akşam, Mont-Parnasse'da büyük güzel bir galeri, yaşlıca bir kadın karşıladı beni, karısıymış; biraz sonra adam geldi, yetmiş yaşlarında kunt yapılı birisi, ağır ağır düşüne düşüne konuşuyor, hareketleri, konuşması rölanti çekilmiş film gibi, oturduk, *carton*'un içine gelişi güzel doldurduğum iki yüze yakın gravür, mono-typie'ye bakmaya başladı; resim göstermenin *bir usûl ve erkânı* vardır ki resmin kendisini yapmak kadar önemlidir, ben onu hiç bilmem, bilmeme de imkân olmayacaktır hiçbir zaman... Uzun uzun teker teker hepsine baktıktan, ağızının kenarına biriken beyaz köpüğü birkaç kez aldıktan sonra duraladı: – C'est pas mal (fena değil), dedi, arkasından da "Ben bir resim için 'fena değil' dediğim zaman 'iyi' demektir", diye ekledi...

– Yağlı boyalarınız da var mı, görülebilir mi?..

– Tabiî Mösyö, görebilirsiniz, evde, atölyede...

Adresimi aldı, perşembe günü saat ikide geleceğini söyledi... Galeriden içim sevinç dolu ayrıldım, Paris'in en güzel yerinde, böyle bir galeride sergi açabilmek benim için bulunmaz bir nimetti...

Odaya biraz çekidüzen verip perşembe günü beklemeye başladım, tam saat ikide kapı hafifçe vuruldu, baktım o. Oturdu

biraz nefes aldı, dört kat çıkmış adamcağız bu yaşta, hem nefes alıyor hem de duvarda asılı "fotoğraf çektirenler" serisinden büyükçe tuallere bakıyordu. Maç dönüşü resim çektirenler, izinli askerler, efeler filan vardı. Yan yana iki Aydın efesine gözleri takıldı: – Kimdir bunlar, "Des bandits" (Eşkıyalar mı?), dedi; – Yok Mösyö, eşkıya filan değil, bunlar bizim Akdeniz kıyıları yerel tiplerimiz (figures locales)... Aman Mösyö dedi, bunları kim alır da evine asar, benim evimde böyle bir resim olsa ben uyku uyuyamam...

Şaşırmış kalmıştım, bu arada öteki resimlere de bakmaya başlamıştı.

– Resimlerinizde hep aynı koyu renkleri mi kullanırsınız?

– Evet aşağı yukarı, konunun icap ettiğince koyu!..

– Yok, şunu da itiraf etmeniz lazım ki renkleriniz hayli koyu, hem de *lüzumundan* fazla!..

– Mösyö bir resmin koyu veya açık olmasını niteleyen lüzumu pek bilmiyorum, ne de olsa amatör sayılırım, bir resim eğitimi görmedik...

– Bakınız size samimi olarak dostça söylüyorum, siz bu resimleri satamazsınız, resimlerinizde pembe, sarı, kırmızı renkleri daha çok kullanmalısınız!.. Sonra babacan bir tavırla ilave etti "Sizin gözünüze pembe gözlük lazım..." Mösyö dedim kimse satın almazsa almasın, benim içime *kurum* yağarken ben nasıl pembe, sarı resimler yapabilirim, o zaman kendi kendime karşı ne olur durumum... Bakın, dedi; size bir şey göstereyim, bir İspanyol ressam vardı, tıpkı sizin gibi, dediğinden şaşmaz; şu resimleri yapardı (cebinden çıkardığı kartpostal büyüklüğünde siyah beyaz birkaç resim gösterdi); sonra ben ısrar ettim, resimlerinde kırmızı sarıyı daha çok kullanmaya başladı, şu resimleri yaptı (cebinden çıkardığı fotoğrafları gösterdi, demin gösterdiklerine nazaran daha yumuşak, ama karakteri ortadan kalkmış şeylerdi), şimdi resimleri kapış kapış kapışılıyor, geçen sene sergisini açtım, hepsi satıldı... Adamakıllı canım sıkılmıştı ama bir şey söylemedim...

Peki ne yapıyorsunuz dedi, resim satamadığınıza göre?..

– Satamıyor değilim ki, satıyorum; ama beni yaşatabilecek kadar değil!..

– Peki ne yapıyorsunuz, nasıl para kazanıyorsunuz?..

– Mesleğim mimarlıktır, icap ettiği zaman bir mimarın yanında "nègre"[1] olarak çalışıyorum...

– Alors restez nègre! (Öyleyse zenci kalınız!)

– Evet dedim, söylemenize lüzum yok, zaten kendim söyledim biraz evvel!.. Artık odadan çıkmış merdivenleri iniyorduk; kapının önünde: – Öyle demek istemedim Mösyö, dedi; o manaya söylemedim...

– Ya hangi manaya söylediniz?...

– Bakınız, meşhur mareşal Mac Mahon bir gün Metz'de garnizonu teftiş ediyormuş; her subayın önünde biraz duruyor, elini sıkıyor, gönül alıcı birkaç laf edip ayrılıyormuş; bir subayın elini sıkmış, birkaç kelime söylemek için kafasını kaldırıp da karşısında Fransız üniforması içinde kuzguni bir Arap görünce, o kadar pembe beyaz Fransızın arasında bu Araba rastlamanın şaşkınlığından olacak: – Vous êtes nègre?.. diye sormuş, subay: "Oui mon Maréchal" (Evet mareşalım) deyince, "Alors restez nègre!" (Öyleyse zenci kalınız!) demiş; ben o manada söyledim...

– Merak etmeyiniz, dedim, zenci kalacağımdan şüpheniz olmasın, zenci kalacağım!..

Veda ettik ayrıldık, bir daha da görmedim...

6 Şubat 1970

1 Nègre: Lugat manası zenci. Fransa'da kendi imzasını atamadan başkasının yanında onun işini yapıp yardım edenlere de "nègre" denilir.

Akbabalar

Akbabaların kulakları çınlasın!

Akbaba leş yer, çünkü üç metre genişlikte 60 cm enindeki kanatlarına ve kuvvetli ayaklarına karşıt doğa onu canlı yaratıklara saldırmak hakkından yoksun bırakmış; mezarcılık ve de çöpçülük vazifesini yapmaya zorunlu olması için pençelerini canlı bir hayvanı kaldırıp havalanamayacak kadar güçsüz yaratmıştır... Akbaba keskin gözleriyle çok uzakları görebilir. Sabahın erken saatlerinde nafakasını aramak için işinin başına gider; çölde bir kayanın ya da bulursa bir ağacın dalına tüneyerek toprağın ısınmasını, kendisini zahmet çekmeden yukarılara kaldıracak cereyanların ortaya çıkmasını bekler.

Akbaba yedi, bazen sekiz kilo gelen gövdesini yaşatmak, göklerde gereken yüksekliğe ulaşabilmek için günde 25 bin kaloriye muhtaçtır, bu da kendi ağırlığının üç buçuk katı leş yemesini gerektirir. Doğa her ne kadar cömertse de, leş de olsa bir akbabaya cüssesinin üç buçuk katı nafakayı bol keseden vermeyecektir. Akbaba rahat görünüşüne karşıt günlük nafakasını çıkarmak için çok zahmetlere katlanır. Sabahın ilk ışıkları gölgelerini çölün soğuk yüzüne uzatıp doğanın üzerine abanmış gecenin serinliğini yavaş yavaş kaldırırken toprak ısınmaya, bir süre sonra âdetâ kaynamaya başlar. O zaman akbaba bir sevinç çığlığı atarak kendini göklere doğru yükselen, ve bir "Pater-Noster" kadar emniyetli rahat cereyanlara bırakır, artık kanadını bile kıpırdatmadan 2 bin hatta 3 bin metreye yükselebilmesi olanaklıdır. Yukarlardaki nöbet yerine çıkması 45 dakika, bazen

bir saat sürebilir. Orada akbabalar her bir kenarı birer kilometre olan karelerin köşelerini tutup beklemeye başlarlar. Keskin gözleri çölde canlı veya cansız en küçük varlığı farkedecek yetenektedir. Kendi kendine bir köşede ayağa kalkıp bıyıklarını buran tarla faresi, kaplumbağa, kayalarda güneşleyen kertenkeleler gözetlendiklerinin farkında bile değildirler... Ama onun canlılarla ilgisi yoktur; o nafakasını ölülerle oluşturur; hem de hiç tehlikeye girmeden, emek vermeden bu işi yapmak ister... Akbabaların bir hayvanın veya insanın canlı olup olmadığını nasıl anladıkları bugüne kadar açıklanamamıştır.

Canlılarda olduğu gibi ölülerden de birtakım manyetik dalgalar mı çıkar, yoksa başka özellikleri mi kollar bilinmez!.. Yalnız bilinen bir şey varsa akbabanın yanına yaklaştığı bir varlığın artık canlı olmaktan çıkmış olduğudur... Doğa akbabaya karşı cömert olmasa bile gene onu aç komaz; çölde yolunu kaybetmiş bir yolcu, yaşlı veya sakat bir hayvan, topluluktan uzak kendi başına kalmış bir yaratık ölümü beklemek için akbabayı tepesinde hazır ve nazır bulacaktır... Akbabaların yaşantısını incelemiş olanların anlattıklarına göre akbabanın, cansızları canlılardan ayırmak için bazı usulleri olduğu sanılmaktadır... Hayvanlar sürü, insanlarsa toplu halde yaşarlar; bir sürünün dışında tek başına kalmış yatan bir koyun, sığır veya domuz, akbaba için bir ümittir; göklerde nokta kadar kaldığı yüksekliklerdeki yerinde bir an bile gözünü ondan ayırmadan bekler, bitmez tükenmez daireler çizerek dolaşır. Gözü sanki bir noktaya saplanmış gibidir; hareketsiz yatan şeyde en küçük bir kıpırdama, en zayıf bir soluk gözünden kaçmaz; oynayan bir parmak, hafifçe sallanan bir kuyruk, belli olmayacak kadar hafif hafif inip kalkan göğüs kafesi daha zamanın gelmediğini ona anlatmak için kâfidir... Akbaba yaş tahtaya basmaz, ölünün adamakıllı ölü olup olmadığını anlamak için iki gün beklediği bile olur... Karnı zil çalsa, açlıktan gözleri kararsa da bekler. Onun için bir diri ile karşılaşmaktan, hayatını elinden almak için o hayatın sahibi ile savaşmaktan daha korkunç bir kader olamaz.

Ölünün ölü olduğuna adamakıllı inandıktan sonra yavaş yavaş alçalmaya başlar, alçaldıkça çizdiği daireler küçülür; daireler küçüldükçe içindeki sevinç artar; nihayet leşin epeyi uza-

ğındaki bir yere konar, kanatları her an uçmaya hazır, yarı açık yerde sürünmektedir... Zayıf pençelerle nihayetlenen kuvvetli bacaklarının üstünde bir balerin gibi âdetâ parmaklarının ucuna basarak dolaşır; gözünü bir an bile leşten ayırmaz, çıplak boynunu daha iyi görebilmek için dimdik tutar... Derin çukurlara batmış gözleri şüpheyle cesedin kaburgalarına dikilidir, en küçük bir kıpırtıyı gözler...

Nihayet kara ruhunu karartan şüpheler kalktıktan sonra ölünün adamakıllı ölmüş olduğuna inanır, tek ama bir tek zafer çığlığı koparark leşe saldırır, düşmanını yenen bir komutan gibi üstüne çıkar... Bir süre en lezzetli yeri neresi olabileceğini düşünürcesine baktıktan sonra kuvvetli gagasıyla cansız gövdede bir delik açıp saçsız başını bu delikten içeri sokar. Akbabayı yemek sofrasında görenler başının ve boynunun neden saçsız olduğunu kolayca anlarlar!.. Atılan bu zafer çığlığını duyan başka akbabalar ziyafet sofrasına çökmeye başlarlar; bir, iki, beş, on, yirmi... Bir leşin başına yüz akbabanın toplandığı olur bazen... Koyun, keçi gibi orta boy hayvanların leşini 10-15 dakikada; sığır gibi kocabaşları yarım saatte temizlerler; yani iskeleti ve iskeleti bağlayan sinir ve benzeri taraflar dışında iri gagalarının yetişip erişebildiği her yeri didiklerler... Midesini leşle dolduran akbaba göklere havalanır, uzak kayalıklardaki yuvasına doğru yola çıkar; orada kendisini bayan akbaba ve gagaları kulaklarına kadar yarık iri, çirkin, doymak bilmez yavruları beklemektedir... Yuvasına gelince yediklerini kusar; içinden iri parçaları karısı ayırıp yutar, o da yavrularının, bir avazları yerde, bir avazları gökte çığlık çığlığa bekleyen *ciğerparelerinin* ağzına kusar!.. Bu doymak bilmez aileyi; gelecekte göklerde göze görünmez koskocaman dörtgenin köşelerinde nöbet tutacak "Hayrulhalefler" yetiştirmek, onları akbabalığa layık birer yaratık yapmak için bu yorucu SEFER günde birkaç kez tekrarlanmak zorundadır... İskelette didiklenecek bir şey kalmayınca *leş kuyumcuları* iş başına gelir, bunlar daha vardır; karınlarını doyurmuş, bir tarafta bekleyen akbabaların arasından kalabalık yerlerde ona buna omuz vurarak kendilerine yol açan bıçkınlar gibi pervasızca ileri atılırlar; işleri akbabaların iri gagalarını sokamadıkları yerlerde kalmış artıkları, kas parçalarını, kemikleri birleştiren kıkırdak kısım-

larını yemektir... Bir kuyumcu dikkati ve de titizliğiyle iskeleti temizlerler, kemikleri kolayca kopup ayrılacak hale getirirler. Onlardan sonra sıra "Uşak kapan" denilen büyük kuşa; sakallı akbabaya gelir. Bu birincilerden küçük, leş kuyumcularından büyük bir kuştur. Akbabaların en çok bulunduğu (Guadalquivire) bozkırlarında İspanyol çobanları ona *kemik öğüten* derler. Çevik ve kuvvetli bacakları üzerinde koşarcasına ilerler, nihayet günü saati gelmiştir; bir kemik kapar havalanır, göklerde bir nokta oluncaya kadar yükselir; kemiği kayalık bir yerin üstünde aşağı bırakır, arkasından ok gibi süzülerek iner, etrafa saçılan ilikleri gözleri zevkinden baygınlaşarak yer...

Böylece *tabiat ana* yaratmasını bildiği gibi yok etmesini de bildiğini; yaşama gücü kalmamış her varlığın başına bir akbabayı nöbetçi dikerek ibret almasını bilenlere gösterir.

1978'de yeniden ele alınarak tape edildi.

Uğur Böceği ile Kar Çiçeği

Mavi renkli küçük çiçek uyuduğu karlardan başını kaldırdı, tepelerin arkasından doğan güneşe endişeyle baktı. Artık yaz geliyordu, her şeye hayat veren güneş ona ölüm kadar acı olan unutulmayı getiriyordu. Bir an geçmiş günlerini düşündü, bütün kış ayaklarının altına beyaz halılar seren dağlarda ıssızlığın sevgilisi gibi yaşamıştı. O bir kar çiçeği idi, ancak karların arasında mesut olabiliyordu; her sabah kendisine bahar haberleri getiren serçeyi, yaz günlerinin hatırasını anmak için ilerideki kayanın üstüne oturup kaval çalan sığırtmacı hatırladı.

Dağ sakinleri onu ne kadar severlerdi, bazen yolunu kaybetmiş yolcular onu görünce durur, gözlerindeki endişe çabucak silinir, ona şefkatle bakarlardı. Hele o küçük serçeyi hiç unutamayacaktık. Kar çiçeği onun karnının tok olduğunu hemen hemen hiç görmemişti. Her zaman kuşlara öteberi atan iyi insanların artık kalmadığından şikâyet eder, eskiden kimsesiz kuşları avuçlarında besleyen insanların bulunduğunu işittiğini yeminle anlatırdı.

Fakat şimdi her şey bitiyordu, günler vardı ki küçük serçe gözükmemişti. Herhalde aşağılarda daha evvel eriyen karların meydana çıkardığı tanelerle karnını doyurmuş, bütün kış derdini döktüğü sefalet arkadaşını unutmuştu. Birkaç gün daha geçince güneşin çoğalan harareti adım adım dağların sırtına doğru çekilmiş olan karları da eritecek o rengârenk ve kokulu bir çiçek kalabalığının ortasında yapayalnız kalacaktı. O zaman küçük serçe hikâyelerini kendisinden daha büyük daha renkli

çiçeklere söyleyecek, çoban kavalını çalmak için gelinciklerin en fazla bulunduğu yeri seçecekti... Bunları düşününce mavi renkli kar çiçeğinin gözleri yaşla doldu, küçücük kalbi ilerideki unutulma günlerinin acısıyla burkuldu.

Yavaş yavaş erimeye başlayan karların arasından silkindi ,kendini hafifçe esen meltemin kucağına bıraktı. Çiçeklerin postacısı gibi dolaşan bahar rüzgârı onu kanatlarında taşırken, kar çiçeği rüzgârın kulağına eğildi, bütün kış kendisini beyaz bir gelin elbisesiyle süslemiş olan karların yanına gitmek istediğini söyledi, bunun üzerine rüzgâr onu bir küçük mağaradaki durgun suyun üzerine bıraktı...

Dağdan eriyerek inen karlar ona burada gümüş gibi parlak bir kum tabakasının üstünde serin bir yatak hazırlamışlardı. Küçük çiçek durgun suyun üzerinde bir köpük hafifliğiyle biraz sallandı, sonra bir mânâ gibi ağır ağır dibe çöktü...

* * *

Uğur böceğinin hayat canına yetmişti. İleride bir yaprağın üzerinde titreyen bir şebnem damlasına kafasını daldırarak ölmeyi düşündü. Kimseye zarar vermeden geçinmenin yolunu bulmuştu fakat rahat yaşayabilmek için cerbezeli olmak, kötülüğe kötülükle karşılık vermesini bilmek lazım geliyordu. Daha bir gün evvel bir böceğin hayatında karşılaşabileceği en büyük hakarete uğramıştı... O çocuğun eline nasıl düştüğünü hatırlayamıyordu, fakat gözlerini açtığı zaman kendisini çocuğun burnuna yakın tuttuğu kocaman parmağının üstünde bulmuştu. Yüzünden hiç de fena bir insana benzemeyen küçük çocuk, ona: – Uç böceğim sana lastik pabuç alayım demiş, o da ayaklarında rengârenk patiklerin hülyasıyla havalanmış, yanından ok gibi geçen kırlangıçlara aldırmadan en güzel perendelerini, en tehlikeli taklalarını atmıştı. Geri döndüğü zaman ona bu güzel şeyleri vadeden çocuk çoktan arkasını dönmüş, uzaklaşmıştı...

Kırmızı kanatlı uğur böceği bir taraftan bunları düşünüyor, bir taraftan da üstüne konduğu pembe çiçeğin incecik kollarıyla kendisine uzattığı sarı ve lezzetli tozları dalgın dalgın ağzına götürüyordu... Muhakkak ölmesi icab ediyordu; doğduğundan

beri Güneş iki defa mor dağların arkasında kaybolmuş, bu uzun hayat onun için çekilmez bir hal almıştı. Uğur böceği şebnem damlasına doğru uçmağa hazırlanmıştı ki yanı başından mavi parıltılar içinde hızla geçen bir şey ona korkunç kararını unutturmaya kâfi gelmişti. Zaten beyni çok küçük olduğundan en mühim işlerini böyle bir anda unutuverdiği olurdu...

Şimdi gözleri atlas yelkenlerini doldurmuş bir kadırga gibi suyu ürperterek uçan mavi kanatlı büyük su sineğine takılmıştı. Bu su sineğinin renkli parıltılarla yanan geniş kanatlarını çarparak acele acele bir yere giderken birkaç defa daha görmüştü. Onun bu telaşının sebebi gizli bir toplantı mı, yoksa bir çiçeğin yaprakları arasında kendisini bekleyen bir sevgili mi idi? Küçüklüğü nisbetinde meraklı da olan uğur böceği sırtındaki kutusundan kanatlarını çıkardı, bir zemberek gibi yerinden fırlayarak su sineğinin peşine düştü.

Epeyce gittiler, küçük böceğe ebediyetler kadar uzun gelen bir zaman, ağaç dallarının bir tünel gibi birbirine kavuştuğu dehlizlerde ağır ağır akan suların üstünden uçtular. Derenin dirsek yaptığı bir yerde kuytu bir mağaranın önünde kanatlarını topladı, kendisine çeki düzen verdikten sonra suyun üzerinde görünmeyen bir şeye basarak kendini mağaranın içine akan hafif akıntıya bıraktı. Uğur böceği ilk önce onun arkasından gitmenin doğru olup olmayacağını düşünmüştü, fakat kararını verdi içeri süzüldü. Mağara o kadar serindi ki küçük boynuzları birbirine çarparak tuhaf bir ses çıkarmışlardı. İçeride su sineği bir ayna kadar sakin suyun üstünde kendi aksini seyreder gibi dikkatle bakıyor, kımıldamadan duruyordu.

Küçük böceğin gözleri merakla o tarafta dolaşmaya başlamıştı. Biraz evvel duyduğu hafif şırıltının mağaraya akan bir kaynaktan, suyun berraklığının da dibindeki parmak kum tabakasından ileri geldiğini anlamıştı. Mağaranın tavanından sarkan bir ota yapışmış suya bakıyordu ki hiç ümit etmediği bir şey gözüne ilişti, kalbi hafif hafif çarpmaya başladı... Nihayet su sineğinin o kadar merak ettiği sevgilisini görmüştü, onu ilk önce mağaranın tavanındaki bir çiçeğin suya akseden hayali zannetti, fakat sonra yanıldığını anladı. Gördüğü şey mağaranın tavanında değil suyun dibinde gözleri açık yatan küçük beyaz

bir çiçekti. Onun dağdan buraya gelerek mağaranın içine akan suyun hafif bir kireç tabakasıyla kapladığı kar çiçeği olduğunu anlayamadı. Küçük çiçek o kadar hasretini çektiği karların rengine benzeyen elbisesinin içinde sanki gülümsüyordu.

Uğur böceği bu gülümsemenin kalbini dolduran heyecanıyla mağaradan fırladı, gönlünü başkasına kaptırmış olan bu çiçeğin bir benzerini bulmak ümidiyle deli gibi uçtu. Kırmızı böceğin bir sevgili aramağa çıktığı üçüncü günü idi, artık ümidini kesmeye başlamıştı. Şimdiye kadar dağlarda, tarlalardaki bütün çiçekleri yoklamış, yanına uğradığı güller onun haline gülmüşler, hanımelleri bayıltıcı kahkahalar atmışlardı. Hiçbirini bu küçük böceği bir şeye benzetememiş, ince bacaklarıyla yürüyüşünü pek komik bulmuşlardı... Hatta bir kahkaha çiçeği o kadar fazla gülmüştü ki arka üstü düşüp kendinden geçmişti. Uğur böceği ümitsizlik içinde kıvranıyor, ateş içinde yanan küçük başını serinletmek için havaya yükseliyor, rüzgârın getirdiği ceryanları yakalamaya çalışıyordu.

Dördüncü gün bir köşkün limonluğunun önünde durdu. İçeride pos bıyıklı bir bahçıvanın saksıların arasında uğraştığı görülüyordu, aralık kapıdan içeri girdi, burası sanki çiçeklerin cenneti idi. Siyaha yakın koyu kırmızı ile beyaz arasında rengârenk güller bir neşe sağanağı halinde birbirleriyle şakalaşıyorlar, pamuk kadar yumuşak toprak yastıkların üstünde dinlenen fesleğenler bir zümrüt tarlasını andırıyorlardı.

Hayalindeki sevgiliye benzeyen birini arayan böceğin gözleri birdenbire limon çiçeğine ilişti, bütün çiçeklerin içinde mağaradakine o biraz benziyordu. Ona doğru uçmağa hazırlanıyordu ki bahçıvanın elinde bir demetle o tarafa doğru geldiğini görerek derhal geniş bir okaliptüs yaprağının arkasına gizlenerek bekledi.

Bahçıvan birçok çiçekle beraber limon çiçeğini de kopardıktan sonra pencerelerinden güzel bir ahengin taştığı bir köşke yürümüş, orada limon çiçeğini beyazlar giyinmiş bir gelinin başına takmışlardı... Uğur böceği sabaha kadar köşkün etrafında uçtu, nihayet güneşin doğmasına yakın gözleri uykusuzluktan şişmiş bir hizmetçinin kucağında bir deste çiçekle çöp tenekesine doğru yürüdüğünü gördü, hemen o tara-

fa koştu. Bir gün evvel limonlukta neşe içinde yaşayan güller solup renklerini kaybetmiş, pasta artıkları cıgara izmaritleri arasında yatıyorlardı.

Limon çiçeği de aralarında idi. Bunu gören uğur böceği bir çiçeğin ömrünün bu kadar kısa olmasına şaştı, mağarada ebedî bir tazelik içinde yatan beyaz çiçeği hatırladı. Ne olursa olsun oraya dönmeyi, onun gülümseyişini bir daha görmeyi düşündü, derhal havalandı fakat kanatlarındaki o eski kuvvet uçuşundaki o kıvraklık kalmamıştı. Galiba artık yaşlanmış, yahut da gördüğü şeyler onu vaktinden evvel çökertmişti. Bir an evvel serin mağaraya ulaşabilmek için son gayretini sarfediyor, yere inmeden, bir dakika bir ot üzerinde dinlenmeden uçuyordu...

Nihayet üçüncü günün sonunda mağaranın önünde akan çayın gümüş bir şerit gibi yeşilliklerin arasında parladığını farketti. Artık kuvveti de kesilmişti, kendini boşluğu bıraktı, mağaranın önüne indiği zaman ancak bir nefeslik takati kalmıştı. Oracıkta ölüvermenin korkusuyla ileri atıldı, içeri girince su sineğini beyaz çiçekten uzakta hareketsiz dururken gördü... Artık anlamıştı, onun telaşla buraya gelmesi; her yerden daha sakin olan suda kanatlarının o harikulâde rengini görmek, güzelliğinin aksini tam manasıyla seyredebilmek içindi. Bunu gören uğur böceği geniş bir nefes aldı ve tam beyaz çiçeğin olduğu yerde suya kendini bıraktı. Soğuk suyun tesiriyle boynuzları birbirine çarparken sevgilisinin bir kere daha gülümsediğini görmüş, açık duran gözlerinin sevinçle dolduğunu farketmişti.

Sulara gömülürken boynuzları bir kere daha titredi, sonra kar gibi beyaz elbiseler içinde bir geline benzeyen çiçeğin yanında parlak kum tanelerinin üstünde sonsuz uykusunu uyumaya başladı.

1941

Kâbus

Bir gece, şehri kara bir deniz pıhtısı gibi dolduran karanlığın içinden çöplüklerde yaşayanların isyan haberi sıcak bir çöl rüzgârı gibi bütün sokakları dolaştı. Boşlukları tokatlayarak uçan çirkin yüzlü yarasalar bile bu korkunç oyunu gözleriyle görmemek için kendilerini yangın yerlerindeki çürümüş kirişlere bacaklarından astılar. Gece adamları gibi serkeş olan sansarlar en ücra kovuklardaki yavrularının yanına koştular.

İki tarafa sıralanan elektrik direkleriyle yere çakılı büyük yassı yılanlara benzeyen kaldırımlar, başı ezilmiş canavarlar gibi caddeyi sarsan bir şiddetle kıvranmaya, kendilerini yerden yere çarpmaya başlamışlardı.

Neden sonra çok uzaklardan bir gürültü, insanı dehşetten çıldırtabilecek bir homurtu işitildi ve ortalıkta sam yeli kadar sıcak, fena kokulu bir rüzgâr sinsi bir telâşla bir an dolaştı. Cadde altından itiliyormuş gibi yer yer kabarıyor, yarıklar meydana çıkıyor, yerlerinden oynayan parke taşlarının arasından harabeleri süsleyen nebatlar fışkırıyordu.

Biraz sonra gürültü adamakıllı yaklaştı. İlk önce önünde her zaman renkli reklamlar yanıp sönen büyük mağazanın bulunduğu köşeden yalnız geceleri meydana çıkan iri sokak köpekleri yerleri söker gibi koklayarak göründüler ve arkalarından bir anda bu büyük sokağı dolduruveren muazzam bir kafile hâlinde çöplüklerde yaşayanlar belirdiler.

Önünden geçtikleri binaların duvarları bir bir çatlıyor, mağazaların cephelerini süsleyen renkli mermerler ocağa atılmış

kireç taşı gibi ufalanıp yere dökülüyordu. Bağırmıyorlar, konuşmuyorlar, fakat önünde durulmaz bir kuvvet, korkunç bir ağırlıkla ilerliyorlardı. İçlerinde vahşi hayvanlar gibi kuvvetli olanlar vardı, bunlar koltuklarının altında bütün hayatı gözlerinde toplanmış mefluçları taşıyorlar; bunaklıktan çocuklaşmış ihtiyarlar yerlerden topladıkları ekmek kabuklarını, sert peynir kırıntılarını geveleyebilmek için bazen duruyorlar, zayıf ellerini kirli elbiselerinin içinde gezdirerek dalgın bir bakışla uzun uzun kaşınıyorlardı.

Hepsinin dudaklarında müthiş bir gülümseme, gözlerinde vahşi bir parıltı vardı. Ara sıra yükseklerden beyaz gölgeler tok bir gürültü ile taşların üzerine düşüyorlardı. Bunlar herhalde yataklarından bir somnambül gibi kalkıp pencereden gördükleri manzaranın dehşetinden ürkerek ölenlerdi. Kalabalık bazen asfalt kaldırımın üzerine beyaz bir çiçek gibi uzanmış bir genç kızın etrafından dolaşıyor, bazen geceliği içinde peynir tulumuna benzeyen bir ölünün karnına basmamak için ikiye ayrılıyordu.

Fakat yürüyor, mütemadiyen artan bir inatla yerleri sarsarak ilerliyordu.

Şehrin meydanına geldikleri zaman dev cüsseli bir erkek, elini meydanı süsleyen kıymetli sanat eserlerinden bir mermer heykelin boynuna ittirdi. Dudaklarında efsanevi zaferlerin hatırası gülümseyen taş kelle çok uzaklara fırlayarak hayret eder gibi durakladı... O zaman, analarının pörsümüş memelerine asılı, eğri bacaklı, koca kafalı çocuklar yere atladılar; katırların çektiği arabalardan büyük kazanlar ittirdiler. Saraydan sökülme yaldızlı direklerin, işlemeli tahtaların alevinde yemekler pişmeye; sivri, kısa tomruklarına geçirilmiş yekpare sığırların kokusu etrafı kaplamaya başladı.

Bir kısmı, kapıları sanki bir gizli emir verilmiş gibi kendi kendine açılan bodrumlara dalıyorlar, iri şarap fıçılarını lastik top hafifliğiyle önlerinde yuvarlıyorlar, sonra mezarlıklardan toplanmış kafataslarını fıçıya daldırarak delicesine patlayıncaya kadar içiyorlardı. Birçoklarının elinde kol kemiklerinden yapılmış kaşıklar vardı. Küçük çocuklar kanları akan sığır butlarını kemiriyorlar, zayıf ihtiyarlar kaşar tekerleklerinin üstüne çömelmiş, bir Hint fakiri sessizliğiyle karanlığı dinliyorlardı.

Bu müthiş ziyafet epeyce sürdü. Sabahın ilk müjdecisi gibi dolaşan rüzgâr çıkınca bütün gürültüler birden duruverdi.

Ortalığı kaplayan bu sessizlik büsbütün korkunçtu. Fakat az sonra bir alkış gürültüsü arasında o zamana kadar görülmemiş bir şey, korkunç bir cüce, kalabalığın etrafında toplandığı boşluğun ortasına atıldı.

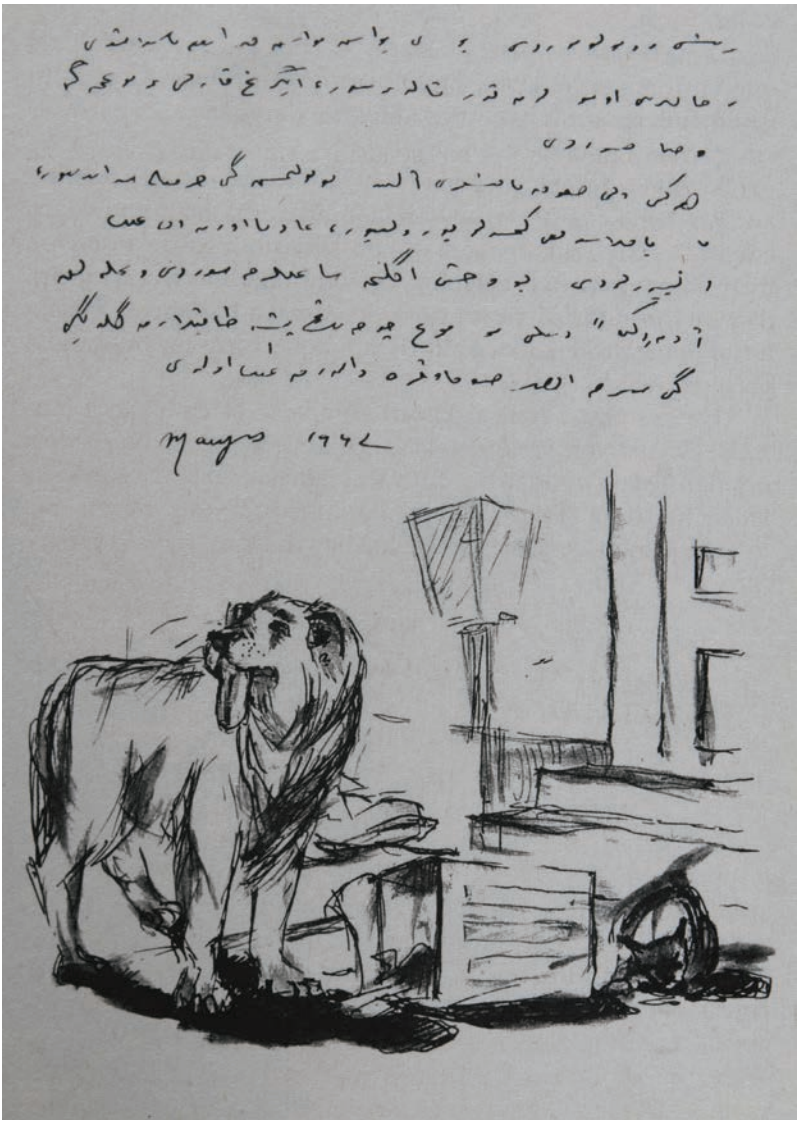
Evvela sırada oturan birkaç kişi ısrarlı bir tavırla meydana garip aletler çıkardılar.

Bunlardan birisi, üzerine insan derisi gerilmiş bir darbukaydı. Gözleri madeni bir parıltı ile yanan soğuk bakışlı bir ihtiyar, zayıf parmaklarıyla tehditkâr bir gürültü çıkarıyordu. Başka birisi, bir kalburun içine doldurduğu kemik kırıntılarını

tırmalayan bir hışırtı, çıngıraklı yılan sesine benzeyen bir gürültü çıkarıyordu.

Meydana atılan cüce ilk önce ağır ağır dolaşmaya başlamıştı. Kısacık bacaklarını ihtiyatla atıyor, bir yumruya benzeyen ayaklarını kedi hafifliğiyle yere basıyordu. Gövdesi bir topaç gibiydi. Bacakları yukarı doğru gittikçe kalınlaşıyor, kocaman karnı her adım atışında içi su dolu bir kursak gibi sallanıyordu. Yara gibi kıpkırmızı gerdanı bir yele gibi dar omuzlarının üstüne düşmüştü. Küçük sivri kafası, vücuduna bir şişe gibi geçmiş küçük yumruklarla nihayet bulan kalın kısa kolları vardı. Fakat en müthiş yeri gözleri idi. Boynuna doğru kızıl bir renk alan yüzü, ölü sarılığında idi. Yanaklarındaki kırmızı lekeler gözle-

rindeki vahşi parıltıya daha korkunç bir mana veriyordu. İnsanı olduğu yerde donduracak kadar sabit ve soğuk bakışları vardı.

Darbuka yavaş yavaş hızlanıyor, cüce gittikçe artan hızla ortada dönüyordu. Artık büyük sessizliğin ortasında gürültü işitilmedik bir sürat kazanmış, ihtiyarın darbuka çalan parmakları görünmez olmuştu.

Korkunç yaratık meydanda, cehennemde ıstırap çekenleri andıran hareketlerle kıvranıyor, inanılmayacak bir süratle dans ediyordu. Etleri yer yer sarkan kısa kollarını yanlara fırlatıyor, birer et topağına benzeyen küçük yumruklarının havayı yırtışı duyuluyordu. Yüzü yavaş yavaş kızarmaya başlamıştı. Bacaklarını omuzlarına kadar kaldırıyor, iğrenç karnı bir bohça gibi yere sarkıyordu.

Herkes onu, soğuk bakışları altında büyülenmiş gibi hürmetle seyrediyor, yanına yaklaştığı kimseler büzülüyor, adeta ortadan kayboluyorlardı.... Bu vahşi eğlence saatlerce sürdü ve kalabalık adına "Keye" denilen korkunç cücenin peşine takılarak geldiği gibi sessizce, ıssız sokaklara dalarak kayboldu.

Mayıs 1942

Osmanlıcadan aktaran: Mustafa Koç

Dev Sanson

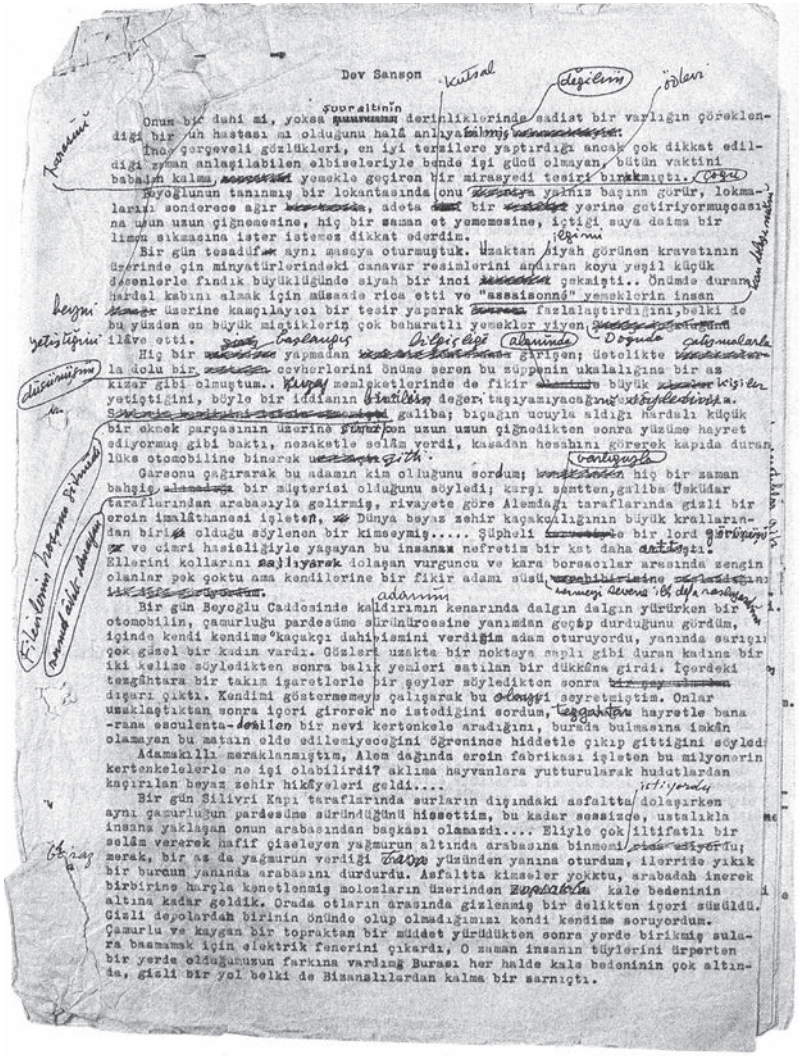
Onun bir dâhi mi, yoksa şuuraltının derinliklerinde sadist bir varlığın çöreklendiği bir ruh hastası mı olduğunu hâlâ anlayamamışımdır.

İnce çerçeveli gözlükleri, en iyi terzilere yaptırdığı ancak çok dikkat edildiği zaman anlaşılabilen elbiseleriyle bende işi gücü olmayan, bütün vaktini babadan kalma servetini yemekle geçiren bir mirasyedi tesiri bırakmıştı.

Beyoğlu'nun tanınmış bir lokantasında onu ekseriya yalnız başına görür; lokmalarını son derece ağır; adeta dinsel bir ödevi yerine getiriyormuşçasına uzun uzun çiğnemesine, hiçbir zaman et yememesine, içtiği suya daima bir limon sıkmasına ister istemez dikkat ederdim.

Bir gün tesadüf aynı masaya oturmuştuk. Uzaktan siyah görünen kravatının üzerinde, çin minyatürlerindeki canavar resimlerini andıran koyu yeşil küçük desenlerle fındık büyüklüğünde siyah bir inci dikkatimi çekmişti. Önümde duran hardal kabını almak için müsaade rica etti ve "assaisonné" yemeklerin insan beyni üzerine kamçılayıcı bir tesir yaparak devranı fazlalaştırdığını, belki de bu yüzden en büyük mistiklerin çok baharatlı yemekler yiyen Şark'ta doğduğunu ilave etti.

Hiçbir giriş yapmadan bilimsel bir konferansa girişen, üstelik de çelişkilerle dolu bir mantığın cevherlerini önüme seren bu züppenin ukalalığına biraz kızar gibi olmuştum... Şimal memleketlerinde de fikir alanında büyük adamlar yetiştiğini, böyle bir iddianın sağlam bir değer taşıyamayacağını söyledim. Sözlerim

Dev Sanşon

Şuuraltının

Onun bir dahi mi, yoksa derinliklerinde sadist bir varlığın çöreklendiği bir ruh hastası mı olduğunu hâlâ anlıyamamış bulunmaktayım.

İnce gergeveli gözlükleri, en iyi terzilere yaptırdığı ancak çok dikkat edildiği zaman anlaşılabilen elbiseleriyle bende iğci güdü olmayan, bütün vaktini babasın kalma, yemekle geçiren bir mirasyedi tesiri bırakmıştı.

Beyoğlunun tanınmış bir lokantasında onu yalnız başına görür, lokmalarını sonderece ağır, adeta bir yerine getiriyormuşcasına uzun uzun çiğnemesine, hiç bir zaman et yememesine, içtiği suya daima bir limon sıkmasına ister istemez dikkat ederdim.

Bir gün tesadüfen aynı masaya oturmuştuk. Uzaktan siyah gördüğüm kravatının üzerinde çin minyatürlerindeki canavar resimlerini andıran koyu yeşil küçük desenlerle fındık büyüklüğünde siyah bir inci çakmıştı.. Önümde duran hardal kabını almak için müsaade rica etti ve "assaisonné" yemeklerin insan beyni üzerine kamçılayıcı bir tesir yaparak fazlalaştırdığını, belki de bu yüzden en büyük miktarlerin çok baharatlı yemekler yiyen yetiştiğini ilâve etti.

Hiç bir yapmadan girişen; üstelikte la dolu bir cevherlerini önüme seren bu suppenin ukalalığına bir az kızar gibi olmuştum.. memleketlerinde de fikir büyük kişiler yetiştiğini, böyle bir iddianın değer, taşıyamıyacağını söyledim. galiba; bıçağın ucuyla aldığı hardalı küçük bir ekmek parçasının üzerine son uzun uzun çiğnedikten sonra yüzüme hayret ediyormuş gibi baktı, nezaketle selâm verdi, kasadan hesabını görerek kapıda duran lüks otomobiline binerek gitti.

Garsonu çağırarak bu adamın kim olduğunu sordum; hiç bir zaman bahşiş almadığı bir müşterisi olduğunu söyledi; karşı sahilden, galiba Üsküdar taraflarından arabasıyla gelirmiş, rivayete göre Alemdağı taraflarında gizli bir eroin imalâthanesi işleten, Dünya beyaz zehir kaçakçılığının büyük krallarından biri olduğu söylenen bir kimseymiş..... Şüpheli ile bir lord ve cimri hasisliğiyle yaşayan bu insanın nefretim bir kat daha artmıştı. Ellerini kollarını sallıyarak dolaşan vurguncu ve kara borsacılar arasında zengin olanlar pek çoktu ama kendilerine bir fikir adamı süsü

Bir gün Beyoğlu Caddesinde kaldırımın kenarında dalgın dalgın yürürken bir otomobilin, çamurluğu pardesüme sürdürecesine yanımdan geçip durduğunu gördüm, içinde kendi kendime kaçakçı dahi isimini verdiğim adam oturuyordu, yanında sarıçın çok güzel bir kadın vardı. Gözleri uzakta bir noktaya saplı gibi duran kadına bir iki kelime söyledikten sonra balık yemeri satılan bir dükkâna girdi. İçerdeki tezgâhtara bir takım işaretlerle bir şeyler söyledikten sonra dışarı çıktı. Kendimi göstermemeye çalışarak bu seyretmiştim. Onlar uzaklaştıktan sonra içeri girerek ne istediğini sordum, hayretle bana -rana esculenta- denilen bir nevi kertenkele aradığını, burada bulmasına imkân olamayan bu mezun elde edilemiyeceğini öğreninee hiddetle çıkıp gittiğini söyledi.

Adamsıllı meraklanmıştım, Alem dağında eroin fabrikası işleten bu milyonerin kertenkelelerle ne işi olabilirdi? aklıma hayvanlara yutturularak hudutlardan kaçırılan beyaz zehir hikâyeleri geldi....

Bir gün Silivri Kapı taraflarında surların dışındaki asfaltta dolaşırken aynı çamurluğun pardesüme süründüğünü hissettim, bu kadar sessizde, ustalıkla insana yaklaşan onun arabasından başkası olamazdı.... Eliyle çok iltifatlı bir selâm vererek hafif çiselleyen yağmurun altında arabasına binmemi rica ediyordu, zorak, bir az da yağmurun verdiği yüzünden yanına oturdum, ilerride yıkık bir burcun yanında arabasını durdurdu. Asfaltta kimseler yoktu, arabadan inerek birbirine harçla kenetlenmiş molozların üzerinden kale bedeninin altına kadar geldik. Orada otların arasında gizlenmiş bir delikten içeri süzüldü. Gizli depolardan birinin önünde olup olmadığımızı kendi kendime soruyordum. Çamurlu ve kaygan bir topraktan bir müddet yürüdükten sonra yerde birikmiş sulara basamamak için elektrik fenerini çıkardı, O zaman insanın tüylerini ürperten bir yerde olduğumuzun farkına vardım Burası her halde kale bedeninin çok altında, gizli bir yol belki de Bizanslılardan kalma bir sarnıçtı.

kendisini tatmin etmemişti galiba; bıçağın ucuyla aldığı hardalı küçük bir ekmek parçasının üzerine sürüp uzun uzun çiğnedikten sonra yüzüme hayret ediyormuş gibi baktı, nezaketle selam verdi, kasadan hesabını görerek kapıda duran lüks otomobiline binip uzaklaştı.

Garsonu çağırarak bu adamın kim olduğunu sordum; kendisinden hiçbir zaman bahşiş alamadığı bir müşterisi olduğunu söyledi. Karşı semtten, galiba Üsküdar taraflarından arabasıyla gelirmiş, rivayete göre Alemdağı taraflarında gizli bir eroin imalathanesi işleten ve dünya beyaz zehir kaçakçılığının büyük krallarından birisi olduğu söylenen bir kimseymiş... Şüpheli servetiyle bir lord ihtişamı ve cimri hasisliğiyle yaşayan bu insana nefretim bir kat daha artmıştı. Ellerini kollarını sallayarak dolaşan vurguncu ve karaborsacılar arasında zengin olanlar pek çoktu ama kendine bir fikir adamı süsü veren birisine rastlandığını ilk defa görüyordum.

Bir gün Beyoğlu caddesinde kaldırımın kenarında dalgın dalgın yürürken bir otomobilin, çamurluğu pardösüme sürünürcesine yanımdan geçip durduğunu gördüm. İçinde kendi kendime "kaçakçı dâhi" ismini verdiğim adam oturuyordu, yanında sarışın çok güzel bir kadın vardı. Gözleri uzakta bir noktaya saplı gibi duran kadına bir iki kelime söyledikten sonra balık yemleri satılan bir dükkâna girdi. İçerdeki iki tezgâhtara birtakım işaretlerle bir şeyler söyledikten sonra bir şey almadan dışarı çıktı. Kendimi göstermeye çalışarak bu sahneyi seyretmiştim. Onlar dışarı çıktıktan sonra içeri girerek ne istediğini sordum; adamcağız hayretle bana –Rana esculenta– denilen bir nevi kertenkele aradığını, burada bulmasına imkân olamayan bu metanın elde edilemeyeceğini öğrenince hiddetle çıkıp gittiğini söyledi.

Adamakıllı meraklanmıştım, Alemdağı'nda eroin fabrikası işleten bu milyonerin kertenkelelerle ne işi olabilirdi? Aklıma hayvanlara yutturularak hudutlardan kaçırılan beyaz zehir hikâyeleri geldi.

Bir gün Silivrikapı taraflarında surların dışındaki asfaltta dolaşırken aynı çamurluğun pardösüme süründüğünü hissettim, bu kadar sessizce, ustalıkla insana yaklaşan onun arabasın-

dan başkası olamazdı... Eliyle çok iltifatlı bir selam vererek hafif çiseleyen yağmurun altında arabasına binmemi rica ediyordu; merak, biraz da yağmur yüzünden yanına oturdum İleride yıkık bir burcun yanında arabasını durdurdu. Asfaltta kimseler yoktu, arabadan inerek birbirine harçla kenetlenmiş molozların üzerinden zorlukla kale bedeninin altına kadar geldik. Orada otların arasında gizlenmiş bir delikten içeri süzüldü. Gizli depoların birinin önünde olup olmadığımızı kendi kendime soruyordum. Çamurlu ve kaygan toprakta bir müddet yürüdükten sonra yerde birikmiş sulara basmamak için elektrik fenerini çıkardı; o zaman insanın tüylerini ürperten bir yerde olduğumuzun farkına vardım. Burası herhalde kale bedeninin çok altında gizli bir yol, belki de Bizanslılardan kalma bir sarnıçtı.

Yassı tuğladan yapılmış tonozların bir kısmını toprağa gömülmüş fil ayakları taşıyordu, çürümüş yosun kokusuna benzeyen ağır bir koku genzimi tıkamıştı; su birikintilerinden birinden atlıyor, birine batıyorduk. Öteye beriye atılmış sardalya kutuları, içlerinde ekmek kırıntılarının küflendiği gazete kâğıtları, burasının gizli sakinleri olduğuna bende şüphe kalmamıştı. Havasızlık ve koku tahammül edilmez bir derecedeydi... İçimde yavaş yavaş kabaran bir hiddet boy atmaya başlamıştı; gizli bir esrar tekkesine, yoksa bir batakhaneye mi gidiyorduk?

Sakin ve kendi halinde bir insan için bu adamakıllı bir macera sayılırdı. Tonozlar şehrin bütün altını kaplayan mağara gibi uçsuz bucaksız görünüyorlardı. Nihayet bir yerde durduk; dibinde acayip bir yeşilliğin bittiği fil ayaklarından birinin etrafında göllenen suyun içine elini soktu, kasasının anahtarını düşürmüş bir insanın endişe ve ısrarıyla araştırmaya başladı. Elime tutuşturduğu elektrik fenerinin mavi camından sızan ışıkta alnından damlayan terleri ve endişeyle çatılan kaşlarını görüyordum. Merakım son haddine varmıştı, birden yüzünü kaplayan bir tebessüm gözlerini aydınlattı, define bulmuş birisi gibi memnundu. Ne olduğunu anlayamadığım küçük beyaz bir şeyi bana doğru uzattı, ilk şaşkınlığım arasında bir kâğıt parçası zannettiğim bu şey avucumda kımıldanıyor, küçük bir su gölcüğünün içinde kıvranıyordu. Bildiğimiz şu kertenkelelerinden farksızdı, yassı bir kuyruğu, küçücük ayakları vardı, gözleri

olup olmadığını göremedim, fakat en şaşılacak tarafı rengiydi, göz alıcı bir beyazlıkta, şahadet parmağı büyüklüğündeydi, derisinin altında ince pembe damarlarının attığı hissediliyordu.

Kertenkeleye bir müddet zevkle baktıktan sonra cebinden çıkardığı mavi bir şişeye koyarak –protée– denilen bir cins olduğunu, çok nadir ele geçtiğini söyledi. Anlattığına göre diğer birtakım cinsleriyle birlikte birtakım işlerde kullanılıyor, özellikle kana ait araştırmalarla –transplantation– tecrübelerinde işe yarıyordu. Ağzım hayretten açık kalmıştı, mahzenin kapısına gelip de deniz havası ile karşılaşıncaya kadar bir şey söylemeye cesaret edemedim. Beyoğlu'nun en pahalı lokantalarında yemek yiyen, en güzel kadınlarla lüks otomobillerde bir mirasyedi hayatı yaşayan bu adamın bir kertenkelenin peşinden tehlikelerle dolu bir mezbeleliğe girişinin sebebini bir türlü izah edemiyordum...

Arabası ile Kabataş vapur iskelesine geldiğimiz zaman vakit epeyce gecikmişti. İkimiz de susuyorduk, araba vapurunun gelmesine epi zaman vardı. Sekiz silindirli arabası, cebindeki kertenkelesiyle bu adam benim için bir muamma olmaya başlıyordu... Birdenbire bana "antibiyotikler" hakkında ne düşündüğümü sordu, bu yeni ilaçlar hakkında pek fazla bilgim olmamakla beraber olağanüstü tesirleri olduğunun söylendiği, cevabını verdim. Arkasından Büyük Okyanus'ta Yortu adasında bulunan uzun kulaklılardan bahsedildiğini duyup duymadığımı sordu; bunların Peru'dan hicret ettikleri sanılan beyaz ırk insanları tarafından yekpare kayalara oyulmuş tanrı heykelleri olduğunu, esrarengiz adanın taş ocaklarında henüz bitirilmemiş ve sekiz katlı ev yüksekliğinde olanları bulunduğunu söylediğim zaman yüzünü belli bir memnuniyetin izleri kaplamıştı. Hiçbir işe yaramayan bir merak neticesinde edinilmiş olan bilgimden memnun kalmıştı galiba... Bunların bugün kullanılan sülfamit cinsinden ilaçlarla birçok hastalıkları tedavi ettiklerini ve bu heykelleri meydana getirmekten maksatlarının küf kültürüyle elde edilmiş serumlarla besleyerek o cesamette devleri meydana getirebileceklerine inançlarını belli etmek olduğunu söyledi.

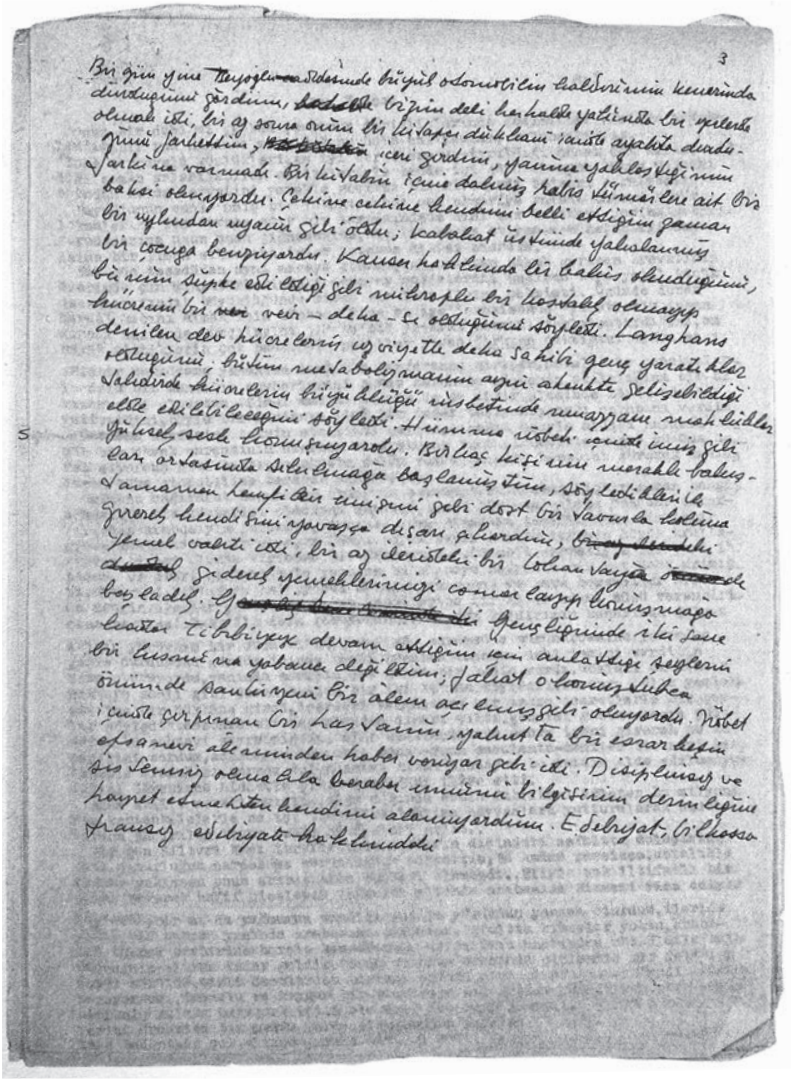
Yine saçmalamaya başlamıştı... İnsan cüssesinden büyük heykellerin her uygarlıkta bulunduğu, günümüzde bile bunlar-

dan binlercesine tesadüf edildiği cevabını verdim. Hiçbir şeyin tartışmasını yapmıyordu; bir müddet sustuktan sonra bana Osmanlı tarihinden, Baudelaire'den bahsetti. Onun "Sun'i cennetler"ini okuyup okumadığımı sordu. Her bahsin altından kalkıyor, hiçbir konunun üstünde uzun zaman durmuyordu. Bileklerine kadar sert ve kıllı, uzun parmaklı elleri hasta bir beyazlıkta; laboratuvar tecrübeleri yapanlarda olduğu gibi tüysüzdü... Müsaadesini rica ederek ayrıldım.

Akaretler'den Maçka'ya doğru çıkarken bunun adamakıllı bir manyak, mattoid denilen bir nevi deli olduğu kanısına varmıştım.

Beyaz kertenkelelerin hikâyesi zihnimi epeyce işgal ettiyse de bir zaman sonra unuttum.

Bir gün Beyoğlu caddesinde büyük otomobilin kaldırımın kenarında durduğunu gördüm. Bizim deli herhalde yakında bir yerlerde olmalı idi. Biraz sonra onun bir kitapçı dükkânı içinde ayakta durduğunu fark ettim, içeri girdim, yanına yaklaştığımın farkına varmadı. Bir kitabın içine dalmış, habis tümörlere ait bir bahsi okuyordu. Çekine çekine kendimi belli ettiğim zaman uykudan uyanır gibi oldu; kabahat üstüne yakalanmış bir çocuğa benziyordu. Kanserin şüphe edildiği gibi mikroplu bir hastalık olmayıp hücrenin bir nevi –deha–sı olduğunu söyledi. Langhans denilen dev hücrelerin uzviyette deha sahibi genç yaratıklar olduğunu, bütün metabolizmanın aynı ahenkte gelişebildiği takdirde hücrelerin büyüklüğü nisbetinde muazzam mahlûklar elde edilebileceğini söyledi. Humma nöbeti içinde imiş gibi yüksek sesle konuşuyordu. Birkaç kişinin meraklı bakışları ortasında sıkılmaya başlamıştım; söylediklerileyle aynı fikirde imişim gibi dost bir tavırla koluna giderek kendisini yavaşça dışarı çıkardım. Yemek vaktiydi, biraz ilerideki bir lokantaya giderek yemeklerimizi ısmarlayıp konuşmağa başladık. Gençliğimde iki sene kadar tıbbiyeye devam ettiğim için anlattığı şeylerin bir kısmına yabancı değildim; fakat o konuştukça önümde sanki yeni bir âlem açılmış gibi oluyordu. Nöbet içinde çırpınan bir hastanın yahut da bir esrarkeşin efsanevi âleminden haber veriyor gibiydi. Disiplinsiz ve sistemsiz olmakla beraber umumî bilgisinin derinliğine hayret etmekten kendimi alamıyordum. Edebi-

yat, bilhassa Fransız edebiyatı hakkındaki bilgisi şaşılacak derecede genişti. Müzikten nefret ettiğini söylemekle beraber geniş bir müzik kültürüne sahip olduğunun farkına varmıştım. O gün bana uzun uzun Hint edebiyatının şaheserleri Şeytanya'ların kökünden ve Yogi'lerin garip âdetlerinden bahsetmişti. Bütün söylenenlerin aksine Hint fakirlerinin boşlukta durabildiklerine inandığını, çünkü boşlukta durmanın esasında fizik kurallarına aykırı bir şey olmayacağını söylüyordu. İnsan hayatını uzatmanın mümkün olduğundan bahsetti; normal canlıların erginlik süresi olan zamanın yedi misline insanların ulaşamamalarının sebebini araştırdığını söyledi. Rus alimi Bogomolyek'in tecrübelerinden haberim olup olmadığını sordu ve hayretten açılmış gözlerimin önünde aynı tecrübeleri kendisinin de yaptığını, fakat insan bünyesini normal nisbetleri içinden kurtaramadıkça Bogomolyek'in aslında dahiyane olan bu buluşunun bir netice veremeyeceğini kesinlikle söyledi.

Hayretim gittikçe artıyordu, hayvanlar hiçbir zaman olduklarından daha iri olmadıkları halde, nasıl olup da normal ömürlerini tamamlayabildiklerini sordum. İnsanı öldüren şeyin insanın zekâsı olduğunu söyledi. Leonardo, Michelangelo, Cheuvreul gibi yüksek zekâlı insanlar acaba nasıl olup asırlık bir hayat sürmüşlerdi? Onun söylediğine göre bunun sebebi sürekli bir yaratma heyecanı içinde yaşamaları; bu yüzden artan devrânın kanlarındaki oksijenle munzam nescin temasını arttırmış olması idi. Bu insanların tesadüfen öldürücü bir hastalığa yakalanmamış olmaları normal ömürlerinin bir kısmını yaşamalarına imkân vermişti. Aslında kanser gibi öldürücü bir hastalık sonsuz bir ömrün müjdecisi olmalıydı. Fakat metabolizmanın bu deha'sını vücuttaki nesiclerin lazım geldiği sür'atle takip edememeleri kanserin kendi kendisinin içinde boğulmasını, bu suretle vücuttaki enerjinin tükenmesini icap ettiriyordu... Ağzım hayretten açılmış bütün bildiklerimin altını üstüne getiren konuşmasını saatlerce dinlemiştim.

Gecenin epeyce ileri bir saatiydi, arabasını bir garaja bıraktıktan sonra otele yatmaya gideceğini söyleyerek benden ayrıldı. Boğazım yanıyordu, evimin kapısına geldiğim zaman Maçka'ya kadar yürümüş olduğumun farkına vardım. Zihnim mütema-

diyen onun söyledikleri ile meşguldü, o gece sabaha kadar uyuyamadım.

Bir gün beni laboratuvarına götürdü. Şile'nin ilerisinde denize kadar uzanan büyük bir koruluğun içindeki sevimsiz taş binaya laboratuvar kelimesinden daha uygun bir isim bulamıyorum. Yüksek duvarların ortasındaki bir kapıdan girdikten sonra on dakika kadar çakıllı bir yolda yürüdük. Zengin bir tabiatın ortasında iki katlı, mazgal deliklerini andıran küçük pencereleriyle bir evden çok kaleye benzeyen binanın önünde durduk. Kapıyı açan bir uşak sessizce kenara çekilerek bize yol verdi. Binada lüksü andıracak hiçbir şey yoktu, zevkli olmakla beraber eskilikten kumaşları büzülmüş mobilyalarla dolu salonlardan geçtik.

Beni duvarları koyu lacivert kumaşla kaplı, ahşap kısımları beyaz lakeden, üzerlerine al renkli kadife geçirilmiş eşyalarla döşeli bir odaya soktu. Pencerenin yanındaki koltukta bir gün arabada yanında gördüğüm kadın oturuyordu. Bu harikulâde güzel bir kadındı. İçeri girdiğimizi görünce ayağa kalkmıştı. Kendisine doğru ilerleyerek uzattığı elini eline aldı uzun uzun öptü. O zaman bu gözlerinde güneş ışıkları gibi sevinç parıltıları yanıp sönen nefis mahlukun kör olduğunu anladım. Benim bulunduğum tarafa doğru gelerek elini boşluğa uzattı, müzik dolu tatlı bir sesle evlerine gelmemden duyduğu memnuniyeti belirtti. Biraz oturduktan sonra pencerelerinden Karadeniz'in dalgalarının sesi gelen çalışma odasına geçtik, hava açık olmakla beraber derinlerde bir fırtınanın yaklaşmasına, ulumaya benzer bir ses kulaklarıma geliyordu... Buraya sonsuz bir merakla gelmiştim; bütün hayranlığıma ve takdirime rağmen bu adamda anlayışımın dışına çıkan bir şey vardı, onun mahremiyetine girmeyi hiçbir zaman istemiyordum.

Gözleri garip bir pırıltı ile yanmaya başlamıştı, çok pahalıya mal olan tecrübeleriyle muazzam bir serveti erittiğini, eski kimyagerlerin metodlarıyla modern araştırma usullerini birleştirerek yepyeni bir ilim kolu meydana çıkardığını iddia ediyordu. Hint riyaziye alimi Brahmagopta'dan, modern elektrik beyinlere kadar insan düşüncesinde belirli bir gelişme sırası olduğunu; müsbet ilimlerde duraklama devreleri olmakla beraber gerileme

bulunmadığını iddia ediyordu. Söylediğine göre fikir tıpkı insanın ana rahminde takip ettiği çeşitli safhaları geçiriyor; insanlık tarihinden çok evvel yaşamış olan MÜ diyarının yaratıkları gibi jelatin safhasından geçtikten sonra hayatın sudan karaya geçiş devrinin bütün zamanlarını yaşıyor; bazen balık, bazen sürüngen şeklinde doğması, yani gelişmesinin herhangi bir kısmında inkişafının durmasıyla bize aykırı gelen fakat aslında doğal ve belirli kanunların birer görüntüsü şekillerde meydana çıkıyordu. Hayatın bütün merkezi, ruhun içinde bulunduğu iç göz yani hipofiz guddesi idi. Bu gudde her biri o insanı meydana getiren varlığın milyarlarca defa küçülmüş şekildeki hücrelerinden olmuş bir Gyroscop'tan başka bir şey değildi. Kâinattaki bütün olaylar çok üstün bir zekânın bir tek denklemde ifade edebileceği bir şekilde ayrı ayrı bu küçük Gyroscop'un elemanlarında vardılar. Bir tek formülde gösterilecek bu kanunlar insanın kaderini teşkil ediyorlardı. Her varlık kendi mukadderatını kafasının içinde taşıyordu, bu kaderi değiştirmek hipofiz guddesine deha aşılamak, yani dâhiler gibi tabiat kanunları çerçevesi dışına çıkmakla mümkündü; bu deha da hücrenin kendi kendine devleşmesi demek olan "kanser" hücresinde bulunmaktaydı... Ağzım bir karış açılmış, dinliyordum. Bana kalın bir albüm açarak dünya tıp âlimlerinin ve kongrelerinin *relation*'larını gösterdi, kuyruklu insanlar, vücudu kertenkele veya timsah derisiyle kaplı kimseler hayatın bu safhada duraklamasının şahitleriydi. Darwin nazariyesinin aksine olarak maymunun gerilemiş bir insan olduğunu, daha doğrusu devrenin kapanmasına doğru bir hareketin başlangıcı olduğunu söylüyordu.

İlerde insanların besilerini büyük damarlarına açılmış platin bir subaptan alacaklarını, bu suretle bir insanın yanında birkaç senelik yiyeceğini küçük bir şişe içinde taşıyarak Güneş âlemi içinde en uzak gezegenlere gidebileceğini söylüyordu... Hazım cihazı ortadan kalkacak, yeni bir hayata uymanın ortaya çıkardığı birtakım merkezler ve munzam nesic karın boşluğunu dolduracaktı... Telepati gibi, tesadüflerle izah ettiğimiz şeyler şuur üstüne çıkacak, ağzımızın vazifesini beynimiz görerek insanların neşrettikleri dalga frekanslarıyla binlerce kilometre mesafeden birbirleriyle konuşup anlaşmaları mümkün olacak-

tı... Başka bir âlemde yaşıyor gibiydi. Yerinden kalkarak kendisini takip etmemi işaret etti. Cebinden çıkardığı küçük bir anahtarla binanın alt katında demir bir kapıdan içeri girdik. Boğucu bir sıcaklığın içinde kendimi sıcak iklim ormanlarından birinde zannettim... İçerisi sun'i ışıkla aydınlatılmıştı, garip bitkilerin üstünde tembel bukelamunlar kıpırdamadan duruyorlar, korkunç dev kertenkeleler yanlarından geçerken boğazlarını şişirerek bize bakıyorlardı. Burası binaya bitişik büyük bir limonluk olmalıydı. Çiçek meraklılarının aklını başından alacak kadar güzel çiçekler, nadide orkide cinslerinin bayıltıcı kokusu havayı doldurmuştu.

Duvarlara yerleştirilmiş akvaryumlarda sıcak deniz bitkileri ve orkide koleksiyonunun çok kıymetli olduklarını söyledi. Fakat en kıymetli hazinesinin kendisiyle birlikte ele geçirdiğimiz protée cinsinden beyaz kertenkele olduğunu, bunların cinsini üretmeyi başarırsa tecrübelerinde yepyeni gelişmeler açılacağını ilave etti. Sun'i ormanı geçtikten sonra bir kapıdan laboratuvarına girmiştik, burası asıl tecrübelerin yapıldığı yerdi.

Cinslerini anlayamadığım birtakım böcekler, kurtlar cam tüplerin içinde oynaşıyorlardı. Gösterdiği şeyler Brueghel'in tablolarından fışkırmış gibiydiler, sürrealist bir ressamın aklını durdurabilirlerdi. Mikroskopik bıçaklarla ameliyat edilmiş tavuk yumurtalarından çıkan dört ayaklı, tek gözlü yahut üç gözlü civcivler küçük kafeslerde canlı olarak dolaşıyorlardı.

Sırtında bir cennet kuşunun göz alıcı tüylerini taşıyan bir Afrika kertenkelesi, iki ve dört ayaklılar arasında bir nesic aşılaması tecrübesinin mahsulü olarak sun'i bir kayalığın üstünde gururla oturuyordu. Bunlar şimdi artık kolaylıkla yapılan tecrübelerin birer örnekleriydi. Fakat yarattığı mucizeler içinde en korkuncu dev sansondu, insan muhayyelesinin dışına çıkan bu korkunç yaratığı görmeye hazır olmak için bazı safhalar geçirmem icab ediyordu. Kendisi bile bazen eserinin azameti karşısında ürperdiğini, aşılmaması lazım gelen hududu aşmış olmaktan korktuğunu söylüyordu...

Dev sanson, iddialarının canlı bir ispatı gibi deniz kıyısında bir kaya oyuğunda kalın bir kristal duvarın arkasında yaşıyor-

du; güneş ışınlarının süzülerek girebildiği bu mağaraya ancak özel elbiselerini giyip mikrop öldürücü bir banyo aldıktan sonra giriyor; beyaz kertenkelelerin kanından elde ettiği serum ve antibiyotiklerden elde edilmiş bir besini dev köpeğin kuyruğundaki bir damara şırınga ederek kendisini besliyordu. İşittiğim gök gürültüsü yerin yirmi metre altında uluyan köpeğin hava bacalarının süzgeçlerinden gelen sesiydi... Üstüne derdini dökerek ağırlığından kurtulan bir insanın hali çökmüştü...

O anda Balzac'ın bilinmeyen şaheserini hatırladım, bir hayal âleminin içinde hasta muhayyelesinde yerleşmiş dev bir köpeğin mevcut olmayan gölgesine mevcut olmayan bir hayat iksirini aşılayarak yaşattığını zannediyordu galiba; insan beyninin zavallı fakat muhteşem bir sapıklığı karşısında idim herhalde.

Anlattığına göre dev sanson, Osmanlıların ayı avlarında kullanmak için Tibet'ten getirttikleri çok iri ve çok yırtıcı bir köpek cinsindendi. Bu köpekleri yetiştirmek için muntazam bir teşkilat mevcuttu, samsam, samson yahut sanson dedikleri bu vahşi köpeklerle iri ayıları güreştirirler, ayıların köpeklerden kaçmak için seyircilerin üstüne saldırmasından ekseriya büyük karışıklıklar doğardı... Senelerce evvel Tibet'te ziyaret ettiği bir manastırda OM diyarının esrarengiz hâkiminin geleceğe ait sözlerini tabletlere geçiren ihtiyar bir lama, bu köpeği kendisine hediye etmişti. O zaman bu köpeğin normal yaşının üç mislini yaşamış olması lazımdı, lamaların esrarengiz usulleriyle besledikleri bu köpeği İkinci Beyazıt zamanında yazılmış bir tıp kitabı karşılığında almıştı. Lama gözleri görmeyen, dişleri dökülmüş köpeğin normal hayatını tamamladığını, kendi tecrübeleri için artık bir kıymet ifade etmediğini söylemişti.

Yüksek Tibet ikliminin şartlarını muhafaza edebilmek için bir sandık yaptırarak köpeği içine koydu. Haftada iki defa lamanın formülünü verdiği sarı bir tozu et suyu ve unla karıştırarak köpeğe yediriyordu, bu toz küflerden elde ediliyordu.

Bana streptomisin gibi maddelerin yiyeceklerine katıldığı hayvanların ağırlıklarının şaşılacak derecede arttığını söz arasında hatırlattı. Fakat köpeğin yaşı her türlü ümidi söndürecek derecede idi. O zaman Bogomolyek'in serum tecrübeleri aklı-

na geldi, kanserli nesiclerden elde ettiği dev hücreleri köpeğin beyninde açtığı küçük bir delikten hipofiz guddesine aşılıyordu. Bunlar kertenkeleler üzerinde nesilden nesile aşılanarak elde edilmiş tümörlere ait nesiç parçalardan alınıyordu, o zaman serumun tesiriyle köpeğin gözle görülecek kadar irileşmeye başladığının farkına vardı. Gözleri görmeye başlamış, ağzında yeni sivri dişler çıkmıştı. Serumun gençleştirici te'sirini, devleşen vücutta büyük bir satıh kaplamaya başlayan munzam nesicin yaşatıcı oksijenle teması tamamlıyordu. Söylediğine göre hücreyi yeniden yaratmak kendisi için artık mümkündü. Tecrübelerinde edindiği bilgiler hayatın sonsuz bir dinamizmi olduğunu ve normal bir hücrenin bir uranium atomu gibi vasati bir milyar sene yaşadığını gösteriyordu. Hayat serumunu elde ettiği beyaz kertenkelelerin bulunduğu yere girdik, mavi bir ışığın içindeki cam kaplarda kale bedeninde gördüğüm yaratıklardan vardı. Dev sansonun damarlarında dolaşan kan normal küreyvelerin devleşmiş şeklini gösteren bu kertenkelelerin kanıydı, bir lam üzerinde bana gözle görülebilen hemoglobinleri gösterdi. O zaman onun, o günkü endişesinin sebebini anladım. Romanya'dan getirttiği bir parti protée'nin geciktiğini, o gün mezbelikte ele geçirdiği kertenkele sayesinde tecrübelerini devam ettirebildiğini söyledi.

Artık aşağıya inecektik, insan muhayyelesinin tasavvur edebileceği en inanılmaz şeyi gözlerimle görecektim. Sonuna kadar gitmeye karar vermiştim. Bir kordonu çekerek uşağı çağırdı, adam elinde güçlükle taşıdığı belli olan ağır bir kutuyla önümüze düştü. Binanın temelleri altında açılmış bir galeriye geldik, buradan meyilli bir yol başlıyordu. Ne kadar yürüdük bilmiyorum, taş kemerlerden damlayan sular epeyce derinlerde olduğumuzu gösteriyordu. Ele geçirdikleri bir defineyi gömmeye giden korsanlara benziyorduk. İçimde bir endişe, sebebini izah edemeyeceğim bir huzursuzluk hissediyordum. Nihayet bankalardaki kasa kapılarını andıran bir kapak önünde durduk, kilidini oynatınca sessizce döndü, her tarafı beyaz çini kaplı bir yere girdik. Burada bütün vücutlarını kaplayan plastik bir elbise giydiler, ben köpeği dışarıdan bir camdan göreceğim için benim giymeme lüzum kalmıyordu... İki tarafı kalın kristalle kaplı

kovuğa girmeden evvel antiseptik bir gaz buharından geçmek icabediyordu. Söylediğine göre korkunç yaratık güneşin direkt ışıklarının tesirinden uzakta yaşayabiliyordu, bunun için ışığın süzülerek erişebileceği bir derinlikte denizden kalın bir camla ayrılmış bir kaya girintisinde muhafaza ediliyordu. Bu boşluğun kara tarafındaki kısmına köpeğin hareketlerini takip edebilmek için ikinci bir kristal duvar yapılmıştı.

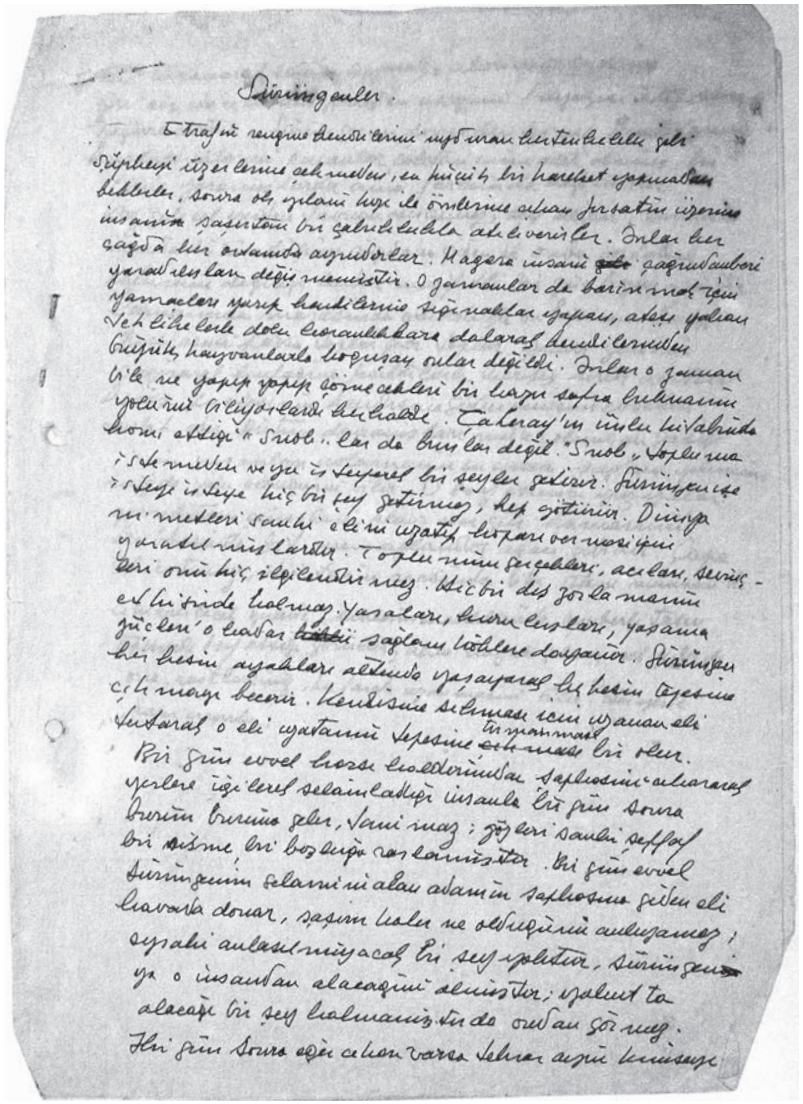
Zifiri karanlık bir yerden geçip içeri girdiğimiz zaman kendimi bir hayal âleminde zannettim, bütün renkler yeşile çalar mavi idi, ilk önce hiçbir şey göremedim... Sonra yavaş yavaş loşluğa alışan gözlerimin büyüyen hadakaları karşısında kirli beyaz renkte olduğunu tahmin ettiğim bir şey kapağın hareketiyle yerinden kımıldadı... O zaman insan muhayyelesinin hudutları dışına çıkan korkunç realite ile karşı karşıya olduğumun farkına varabildim. Karşıdaki camın mavi fonunda dört muazzam sütunun üzerinde yükseliveren bir dev, sarı gözleriyle bana bakıyordu... Aklım duracak gibiydi. Geri dönmek, bu kâbus diyarından kaçmak aklıma geldi; fakat onlar sanki tabiî bir olay karşısında imişler gibi sakindiler. Köpeğin bir hamlede insanı ikiye bölecek kadar korkunç dişleri, büyük bir ağzı vardı. Atalarının vahşetini miras almış hissini veren bu dev havlamıyor, yalnız kalın kristal bölmeyi titreten bir kuvvetle uluyordu. Arka ayakları üstüne oturmuş, içlerinde vahşi ışıkların parladığı gözlerini yumarak ulumaya başlamıştı. Kısa tüyleri, her biri insan bedeninden daha iri ayakları vardı; başı bir eski zaman evinin tavanı kadar yüksek olan mağaranın tavanına değiyordu... Uşak ağır kurşun kutuyu açarak içinden çıkardığı bir tübü ve pravaz şırıngasını ona uzattı, ikisi de bölmedeki kapağı iterek içeri girdiler. Kendimi efsanevi bir oyuncakçı vitrininin önünde düşünebilmek için irademi zorluyordum. Aklın kabul edeceği bir şey değildi bu...

Bana ebediyetler kadar uzun gelen bir zaman geçtiğini hatırlıyorum. Birden dev köpek kuyruğunu yerden kaldırarak serumun yapılacağı subabı bulmaya çalışan uşağın üzerine korkunç bir şekilde atıldı, bir hamlede başını kopardı, sonra kendisi için küçük bir fare deliği sayılabilecek kapağa saldırdı, kapak sövelerini yerinden oynatan bir şiddetle kapanmıştı. Büyülenmiş gibi yerimde mıhlanmıştım; kapıya doğru koşarak açmak,

yarattığı canavarın kurbanı olmamak için çırpınan zavallı dostumu kurtarmak istedim, fakat ayaklarım kafamın emrine artık uymuyorlardı. Köpek sanki tabiat kuvvetlerine meydan okumanın intikamını almak istermiş gibi oradan oraya fırlıyor; o, bir elinde şırıngası, gözleri dehşetle yerinden uğramış, bembeyaz yüzüyle köşede ayakta duruyordu. Nihayet aklın almayacağı bir şey oldu; dev köpek insanı çileden çıkaracak bir şiddetle denizin derinliklerine doğru saldırdı ve bütün ağırlığıyla kalın kristal bölmeye çarptı. İçeriye korkunç ıslıklar çalarak hücum eden denizin dehşetinden nasıl olup da çıldırmadığıma hâlâ hayret ederim. Suyun müthiş tazyikinin önümdeki camı da parçalayarak bütün galeriyi doldurabileceğini akıl edinceye kadar ne kadar zaman geçti bilmiyorum. İçinde korkunç irilikte dev köpeğin hayal meyal çırpındığını gördüğüm bu kâbus âlemine arkamı dönerek deli gibi koşmaya başlamıştım. Bahçeden nasıl çıktığımı, yollarda kimlere rastlayıp kimlerle konuştuğumu hatırlamıyorum.

Tımarhaneye götürülmeden evimi bulabilmem bir mucize eseriydi, beni ilk inkâr eden en yakınlarım oldu. Yabancılara başımdan geçenleri anlattığım zaman bunamış bir ihtiyarı gülümseyerek dinliyorlar, dostlarım benim bir gün evini terk ederek bir daha dönmeyen o insan olduğumu kabul etmek istemiyorlar. Aynanın karşıma diktiği kendimin de inanamadığım korkunç hakikate başkalarını inandırabilmem beklenemez tabiî. Artık suratı tahmin edilemeyen bir yaşın kırışıklıklarıyla dolu bembeyaz saçlı bir insanım. Gördüğüm şeylere inanmasalar bile anlatmaktan zevk duyuyorum, kendi inandığım şeye gelince bu da dev bile olsa bir köpeğin kudurabileceği hakikatidir.

1966

Düşünceler.

Etrafımızı sarmış bulunan kainatın bütün güzellikleri şöyle veya böyle bir hareket yapmalarına sebebler, sonra da yalnız bize ve bizim gibi insanlara bir şeyler söylemek üzere insanın başarıları bir şaheserden daha değerlidirler. Onlar her çağda her insanda aynı değerdirler. Hangisi insanı çağımızdaki yaratıcılığın değişmezidir. O zamanlar da bazı insanlar yapmacıklarını yapıp kendilerini süslemekten başka bir şey yapmazlar. Yeni bir şey söylemek, yeni bir şey yapmak değil, sadece kendilerini büyük, hayvanlarla boğuşmaya onlar değildi. Onlar o zaman bile ne yapıp yapıp görmedikleri bir başka şeyi bulmanın yollarını bulmaya çalışırlardı. Baudelaire'in ünlü kitabında anlattığı "Snob"lar da bunlar değil. "Snob", toplumun üstünlüğünü ve yeni ve şaşırtıcı bir şeyler getirir. Fakat o yeni ve şaşırtıcı hiç bir şey getirmez, der çıkarırız. Dünyanın meşhur sanat eserini yaratıp bırakan ve insanlığın yaratıcılığını artıran bütün o insanlar, sanat eserleri, aslında, sanatçılar, onlar hiç, değişmezdir. Hiç bir değişmeden kalmaz. Yaşadıkları, bulundukları, yaşama şekilleri o kadar değişir ki, sağlam bildiğimiz bir temel üzerinde kalmaz. Yaşadıkları, bulundukları, yaşama şekilleri o kadar değişir ki, sağlam bildiğimiz bir temel üzerinde kalmaz. Yaşadıkları, bulundukları, yaşama şekilleri o kadar değişir ki, sağlam bildiğimiz bir temel üzerinde kalmaz.

Bir şeyi evvel bizzat kendilerinden başlayarak anlamaya çalışırlar, sonra da içinde bulundukları insanlık için bir şey söylemeye çalışırlar. Yeni mi? Değil; değişmez sanat değeri bir şeydir, bir bozulmaz, bir bozulmaz varlıklardır. Bir şey evvel düşüncenin selamını alan adamın başlarına gelen eli kavrayıp dokunur, başını kaldırıp ne olduğunu anlayamaz; aynalı anlasılmıyacak bir şey yapılır. Düşüncenin ya o insandan alacağını alırlar, yahut da alacağı bir şey kalmamıştır da onu bırakırlar. Bir şey sonra eğer alan varsa tekrar aynı kimseye

Sürüngenler

Etrafın rengine kendilerini uyduran kertenkeleler gibi şüpheyi üzerlerine çekmeden, en küçük bir hareket yapmadan beklerler, sonra ok yılanı gibi önlerine çıkan fırsatın üzerine insanı şaşırtan bir çabuklukla atılıverirler!.. Onlar her çağda, her ortamda aynıdırlar, mağara insanı çağından beri yaradılışları değişmemiştir. O zamanlar da barınmak için mağaraları arayıp bulan, ateşi yakan, tehlikelerle dolu karanlıklara dadanan kendilerinden büyük hayvanlarla boğuşan onlar değildi, onlar o zaman bile ne yapıp yapıp çömecekleri bir hazır sofra bulmanın yolunu biliyorlardı herhalde!.. Çakeray'ın ünlü kitabında konu ettiği "snob"lar da bunlar değil; snob topluma istemeden veya isteyerek bir şeyler getirir, sürüngense isteye isteye hiçbir şey getirmez, hep götürür!.. Dünya nimetleri sanki elini uzatıp koparıvermesi için yaratılmışlardır, toplumun gerçekleri, acıları, sevinçleri onları hiç ilgilendirmez, hiçbir zorlamanın etkisinde kalmazlar, yasaları, kuruluşları, yaşama güçleri o kadar sağlam köklere dayanır!.. Sürüngenler[1] herkesin ayakları altında yaşa-

1 En tanınmışı bukalemundur, oysa ki bukalemun bu işte önde gelenlerden değildir. Bir gün bitki bahçesinde –Jardin des plantes– dolaşıyordum, vivaryumdaki birkaç boş camekânın manasını anlayamıyordum, biri ev akvaryumu büyüklüğünde olan bu cam kutuların birinde incecik kuru dallar üzerinde tomurcuklar, kimisinde bir dalda yapraklar filan vardı, fakat biraz sonra yapraklardan biri hareket etti, tomurcuklardan biri de yukarı doğru çıkmaya başladı. Şaşırıp kalmıştım. Bahçede büyük bir çukurun içinde bitmiş funda cinsi bir ağaç kalabalığı var, dikkat edince dal zannettiklerimin parmak kalınlığında yılanlar olduğunu fark etmiştim... Fakat mekâna uymanın –mimétisme– en akıl dışı olanını Monte Carlo'da, akvaryumda gördüm. Bir tanesinde rengârenk küçük kayalar, taşlardan başka bir şey yoktu. Bu akvaryum boş olamazdı ama ne vardı içinde?.. Epeyce zaman geçip kımıldadıkları zaman fark edebilmiştim!..

yarak, herkesin tepesine çıkmayı becerirler; kendisine sıkması için uzanan eli tutarak o eli uzatanın tepesine tırmanmaları bir olur; bir gün evvel karşı kaldırımda selamladığı insanla bir gün sonra burun buruna gelir, tanımaz, gözleri sanki şeffaf bir cisme, bir boşluğa rastlamıştır, bir gün evvel Sürüngenin selamını alan adamın şapkasına giden eli havada donar, şaşırır kalır, ne olduğunu anlayamaz... Oysa ki anlaşılmayacak bir şey yoktur, Sürüngen ya o insandan alacağını almıştır, yahut da alacağı bir şey kalmamıştır da ondan görmez, iki gün sonra eğer çıkarı varsa aynı kimseyi yerlere kapanarak selamlayacak, çıkarının derecesine göre icabederse koluna girecek, aşağının bayağısı iltifatları yağdıracaktır!..

Sürüngenin şerrinden kimse kurtulamaz, kurtulduklarını sananlar çoktan onun aleti olmuş, bir işine yaramışlardır farkında değillerdir... Kaz gelecek yerden tavuğu esirgemez, bu hallerde açık ellidir, namuslu insanda düşüne düşüne cüzdanına giden el onda Portakaloğlu'nun[2] değneği kadar marifetli bir güç kazanmıştır.

Zamanında masalarında oturduğu on kişinin hesap pusulasını parsa toplar gibi toplar, yahut garsonu çağırarak kulağına fısıltılarla bir şeyler söyler, yahut hesap pusulasının kendisine getirilmesini evvelden tenbih etmiştir. Bütün davranışları mide yolundan geçtiği için insanları avlamanın en sağlam yolunun, mide yolu olduğunu bilir!.. O boy atması yüz yıllar gerektiren çınarlarla alay eder gibidir, hamamın kubbesinde biten aylandoz[3]

2 Portakaloğlu: O zamanlar hokkabazlar Yahudilerden olurdu, en ünlülere Portakaloğlu denmekteydi. Çocukluğumda hatırlıyorum, bir sünnet düğününde Portakaloğlu'nu görmüştüm; zayıf, elli yaşlarında, sırtında cübbemsi bir hırka vardı, elindeki şakşağı ikide bir yamağının kafasında şaklatıyor: – Ammâ benim pehlivânım, diye tekerlemeler yapıyordu. Sonradan Refi Cevat Ulunay'dan okuduğuma göre, hokkabazların bu tekerlemeleri meşhurmuş, Molla Bey isimli bir kadı nâibinin en büyük merakı sünnet düğünlerine gidip bu tekerlemeleri defterlere yazmakmış. Büyük bir anlatma ustası olan Refi Cevat Ulunay, Molla Bey'in yüzlerce tekerleme defteri olduğundan bahsediyordu yazısında!..

3 Aylandoz: Her yerde biten, hiçbir işe yaramayan, üstelik de fena kokan bir ağaçtır, kısa zamanda bilek kalınlığında olur. Edebiyat Fakültesi inşaatında çalışıyordum, Sedat Hakkı Eldem inşaatın mimarıydı Emin Onat'la beraber. Sedat Bey çok titizdi, taşçı ustasını canından bezdirmiş, usta Sedat Bey'e haber göndermiş: – Kafamı kızdırmasın, demiş, iskeleler alınmadan biraz evvel duvarlara bir avuç aylandoz tohumu serperim, bütün ömürleri aylandoz kökü temizlemekle geçer!..

ağacına benzer!.. Çapa bile istemez, iki taş arasında biter, itfaiye merdiveniyle bile zor çıkılacak yerlerde, surların aralıklarında, Çemberlitaş'ın tepesinde boy attığı görülür, akla hayale gelmeyecek yerlerde ona rastlarsınız, her tarafta olmasını bilir, *O* her yerde hazır nâzırdır!..

17 Şubat 1952, Çarşamba

Bir Koca Kafanın Hikâyesi

Dünyaya geldiğimde beni ilk inkâr eden babam, kafama şu gördüğünüz balkabağı şeklini veren de anam olmuştur!.. Komşuların şaşkınlıktan büyümüş gözleri önünde hemen kundağa sarılarak götürülürken sağ elimin başparmağını bir malak gibi şapırtıyla emmeye başlamış, küçücük, mavi, fersiz gözlerimle kocaman kafamın içinde neler olduğunu merak etmişim gibi içeri içeri şaşı şaşı bakmışım, olağanüstülüğümün ilk belirtilerinin bunlar olduğunu söyleyebilirim!..

Yarı evliyalığım konusunda ilk önce yakın komşular, sonra birkaç mahalle ötedeki ihtiyarlar arasında dolaşmaya başlayan söylentiler, belki de dört beş yaşıma kadar cumbada gözlerimi havaya kaldırarak daha o zamanlar bile üzerine "maşallah" yazılı karpuzlar kadar kocaman kafamı durmadan sallamamdan ileri gelmiş olabilir... Çocukluk anılarım *büyük* bir insana yakışacak kadar yürek çarpıcı olmuşlardır, beni gördükten sonra bir daha eve uğramaz olan babam, doğduğumun kırkıncı günü merak etmiş, kafamın hâlâ büyüyüp büyümediğini görmek için ayaklarının ucuna basa basa beşiğime yaklaşmış, altında kocaman kafama yapışık gibi duran benim yattığım cibinliği kaldırarak iri kemikli elleriyle artık ailenin *medârı iftiharı* olan başımı sıvazladıktan sonra adımı Âkil koymuş. Babacığımın mübârekliğinden tir tir titrediği bu işi yapmasından sonra anacağım yapıtlarının sonsuzluğa erişeceğine inanan bir *sanatkârın* tablosuna son rötuşlarını yapışı gibi, bir bazlama kadar yumuşak olan kafamı ovalamış ovalamış, ona şu gördüğünüz olanak

dışı görüntüyü, estetik uzmanlarını çileden çıkaran o balkabağı görüntüsünü vermiş!.. Yıllarca sonra bir gün incecik, kısa çarpık bacaklarımın kocaman kafamı taşıyacak kadar kuvvetlendikleri, yani başka çocukların cami avlularında topaç çevirip zıpzıp oynamaya başladıkları yaşta minder kenarlarında sıralamaya başlamışım. Şu olay artık bir tür kutsallık kazanmış olan evimize kurşuncu kadının uğradığı bir ramazan gününe rastlamış; vakit iftara yakınmış, yerin göğün bütün sırlarını el yazması kitabında saklayan bu *mübârek* kadın şaşkınlıktan tükürüğünü yutmuş, bozulan orucunun kefâretini ödemek için hemen abdestini tazelemiş, hemen oracıkta namaza durmuş!.. Ertesi gün mahallenin attarından sütçüsüne, sakasından delisine kadar herkesin katıldığı bir *meclisin* kararından, kurşuncu kadının HÜDDAMLARI'yla geçirdiği bir gecenin karabasanlarından sonra ömrünün ilk büyük olayı olmuş, göğsüme bir şal, başıma semtin en gözü açık bekçisinin Kapalıçarşı'da *Yağlıkçılar*'dan aldırıp getirdiği elmaslı bir taç ve kafamın görkemini bir kat daha arttıran mavi atlastan işlemeli bir takkeyle sırtı hamayıllı bir âmedî eşeğine bindirilip önümde arkamda bir sürü hayranlarımla Eyüp Sultan'ı ziyarete götürülmüşüm!.. Mahallenin peynir dişi çıkmış ihtiyarlarının hâlâ söyleye söyleye bitiremedikleri sünnet düğünümde ben tam bin hafta arkama yerleştirilmiş kuş tüyü yastıklara kafamı yaslayarak, haşlanmış koyun gözüne benzeyen gözlerimle, havayı yırtan mehtapları, acayip deniz hayvanı kabuklarından tuhaf sesler çıkararak karnından konuşan hokkabazları, yorganımın üstüne yığılan al renkli atlas küçük para keselerini seyretmişim. Konuşmayan, üstüne ikide bir *havale* gelen, gece yatağına kaçıran çocuklar, yedi gün yedi gece bir hamam bohçası kadar heybetli kafama ellerini sürerek yatağımın etrafında bekleşmiş; kısmeti çıkmayan tazeler, ahrette şefaat uman teneşirlik ihtiyarlar karyolamın demirlerine bez parçaları bağlamışlar!.. Anamın böyle mübârek bir evlada layık olmak için üç ayları tutmaktan başladığı oruçları yiyip içmeden kesilmeye varıncaya kadar ilerlettiğini, ben doğmadan evvel bütün paralarını Galata'daki meyhanelerde "kâtip benim, ben kâtibin" ya da "Sivastopol önünde yatan gemiler, atar nizam topunu yer gök iniler" şarkısını çaldırmak için gramofonların bo-

rularından boca eden babamın bu *mübârek* evladın bulunduğu yerin *kudsiyetini ihlal* etmemek için "Dünya kelamı" etmekten vazgeçtiğini anlatırlar!..

Nihayet anacığım yüklüğe girerek sabahlara kadar çektiği binlik tesbihlerin, her kurban bayramı etleri tepsi tepsi mahalleye dağıtılan burma boynuzlu koçların kendisine Cennet'te hazırladıkları köşke bir göz atmaya gitmiş, bir daha dönmemiş!.. Babam mübarek kafası her geçen gün biraz daha gelişmekte olan sevgili oğluna hasırlı damacanalarda zemzem suları, meşin heybelerde cennet yemişleri, insanı baştan aşağı ahret kokusuna bürüyen *tefârik otları*, bir dirhemi bin derde deva olan *hıntıt hindîler* getirmek için Mısır Çarşısı'ndaki iki dükkânını satarak KÂBE'ye gitmeye karar vermiş, kemerine yerleştirdiği altınlarla yola düzülmüş, bir gün kervandan ayrılıp abdest tazelerken nasıl olmuşsa olmuş ortadan yok olmuş, olayda bulunanlar onun su başında çedik pabuçlarını bulduklarını, yolculuğun gerisini göklerde yapmaya karar veren babacığımın onları kutsal bir hatıra olarak bana mîras bıraktığını söylerler!..

Ben kimsesiz kaldığımda mahalleli sırayla evin hizmetlerini görmeye başlamış, sokaktan geçen kömürcü develerine bakarak başımı sallamam, durup dururken parmağımla kıbleyi gösterip hafifçe gülümsememden manalar çıkarmakta yarışa girişmişler, bir taraftan da başım durmadan büyüyormuş, mescit kayyumunun her zaman başıma bağladığı ve kafamın büyümesinden sık sık değiştirmek zorunda kaldığı yeşil ibrişimlerin bir parçasını elde etmek için deniz aşırı yerlerden *hâcet sâhipleri* gelmeye başlamış, ibrişimlerden edinmek isteyen o kadar çoğalmış ki, kayyumun başıma masura gibi kat kat iplikler doladığı olmuş!.. Basura, sıtmaya, yürek çarpıntısına, birçok şeye birebir olduğu söylenen bu iplikler kayyuma da uğur getirmiş; bahçesine kuyu kazdırmış, siyah kaplamalı ahşap evini tamir ettirmiş, evde kalmış kızını da kocaya vermiş!..

Nihayet yüzümü mısır patlağı gibi sivilcelerin bastığı bir sırada mahalleli beni kumrular gibi gürül gürül *Mushaf* okuyup hâfız olmam için köşe başındaki Kur'an hocasına göndermeye karar vermişler. Boynumda *cüz kesem*, sırtımda hırkam, kocaman fesimin üzerinde bir salkım mavi boncuğum ve el kadar bir ma-

şallahla mektebe başlayışımı görmek için o gün kalem efendileri dairelerine gitmemiş, uzak yerlerde işi olan esnaf dükkânlarını açmamış, ben koca kafam iki tarafından desteklene desteklene bir kalabalığın ortasında, ihtiyarların "yaradana kurban olayım, tosun gibi maşallah" duaları arasında, önümde bir çocuğun taşıdığı rahlem, koltuğumda özenle pamukları atılmış minderim, iki sokak ötedeki mektebe başlamışım. Başımı koya koya eskittiğim birkaç rahleye, önünde diz çöktüğüm Arap hocanın bütün gayretlerine, bir gök gürültüsü kadar korkunç sesine karşıt Amme cüzünü bir türlü sökememiş, mahallelinin "üstüne varılmasın, mübarek emanettir" diye işe karışmasıyla mektepten birincilikle *me'zun* olmuşum... Artık benim için cumbanın içinde kafamı ciddiyetle sallayıp, *iyi saatte olsunlara* gülücükler göndererek mutlu bir hayat başlamış!..

Fakat bir gün başımdaki ibrişimleri sattıktan sonra yenilerini bağlayan kayyum bir şey anlayamamış, iki parmak kadar ibrişim artmış, sardıklarını sattıktan sonra yenilerini bağlamış, ertesi sabah geldiğinde hepsini bir gerdanlık gibi boynuma inmiş bulmamış mı!.. Belki sıkı sarmadığını düşünerek bu sefer daha kuvvetli bağladığı birkaç kat ibrişimle başımı donatmış, ama ertesi sabah aynı olayla karşılaşınca soluğu kurşuncu Fatma Hanım'ın evinde almış, nefesi tıkanarak, damağı kuruyarak olanı biteni bir solukta anlatmış, o gece kurşuncu kadının kalaylı kaplara cazır cazır döktüğü kurşunların sesine gelen hüddamlar ilk önce ezile büzüle bir şeyler gevelemişler, nihayet Kocabaş Âkil'in artık eskisi kadar kafasını sallayıp zikretmediğini, komşu kızlarını geceleri rüyalarında gördüğünü, başının bu yüzden küçülmeye başladığını söylemişler, bu haber bütün sokakları dolaşmış, mahallelere sığamamış, bir iftira gibi cumbalara çeşmelere çarpa çarpa her yeri dolaşmış, kara ağaca kandil asmış, mezarlıktaki selviler inim inim inleyip ıslıklar çalmaya başlamışlar, kayyum evkaftan kandiller için verilen zeytinyağından çalıp eve götürmemeye içinden yemin edip Pabucu Büyüğe bir horoz adaklamış, medresedeki odasının arka kısmını zina yapanlara sık sık açıp, geliveren olunca hemen nafile namazına duran kurşuncu Fatma Hanım bir daha evine evli erkek kadın sokmamaya karar vermiş, ama baş bu, başka aza gibi değil ki

gizlensin, haberi duyanlar gelmişler bakmışlar, Âkil yine cumbasında, gelene geçene gülücükler dağıtıp başını sallamakta, ama başını sallayışında, gülücüklerinde bir tuhaflık var gibiymiş işte, kayyum gene sabahları boynuna inen ibrişimleri hemen koca kafaya dolandırıyormuş, ama kafanın küçülmesi gözle bile görülür bir hal almaya başlamış. İlk önce uzak yerlerden hâcet ipliği almaya gelenler daha seyrek gelmeye başlamışlar, cumbamın önünden geçerken gülümsememi uğur sayıp, içeri girip taşlıktaki delikli taşa para atanlar atmaz olmuş, kafalarını bile beni görmek için kaldırmamaya başlamışlar, kayyumun mübârek başıma karşı muhabbeti azalmış, artık kimsenin istemediği ibrişimleri başıma dolamaktan usanıp, evkaftan aldığı yağ sedelini arttırmak için istidalar karalamaya, kandilleri geç yakıp erken söndürerek müminleri karanlıkta bırakmaya başlamış. Bundan sonra mahallelinin etrafımdan uzaklaştığını, hele yaz kış çıplak gezen, cami tabutluğunda yatan, on paradan fazla sadaka kabul etmeyen, sadaka taşlarını soyan bir *meczubun* mahalleye dadandığını görünce daha fazla duramamış, koskoca başımı alıp yollara düşmüşüm!..

Bugün artık silik bir hayal gibi yıllarca orada burada dolaştığımı, panayırlarda parayla gösterildiğimi, hamam külhanlarında, köprü altlarında serserilerle beraber yattığımı yatırıldığımı hatırlıyorum!.. Şimdi rahatım artık, bir hastahane müzesinin şu gördüğünüz rafında ispirto dolu şişeler içindeki *hilkat acubeleri* arasında eski günlerimi anımsatan bir *vakarla* mumyalanmış durumda oturmaktayım, müzeyi gezenler ilk şaşkınlıkları geçtikten sonra bazen kaçamak yapıp yumurta kabuğu kadar incelmiş koskocaman kafatasıma bir fiske vurup onun hamam kubbesi gibi boğuk boğuk ötüşünü dinliyorlar!..

1935

Not: Annemin üstünde mor çarşafı, peçesi sımsıkı örtülü bir yere gidiyoruz, ya üç ya dört yaşlarındayım herhalde, bir ara ıhmış beyaz bir deve yavrusu görüyorum, dudakları sarkmış, gelene geçene bakıyor, hörgücünün üstünden aşağı hırka gibi bir şey giydirmişler, yanında bir cebi var, gelen geçen para atıyor, durup bakmak istiyorum, annem elimden çeki-

yor, ben dönüp dönüp bakıyorum, meydanımsı bir yer burası, kalabalık, biraz sonra dükkânların sıklaştığı bir yere geldik, annem: – Bak diyor, Pazar Ola Hasan Bey bu işte, ileride üstünde entari, başında takke gibi bir şeysi olan birisi var, gözleri küçük, tuhaf bir bakışı var. Bir dükkânın önünde duruyor, ince sesiyle adeta sinek vızıldar gibi: – Pazar ola helvacıbaşı deyip yürüyor, çırak hemen koşup cebine bir şeyler koyuyor, o hiç aldırmadan yürüyor yine, bu mısırcı dükkânının önünde duruyor, pazar ola mısırcıbaşı deyip yürüyor. Yıllar sonra belli bir elli yıl Koca Mustafa Paşa'da dolaşırken tanır gibi oluyorum burayı, belki de benzetiyorum. Küçük deve yavrusu yok, o gördüğüm insanlar değil bu gördüklerim, ama bir benzerlik var, sanki tanıdık bir koku dolaşıyor havada, bir kapıdan girdik, sanki gecenin içindeymişiz gibi, burası bir avlu, öyle büyük bir ağaç var ki üstümüzde gölgesi elle tutulur gibi sanki, annem ileride bir kapının tokmağına elini uzatıyor, bileğine asılı gümüş zincir işleme çantasını görüyorum. Tanımadığım yerlere girerken üzerime gelen, üzüntüyle karışık kasveti hissediyorum. Kapı açıldı, karşıda annem yaşında genç bir kadın var, sadakor elbiseli, saçlarını tepesinde topuz yapmış, esmer belki de, inanmazmış gibi bakıyor, ikisi küçük çığlıklar atarak kucaklaşıyorlar. Yıllar sonra koskoca bir adam olduktan sonra sordumdu anneme o gün nereye gittiğimizi. Korkunç bir belleği vardı, hemen hatırladı: Ankara'nın ünlü Kınacılar ailesinden bir çocukluk arkadaşının evine gitmişiz. Bitmez tükenmez gibi gelen merdivenlerden çıkıyoruz, çok aydınlık büyük bir oda veya salon, biraz sonra küçük bir kız, bir tepsi getirip bırakıyor, bir zarf içinde beyaz bir tatlı/lohuk, bir su bardağı içinde iki kaşık, birer kaşık tatlıdan alıyoruz annemle!..

Azteklerin Sonu

Katolik Ferdinand'ın konkistadorları, 1571 senesinin Şubat ayında çıktıkları Yukatan nehrinin kıyısındaki mısır tarlalarında çalışan renkli kumaşlar giymiş yerliler, çok ince işlenmiş korkunç yüzlü tanrı heykelleri, bütün binaları kesme taştan büyük kentlerle karşılaşınca şaşırmışlar, bunun o zamana kadar eski dünyada gördüklerinden çok başka bir uygarlığın yapıtları olduğunu anlamışlardı.

Ferdinand Cortez'in bir avuç atlı ile birkaç yüz maceracıdan oluşan küçük ordusu Vera Cruz önlerindeyken Batı'dan büyük Kral Montezuma'nın elçisi geldi... Pek süslü tahtırevanı taşıyan sekiz tane yerli prens, elçinin basacağı yerleri süpürerek gözleri yerde beklediler. Kralın yeğeni olan sözcü İspanyolların Batıya, Aztek iline gelmemelerini bildiren isteği ile birlikte birisi Güneş'i öteki Ay'ı temsil eden, araba tekerleğinden büyük, som altından harikulâde bir şekilde işlenmiş iki büyük ve kalın levha ile yine som altından küçük heykeller, heybeler dolusu rengârenk boy boy inciler getirmişlerdi. Bu hediyeleri verdikten sonra kralın elçisi yerlilerin korkulu bakışları arasında batıya, çok eski zamanlarda başında kartal tüylerinden şahane sorgucu olan bir Aztek reisinin bir kartalın yılan öldürdüğü yerde kurulmasını söylediği başkentlerine, efsanevi Meksiko şehrine doğru yollandılar... Kral Montezuma mahzenlerinde Azteklerin hazineleri yığılı sarayında görülmedik bir debdebe içinde yaşıyordu, salonları parmak kalınlığında altın levhalar, yaprakları zümrütten sarmaşıklar, gümüş ve altın yapraklar içinde pırıl pırıl par-

layan incilerden yapılmış üzüm salkımları süslüyordu. Cetvelle çizilmiş gibi dümdüz, geniş caddelerde çok iri, başları sorguçlu savaşçılar pipolarını tüttürerek dolaşıyorlar; şehrin kenarındaki kademeli yüksek ehramda Aztek tanrılarına kurban edilen bakirelerin, kızılderili gençlerin, kâhinlerin kolunda kademeleri yavaş yavaş çıktıkları görülüyordu. Tepeye geldikleri zaman başrahip çakmak taşından bir bıçakla kurbanın göğsünü yarıyor, kalbini çıkarıp hiçbir zaman doymak bilmeyen Aztek tanrısına sunuyordu. Gölün etrafında Tezcuca, Tacuba gibi şehirlerde başka krallar yaşıyor, fakat hepsinin üstünde büyük kralın, Montezuma'nın iradesi hüküm sürüyordu. Sarayının ambarları civardaki kabilelerin kızgın çöllerden, dondurucu yaylalardan sırtlarında taşıdıkları dünya nimetleri ile doluydu. Para yerine geçen kurutulmuş bakla tanelerini koyacak yer bulunamıyordu; rahiplerin, asillerin içkisi kakao ekvator kıyılarından binbir zorlukla büyük kralın başkentine taşınıyordu.

Sayıları çöldeki kumlar kadar çok yerli kabileler asil Aztek prenslerinin önünde gözlerini kaldıramıyorlar, büyük tanrıya kurban edilmek için vergi tahsildarlarının köylerinin en gürbüz delikanlıları, en güzel kızlarının arasından seçtikleri kurbanların arkasından ağlamaya cesaret edemiyorlardı. İspanyollar ilk önce Totanak kabilesinin başkenti Cempeola'ya indiler. Bir zamanlar tekrar dönmek üzere doğuya gidip gelmeyen Aztek tanrısı *Ketzalkoalt*'ın habercileri zannettikleri bu beyaz tenli, sakallı, güneşin doğduğu yerden yüzen saraylar içinde memleketlerine gelen bu insan üstü yaratıkları Totanakların şişman kıralı iki kişinin omuzlarına dayanarak ayakta karşıladı, güler yüz gösterdi. Olağanüstü bir ihtişamla giyinmiş, ellerindeki gülleri meydan okuyan bir bakışla koklayan beş Aztek asilzadesi, büyük kralın müsaadesi olmadan yabancıları karşılayan Totanaklardan tanrılara kurban edilmek için yirmi delikanlı ile yirmi bâkireyi istemek için gelmişlerdi. Cortez Aztek asilzadelerinin önünde titreyen Totanak hükümdarına elçileri hapsetmesini, kurbanları vermemesini söyledi. Sonra gece kendisi mahpusları kurtararak büyük krala gitmelerini ve selamlarını götürmelerini rica etti. Arkasından dost kabileler, diplomatlıkla elde edilmiş kızıl şefler bırakarak Meksika'ya doğru yola çıktı. On gün sonra

büyük krala kurban yetiştiren Tlaxcalan boyunun müdafaa duvarıyla karşılaştılar. Tlaxcalanlar hiçbir zaman Aztek hâkimiyetini kabul etmemişler; Meksika Gölü'nün tuzundan, pamuktan faydalanamıyorlar. Büyük kral da Çenkçileri için bir savaş sebebi, tanrılara takdim ettiği kurbanlar için tükenmez bir memba olan Tlaxcalanları idaresi altına almayı düşünmüyordu. Çarpışma pek şiddetli oldu. İspanyollar kendilerini, sapanlar, iki yüzüne keskin çakmak taşları takılmış tahta kılıçlar, ucu zehirli oklarla karşılayan binlerce savaşçının karşısında buldular. Zayıf bir yerini bulup girdikleri şehirde hepsinin kılıçtan geçirilmesine az kalmıştı, fakat kavgada büyük bir şefin öldüğünü görünce şevkleri kırılan Tlaxcalanlar elçiler gönderdiler, bunların birer casus oldukları iddiası ile Cortez hepsinin ellerini keserek geri gönderdi. Yerliler kâhinlerinin kışkırtmasıyla yeni bir hücuma hazırlanmışlardı. Esrarengiz tanrıları beyaz adamların geceleri büyülerini kaybettiklerini bildirmiş, onlar da tetikte bekleyen İspanyollara karanlıkta hücum etmişlerdi. Bu son hücum felaketle neticelendi. Yardım gören İspanyollar, Hunhar Cempeolan cenkçilerinin birçoğunu öldürdüler. Artık onlar için Castille, Castille, Tlaxcala, Tlaxcala, diye nâralar atarak büyük kralın esrarlı beldesine saldırmanın zamanı gelmişti. Aztek kralının dostu Cholulaların, ortasında kurban ehramının yükseldiği şehirlerine dostça giren İspanyollar yerlilerin bayramlarını kutladıkları bir gece silahsız Cholulaların üzerine atılarak hepsini öldürdüler, kurban edilmek için besiye konmuş mahpusları azad ederek Katolik krallarına bir dost kabile daha kazandığını müjdelediler. Ertesi gün büyük kralın bir elçisi mükellef bir tahtırevanla gelerek, geçeceği yerleri süpüren maiyeti arasında ilerledi, Cortez'i selamlayarak büyük kralın Meksiko'ya gelmemelerini bildiren ricasını tekrarladı. Yarısı suda, yarısı karada şehirlerden geçen İspanyollar kendilerini peri masallarında sanıyorlardı.

Her tarafı güller, rengârenk çiçeklerle süslü yollardan geçip, büyük binalar, muazzam tapınaklarla süslü şehirleri geride bırakarak gölün kenarında uzanan dümdüz geniş yoldan büyük kralın efsane şehrine doğru ilerlediler.

Iztapalapa'da son bir moladan sonra, sekiz atlının yanyana

geçebileceği kadar geniş bir yolun sonunda Meksiko şehri ile karşılaştılar. Dört beş yüz kadar ya var ya yoktular; ertesi gün büyük kral ayaklarında altın ökçeli sandallar, muhteşem elbiseler giyinmiş asil teb'asının ortasında, mükellef bir tahtırevanda onları selamlamaya gelerek sarayına davet edip ağırladı. Kral yerlilerin Tenochtitlan dedikleri başkentinde binbir gece masallarını andıran bir debdebe içinde yaşıyor, sofrasındaki yemekleri küçük mangalların ısıttığı altın sahanlar içinde yüzlerce hizmetkâr taşıyordu. Memleketin en büyükleri onun önünde gözlerini yerden kaldıramıyorlar, cambazlar, çalgıcılar, soytarılar, renkli elbiseler giyinmiş saray hademeleri etrafında canlı bir kalabalık yaratıyordu. Kafeslerde beslediği vahşî hayvanlar, rengârenk çiçeklerle süslü ucu bucağı bulunmaz bahçeler, iç bayıltıcı kokular saçan ağaçlar, içlerinde o zamana kadar görülmedik kuşların uçuştuğu kuşhaneler İspanyollara rüyada olduklarını zannettiriyordu.

Yeni gelen İspanyol komutanı Cortez'i asi ilân etmiş, Cempeolıların kendisine bağlanmasını emretmişti. Para dağıtarak ve yerlilerle kurnazca anlaşmalar yaparak durumunu sağlama bağlayan Cortez, bir gece iki yüz kişi ile düşmanlarının karargâhını basıverdi. Komutan ilk çarpışmada esir alınmış, askerleri "yaşasın Cortez" diye bağırarak Konkistador'un ordusuna katılmışlardı. Yeni ele geçirdiği kuvvetle Meksiko'ya dönen Cortez yolda fena bir haber aldı. Şehir halkı isyan etmiş, göldeki gemiler yakılmıştı. Bu işlere yerine bıraktığı Alvarado sebepti. Baştan aşağı altın, elmaslarla süslü elbiseler giyinmiş, başlarında kartal tüyünden muhteşem sorguçlarıyla yaz bayramını kutlayan asil ve zararsız Azteklere birdenbire hücum etmiş, silahsız binlerce insanı kılıçtan geçirmişti. Cortez cebri yürüyüşlerle dönüşünü hızlandırdı. 1300 yaya, 96 süvari, 4000 kadar Tlaxcalan savaşçısı ile geniş şoseden şehre girdi. Sokaklar ölü sessizliğine gömülü idi. Ertesi gün sığındığı binalar yerlilerin attığı oklarla tutuşmaya başladı. Her taraftan taş yağıyor, ucu zehirli oklar İspanyollar arasında gedikler açıyordu. Cortez, büyük kralı sarayın üstündeki düzlüğe çıkardığı zaman gürültü birden duruverdi. Montezumayı sırtında mavi beyaz imparatorluk kaftanı, başında Aztek hükümdarlarının muhteşem tacı ile karşılarında görünce

birçokları yerlere kapanmışlardı, korku ve saygıdan gelme bir sessizlik şehrin üstüne çökmüştü.

Fakat o, yabancıların kendi dostları olduğunu, halktan sulh istediğini bildirdiği zaman, muazzam kalabalıktan bir homurtu yükseldi; sonra kuduz bir hiddet içinde boşalan bir isyan hareketi ile taşlar, kıvılcımlar saçan oklar yağmaya başladı. Sapanla fırlatılan bir taş büyük kralın başına gelmiş, yarasını baktırmak istemeyen Montezüma üç gün sonra ölmüştü. Akrabalarından Cuitlahuac kral ilân edildi. Yeni kral, başına geçtiği halkla İspanyolları şehirden sürerek yarısından fazlasını büyük ehramın üstündeki Aztek tanrılarına kurban etti. İspanyollar tapınağı zaptedip elleri kanlı rahipleri kademelerden aşağı attılarsa da şehre giremediler. Hepsi bir gece taşıyabildikleri kadar ganimeti yanlarına alıp uzaklaşmaya karar verdiler. Bir kısmı daha hafif olan elmas ve inci keselerini boyunlarına asmışlar, daha ihtiyatsız olanlar kendilerini düştükleri su hendeklerinin dibine çökerten ağır altın heybelerini bırakmak istememişlerdi. Şehri kıyıya bağlayan köprüden gizlice geçtikleri gece onlar için felaketli oldu. İspanya tarihine "Noche Triste"* diye geçen bu gecede gölün üstü yerli kayıklarla doluydu. Geniş caddeyi yer yer kesen köprülerden geçen İspanyolların atlarının mızraklarla karınları deşiliyor, zehirli oklarla vurulan İspanyollar bellerindeki ağır altın torbaları suların dibine gömüyorlardı. Kavgadan Montezuma'nın çocukları, birkaç at, esir birkaç Aztek prensiyle, pek az İspanyol kurtulabilmişti. Bu felaketli geceden sonra birkaç yerde daha dövüşmek lazım gelmiş, ovayı kaplayan alaycı ve muhteşem sorguçlu Aztek cengâverlerinin ortasında İspanyolların kılıçlarıyla kendilerine yol açmaları icap etmişti... Yerliler dirsek dirseğe saldırıyorlar, saflarda açılan gedikleri daha şen, daha korkunç yerliler kapatıyorlardı. Otumba Harbi onların belki de sonu olacaktı, fakat Cortez ve adamları altın bir zırh giymiş, geniş gümüş tüylerle kaplı sorgucuyla kavganın ortasında dikilen büyük şefi öldürdükleri zaman artık kurtulmuştular. Üzerinde kanatlarını açmış bir kartalın bulunduğu sancak yere düşmüş, onu tutan Kızılderili vücudunu boydan boya delip geçen bir mızrakla yanına uzanmıştı... Yalnız insan üstü bir kuv-

* Yas gecesi

vet ve cesaret sahibi olanların canlarını kurtarabildiği bu dövüş dünyanın en sayılı harplerinden biri olarak Aztekler ülkesinin kapılarını İspanyollara açtı. Galipler aldıkları yaralar, çektikleri sefaletten bitkin bir halde Tlaxcala'ya doğru sürünürken zaferlerinin haberi her yere yayılmış, yiyecek ve her türlü yardım yağmaya başlamıştı. Jamayka valisi Francisco de Garay'ın gönderdiği asker ve atlılarla, Küba'dan gönderilen yiyecek ve yeni kuvvetler Cortez'in ümidini arttırmıştı.

Felaket gecesinden tam altı ay sonra 26 Aralık 1520'de ordusuna Tlaxcala'da bir geçit resmi yaptırdı. 550 yayası, 40 atlısı, 8 de küçük topu vardı. Bir gün sonra yürüyüşe geçti. Dağlar aşıldıktan sonra tekrar gözlerin inanamayacağı Meksika ovası belirmişti.

Büyük kralın yerine geçerek İspanyolları mağlup eden Aztek reisi; İspanyol istilâcıları ile birlikte gelen kötü bir hastalığın, frenginin kurbanı olarak seksen günlük bir saltanattan sonra ölmüştür. Azteklerin tahtında oturan genç Guatemac başkentte her türlü savunma tedbirleri almış, silah ve yiyecek depo etmişti. Cortez gölün ötesindeki Tezcuco şehrinde üç ay süren bir hazırlıktan sonra hareket etti. İspanya'dan getirttiği ustalara dağlardan geçirerek hazırlattığı keresteleri yerlilerin sırtında taşıtarak gizlice 12 gemi yaptırmıştı. Bir gün tersaneyi göle bağlayan bir kanal açtırarak gemileri yüzdürdü. Kendisi de karadan hücuma geçti. Aztekler görülmemiş bir inat ve cesaretle hücumu püskürttüler. İspanyolların bir kısmı diri diri ele geçerek rahiplerin kollarında kutsal ehramın kademelerine çıktılar. Cortez bile canını bir yerlinin cesareti sayesinde zor kurtardı. İkinci bir hücumda şehrin içine kadar girdiler, birçok evi yakarak mabedi ele geçirdiler. Hunhar Tlaxcalanlar Azteklere ölülerinin kesilmiş parçalarını gösteriyorlar, akşama yiyeceklerini bağırıyorlardı. Şehrin çarşısına yaptıkları bir hücumda Cortez atından düşerek bir kere daha hayatını bir yerlinin cesareti sayesinde kurtardı. İspanyollar uzaktan esir düşen arkadaşlarının tapınağın merdivenlerini çıktığını görüyorlardı.

Açlık, kurbanların cesetlerinden çıkan öldürücü kokular, Aztekleri günden güne eritiyordu. İspanyollar şehrin ele geçirebildikleri kısmını yıkıyor, taş taş üstüne taş bırakmamaya gayret ediyorlardı.

Üç ay sonra büyük şehrin ancak dörtte biri ayakta kalmıştı. Bir gün ele geçirdikleri binaları yıkmakla uğraşan askerler, birkaç yerli sandalın suya atılarak şehirden hızla uzaklaştığını gördüler. İçlerinde iskelet haline gelmiş yerliler vardı; 12 İspanyol gemisi peşlerine düşerek ateş etmeye başladı. Birden sandallardan birinden uzun boylu bir muharip ayağa kalkarak ateş etmemelerini, kendisinin şehrin kralı olduğunu söyledi. Cortez'in önüne götürüldüğü zaman mağrur hükümdar şehri savunmakla vazifesini yaptığını, Cortez'in belindeki hançeri göstererek kendisinin onunla öldürülmesini istediğini işaret etti.

Azteklerin tarihini kapatan bu fırtınalı günde, göklerden şelâleler boşanırcasına yağmur yağıyor, şimşeklerin göz kamaştıran ışığı şehrin harabelerini aydınlatıyordu. Birkaç gün sonra her şey sessizliğe gömüldü. Üzerine yılan derisi gerili büyük davulun aylardan beri bir an dinmemiş sesi, İspanyol gemilerine saldıran yerli kayıklarındaki muhariplerin cenk şarkıları işitilmez olmuştu. Yollarda hendekler kazan, su kanallarına derinleştiren sapanlara yuvarlak taşlar taşıyan kadınların gürültüleri duyulmuyor, tapınaklardan büyük davulun uğultusu arasında işitilen darbuka sesleri aksetmiyordu.

İspanyollar adetâ sağırlaşmışlardı, cehennem gürültüsüne alışan kulakları sanki artık işitemiyordu.

Üç gün, üç gece Aztekler diyarının kılıç artıkları bitmez tükenmez bir kafile halinde meçhul bir yere hicret ettiler. Başlarında muhteşem sorguçlar taşıyan muharipler iskeletler gibi yürüyorlar, genç mi, ihtiyar mı oldukları belli olmayan kadınlar küçük çıkınlarda son varlıklarını götürüyorlardı.

Zafer şenlikleri yapan İspanyol askerlerinin ortasında hazinenin yerini göstermesi için işkence edilen son Aztek kralı ağzını açmadı... İspanyollar binlerce seneden beri, babadan oğula bir efsane gibi ağızdan ağıza devredilen Aztek krallarının efsanevi hazinesinin gölün dibindeki çamurlara gömüldüğüne inandılar.

Tozkoparan İskender

Fatih Sultan Mehmet'in saltanat yıllarının sonlarında bir sancak beyinin oğlu olan İskender on yaşlarında kadardı ama on beş yaşında gösteriyordu. Palandöken dağlarıydı yaşadığı yer. Kısbetini giyer, kendisinden büyük arkadaşlarıyla güreşir, hepsinin de sırtını yere getirirdi; kimsenin binemediği en haşarı atlara biner, mis gibi çiçek kokan dağ yamaçlarında rüzgârlar gibi eserdi... Bir gün babası İskender'i yanına alıp İstanbul'un yolunu tuttu, O'nu Yeniçeri Ocağı'na yerleştirmekti amacı. Yeniçeri oğlu Yeniçeri gerekti, Yeniçeri olmadan evvel üç yılını Acemi oğlanı olarak sıkı talim disiplin ve hizmetle geçiriyordu… İşlekli olan Acemi oğlan kışlası bir okuldu, o çağda zayıf ve hasta bir insandan bile pulat gibi pehlivanlar yaratan *zorhanelerden* farkı yoktu kışlanın; zaten olağanüstü bir atlet olan İskender, sürekli talim ve disiplinden de geçince korkunç acı kuvvet ve irilikte bir genç olmuştu... Yaşı on dörte geliyordu artık, kapıya çıkma zamanı[1] yaklaşmıştı, Sarayda bakraççı oğlanı olarak vazife görüyordu... O sırada İran'dan Usta Bahtiyar isimli bir kemankeş pehlivan gelmiş, birçok menzili[2] bozmuş, ortalık birbirine girmiş, Okmeydanı'nda buz gibi soğuk bir yeis esmeye başlamıştı. Usta Bahtiyar padişahın huzurunda kimsenin çekemediği sert

1 Kapıya çıkma: Acemi oğlanların Yeniçeriliğe yükselmeleri.

2 Menzil bozmak: Kendisinden evvelki bir rekoru usulü dairesinde kırmak. Menzil bozma müsaadesi olabilmek için kemankeşler şeyhinin müsaadesi lazımdı. Gerekenler yapıldıktan sonra ok atılır, menzil taşının sağına ve soluna bir kez yakın düşmüş bile olsa sayılmazdı.

yaylar çekmiş, kimsenin delemediği aynalar[3] vurmuştu; Padişah çok üzgündü: "Bizde buna galip olur kimse yok mudur?" diye sorunca, "Padişahım bir nice gün aman verin tedarik olunur" demişler etrafındakiler, kavisnamelerin[4] anlattığına göre okçuların ileri gelenleri toplanıp bir çare düşünmüşler birkaç kantar bir top taşına demirden bir halka yapıp Bab-ı Hümayun'dan içerki meydana koyup "Her kim bu taşı kaldırırsa çok büyük ihsan vardır" diye de ilân etmişler, İskender oradan geçerken bakmış birçok insan taşın etrafına toplanmış kaldırmaya çalışıyorlar, kimisi iki parmak kimisi ancak bir karış koparabilmiş taşı yerden, İskender hemen bakraçları yere bırakıp külahını beline soktuktan sonra taşın halkasına yapışıp üç defa göğsü hizasına kadar kaldırıp taşı yere çalar... Hemen Padişahın huzuruna çıkarırlar, Padişah çocuğa bin altın verip "Göreyim seni" der. İskender Okmeydanı tekkesine *kabza*[5] namzedi olmak üzere götürülür, en usta kemankeşlerin yanına verilir...

Tarihte belki de eşi bulunmayan Okmeydanı İstanbul'un ilk spor kampüsüydü, burada rekor kıran kemankeşlere taş dikilir, kemankeşin ayağının bastığı yere *ayak taşı*, okunun düştüğü yere dikilen taşa da *menzil*[6] taşı denirdi, birbirinden güzel sanat eserleri olan bu menzil taşları birer spor anıtı oldukları kadar tarih açısından da bulunmaz dökümanlardı, ne yazık ki bugün çoğu ortadan

3 Ayna: Ok yarışmalarında birçok çeşit vardı. Bunların hepsinde de başarılı olması için yarışanın vücut kuvvetiyle beraber yay çekmede ve ok atmada hüner sahibi olması lazımdı. Okçular atıcılıkta "sanat kuvvete hâkimdir" derler. Ayna da ok atılan bir maden levhası idi. Bunun birkaçını üst üste koyup delenler vardır.

4 Kavisname: Okçuluktan okçulardan bahseden kitaplar. Bunlardan birçoğunu kendim de bir süre devam ettiğim Beyoğlu'nda Nuruziya Sokak'ta açılan Okçuluk Kulübü'nde görmüş, Benli Karagöz adındaki meşhur şampiyonun bir gün dağdan dönerken inadı tutup yürümeyen eşeğini sırtındaki odun yüküyle nasıl sırtlayıp köyüne döndüğünü okumuştum.

5 Kabza isteklisi, namzedi: Okmeydanı'nda talime başlamak isteyen kimseye kabza isteklisi derlerdi. Eğer atıcılığa layık görülürse eline törenle yay verilir, kendisine bir üstat (antrenör) gösterilirdi. Hayatında yapması yapmaması lazım gelen şeyler öğretilir, buna küçük kabza almak denirdi. Büyük kabza alabilmek için oku en az 900 gez uzağa gönderebilmek gerekirdi. Kabza sahibi son pehlivanlardan kemankeş Vakkas ile Necmettin Okyay'ı Okspor kulübünde tanımıştım.

6 Menzil: Resmî atışlarda ok her yöne doğru atılmazdı. Onun için okun düştüğü yere dikilen taşa da Gündoğrusu, Yıldız menzili, Lodos menzili gibi adlar verilirdi.

kalkmış bulunuyor, bu meydanda ilk taş diken Fatih devri pehlivanlarından Bahtiyar'dı... Okmeydanı'nda menzil taşı dikmek için *kabza* sahibi olmak lazımdı, bunun için de *kabza* sahibi olacak insanda aranan şeyler vardı, kendilerine ok atmanın sırrı öğretilmemesi lazım gelenleri eski kavisnameler şöyle anlatıyorlar: "Meçhulu'l-ahval olan eşhasa, tab'ında televvün olanlara, eblehlere, bi'şşuurlara okçuluk öğretilmez..."

O güne kadar eline belki de bir yay almamış İskender'e burada okçuluk öğretilecekti işte. Okçuların kendileri kadar isimleri de renkli oluyordu, Lenduha Cafer, Memi Çelebi, Hacı Süleyman, Karga Mustafa, Benli Karagöz, Seyis Mahmut, Havan Delen Solak Bali, İpekçi Mehmet, Zehkirci[7] Kasım. İskender de onlar gibi olacak, bir gün elinde yay parçalanınca Tozkoparan adını alacaktı...

Okçular istedikleri havaya göre ok atarlar, bunlara Gündoğrusu menzili, Yıldız menzili, Lodos menzili denirdi, başkasının rekorunu kırmaya *menzil bozmak* deniyordu, menzil bozabilmek için de okçuluğa layık görüldükten başka kabza sahibi olmak[8] yani oku 900, 1000, 1100 gez[9] uzağa atabilmek lazımdı. Meydanda menzillerden birinin ayaktaşında durup idman için ok atmak ayıp sayılıyordu. Okçular kendi aralarında yarışırlar, yeni başlayanlarla ihtiyarlamış atıcılar beşer ok, 900 geze atanlar yedişer, 1000'e atanlar, dokuzar, 1100'cüler onbir ok atarlar, kazananlara mükâfatları törenle verilirdi... Pazartesi ve perşembe günleri yapılan "resmî" yarışmalar yemekten sonra yapılıyordu, kemankeşler arasında "Atıcının toku, pehlivanın açı galip gelir" diye bir laf vardı.

İşte Tozkoparan İskender böyle sihirli bir âlemde yaşıyordu artık, en iyi ustalardan ders alıyor, en besleyici yemekleri yiyordu, oklarını toplamak için iki adam ayrılmıştı; geceleri iki kişi sol tarafına kalbi üstüne yatmasın diye başucunda bekliyordu... Tozkoparan tam altı ay Okçular Tekkesi'nde geceli gündüzlü kalır, okçulukta olduğu kadar öteki sporlarda da başarılıdır, iyi yü-

7 Zehgir: Baş parmağın boğumuna ok hızla giderken parmağı zedelememesi için takılan kemikten veya bağadan bir tür yüzük.

8 Kabza sahibi olmak: Kemankeşler sırrı kulağına söylendikten sonra varılan makam.

9 Gez: Bir kolun orta parmağından dirseğe kadar olan uzunluğuna göre ayarlanmış bir ölçü birimi.

zer, Okmeydanı'nda yapılan bir yaya koşusunu da kazanır, onun için de beyaz mermerden bir taş dikilir. Meydanların görmediği, belki de bir daha göremeyeceği bir pehlivan, kulağına kemankeşler sırrı söylenmiş, kabza sahibi olmuştur... Değme babayiğitin dayanamayacağı altı aylık bir idmandan sonra Tozkoparan'la Usta Bahtiyar'ı Padişahın huzuruna çıkarırlar, Tozkoparan İranlı kemankeşin yayının üstüne kuvvetli bir yay daha koyduktan sonra kolayca çeker; deldiği aynaların (maden levhaların) üstüne birer daha ayna koyup onları da deler. İkinci Beyazıt büyük ihsanlar verip "var imdi gördüğünü iyi söyle" diye İranlıyı memleketine gönderir...

Yahya Kemal'in şiiri o sihirli âlemi ne güzel dile getiriyor, "Ok" adlı bu şiirde sanki o günlerden bir *büyü* kalmış gibi...

OK

Yavuz Sultan Selim Hanın önünde
Ok atan ihtiyar Bektaş Subaşı
Bu yüksek tepeye dikti bu taşı
O gazi Hünkârın mutlu gününde.

Vezir, Munla, Ağa, Bey takım takım
Güneşli bir nisan günü ok attı,
Kimi yayı öptü, kimi fırlattı,
En er kemankeşe yetti üç adım.

En son Bektaş Ağa çöktü diz üstü,
Titrek ellerle gererken yayı,
Her yandan bir merak sardı alayı,
Ok uçtu hedefin kalbine düştü.

Hünkâr dedi "Koca pek yaman saldın
Eğerçi bellisin benim katımda
Bir sır olsa gerek bu ilk atımda!
Bu sihirli oku nereden aldın?"

İhtiyar elini bağrına soktu,
Dedi "Istanbul'un muhasarası
Başlarken aldığım gaza yarası,
İçinden çektiğim bir altın ok'tu!"

Yahya Kemal Beyatlı

Tozkoparan İskender tozunu kopardığı yaydan ufuklardan ufuklara giden orduların donanmaların gücünü göstermişti sanki, o güçlü bileğin çektiği yay Gün menzilinde 1281,5 gez, Yıldız menzilinde 1279,5 geze göndermişti oku, yalnız Bursalı Şüca'nın 1243,5 gezlik Lodos menzili rekorunu on yıl çalıştığı halde kıramamış, hep bir yay boyu geri kalmış; ölürken bile son sözü "Ah Lodos menzili ah Lodos menzili" olmuştu...

Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u zaptetmesiyle bir taraftan Bizans İmparatorluğu yıkılırken bir taraftan da küçük Venedik Cumhuriyetinin Doğu Akdeniz'de kurmuş olduğu müstemleke üsleri de Türklerin mutlak tehdidi altına girmişti. Yunan ve Mora kıyıları ile Ege adaları da, Kıbrıs'la Girit adalarında bulunan bu üsler birer birer Türklerin eline geçecekti. Bu arada Girit Adası için yapılan cenk de 17. yüzyıl ortasında tam yirmibeş sene sürecekti... Küçük küçük devletlerden oluşan o çağın İtalyası yamalı bohça gibiydi adetâ, Papalık Devleti ile Milano, Floransa ve Napoli devletleri Venedik'e karşı cephe almışlardı, Venedik'in hırpalanması işlerine geliyordu, gelişen Türk kuvvetlerinden son derece ürken Venedik Cumhuriyeti kendileri harbe girmeden Türkleri uğraştırmak için Mora ve Yunan halkını ayaklanmaya teşvik ediyorlardı. Batı Yunan'da Korent Körfezi sahilinde İnebahtı Lepanto kalesi ve limanıyla Mora kıyılarında Navarin, Modon, kale ve limanları Venediklilerin elindeydi. Buraları ancak bu sinsi kışkırtma politikasıyla koruyabileceklerdi, aralarında birleşmiş olan İtalyan devletleri bu kozu da oynayarak Venedik'i yıpratmak için Türkleri harbe teşvik ediyorlardı... Harp 1499 yılı Mayısında başladı, Padişah II. Beyazıt orduyla karadan İnebahtı ile Mora'daki Venedik kaleleri üzerine yürürken o sırada dünyanın en kuvvetli donanmasına sahip olan Venedik'in denizden yardımına engel olmak için Donanma-yı Humayun da Kapudânıderya Küçük Davut Paşa'nın komutasında Mora,

Adriyatik ve İnebahtı'ya doğru yola çıktı. 260 ya da 270 geminin arasında birisine Burak Reis'in ötekine Kemal Reis'in bindiği o zamana kadar görülmemiş büyüklükte her birisi 2500 tonluk iki kalyon azmanı Göke vardı, çok yüksek olan bu gemiler kalyonları bile ezecek kudrette idiler, Türk donanması Ege denizinde fırtınaya tutuldu, gereken hızda yol alamadı. Türk ordusu İnebahtı kalesini kuşatırken donanma daha Mora sahilinde Modon kalesinin açığındaki küçük Sepienza adasının yakınındaydı, 28 Temmuz 1499'da 200 parça kadırgadan oluşan Amiral Antonio Grimani komutasındaki Venedik donanmasıyla karşılaştı. Müthiş bir deniz okçusu olan Tozkoparan İskender, Kapudânıderya Küçük Davut Paşa'nın Amiral gemisinde Kaptanpaşaların kırk kemankeş pehlivanından biriydi artık. Donanma sefere çıkarken hepsi de gönüllü çelik bilekli kırk kemankeş pehlivan kapudâneye alınır, öğle ve akşam yemeklerini Amiralin sofrasında yerlerdi. Kemankeşliği kadar yaman bir yüzücü de olan Tozkoparan deniz cenklerinde Kaptan Paşa'nın etrafında korkunç bir baraj ateşi oluşturan o kırk kemankeşten biriydi işte. Aynaları teneke gibi delen çelik kolların her birisi ikibine yakın ok atar, Kaptan Paşa'yı vurmak değil burnunu göstereni, burnunun ucundan vururlardı... Harp kızışmıştı. İsimlerinin Loredano ve Armenio olduğu söylenen iki Venedikli kaptan Burak Reis'in gökesine iki yandan rampa etmiş, bir anda ikibin düşman askeri gökeye saldırmış, boğaz boğaza korkunç bir dövüş başlamıştı. Türk bileğinden başka hiçbir bileğin kullanamadığı *Türk kılıcı*[10] her inişinde bir kelle uçuruyor, bazen düşmanı zırhından sepetleme biçtiği oluyordu, fakat ağır gemiyi kurtarmak kabil olamıyor, düşman kırmakla bitmiyordu. Burak Reis anlamıştı biraz sonra hepsi ölecekler gemisi düşman eline geçecekti, cehennem gürültüsü içinde kalın sesi gürledi: – Düşman gemilerine palamar kanca atın yakın, kaçırtmayın. O kanlı hengâmede emirleri hemen yerine getirildi, kancalar palamalarla *Göke*'ye sımsıkı bağlanmış iki Venedik kadırgasına alevlendirilmiş yağlı paçavralı oklar yağmur gibi yağmaya başlamıştı. İki gemi bir anda çıra gibi

10 Türk kılıcı: Özelliği çok hafif olmasıydı. Kullanmasını bilmeyenin elinde hiçbir işe yaramazdı. Kullanmasını bilenin elindeyse korkunç bir silahtı. Bu kılıç parmak kalındığında bir demiri kesebilir...

tutuştu, her okun saplandığı yer yanmaya başlıyordu, ateş Burak Reis'in gemisini de sarmıştı, Burak Reis de gemicileri de terketmediler, Donanma göz yaşları içinde gururla bu görkemli görünüşü seyrediyordu. Burak Reis cenkçilerine atlayıp kurtulmalarını bağırıyordu durmadan, sonradan denizden toplanan birkaç kahraman Burak Reis'in de denize atlayıp kurtulabileceğini ağlayarak anlattılar. O başı dimdik kor haline gelmiş gemisiyle düşman kadırgalarıyla içindekileri de denizin içine çekti. Türk donanması bir zafer kazanmış ama korkunç bir tehlike atlatmıştı, olayı Paşa gemisinden bir Hasan Dayı görmüş o anlatmış, direkler tekneler sancaklar yelkenler birbirine karışmış, gemiler göğüs göğüse çatışmışlar, toplardan ateşle duman savrulurken denizin yüzü kıpkızıl kan olmuş, Türk donanması zaferi kazanmak üzere, tam o sırada gök duman içinde bir düşman gemisi sürünerek geçmiş Paşa gemisinin ardından, şöyle yazmış olayı sonradan Hasan Dayı:

"Gök duman içinde düşman gemisi
Sürünerek geçti baktım birisi
Atladı bizim geminin kıçına
O zırhlı kâfirlerden en irisi.

Ejderha misali demirden adam
Kılıcı üç arşın geliyor tamam
Şehit edip bizden altı eri
Demiş bırakayım dünyada bir nam.

"Venediğin o fedaî ejderi
Sancağa sarılıp söktü gönderi
Ve sancakla atlar iken denize
Görmeliydi o anda İskender'i.

Sancaksız olamaz Paşa gemisi
Sancak gitti mi bozgundur gerisi
Sıyırıp palayı o şehbaz yiğit
Gemiyi titretti kükreyen sesi

Bir ok gibi fırlayarak o civan
Kâfirin peşinden atladı heman
Denizin içinde başını kesti
O yiğitler serveri Tozkoparan

Sancağı alarak tırmandı geri
Fakat yerine koymadan gönderi
Kesik başı alemine geçirdi
Saymadım saatte saniyeleri

Bir dakika içinde oldu bunlar
Baktım Paşa sancak gitti der ağlar
Paşam dedim kaldır başını da gör
İskender sancağa bir çelenk bağlar

Bağrına basarken o nevcivanı
Yüreğinde cilalandı imanı
Esdi Türklerden yana zafer rüzgârı
Rahmetle analım o kahramanı...

....."

Bunda aşağı yukarı seksen yıl kadar sonra deniz işlerinden anlamayan bir Kaptan Paşa'nın tedbirsizliği sonucu II. Selim Lepanto Deniz Harbi kaybedilmiş, Sıngın Donanma Muharebesi diye tarihlere geçen bu deniz cenginde Müezzinzade Ali Paşa deniz harbi de kara harbi gibi kahramanlık kazanılır bildiğinden Amiral gemisiyle düşman donanmasının içine saldırmış, Uluç Ali (Kılıç Ali) Paşa'nın bütün ısrarına karşılık sancağını ve üç tane fenerini kaldırmaya kendine yediremeyip bu alametlerinden tanılıp etrafını düşman gemileri sarar, kahramanca dövüşür ama o da Burak Reis gibi çaresiz kalmıştır, ne var ki Burak Reis Amiral değildir, Müezzinzade Ali Paşa iki oğluyla beraber öldürülüp gemisinden sancağı indirilip yerine kanlı başı geçirilmiş bir mızrak konunca Türk donanmasında bozgun başlar, halbuki Pirî Reis kitâbı Bahriyesinde bir donanma kumandanının "katiyen" yapmaması gereken şeylerden birinin de mu-

harebeye katılmak olduğunu söyler "Baş gidince ayak kalmaz" der. Lepanto Bozgunundan Kılıç Ali Paşa filosunu kurtarabilmiş ancak... Bugün Burak Adası diye anılan o ada cenge de adını vermiş, Sapienza savaşı Burak Adası Deniz Cengi diye anılır olmuştur... O cenkte hayatını veren sayısız insanın içinde Kaptan Paşa'nın Kırk Kemankeş Pehlivanlarından da vardı, çünkü onlar Amirale vücutlarını siper edip dövüşmek zorundaydılar... 29 Temmuz 1499 günü olan bu cenkte Tozkoparan İskender de öldü...

Son sözü: – Ah Lodos Menzili olmuş!..

18 Aralık 1978, Pazartesi
Cağaloğlu

Deli Ali Reis

Lenger alınıp limandan çıkılınca iki saat kürek çekilirdi. Gemilerin ileri atılışı bir kurala bağlıdır, galère[1] apikoya[2] gelip lenger halkası su yüzüne çıkınca sandal alınır; forsalar ayağa kalkarlar, bir ayaklarını tahtaya dayarlar; "rükûa" varır gibi eğilip kürek palaları havada "komit"in[3] işaretini beklerlerdi; nihayet sistre[4] verilir öteki ayaklarını da öndeki "bank"a dayayan forsalar hep birden havaya kalkmış kürekleri denize daldırır, bütün güçleriyle gövdelerini geriye atar, başları arkada yere değecek kadar küreklere asılır; koca gemi yavaş yavaş süzülmeye başlardı... İki saat sürerdi bu amansız çaba, ondan sonra rüzgâr çıkarsa forsalar kürekleri bağlar, iş tayfalara düşerdi artık, birkaç insan gövdesi kalınlığındaki serenlerdeki yelken direkleri güverteye indirilir, yelkenler boşaltıla boşaltıla yukarı çekilir, üsttekileri serenlere tırmanan tayfalar açar hazır ederlerdi; bazen bunlardan birinin minare boyu yükseklikten denize düştüğü olur, kimisi dalgaların arasında kaynar, kimisi indirilen filikaya alınıp kurtarılırdı; ama bunlardan güverteye düşenler de oluyordu, o zaman bu bahtsız denizciyle üzerine düştüğü birkaç forsa da öteki dünyayı boylarlardı... Forsalar arasında kendi isteğiyle para için

1 Galère: Türklerin kadırga dedikleri gemi, altmış metreye kadar olurdu, yirmibeş oturaklı, her küreğini 4–5 kürekçi çekerdi. Boyları gayet uzun, ensiz, suyla beraber denecek kadar alçak, son derece süratli gemilerdi. 35 gemici, ikiyüz kürekçi yüz savaşçısı vardı, baş tarafında üç tane olmak üzere 13 topu bulunurdu.

2 Apiko: Geminin demir yerine gelip halatın dik durması.

3 Komit: Forsalara komut veren adam.

4 Sistre: Komutların verildiği düdük.

kürek çekenler de vardı, onlar da tıpkı ötekiler gibi zincire çakılı yaşarlar, aynı tayını yerler; kaderlerine forsaymış gibi gık demeden katlanırlardı. Gemilerde verilen yiyecek bir parça peynir, bakla, mercimek gibi şeylerden başka kuru peksimetlerini batırmak için biraz zeytin yağı, arasıra suyla karıştırılmış sirke ya da sulandırılmış şaraptı. Büyük bayramlarda, yortularda tuzlu domuz pastırması verilirdi; forsaların bayramı demekti tuzlu domuz pastırması… Deli Ali Reis domuz pastırmasıyla şaraba elini sürmez, hakkını yanındaki forsaya verir, kendisi peksimetini mercimek lapasına banardı öyle günlerde...

Bir korsan cenginde ele geçmişti Deli Ali Reis; çakıldığı bankta ağarmaya başlamış sakalları, birer çelik yay kadar kuvvetli kollarıyla asılırdı küreklere, "kâfir" gemilerinin güzelliğine şaşardı ama onlarda Türk teknelerinin kıvraklığını bulamazdı bir türlü, kâfir kaptanlarının denizcilik bilgisine de pek inancı yoktu. Havanın bozacağını herkesten evvel bilir, günlerce evvel haber verdiği fırtınaların saatinde hatta dakikasında yanıldığı görülmezdi. Osmanlı donanmasının şanlı devirlerinde her zorluğun içinden tereyağdan kıl çeker gibi çıkması gelirdi bazen aklına; zora gelen kaptanların ne yapacağını şaşırıp da fırtınanın serenlerinden koparıp aldığı yelkenlerin havada uçuşuşlarını dudaklarını kısarak seyrederdi... DONANMAY-I HÜMAYUN'da dokuz oturaklı bir işkampavyenin[5] reisiydi vaktiyle; yürük teknesi safi incir ağacındandı, suların üstünde kayarken sanki ateşler çıkardı karinesinden. Düşman donanmalarını günlerce uzaklıkta yollarında gözler, ne yapar yapar teknesini bir kâfir gemisine rampa eder, yalın kılıç seğirten yiğitleriyle birkaç DİL[6] alır, yahut düşman KARAKULAĞINI[7] esir eder vakit geçirmeden döner Donanma Kumandanı'na haberini ulaştırırdı.

Bir seferinde Akdeniz'de ağır bir İspanyol kalyonuyla[8] karşı-

5 İşkampayve: Hafif donanmaya dahil Tuna gemilerinden. 9 oturaklıydı, haberci olarak ta kullanılırdı.

6 Dil: Haber almak için tutulan esir.

7 Karakulak: Haber almak için karadan ya da denizden gönderilen casus.

8 Kalyon: Üç direkli yelkenli büyük harp gemisi. 2-3 ambarlı olurlardı, altmıştan yüz ona kadar topları olurdu. Bizde ilk olarak II. Beyazıt zamanında yapılmıştı. 2000 ton, 2000'den fazla mevcudu vardı, kalyonlar rüzgârsız havada yürümezlerdi.

laştılar, dokuz oturak küçük işkampavyeyi görünce soylu İspanyol kaptanı burnunu kıvırıp kamarasına kâğıt oynamaya indi; Deli Ali Reis o delice cesaretiyle sancak oturağını sıya[9] ettirip bir anda kalyonun dümen suyuna girdi; yürük gemisiyle ağır kalyona kancalarla kıçtan rampa etti; gemiye asılı bir kayık gibi kalıyordu işkampavye yüksek kıç kasarısının altında; armalara, hepsi de insan gövdesinden büyük deniz kızlarının memelerine basa basa dev gibi kalyonun pencerelerinden, parmaklıklarından aşan leventler bir anda sanki yerden biter gibi meydana çıkıverdiler; elinde oyun kâğıtları masasında oturan kaptan, gerdanının altında bağlanan ustura gibi palayı burnunun dibinde görünce aklı başından gitti ama iş işten geçmişti artık; kalyon halkını kapakların arkasına istif edip iskampavyeyi yedeğe alıp dolu dizgin giderlerken haçlı peykerler[10], atlas flandıralarla donanmış kalyonu bir İspanyol gemisi sanıp yanlarından selam topları atarak geçen bir başka İspanyol kalyonunu daha top kapaklarını bile açmaya meydan vermeden ne yapıp yapıp ele geçirdiler; şaşkınlıktan put kesilmiş İspanyolları kendi gemilerine aktarıp ganimeti de istif ettikten sonra gemiyi batırdılar... Sonra Deli Ali Reis kendisi de bir galer sahibi oldu, denizlere açıldı; birkaç gemi ele geçirip bir filonun başına geçti. Septe Boğazı'ndan[11] çıkıp bir İspanyol donanmasıyla karşılaşıncaya kadar denizlerde tüyler ürperten; nereden ne zaman çıkacağı belli olmayan bir hayalet gibi düşman kaptanlarına kan kustura kustura dalgaları çiğnedi. Barbaros'tan beri böyle bir DİYAVOLO[12] görmemişti kâfir donanmaları... Ama yakayı ele verdi bir gün; Kanarya Adaları'na doğru yelken açmış giderken Yeni Dünya'dan[13] hazineler yüklenmiş İspanyol donanmasıyla karşılaştılar. Serenlerin en tepesine tünemiş terbiyeli korsan maymunları[14] daha ufukta

9 Sıya: Fransızca (scier), kürekli gemilerin yön değiştirmeleri gerektiğinde forsalar küreklerin altından karşı banka geçerler yüzleri provaya dönük kürek çekerlerdi, yahut bir otura –bir sıra– sıya eder, gemi olduğu yerde dönerdi.

10 Haçlı Peyker: Evliya Çelebi'nin Hıristiyan sancaklarını adlandırışı.

11 Septe Boğazı: Cebelitarık.

12 Diyavolo: Şeytan; Türk ve Cezayir gemilerinin yaptıkları akıl almaz işlerden ötürü Avrupalılar, Barbaros Hayrettin ve reislerine böyle diyorlardı.

13 Yeni Dünya: Amerika.

14 Korsan maymunları: Gözleri çok keskin, serenlerin en tepesine de çıkabildiklerinden korsanlar bu iş için terbiye edilmiş maymunları kullanırlardı. Bunlar Unkapanı'ndaki gemi araçları arasında satılırdı.

İspanyolların serenleri görünmeden çığlık çığlığa bağırmaya başlamışlardı. Hemen top kapakları açılıp güverteye kum torbaları boşaltıldı; herkes cebehaneden yarar silahını alıp topçular fitilleri amâde[15] durdular... İspanyol donanması ortaya çıkınca reisler gemilerin dehşetinden irkildiler, yüksek bordalı kalyonlar ufkun arkasından birer kale gibi meydana çıkıvermişlerdi, on kalyon, bir yarısı kadar da dev gibi mavnaydı.[16] Dört yürük gemisiyle Deli Ali Reis isteseydi sislere karışır kaçabilirdi ama kaçmadı, zaten Deli Ali Reis adı da ona bu tehlikeye gözünü kırpmadan atılışı yüzünden verilmişti. Talihinin yaverliğine güvenip alabandalar[17] vura vura donanmanın içine girdi; kale gibi yüksek bordalı gemiler ateş püskürüyorlardı sanki; bu bir şahinin akbabaya saldırışı gibiydi... Deli Ali Reis'in teknesi İspanyol kalyonuna rampa edemeden zincirle birbirine bağlı iki düşman güllesi büyük sereni güverteye yıktı, minare boyu yükseklikten çivi gibi dikine inen seren korkunç gürültülerle iki güverteyi delip teknenin altından çıktı, serenin altında kalanların feryatları yelkenlerin rüzgârdan patlamasına karıştı, ortalık kıyamet gününe döndü... Bir ikinci gülle cephaneliği uçurdu ve Deli Ali Reis böylece kendini bir İspanyol gemisinin forsa BANK'ına[18] zincirli buldu sonunda. Gemilerinin biri batmış, yürük olduklarından bir kısmı kaçmıştı, ama Deli Ali Reis esir olmuştu işte... Senelerce İspanyol gemilerinde kürek çektikten sonra kaptanlar bu forsanın başka forsalara benzemediğini gördüler. Osmanlıların bu reisi geri almak için yaptıkları bütün teklifler boşuna gitti. Denizi; denizlerin huyunu suyunu avucunun içi gibi bilen bu korsanı geri almak için hazineler bile yetmezdi artık; emrine tekne verip Hıristiyan yaparak aralarına kaptan almak istediler. Deli Ali Reis, Nuh dedi peygamber demedi; çakılı olduğu bankından kalkmadı... Bütün umudu bir Türk gemisi tarafından kurtarılmaktı. Ona da kader rıza göstermiyordu işte; talihi yaver gitmedi bir türlü... Hint ummanlarından, Pasifik'ten Kuzeyin buzlu denizlerine kadar gezip dolaşmadığı yer kalmadı bir sü-

15 Amâde: Hazır.

16 Mavna: 26 oturaklı, iki katlı, kadırgadan daha yüksek, geniş bir ağır donanma gemisiydi. Küreklerini yedişer kişi çekerdi; 600 mevcudu vardı, 364 kürekçisi olurdu; 24 topluydu, bir veya iki lâtin (üç köşe) yelkenliydi.

17 Alabanda: Harp gemisinin bütün toplarıyla ateş etmesi.

18 Bank: Forsaların çakılı oldukları sıra.

re; sakalları ağardı adamakıllı ama sırım gibi kolları çelikleştikçe çelikleşti. Deli Ali Reis zincirine çakıldığı teknenin uğuruydu sanki, kaptanlar aralarında paylaşamazlardı onu; her lafın bir anda karşılığını bulur söyleyiverir; herkesle, amiralle bile SEN diye konuşurdu; küreğin üstüne kafasını dayayıp uyuduğu zamanlar bile denizlerin dibinden gizli haberler almış gibi uyanıverir; gelecek fırtınaları, büyük denizleri saatlerce hatta günlerce evvelden haber verdiği olurdu... Düşmanları sevdiğinden değildi bu; bir gün bir Türk gemisi tarafından kurtarılıp TÜRK YERLERİNDE yelken açmaktı umudu; onun için canının tende olmasını isterdi... O gün limanda yatan gemilerin demir almaya başladığını görünce aklı başından gitti; deniz ayna gibiydi, İspanyol amiral İngiltere kıyılarına, Dover'e doğru gidip şöyle bir TOP ALABANDASI gösterdikten sonra dönmeyi düşünmüştü... Kaptanları gemisinde toplamış, hepsinden fikir sormuştu; dört galerin kaptanı da böyle bir iş için bundan daha güzel bir hava olamaz demişlerdi. Ama Deli Ali Reis böyle düşünmüyordu; gemiler apikoya gelince avaz avaz haykırmaya başladı. O'nun bu hallerine alışmış komit bile havada kırbacını birkaç defa şaklattı, bu gözünü budaktan saklamaz forsaya gözdağı vermek için... Ama susmadı Deli Ali Reis; yarın güneşle beraber görülmemiş bir fırtınanın çıkacağını, bu yolculuğun ölüm yolculuğu olduğunu söyledi durdu. Denizlerin patlayacağını herkesten evvel haber veren bu forsayı zincirinden çözüp amiralin karşısına çıkarmaktan başka çare bulamadılar... Amiral neden bu kadar telaşlandığını sordu; yoksa ilk defa mı denize çıkıyordu, hiç deniz görmemiş miydi ömründe, yoksa amiralden daha mı bilgiliydi? Amiral arasıra kamarasına getirip şakalaştığı TÜRKO'ya; Dalali Reiz'e bunları gülerek söylemişti. "Hepinizin canı cehenneme, diye düşündü Deli Ali Reis. Kâfiri bîdin ve sermedî mel'unlar ama ben sizinle beraber cehenneme gitmek istemem; Kralınız da siz de başaşağı olun; gaza ederek şehit olmak isterim ben; TÜRK YERLERİ'ne gidemesem bile o yolda ölmek isterim, onun için yaşamak istiyorum, size yardım ediyorsam bundandır"; sonra cevap verdi: – Denize açılma, dedi amirale, o herkesle SEN diye konuşurdu; "açılma Sinyor Kapitan" dedi İspanyolca; "yarın güneşle beraber fırtına kıyamet kopacak, deryadaki mahlûkların dirisi ölüsüne binip kaçacak yer arayacak; martılar bile pişman olacaklar dünyaya geldikle-

rine, denize açılma sakın, benden söylemesi." İspanyol kaptanı eliyle ayna gibi denizi gösterdi: – Şimdi, dedi, şu serenin üstüne bir mum yaksam söner mi, sönmez mi?.. Sönmez, dedi Deli Ali Reis, sönmez ama Deli Ali Reis de dediğinden dönmez. Yarın "mahşer günü"dür, fırtınaların en büyüğü kopacak, fil tayfunu patlayacak, bilirim ben duyarım, sana söylüyorum ey Sinyor Kapitan; bu kadar "Mahlûk-u Hüdayı"[19] ölüme gönderme... Kaptanlar alayla dinliyorlardı yaşlı forsayı; dinle beni, diye devam etti: "Dinle beni, yarın görülmüş fırtınaların en büyüğü çıkacak, yer yerinden oynayacak, martılar bile lânet edecekler dünyaya geldiklerine!.." Dilerim, dedi amiral, balık kavağa çıkarsa fırtınaların en büyüğü de çıkar yarın!.. Bilmem artık, dedi Ali Reis, sen sordun ben de söyledim; sonra MARE Ananız[20] bile kurtaramaz sizi. Mare Ana sözüne içerleyen kaptan tüylü şapkasını başına geçirdi hiddetinden, başkası olsaydı o anda grandi direğine astırırdı, ama Deli Ali Reis'in bir çeşit dokunulmazlığı vardı. Yerine dönüp ayağını taban tahtasına koyup vücudu öne eğik komitin düdüğünü bekledi, işaret verilince forsalar öteki ayaklarını da öndeki banka dayayıp palaları[21] daldırdılar başlarını arkaya verip olanca güçleriyle küreklere asıldılar, gemi yavaş yavaş titreyerek yola koyuldu. İki saat hızlı tempo kürek çektiler, sonra birer saat hızlı tempo kürek çektiler, sonra birer saat vardiyayla gittiler, nihayet çıkan rüzgârın önüne düşüp yelkenler açıldı, kürekler bağlandı. Galer neşeyle cins bir at gibi yola koyuldu, İngiliz kıyılarına bir hayli top alabandası gösterip geri döndüler; filo bir limana girip yattı; amiralin aklına nedense kendi gemisini birkaç mil ilerde iki dağ arasında bir koya demirlemek gelmişti. Deli Ali Reis'in aklı başından gitti bunu görünce, koyun ağzı fırtınanın geleceği yöne açıktı, deniz patlar patlamaz geminin gerideki kayalara bindirip parçalanacağı apaçıktı; bunu gözleriyle görüyordu sanki... Galer baştan iki demir atıp yatmıştı. Ertesi sabah tan yeri ağarmaya başlayınca deniz kabarmaya başladı, dalgalar fena bir yüzle devrile devrile geliyorlardı; işin kötüsü koyun dibi de sağlam bir demir yeri değildi, iki lenger daha atıldı ama gemi yavaş yavaş kayalara doğru akmaya da başladı, işte o sırada kaptan demir alıp hareket

19 Mahluk-u Hüda: Allah'ın yaratıkları.
20 Mare Ana: Meryem Ana.
21 Pala: Küreğin suya giren yassı kısmıdır.

emri verdi ama iş işten geçmişti artık; güneşin doğmasıyla görülmemiş fırtına bomba gibi patladı birden; kıyamet koptu sanki, bütün ambar kapakları kapatıldı, herkes yerli yerine geçti; koca galer lenger halatlarına asılıyor, korkunç bir güçle gerideki sivri kayalara doğru gidiyordu... Geminin akmasını amiral küreklerle durdurmaya kalkıştı, denize dalan kürekleri dalgalar yerlerinden söküp saman çöpleri gibi havalarda savurdular; denizlerin gördüğü en büyük felaketti belki bu. Galerin papazı son duayı yapmaya başlamıştı; yerlerine çakılı forsalar oradan oraya koşuşan subaylara içleri kin dolu: – Baylar, diye bağırıyorlardı, artık aramızda fark kalmadı, yakında hepimiz aynı yerde buluşacağız... Yalvaranlar, dua edenler, fırtınanın şiddetinden çıldırıp kendini denize atanlar vardı. Amiral başından uçmaya çalışan şapkasını eliyle tutarak Deli Ali Reis'in bankına kadar geldi, Koca Türko, dedi: – Sözünü dinleseydik başımıza bu felaket gelmezdi, fırtınanın kopacağını bildin, belki bunun bir çaresini de bilirsin, düşündüğün bir çare var mıdır?.. Vardır, dedi Deli Ali Reis, vardır ama söylemem, çünkü hepiniz gülersiniz! Gülmeyiz, dedi amiral; hele sen söyle: – Çarem vardır, dedi, ama her dediğim yapılırsa söylerim, yoksa hepinizin canı cehenneme!.. Amiral komite söyleyip herkesin Deli Ali Reis'in emrinde olduğunu ilan ettirdi... Kuşağında bir altın kesesi olan var mıdır? diye sordu Ali Reis, amiral kendi kesesini attı, içinden dört altın çıkardı, keseyi amirale geri verdi; altınları elinde tutup gösterdi: – Bu altınlar, dedi, benim söylediklerimi yapacak dört kişinindir, var mı içinizde gözüpek dört kişi?.. Belki on kişi çıktı, gözünün kestiği dördünü ayırdı kayığın içine bindirdi, bir de lenger verdi yanlarına: – Bu lengeri arkadaki kayalara ne yapıp yapıp takacaksınız dedi, fırlayın. Kayık o kıyamette palanlarla denize indirilip açıldı, halatları gerili demirlerin başına da elleri baltalı birer adam koyup işaret verir vermez demirlerin halatlarını kesmelerini emretti. Herkes şaşkınlık içinde geminin üzerine gittiği kayalara demirlenmesinin manasını anlamaya çalışıyordu, yelkenleri iplerine balta vurulur vurulmaz açılacak hale koydurdu, baltalar iplere inince yelkenler bir anda donanacak tertibi aldırdı, ondan sonra kayıkla gidenlerin demiri kayaya takmalarını bekledi, iş ölüm tehlikesi içinde başarılmıştı. Gidenler döner dönmez işareti verdi, baltalar lenger halatlarına indi; koca gemi arkada kayaya bağlı halatın etrafında dönerek

rüzgâr altına girdi, o zaman yelkenlerin iplerini kesmelerini işaret etti, ipleri kesilen yelkenler de fora olup dolar dolmaz bağlı olduğu kayaya bacak kalınlığındaki halatın ucunda titreyen galerin yönüne dönmesini bekledi, halata da baltalar inince koca gemi ok hızıyla içine düştüğü kapandan fırladı çıktı... Deli Ali Reis bir denizcinin verebileceği en büyük imtihanı vermişti. Zincirlerini söküp kendisini amiral kamarasına götürmeyi teklif ettiler; forsalıktan kurtulmaktan başka istediği hiçbir şey yoktu, ya forsalıktan kurtulur ya da zincirinde ölürdü. İster istemez yerinde bıraktılar. Gemi kurtulur kurtulmaz küçük bir trinkete yelkenliyle yoluna devam etti, bir limana girmek gerekiyordu artık. En yakın liman Türklerin Dunkarsız dedikleri Dönkerk (Dunkerque) limanıydı, oraya girebilirse ölümden kurtulacaklardı ancak... İki gün iki gece dehşetli bir kıyamet içinde her an ölümü bekleyerek yol alındı, ikinci günün sabahında Dönkerk limanının ağzına gelebildiler.

Limana girmek için suların yükselmesi gerekirdi, baştan kıçtan elde kalmış bütün demirleri atıp korkunç fırtınanın içinde, siperce bir yerde denizin yükselmesini beklediler; tam altı saat... Karada bir karınca kalabalığı diz çökmüş, dalgalarla boğuşan geminin kurtulması için ilâhiler okuyor; dua sesleri fırtınanın uğultusuna karışıyordu... Kimse iki günden beri ağzına bir lokma koyamamış, bir yudum su bile içememişti; dalgaların saldırısı korkusundan güverte kapaklarını açıp erzak ambarlarına girmek mümkün değildi... Sular forsaların sırtından aşıyor, galer serenlerine kadar mosmor çukurlara gömülüyor, sonra korkunç feryatlar arasında dağ gibi denizlerin doruğuna çıkıyordu... Papaz son duaları yapmaya başlamıştı yeniden; Deli Ali Reis sular yükseldiğinde kendisinin uyandırılmasını söyleyerek küreğinin üstüne kafasını dayayıp sırtından aşan dalgaların altında uykuya yattı, tam altı saat ölüm kalım arasında korkunç bir boğuşma oldu; deniz yükselince Deli Ali Reisi uyandırdılar... İki tarafında bir mil boyunda iki mendireğin uzandığı Dönkerk limanının daracık ağzından koskoca, upuzun gemiyi sokmak gerekiyordu şimdi... Denizlerde sakal ağartmış DERYA KAPTANLARININ karşısında "tıfl-ı mektepçesine"[22] iki dizleri üstüne çöküp ders alan "kitab-ı

22 Tıfl-ı mektepçesine: Mektep çocuğu gibi.

bahirlerden"[23] denizlerin sırrını öğrenen reislerden böyle havalarda böyle limanlara nasıl girileceğini biliyordu Deli Ali Reis; ama ölüm pahasına bile olsa ağzını açmayacak, hürriyeti verilmezse ayağında zinciri bu kâfirlerle beraber denize gömülecekti... Sular tam tamına yükselince limana giriş hazırlıkları başladı, uzun kadırgayı bu daracık geçitten sokmak sorunu vardı ortada, en küçük bir hata herkesi birden ölüme götürürdü... Amiral gelip bir kese dolusu altın attı Ali Reis'in ayakları önüne; limana girişin bir çaresi olup olmadığını soruyordu. Deli Ali Reis önüne sanki humbara[24] atılmış gibi keseyi kaptı, geri yolladı, O'na HÜRRİYETİ lazımdı; hürriyeti verilirse hepsiyle beraber kurtulur; hürriyeti verilmezse herkesle beraber batardı; O'na para altın lazım değildi... Kralından emir bile alamadan bu ağırlığınca altın değer esire hürriyetini bağışlayacağını kendi kellesini ortaya koyarak vadetmek zorunda kaldı nihayet amiral, o zaman konuştu Ali Reis: – Bu bir ölüm kalım atılışı olacaktır, dedi; zira gemiye mendirek, yumurtaya taş gibidir; yelkenler donanmış olarak girilecek içeri; yanıma yüreği, bileği sağlam en iyi dümencileri isterim, her sözüm dakikasında yerine getirilecek, kimse ses çıkarmayacak, ama sonunda galerin provası parçalanacak, bunu evvelden bilmiş olunuz. Evetse evet, hayırsa hayır! Pupa yelken bu havada nasıl girilir bu ağızdan diye diretti öteki kaptanlar, çılgınlıktır bu; ölüme atılmaktır: – Ölümse ölüm diye kükredi yaşlı forsa, zaten kurtuluş yok, ben sizi bu limana sağ sokmazsam grandi direğine asarsınız beni; ama geminin önü parçalanacak, onu kurtaramam. Kerestedir nihayet dedi amiral, tamiri, çaresi vardır; sen hemen gemiyi limana sok... Bütün kaptanların diş gıcırtıları karşısında o korkunç fırtınada Deli Ali Reis evvela geminin prova yelkenini fora ettirip bir süre kıyıdan gitti. Sonra kendince münasip gördüğü anda bütün yelkenleri birden açtırıp aklın almayacağı usta bir manevrayla yıldırım gibi daldı ağızdan içeri; hemen yelkenleri mayna ettirdi. Gemi korkunç hızını almıştı bir kere ama durdurmak, babalara bağlamak için atılan halatları makara ipliği gibi kopara kopara gitti, bir kıyamet gürültüsü içinde limanın dibindeki rıhtıma bindirdi, burun tarafı parça parça oldu, serenle-

23 Kitab-ı bahir: Denizcilik kitapları.

24 Humbara: El bombası.

rin bir kısmı ortalarından kopup devrildiler, ama içindeki canlar kurtuldu Deli Ali Reis de İstanbul'a giden bir tüccar kalyonuyla hürriyetine kavuştu.

Abaza Mehmet Paşa

Padişah, Istavroz bahçesinden ayrılmış, altında kayıkla karşı sahile geçirdiği haşarı at, yanında Bostancıbaşı, içindeki hiddet ateş topu gibi büyüye büyüye atın nallarından kıvılcımlar saça saça bir felaket gibi; peşinden yetişilmez bir feryat, çöllerde ölü sessizliğin ortasında birden bire şahlanan, homurdanarak kum tepelerini oradan oraya sürükleyen fırtınalar gibi İstanbul'a koşuyordu, sabah erken divana yetişecekti. Sevgili sadrazamı Abaza Mehmet Paşa'nın Ermenilerden elli bin kuruş rüşvet aldığını duymuştu, anlayacaktı; anlamak için dünyayı yerinden oynatacaktı, her kaşının çatıldığında kılıçların kınlardan çıktığı, huzurunda kellelerin "galetan" olduğu IV. Murat'tı bu. Mistik hayallere dalan, icabında can çekişen sadrazamı Derviş Mehmet Paşa'nın boğazını kendi elleriyle kesecek kadar gaddar I. Ahmet'le Kösem'in oğluydu. İçinde yanardağlar fışkırıyor, tek eliyle kuşağından tuttuğu yüz elli okkalık pehlivanları başının üstünde şeytan fenerleri gibi döndürüyordu.

Boğaz'ın Rumeli kıyısındaki yalıların arkasından rüzgâr gibi geçen iki atlı, gecenin bile aklını başından alacak kadar korkunçtu. Sayılı binicilerden Bostancıbaşı, Hünkâr'ın atına yetişebilmek için canını Allah'ına emanet etmişti; şafağın sökmesine pek az vardı, Padişah divana yetişmeliydi. Beşiktaş'a geldikleri zaman yol üs-

tüne çıkan bir at arabası Murat'ı deliye döndürdü, kuburluktan çıkardığı oku devasa pençeleri ile kırarcasına gerdiği kemanına koyup attı, "Bre kesin şunun kafasını" diye haykırdı. Arabacı yere devrilmişti, belki dehşetten belki de omuzuna saplanan okun acısıyla hareketsiz yatıyordu, köpükler içindeki atının üstünde haykıran Padişah, Bostancıbaşı'nın atına binmesini beklemeden hayvanı mahmuzladı, Beyoğlu sırtlarından, sefarethanelerin uykularına daldığı korkuluklardan rüzgâr hızıyla geçtiler. Kale kapısına, Edirnekapı'ya geldikleri zaman dizdarlar kapıyı açmadılar, Bostancıbaşı "Bre adamlar şevketlû Hünkârdır, tiz bab-ı küşâde eylen" diye haykırıyor, şüphe ve korku içinde bekleşen dizdarların kapının ağır kollarını kaldırmak için gecikmelerine tahammülü olmayan Murat şaha kalkan atının ön ayaklarıyla kapıyı dövüyor, yukarıda zincirlere bağlı ağır taş gülleleri yerlerinden söküp ağır meşe kanatları parçalamak istiyordu. Nihayet kapı açıldı, bir fırının ağzından insanın yüzüne doğru fışkıran kızgın hava gibi iki atlı dizdarların korkulu bakışları arasında karanlığa daldılar. Hünkâr, Topkapı Sarayı'na geldiği zaman "Divan-ı Hümayûn, henüz açılmıştı. Serasere, üsküf, kallavî, ipek, çuha, altın, gümüş parıltıları içinde kapıcılar, bostancılar oradan oraya koşuyor; "nevbet" vuran mehterlerin sesi sarayın avlularına, ağaçlarına çarpa çarpa denize kadar iniyordu. Manzara gözleri kamaştıracak kadar muhteşemdi, her divan günü böyle olurdu bu. Müslüman olmaya gelmiş Hıristiyanlar hemen oracıkta sünnet edilir, kendilerine donluk destimal verilip gönderilirdi. Divanda Müslüman Hıristiyan, zengin fakir diye bir şey, bir sıra gözetilmezdi. Hünkâr'ın keskin gözlerinin "ravza-i adlin" kafesi arkasından üzerlerine dikili olduğunu bilen üç tuğlu, beş tuğlu vezirler, Anadolu ve Rumeli Kazaskerleri, yüksek kallavisi ile haşmetle divana riyaset eden Sadrazam, Hünkâr'ın gözünden hiçbir şeyin kaçmadığını bilirler, Âli Osmana yâr olamamanın korkusu içinde, fakat hakları çiğnemekten daha fazla korkarak yaşarlardı. Murat divana gelen Ermenilerin hemen oracıkta boyunlarını vurdururdu. Birkaç gün evvel Rum cemaati ile aralarında çıkan bir anlaşmazlığı kendi çıkarlarına neticelendirmesi için Sadrazam'a 50 kuruş[1] rüşvet vermişlerdi. Büyük işlerde rüşvet almak olağan şeylerdendi, rüşvet Kanûnî'nin

1 Bir kuruş 30 akçe, 1 akçe bugünkü parayla 7 TL. olduğuna göre 10.500 lira.

damadı Hırvat Rüstem Paşa'dan beri Osmanlının kanına işlemişti,[2] İmparatorluk bundan kurtulamayacak, Rüstem Paşa'nın ektiği tohum yeşerecek ve bir gün imparatorluğu batıracaktı. Murat bunu biliyordu. Elli Ermeninin kellesi divan önünde yuvarlandığı zaman Murat'ın içini kavuran hiddet ateşi dinmemişti. Sadrazamı çağırttı. Abaza Mehmet Paşa kırk yaşlarındaydı, erkek güzeli, buğday tenli, geniş omuzluydu. Canbulatoğlu, Kuyucu Murat Paşa tarafından bozulup kaçarken onbeş yaşındaki hazinedarı Abaza Mehmet'i atının terkisine atmış fakat yürük hayvanlarla peşine düşen Kuyucu Murat'ın yeniçerilerinin kendisine yaklaştıklarını görünce kıymetli yükünü bırakmıştı. Yeniçeri Ağası tam kuyulardan birinin başında çökertilerek boynu vurulacağı zaman Canbulatoğlu'nun genç hazinedarını görmüş, Abaza'nın güzelliğine hayran olan ağa, Kuyucu'nun ayaklarına kapanarak çocuğun canının bağışlanmasını sağlamıştı. İşte onbeş yaşında celladın palasından kurtulan Abaza Mehmet büyüdü, güzelliği, zekâsı, cesareti onu veziriâzamlığa kadar yükseltti.

Abaza huzura girdiği zaman padişahın kaşları çatıktı. Gaddar bakışları ancak sevgili sadrazamının yüzünü gördüğü zaman biraz yumuşayan Murat'ın iki kaşının arasına hiddet tahtını kurmuştu.

– Bre Abaza, Ermenilerden kaç kuruş aldın? diye sordu. İnkârın hiçbir faidesi yoktu.

– On iki bin kuruş aldım Şevketlû Hünkârım, dedi.

Öleceğini biliyordu, ölümden korkmuyordu, fakat Murat'ın, sevgili hünkârı Murat'ın eliyle ölmek ona acı geliyordu. Ciridi, çektiği kemanı kendisinden daha ustalıkla bir Murat atardı, Murat çekerdi. Abaza biçim sarık, Abaza biçim kürk konteş, Abaza biçim çakşir, çedik, Abaza biçim biniş, imparatorluğun her tarafına yaygındı. O güzelliğin, cesaretin, zenginliğin, modanın her şeyin hâkimi, şevketlû hünkârın gölgesinde biten bir ulu ağaçtı, imparatorluğun nabzı damarlarında atıyordu...

Murat, Abaza'yı Çinili Köşk'e hapsetmişti; otuz altı saat düşünecek, kendi ile güreşe güreşe, boğuşa boğuşa otuz altı saat ateşler içinde yanacak, nihayet, Abaza'nın katline "Ferman-ı

2 İlk rüşvetin Kızılahmetli Şemsi Ahmet Paşa (Üsküdar'daki Şemsi Paşa Camii'ni yaptıran) tarafından III. Murat'a verildiği söylenir.

hûmayun" çıkacaktı. Ertesi gün akşama doğru Cellât Kara Ali yağlı ipiyle Abaza'nın bulunduğu mahzene girdi. Padişah, sevgili sadrazamına görülmemiş bir cenaze alayı yaptı, ölümünden sonra da ona olan sevgisini göstermek istemişti.

IV. Murat öldüğü zaman İbrahim'i, Kösem'in hayatta kalmış en küçük oğlu, I. Ahmet'in kendisine en çok benzeyen şehzadesini köşesinden çıkarmak kolay olmadı. "Bana saltanat gerekmez, Cenabı Padişah sağ olsun, yakamı bırakın, bana nelerü âl eylersüz" diye tepiniyor; ayaklarına kapanan kızlarağasının, hazinedar başının kafalarına tekmeler indiriyor, yüzlerine tükürüyor, kendisini zorla götürürler korkusu ile kuvvetli parmaklarını atın yaldızlı "şebekelere" takıyordu. Nihayet korkunç kardeşinin öldüğüne biraz inanır gibi oldu. Sarayın hamamında teneşir üstünde uzanmış yatan cesedin yüzündeki örtüyü açıp gösterdikleri zaman rahatladı. Murat'tı bu, ölmüştü. Gideceği sırada tekrar döndü, yoksa Murat'a benzeyen başka birisi miydi, yoksa ölü taklidi mi yapıyordu; ölünün yüzündeki ipekli peştamalı tekrar kaldırdı, içeriye çökmüş göz kapaklarının kımıldayıp kımıldamadığına dikkat etti, adamakıllı inandıktan sonra koltuğuna giren sadrazam ve kapıcıbaşının arasında "Babüssaade" önüne çıkarılan tahtına oturdu... İbrahim, tarihlerin meşhur Deli İbrahim'i, zindanda geçirdiği senelerin acısını çıkarırcasına yaşıyordu. Kadın, koku, amber, güzel, çirkin her şeyi seviyordu, yaşamayı, hayatı oburca, ağızlarının kenarından inciler dizdirdiği sakallarına akıtarak billûr fağfur kâselerden içtiği lâl rengi şaraplar gibi içmeyi seviyordu. Büyük bir hayat sevgisi ile başı dönmüş deli olmuştu. Deli İbrahim'di o, otuz bin kişinin boynunu vurduran Murat'ın kardeşi, bir gecede yatağına yirmi dört bâkire alan Deli İbrahim'di. Bazen melânkoli nöbetlerine tutulur. "Cennetmekân biraderimin her sözü kanun idi, benim emirlerime neden rağbet olunmaz" diye bas bas bağırır, bazen bozuk yazısı ile sadrazamına "Bahçede işinüş ileyüz, tez gelesin, hatırım nahoş eyleme göreyim seni" diye hatt-ı hümayûnlar gönderirdi.

Fakat bir gün korkunç bir haber geldi kulağına. Abaza sağdı, Erzurum'da bir konakta yaşıyor, zamanında ihya ettiği kimseler etrafını çevirmiş, bir "devletlû" olarak ava çıkıyor, kese ke-

se altın dağıtıyordu. Haberi Erzurum valisi göndermişti. Abaza yaşlanmış fakat dinçliğinden yakışıklılığından bir şey kaybetmemişti. Mümkün müydü, bu geceleri rüyalarına giren korkunç kardeşinin, gaddar Murat'ın müsahibi sevgili sadrazamı Abaza nasıl sağ olabilirdi? IV. Murat'ın eline Abaza'yı teslim ettiği bostancıbaşıyı çağırttı; titriye titriye yerlere kapanan bostancı padişahın fermanını İbrahim'e uzattı, bu Abaza'nın ölüm fermanıydı, Murat yazdırmıştı, Bostancıbaşı, Abaza'yı Kara Ali'ye eliyle teslim ettiğini yeminle anlatıyor, gözyaşları içinde öpüp öpüp başına koyduğu fermanı; suçsuzluğunun senelerden beri sakladığı şahidini elinde sımsıkı tutuyordu. Kara Ali'yi huzura getirdiler. Cellât boğduğu adamın Abaza olup olmadığını bilmiyordu, bir akşam karanlığında kendisini, yüzü koyun yatan bir adamın yanına götürmüşler "Abaza Paşa'dır, şevketlû Hünkârın katline fermanı var, kârını tamamla" demişler, o da kemendini atıp boğmuştu; o verilen emri yapardı ötesini bilmezdi. Deli İbrahim adamakıllı deliye dönmüştü. Hareme bile uğramaktan korkuyor bir yerlerde duramıyordu. Erzurum valisine ferman gitmiş, Abaza'nın başının "tiz" kesilüp Âsitane'ye gönderilmesi emrolunmuştu. Çürümemesi için bir bal tulumuna daldırılan kelle önüne getirilinceye kadar doğrudürüst ne yedi, ne içti ne de uyuyabildi. Baş Abaza'yı tanıyanlardan hayatta kim kalmışsa hepsine teker teker gösterildi, kimisi Abaza'dır, kimisi değildir diyorlardı, bu kâbus Abaza'yı boğan Kara Ali'nin kemendi kendi boynuna dolayıncaya kadar İbrahim'i terketmedi. Bazı geceler Murat'la Abazayı atlarına binmiş sarayın avlusunda cirit oynarken görüyor, atlas entarisi içinde terden sırsıklam uyanıyordu.

IV. Murat, Abaza'yı kuyu başında boynu vurulmaktan kurtaran ağaya, yeniçeri ağasına teslim etmişti, o da bostancıbaşıyı vazifelendirmişti. Yaşlı ağaya, Abaza'yı teslim eden hünkâr ne söylemişti, yoksa hiçbir şey söylememişti de ağa hayatını bir kere kurtardığı Abaza'nın ölümüne bu defa da mı razı olmamıştı. Tarihler buna ait bir şeyler söylemez, Erzurum'da boynu vurulan adamın Abaza Mehmet Paşa olup olmadığını hâlâ kimse bilmez. Ama bir şey var, bir şeyler olmuş, tarihin akışına hükmetmiş bir insan ölümünden sonra birtakım serüvenler yaşamış, ikinci ha-

yatı da birinci kadar renkle, macera ile dolu... Cellât Kara Ali'nin boynuna kemendini attığı insanın Abaza olması kadar, olmaması da mümkün. Çinili Köşk'ün mahzeninde tabutlanıp büyük törenle gömülen ceset belki de yeniçeri ağasının sevgili muhasibinin yerine zindana attığı isimsiz biriydi. Kimbilir… Bilinen bir şey varsa Cezayir'de Abaza Mehmet isimli bir reisin türediği, cesareti, pek gözlülüğü ile kısa zamanda denizleri tüccar gemilerine, düşman donanmalarına dar ettiğidir. Abaza IV. Murat'ın pençesinden yahut araladığı avucundan kurtulup buralara nasıl gelmişti, ne olmuştu kimse bilemez. Fakat bir gün Danimarka korsanlarının eline düştü. Filosu esir alınmış, kendisi küreğe çakılmıştı, sakallarında beliren ak kıllar kollarındaki kuvvete zarar vermemişti daha. Her ucuna beş forsanın asıldığı küreklerin dalgaları yırtışını, ağır kalyonların gecenin sessizliğinde vahşi hayvanlar gibi suları köpürtüşünü dinleye dinleye, çakılı olduğu oturakta bir zamanlar elmaslar, zümrütlerle süslü, sorguçlar taşıyan başını küreklerin sapında dinlendire dinlendire seneler geçti. Bazı geceler Murat'ı, her pençesinde aslan kuvveti taşıyan şevketlû hünkârı rüyasında görür, Revanlarda, Bağdatlarda "nevbet vuran" mehterin kalın davudî sesleriyle düşmanın bozulduğunu, kaçtığını haber veren "Bozavuncu"ların[3] gülbenkleriyle uyanırdı. Şevketlû Hünkârı hep at üzerinde görüyordu, başında elma büyüklüğünde zümrüt sorguçlu sarığı, sırtında Bursa kemhası kaftanı, eli kılıcında beyaz dişlerini göstererek gülümser, bazen hiddetten ateş kesilir, üzerine bindiği atı altın işlemeli kolanından yakalar, başının üstünde döndürüp çadırını başına yıkmak için ipleri kesmeye uğraşan "haymesine" fındık kurşunu sıkan Yeniçerilerin üzerine fırlatırdı.

Ne hayattı o. II. Osman'ın intikamını almak, bir padişaha yapılan hakaretin kefaretini ödetmek için omuzlarına yanar mumlar diktirdiği Yeniçeri yiğitlerini anadan doğma, çırıl çıplak katırlara ters bindirmiş Erzurum sokaklarında dolaştırmıştı. Şevketlû Hünkârın sadrazamı idi, başını iki el ayası genişliğindeki forsa küreğine dayamış bunları düşünüyordu. Ne günlerdi o günler, kapısında yedi kat mehterhane vurulur geçitlerde, törenlerde,

3 Düşmanın bozulduğunu haber vermekle görevli, çok yüksek ve gür sesli ulûfeli asker.

harp meydanlarında "kapıkulu"nun ihtişamıyla gözler kamaşırdı. Böyle devlet İskender ve Kisra'dan beri kimseye nasib olmamıştı.

Ama şimdi... Şimdi bir Danimarka kalyonunun forsa oturağına çakılıydı, artık bir yere gidemez, yaylalarında at koşturduğu memleketinin havasını koklayamazdı.

Bir gün onu Portekizlere sattılar, göğsünde, kollarında korkunç adalelerin koşuştuğu bu forsayı, Hint sularına sefere çıkan "Portakal" kâfiri hem kuvveti, hem de bildiği şark dillerinden istifade etmek için satın almıştı... "Portakal Kâfiri"... Bir zamanlar Septe Boğazı'ndan içeri burnunu uzatmaya korkan Portakal kâfiri şimdi Akdeniz'de sancak gösteriyordu. Yıldızın parladığı an geçmiş; Âli Osman'ın talihi, üç yüz seneden beri göklerde bir kartal heybetiyle kanat çırpan o eşsiz talih yavaş yavaş sönmeye yüz tutmuştu... Kızaklarından 2 bin tonluk kadırgaların indiği, 300 gemilik donanmaların üç ayda denize salındığı tersanelerde eski faaliyet kalmamıştı. Şevketlû Hünkâr bu sönmekte olan yıldızı parlatmak, küllenmeye başlayan ateşi canlandırmak için devasâ ciğerlerinin bütün kuvveti, bütün nefesi, bütün sevgisiyle üflemiş, harlayan alevin ortasında kendi gücü kendini eritmişti... Osmanlı Hükümdarının, tahtında bir kukla gibi cüceleri, soytarıları arasında sakallarına inciler dizdirerek oturan İbrahim'in nâmeleri, fermanları yine eskiden olduğu gibi mağripte ve maşrıkta öpülüp başa konuyor, fakat demir kuşaklı pehlivanlar serhat boylarında eskisi gibi at oynatmıyor; ordular çelik, parıltılar içinde ufuklardan güneş gibi doğan ordular eski devirlerin heybetini sınırlara taşıyamıyordu. Bir yorgunluk bezginlik çökmüştü Âli Osman'ın sırtına. Rüşvet yemeye başlamıştı bu ulu çınarın köklerini, gövde sapasağlam duruyor fakat kök, Acem diyarlarına, Habeş ülkesine, Afrika'ya, Macar ovalarına kadar uzanan kök, yavaş yavaş çürüyordu. Rüşvet aldığı için boğdurmuştu onu Şevketlû Hünkâr... İyi etmişti. Devletin içini kemiren bu kurdu öldürmek, yok etmek için sevgili sadrazamını Abaza Mehmet'ini boğdurmuştu Murat, ateş topu, sabırsızlıklar, hiddetler, kahramanlıklar içinde eriyen Murat...

Şimdi artık küreğe çakılı değildi. Portakal kâfirinin donanması Hadım Süleyman Paşa'nın o denizlerde hâlâ yaşayan

hayalinin korkusu içinde yola çıkmış, Afrika kıyılarını dolana dolana Hint Denizi'ne girmişti... Süleyman Han "devr-i saadetinde" Hadım Süleyman Paşa'nın donanması bu denizlerde göz açtırmamıştı Portakal kâfirine... Kifayetsizliği içinde Babür Şah'tan devraldığı Hindistan İmparatorluğu'nu kaybeden, iki topak afyon yutmanın zevki için babasının muhteşem mirasını har vurup harman savuran Hümayûn, Kanuni'ye mektuplar yazmış, ağlamış yalvarmıştı. Fakat Süleyman, bu mızmız padişahın imdadına gitmeyi lüzumsuz buldu. O donanmasını Gücerat şahının, kahraman Türk kumandanının imdadına gönderdi. Bütün kerestesi deve sırtında çöllerden taşınan, lengerleri Bulgaristan'ın Samako kasabasında dökülen, serenleri Karadeniz ormanlarından kesilen donanma Basra körfezinde anasından dev olarak doğan bir çocuk gibi neşeyle Hint Denizi'ne açıldı. Gücerat'ı sıkıştıran, Goa Kalesi'ni alan Portekiz donanması ortadan yok olmuştu. Ufukların arkasında saklanıyor, serenlerinin ucunu göstermekten korkuyordu. Süleyman'ın donanması Gücerat önlerine demir attığı zaman Hint Sultanı amirali baştardasında ziyaret etti. Portakal kâfirinin şerrinden emin olmak için hazinesini, ağızlarına kadar altın inci yakut dolu yüzlerce ağır sandığı muhafaza edilmesi için Türk kalyonlarına taşıttı. Bu aslında Osmanlı donanmasının bir an evvel kıyılardan uzaklaşması için düşünülmüş bir tertipdi. Gücerat Sultanı, Türk donanmasından Portakal kâfirinden fazla ürkmüştü. Türkler karaya askerlerini çıkarmışlar, Seydi Ali Reis bir heyetle memleketi tanımak için içerlere gönderilmişti. Sahte bir mektup, Hadım Süleyman Paşa'nın demir alıp Mısır'a yelken açmasına sebep oldu. Hint Denizi'nin her şeyi kemiren ıslak sıcağı, yayların meşinlerini, kirişleri çürütmeye başlamıştı. Güvertelerde bellerinde yatağanları ter içinde dolaşan leventlerin yüzünde başlarının üstünde bütün gün yakıcı bir lâmba gibi asılı duran, hiçbir bulutun gölgelemediği güneşin verdiği ümitsizlik belirmişti. Ambarlarında Hint Sultanının hazineleriyle demir alan donanmanın serenleri ufukta kaybolduğu gün, sultan derin bir nefes aldı... Portakal kâfiri ile nasıl olsa başa çıkılırdı.

Abaza Mehmet'in Portekizlilerin elinden kaçıp Erzurum'a nasıl geldiği bilinmiyor, Goa'da karaya çıktığı bir gece ortadan

yok olmuştu. Portekizliler konuşan dilleri, duyan kulakları olan bu değeri ağırlığınca altın eden esirlerini aylarca aradılar. Fillere binip en korkunç cengellerin en ücra köylerine varıncaya kadar her tarafı didik didik ettiler, fakat Türk esiri kaçmış yok olmuştu.

Anadolu'ya, yaylalarında hem yeşil otların, dibinden serin pınarların fışkırdığı memleketine dönmesi belki aylar belki de yıllar sürdü... Belki dizlerini yere koyarak kendisini selamlayan fillere sahip olmuş, belki racalıklara hükmetmiş. Babür'ün "Sittijitani" cennet mekânı, Babür'ün Kâbil'in serin bahçeleri gözünde tüte tüte dolaştığı bitmez tükenmez çöllerden geçmiş, Erzurum'a, omuzlarına yanar mumlar diktiği Yeniçerileri katırlara ters bindirip sokaklarında dolaştırdığı şehre, bir zamanlar valisi olduğu serin beldeye kavuşmuştu. Abaza Mehmet'in ikinci ölümü, Şevketlû Hünkârıyla cennet bağlarında at koşturup cirit oynamak için dünyayı dolaşarak geldiği Erzurum'da işte böyle oldu.

Yaralı

Kış geçip de tarlaları kızıl bir halı gibi gelincikler bastığı zaman karşı tepelerin arkasında gizlenmiş toplar kan kokusu almış canavarlar gibi ulumaya başlarlar, zifir dolu ciğerlerinin bütün kuvvetiyle ölüm püskürürlerdi. Ne istediklerini kimse bilmezdi, onların kış uykusundan uyanmaları doymak bilmez iştahlarının yeniden kabarması demekti... O zaman cepheye giden yolların kenarında bağırsakları dışarı fırlamış at leşleri sıralanmaya başlar, mermi çukurlarında, delik deşik olmuş tarlalarda toprak altında kalmış taneleri arayan kuşlar gibi sıhhiye erlerinin dolaştığı, bazen küçük bir yığının yanında durup sonra sessizce ayrıldıkları görülürdü...

O gün yine korkunç ulumalar işitilmiş, bu doymak bilmeyen ağızlara yeni lokmalar verebilmek için ihtiyar yüzlü birçok insan barındıkları kovuklardan dışarı fırlamışlardı… Bunun büyük bir taarruz olduğu söyleniyordu, baraj ateşi ağır bir silindir gibi daha gerideki ihtiyat kuvvetlere doğru kaydığı zaman tiz bir düdük sesi yerin altına sanki hiç çıkmamak için girmiş gibi gizlenen bütün bu insanları meçhul bir kuvvetle siperlerin dışına fırlattı.

O nasıl yaralandığının farkında olmamıştı. Kendisine verilen hedefe takımıyla beraber giderken karnına sert bir şeyin çarptığını hissetmiş, sonra bir sıcaklığın dizlerine doğru indiğini, başının dönmeye başladığını farketmişti... Acaba siperin ağır havasına alışmış ciğerleri sabah karanlığında tarlaların yüzünü yalayan serin ve temiz havaya tahammül mü ede-

memişti? Yerde sürüne sürüne yakındaki mermi çukuruna doğru ilerledi, tabancası elinden fırlamış, çenesinin altına bir kayışla bağlı miğferi gözlerinin üstüne kaymıştı. Yavaş yavaş karnında bir yanma sebepsiz bir ağrı hissediyor, midesi bulanıyor, gözleri kararmaya başlıyordu. Çukurun başına gelince karnını bastırdığı eline baktı, avucu kan doluydu; sulu ve kızıl bir kan parmaklarının arasından sızıyor, yere damlıyordu... Müthiş hakikate inanmak istemiyormuş gibi kendi kendine, –yaralandım galiba– diye söylendi, sonra bu sözü sanki başkasından duymuş gibi tüyler ürpertici bir çığlık kopardı, kendisini ölmek için kuytu yerler arayan vahşi bir hayvan gibi çukurun içine bıraktı. Ölümden korkmuyordu, fakat yok olmak, unutulmuş bir sigara gibi kendi kendine sönüvermek onu deli ediyordu. Sonra belki yarasının ağır olmadığını düşündü, patiska çarşaflı bir yatakta pencereden sızan ışığın sıcaklığı ve rüzgârın oynattığı yaprakların hışırtısı ile uyanmanın sevinciyle gözleri yaşardı... Yaşamak ne kadar tatlıydı, yukarıda çok yükseklerde bir bulutun koyu gri fonu üzerinde uçan bir turna sürüsüne gözleri takıldı. Sürü bulutun tam kenarını takip ediyor, sabah güneşinin aydınlattığı karınları yine bir oya gibi bulutun kenarını işliyordu.

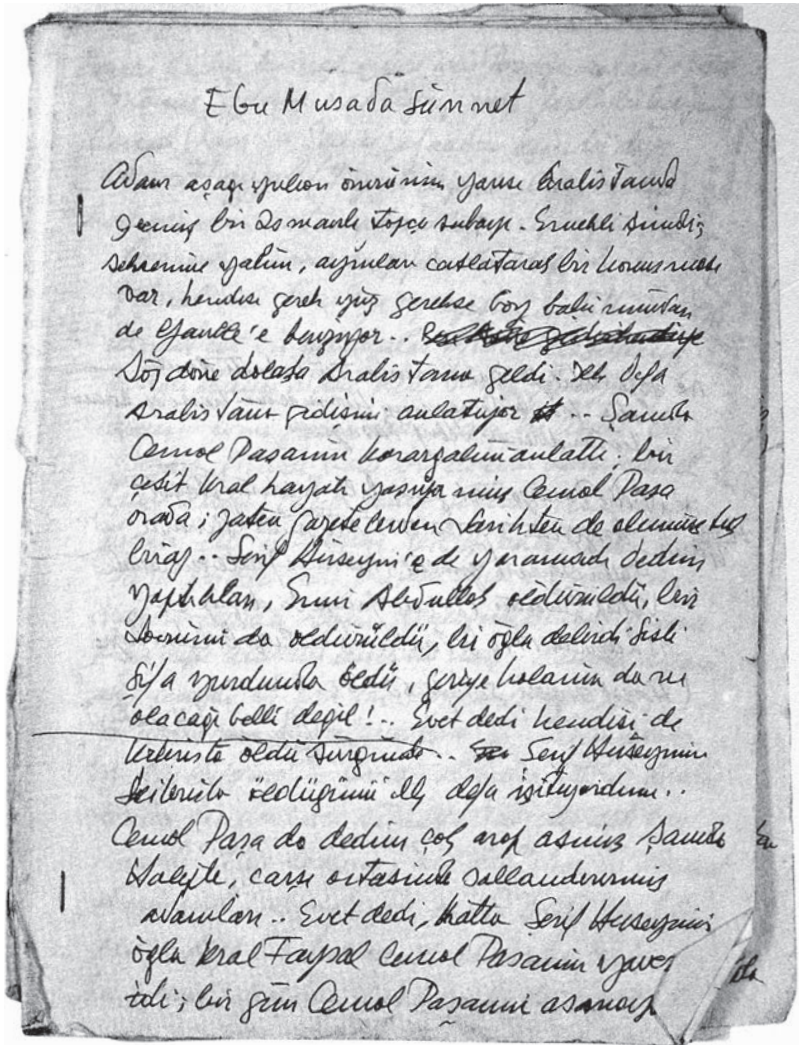
Hafızasında eski günler canlandı, çocukluğunda evlerinin karşısına yuva kurmuş leyleklerin sabahın sessizliğinde ruhuna anlayamadığı bir hüzün veren takırtılarını duyar gibi oldu. Fakat birden karın yaralarının ne müthiş bir şey olduğunu hatırladı, korkunç ıstıraplarla ölmek fikrinin ağırlığı altında yüzünün solduğunu adeta yeşil bir renk aldığını görüyor, dudaklarının yer yer çatladığını hissediyordu. Sonra bu korkunç kâbusu defetmek, yüzünün hayalindeki şeklini silmek istiyormuş gibi son yağmurlardan çukurun dibinde birikmiş suyu avucuna aldı, parmaklarını ateşle yanan dudaklarında gezdirdi. Dayanılmaz bir susuzluk bütün vücudunu kavuruyor, fakat çöllerde arkasından gidildikçe uzaklaşan vahalar gibi biraz ilerisindeki çamurlu suyla avucunu doldurarak kana kana içecek kuvveti kendinde bulamıyordu.

O sabah sığınaktan çıkışları, tarlada havaya kalkan toprak yığınları silik bir hatıra olmuştu, belki de birkaç günden beri bu

çukurdaydı... Bir gün yine bir hücumda korkunç bir ıslık işitmiş, düşünmeye bile vakit bulamadan kendini böyle bir mermi çukurunda bulmuştu. Başından aşağı tokat gibi inen taş ve toprak yağmurunun şaşkınlığı geçince barındığı yerde yalnız olmadığını görmüş, dehşetten saçları ürpermişti. Yanında elbisesinden düşman neferi olduğu anlaşılan bir asker yatıyordu. Kolunun birini galiba bir şarapnel götürmüştü, parçalanmış omuzundan lif lif topak halinde sinirler sarkıyor, kabuk gibi sertleşmiş siyah bir kan bütün elbisesini kaplıyordu. Sol elinin kerpeten gibi sıkışmış parmakları bir şeyin üstüne kenetlenmişlerdi. O gün bu parmakları açabilmek için ne kadar uğraştığını hatırladı, nihayet onları aralayabilmiş, üstüne kapandıkları hazineyi görebilmişti. Bu beyaz saçlı zayıf yüzlü kederli bir kadın resmiydi. Bunu görünce gözleri yaşarmış, o kıymetli resmi eski yerine bırakmıştı. Bunları düşününce hatırlamaktan korktuğu şey aklına geldi, annesinin ne büyük bir ıstırapla haber bekleyeceğini, birkaç gün, belki de birkaç ay sonra diri diri gömüldüğü bu çukurda ceketinin içine dikili plakada künyesi bulunduğu zaman bir inzibat erinin elinde bir kâğıtla evlerinin önünde durduğunu görür gibi oldu. Uzun zaman bakılan şeyin hayalinin gözler kapandıktan sonra kaybolmayışı gibi, artık feri sönmeye başlayan bakışlarının farkedemediği bir şekiller arasında solgun yüzlü bir hayal ona gülümsüyor, sonra yavaş yavaş eriyordu... O zaman yaralı halsiz parmaklarını uzatıyor, sanki o hayalin kaybolduğu boşlukları araştırıyor, sonra ümitsizlikten ağlamak istiyor fakat ağlayamıyordu. Boğazını yakan hararet tahammül edilmez bir hal almıştı, son bir gayretle su birikintisine doğru sürüklendi, başını küçük gölcüğün içine daldırdı kana kana nefesi kesilinceye kadar içti. Soğuk suyun verdiği serinlikle biraz ferahlamış, küçük bir ümit ışığı kalbini neşeyle doldurmuştu. Artık akşam oluyordu, civardaki bir yerden kurbağa sesleri geliyor, kendisine yaz günleri bahçelerinde akşam yemekleri yenilen sayfiye evlerini, beyaz saçlı akrabaların bir lambanın sıcak loşluğunda beliren hayallerini, kırlarda renkli bir kelebek gibi koşan gülen basma entarili sevgilileri hatırlatan bu sesleri nefis bir musıki gibi dinliyordu...

Hayatta olduğunu, bütün bu şeylerden ayrılamayacağını haykırmak için ayağa kalkmak istedi. Tarlalarda koşmak, berrak suların şırıldadığı korularda ağustos böceklerini dinlemek, güneşin batışını seyretmek, akşam rüzgârlarının serinliğini koklamak istiyordu. Ayağa kalktı, ölüme karşı son bir isyan hareketiyle kollarını artık göremediği tepelere doğru uzattı, sonra dibinden yıldırımla vurulan bir çam gibi devrildi, yüzü yerdeki çamur gölünün içinde canını kusar gibi öldü.

1943

Ebu Musaba Sünnet

Adam aşağı yukarı ömrünün yarısı Kralist Tarihi
gemiş bir Osmanlı topçu subayı. Sıcakkanlı sindirgi
sohbetine yatkın, ağızları cıvıldatarak bir konuşmacı
var, hemşeri gerek yüz gerekse boy bakımından
de Gazali'ye benziyor.. ~~Sonra gelecekti~~
Dün akşam dolaşa Kralist Tarihi geldi. Bir dolaşa
Kralist Tarihi gidişini anlatıyor ~~ki~~.. Şamda
Cemal Paşanın kanarpalını anlattı: bir
çeşit kral hayatı yaşıyormuş Cemal Paşa
orada; jandarmaları kendisinden başkasına da alemmüş kuş
kırağı.. Şeyh Hüseyin'e de yaranmak dedim,
yaptıkları, Emir Abdullah öldürüldü, bir
kardeşini de öldürüldü, bir oğlu delirdi, kızı
Şia'ya yürümüş öldü, gerçek hakkında da ne
olacağı belli değil!.. Evet dedi hemşeri de
Urfa'da öldü zürrıyatı.. ~~Sonra~~ Şeyh Hüseyin'in
Selanik'teki ~~Selanik~~ ölüşünü ilk defa işitiyordum..
Cemal Paşa da dedim çok arap asmış Şamda
Halifeyi, cami ortasında asılanlarımış
adamları.. Evet dedi, hatta Şeyh Hüseyin'in
oğlu Kral Faysal Cemal Paşanın yaver
idi; bir gün Cemal Paşanın asanoş

Ebu Mûsa'da Sünnet

Adam ömrünün aşağı yukarı ömrünün yarısı Arabistan'da geçmiş bir topçu subayı emeklisiymiş. Şimdi seksenine yakın, ayınları çatlatarak bir konuşması var, kendisi gerek yüz, gerekse boy bakımından De Gaule'e benziyor!.. Söz döne dolaşa Arabistan'a geldi. Beşiktaş'ta iskeleye yakın kahvelerden birindeyiz liseden arkadaşımla, ilk defa Arabistan'a gidişini anlatıyor. Şam'da Cemal Paşa'nın karargâhını anlattı, bir çeşit kral hayatı yaşıyormuş Cemal Paşa orada!.. Zaten gazetelerde çıkan yazılardan, tarihten de okumuştum biraz. Şerif Hüseyin'e de yaramadı, dedim yaptıkları;[1] oğlu Emir Abdullah öldürüldü, bir torunu da öldürüldü, bir oğlu delirdi Şişli Şifâ Yurdu'nda öldü, geriye kalanın da ne olacağı belli değil!.. Evet, dedi; kendisi de Kıbrıs'ta sürgünde öldü, İngilizler Kıbrıs'a sürdüler onu!..

Şerif Hüseyin'in Kıbrıs'ta öldüğünü ilk defa işitiyordum!.. Cemal Paşa da dedim, çok Arap asmış, Şam'da Halep'te, çarşı ortasında sallandırmış adamları!.. Evet, dedi; hatta Şerif Hüseyin'in oğlu Kral Faysal, Cemal Paşa'nın yâveri idi, bir gün Cemal Paşa'nın asmaya karar verdiği bir Arap *emiri* için Paşa'ya şefaat etmek istemiş "ehtiyar" necip, fâzıl bir kişiymiş. Cemal Paşa – Senin şefaatçin kimdir? diye sorunca,[2] Faysal – "Feysal"

1 Hazreti Muhammed'in erkek çocukları yaşamadığı için sülâlesi Hazreti Ali ile evli olan kızı Fatımatü'z-Zehra Betül'den türemiştir, bunlara Seyyid denilmektedir, Mekke Şerifi Hüseyin de bu sülâledendir. Şerif Hüseyin I. Dünya Harbi'nde İngilizlerden altın alıp Osmanlı ordularını sırtından vurmuştur, hayatta kalan tek erkek zürriyeti torunu olan Ürdün Kralı Hüseyin'dir.

2 Yani seni de asmaya kalksam senin için şefaat edecek birisi var mıdır!..

diye söylüyor kendisi – korkusundan bütün adamlarını toplayıp çöle kaçmış!.. Sonra vazifelendirildiği Aşir'e gitmek için Sana'ya uğrayışını anlattı, Sana'da komutanı bir zamanlar Haile Selâsiye'nin askerî danışmanı olan ve 1936 *İtalyan saldırısında* Türk Hattı denilen *hatda* en sona kadar direnen Vehip Paşa'ymış!.. Paşa'nın evine *gettim* dedi, koca bir konak, bir *seray* gibiydi, beni bir adam karşıladı *elpençe divan*, bana *gayfe* getirdi, sigara ikram etti, ama içmedim, terbiye icâbı, gençlik var daha o zaman, o zaman Vehip Paşa, Hicaz vali ve komutanıydı, belki birden içeri giriverir diye düşündüm, meğer elinden sigara alacağım adam benim Aşir'deki âmirim değil miymiş.. Elinden sigara alıp içseydi ne gibi bir saygısızlık yapmış olurdu, onu da anlayamadım ya!.. O anlatıyor, biz dinliyoruz. Birden aklıma geldi, Arabistan'da kızları da sünnet ederlermiş, aslı var mıdır, diye sordum... Evet dedi, ben bir sünnet düğününde bulundum, ama erkek. Orada çölde, Ebu Mûsa diye bir kavim, aşîret vardır, bir kere bir sünnet düğünü yaptılar ki bir aylık yerlerden kabîleler geldi, binlerce çadır kuruldu!.. Dost kabîleler silahlarıyla, düşman kabîleler de silahsız gelsin dediler düğüne, yirmi gün durmadan gece gündüz yenip içildi, *gesilen* devenin, koyunun haddi hesabı *yoh*, kazanlarla yemekler *bişer*, oyunlar oynanır, arap atları yarıştırılırdı, "sebâ reftar"[3] atlar ki o zaman her biri birkaç bin *altun*!..

Sünnet çocuklarını uyutmamak için ellerinden geleni yapan soytarılar, yirmi gün *heç* uyumazlar, sırtarına biner dolaşırlar uşaklarının, adam çok orada, adam nedir ki... Merkebe biner gibi biner dolaşırlar sırtlarına!.. Allah Allah, niye uyutmazlar, diye sordum, biz de sünnet olduk, ama bir gece evvel mışıl mışıl uyuduktu!..

Uyutmazlar efendim, dedi "adat" beyle!.. Hem bu sünnet öyle sünnet değil, görülecek bir şeydir!.. Nihayet efendim *sünnet günü* gelir, halk, ehâli meydanın "atrafında" toplamış, çocikler *futa* dirler, bele bağlanan bir örtüdür, affedersiniz *edep yerini gapar*, ürter, onunla ortaya çıharlar, başka bir şey yoh üstlerinde, cılbah, anası, hallası, halası, tezgeleri kadın akrabalar

3 Yani rüzgâr gibi hızlı at, küheylan, Osmanlılar esb-i sabâ-reftar deyimini çok sık kullanırlar. Zaten Osmanlılarda üç şeyin dış memleketlere yollanıp satılması yasağı vardı: Kadın, cins aygır yani hadım edilmemiş at ve ipekli kumaş.

bağırır, âdeta deli olmişler sanırsın, mecnûn hepsi de, başlarını yolar bir taraftan, bağrışır ağlarlar, feryat ederler ki, nasıl!.. Çocik, –çocuğa çocik diyor– çocik diyorsam güççük değil, on sekiz yaşında sünnet oluyor çocikler, sağ ayağını kuma gömer, öteki ayağını da kuma gömer, elinde geskin kılıç, başına dutmış kılıcı, iki eliyle kendi bâşın şahrem şahrem eder, gaffânın derisi gesilmiş, şakır şakır kanlar akar, GEL der sünnetçiye, sünnetçi zeballâ gibi kuzgunî bir arap, ağzına almiş geskin sünnet bıçağını, elinde şişler, gelir çocigin üstüne beyle yapar –kafasını iki yana sallayıp yanaklarını oynatarak taklidini yaptı– insanın aklı başından gider, çocikin önünden çeker alır *futasını*, etrafında fır fır döner çocikin, şişleri gözlerine sokmaka çalışır!.. Gözlerine sokmaya mı çalışır, diye sordum, niye?… Evet, gözlerine sokmaka çalışır, çocik kılıç elinde gaffasının üstünde gözlerini kırpmıyacak!.. Gözlerini gırparsa felaket, çok ayıptır!.. Bir teraftan da çocikin babası, enişteleri, gardaşları öldirmeke çalışırlar!.. Öldürmeye mi?.. diye ağzım bir karış açık sordum; kimi öldürmeye çalışırlar, sünnetçiyi mi?.. Hayır efendim, çociki!.. Ama çocikin arkadaşları müdaafa ederler, çünkü heç gorkmaması lazımdır, çekinmiyecek, gorharsa çok ayıp "ŞİİİN" en böyyük ayıptır!.. Nehâya (nihayet) sünnete sıra gelir, Arap başlar yüzmeye:

– Neyi yüzmeye?..

– Efendim bütün gıllı (kıllı) gısmından deriyi dutar yüzer!..

– Neyi yüzer?..

– Affedersiniz, söylemesi ayıptır, kadîbin (penisin) derisini, hayalarını, gıllı kısmı, apış arası derisini hep yüzer!..

Nasıl sünnet bu böyle yahu, dedim, bu sünnet değil, idam gibi bir şey!.. Evet dedi, zaten ben de dayanamadım, arkadaşa:

– Gak, gedelim dedim, biz subay olduğumuzdan düğünde çok itibar ettiler, çadırın önüne goltuh (koltuk) goydılar, orda oturuyoruz.. Efendim, gatiyen olmaz! dedi arkadaş, sonra burada haysiyatımız (haysiyetimiz) beş paralık olur, herkes bizimle alay eder, ordunun namusu var ortada!.. Askeriz tabii, mecburi oturduk!.. Sonra ne oldu diye sordum:

– Çocik geskin kılıç elde, baş üstünde DAHA, DAHA, deyi bağırır sünnetçiye, kan revan içinde, feryat figan dünyayı dut-

miş, ama çocikta ses yok!.. Gık diyemez... Ondan sonra yatırırlar yatağına, artık istediği gadder bağırsın, ağlasın ayıp değildir, bağırabilir!.. Her halda hilerini uyuşturmak için olacak!..

Ben gettim, gördüm efendim, dedi, sünnet çocigini yatağında, yatırmışlar, yarasını şeyle tedavi ediyorlar; hani frenk inciri vardır ya, bilirsiniz, onun yaprağını ateşte kızartırlar, yaranın üstüne basarlar, frenk incirinin yaprağı kaktüs cinsindendir, dikenlidir!.. Dikenler batmaz mı, diye sordum, zaten yara her tarafı dedi, sonra herhalde yaprağı ortasından ayırıp sulu tarafını yaraya yapıştırıyorlar diye düşündüm!.. Evet, diye devam etti, sonra tavana asarlar, kimi asarlar diye şaşkınlıkla sordum.

– Sünnet çocuğunu mu?..

– Hayır efendim, affedersiniz kamışı deppesinden sarmışlar, iple bağlamışlar, ipi tavana asmişler, o vaziyette duracak yara iyileşinceye gadder (kadar), ağzım açık arkadaşla hayretler içinde dinliyoruz, o anlatıyor: – Nehayet yara iyileşince kadîbin üstü eydetâ (adeta) gabuk gabuk buruşik olur, tıpkı şey gibi "fırına atılan elma gibi mi?" dedim, evet dedi aynen öyle!.. Artık o adam elli yaşına gadder bâkire kiz ile münasebet edemez, evleneceği zaman kırk elli yaşlarında seyyibe bir dul gadın alır, ancak gendisi elli yaşına geldiği zaman âletin üzeri (bir kazada yanmış elinin üstünü gösterdi) benim elim gibi düzgünleşir, ancak ondan sonra ondört onbeş yaşında bir bâkire ile evlenebilir, yani gençler yaşlı ile, yaşlılar gençle evlenir orada!..

Ebu Mûsa sünnetinden dehşetler içinde kalmıştık!.. Peki, dedim, kızlar da sünnet olurlar mı sahiden, onları da sünnet ederler mi?.. Kimbilir, onlarınki nasıl olur artık!.. Ederler dedi, ama basit, çocik doğunca ebe garı (kadın), kızartır ateşin üstünde.

– Ne kızartır, çocuğu mu kızartır?

– Efendim çocuği yağ ile ovar güzelce, ondan sonra ateşin üzerine tutar!..

– Niye?

– Çünki mesamet (mesâmmât) gappansın (kapansın) iyice deye, mikrob giremez vücuduna ondan sonra!.. Bir güççük makasla alıverir, affedersiniz kesiverir!.. Faydası nedir, dedim; işte dedi, horoz ibiği olur, eteklere meteklere!.. Haa, dedim, sürtünür, mürtünür herhalde!.. Herhalde, dedi.

Bir gün çarşıdan geçiyordum, baktım bir gadın "istifşa" ediyor!..

– Nedir istifşâ?[4]

– İşte üzerinize âfiyet gıççını yeyhar (yıkar), o gadder ayıbıma getti ki, doğru gadıya (kadıya) gettim, dedim: – Bir de *kavm-i necîbi Arap* deriz biz Türkler size, arkasından gördüğümü anlattım!.. Gadı diğnedi (dinledi) güldü!.. Senden başkası görmedi onu, merak etme, dedi bana:

– Nasıl görmedi yahu, çarşının ortasında!..

– Görmedi, emin ol kimse görmedi...

Haggaten zaman geçti, ben de görmez oldum artık!..

3 Nisan 1973, Salı
İstanbul

4 İstifşa: Bunun ne olduğunu anlatmak biraz zor, 1957 yılının Ağustos ayında Kâbil Büyükelçilik binasının proje hazırlıklarını yapmak için Afganistan'a gitmiştim. Şehrin ortasından bir dere akıyor, fakat yaz olduğundan kurumuş, öbek öbek toprak adacıkları kalmıştı, hepsinin de üstünde daima üç beş kişi çömelmiş vaziyette oturuyorlar. Herhalde konuşuyorlar diye düşünmüştüm, meğer istibrâ yaparlarmış. Oteldeki Türklere söyledim, onlar bana anlattılardı, idrardan sonra kamışta kalan son damlaların yıkanması olayı. Sokakta da sık sık görürdüm kamışını duvara sürtenleri, istifşa da kadınların yaptığı iş, artık ne biçim bir şey olduğu göz önüne getirilebilir!

İstefanâki

Bir İstefanâki Efendi varmış, üstü başı pek fena kokarmış. İbnülemin Mahmud Kemal onun için:

> *Öyle kokuyor mendeburun üstü fenâ ki!..*
> *Ne zaman gelse meclise kaçarım İstefanâki.*

Bu da İstefanâki'nin bir başka türlüsüdür, üstü başı değilse bile beyni kokar leş gibi, üstelik maymun gibidir de. Maymun ağaç dallarına çıktıkça nasıl pis götü, ayıbı daha çok meydana çıkarsa, bu da öyledir. Fakirliğinde acizliğinde bir başka türlü rahatsız ediciydi, biti kanlandıktan sonra daha da rahatsız edici oldu. Zavallı karısı küçücük maaşıyla baktı buna yıllarca aç açık bırakmadı ama rahat da bırakmamış pek anlaşılan, bir gün bana geldiğinde oflıya poflıya anlattıydı, her sabah işine giderken "Allahaısmarladık" der gibi yüzüne tükürür öyle çıkarmış evden!.. Deliliğiyle ünlü bir ressam da nerde görse; kahvede, sokakta, Sefarethânede yıldan yıla Cumhuriyet bayramlarında bir kanepe, bir iki bardak şampanya içmek için gittikleri törenlerde *çerkes ibnesi diye* yakasına sarılır, tuuu diye tükürürmüş yüzüne. Bir gün yine bana anlattıydı, o kadar canım sıkılıyor ki demişti, sürahiyi kapıp kafasına geçiresim geliyor... Mübin'den de sinkaflı çok azarlar işitmiştir, çok işittim, çok gördüm!.. Kayık salıncak komünisti, salon sosyalistiydi bir zamanlar, ama aslında Turgut Özal gibi zenginleri sever, onlarla haşır neşir olmaya bayılır, onların olduğu yerlerde eşelenip dökmek ister bitlerini. Tıpkı ona benzeyen[1] bir tanıdığım anlatmıştı, Beyoğlu'nda bir zaman-

1 O da kendi çapında bir İstefanâkidir, zengin hayranıdır, günü gününe yaşar, leke sabuncuları gibi kendi kendinin reklamını yapmaya bayılır!..

lar durmadan gece kulüpleri açan, kapatıp tekrar açan birisi vardı, zar zor geçinirdi; pek terbiyeli nâzik olduğundan, ona giderdik arasıra arkadaşlarla hem vakit geçirmek, hem de birkaç kuruş para kazansın diye. Sonra bir süre kulüpçülüğü bıraktı ortadan kaybolduydu, bir süre görmedim, bir gün Köprü'nün üstünde rastladım, konuştuk, çok iyiymiş, çok çok memnunum demişti, işinden!.. Sonra duyduğuma göre adamakıllı zengin olmuş, dostu ahbabı da çoğalmış tabiî. İstefenâki gibi zengin hayranı bir tanıdığım var, mavi yolcuların en masmavisidir, sonradan olma zenginle tanıştıklarını hiç bilmezdim, ama milyarder filan olduktan sonra tanımak istemiş İstefenâki'yi. Zenginleştiği için tanınmış kimseleri tanımak istiyor tabiî bizim çivit mavisi mavi yolcu. Götürdüm, evine tanıştırdım diye anlattıydı, sonra, epice sonra bir gün görmüş onu, ellerine sarılmış çivit mavisinin, ne olur kurtar beni diye yalvarmış. Neden kurtarayım diye sorunca ondan *demiş*, hani bana tanıştırdın ya, ondan kurtar demiş. Her akşam zırt kapı geliyor bir gün bile aksattığı yok, çıldırmak üzereyim, kurtar beni diye yalvarmış!..

O gün Tünel'de Ümit Yaşar Oğuzcan'ın galerisine uğramıştım, severim kendisini, iyi şâir midir değil midir bilmem, ama ilaç prospektüsü gibi değildir yazdıkları. Taşlama vardır, haşlama vardır, başlama da vardır, sesi de güzel çıkar, ondan ötesine karışmam, çelebi taraflarını severim. O gün uğradım işte; Metin Eloğlu da oturuyor, ben de oturdum, ne içersiniz diye sordu, bir bira dedim: – Bir bira rica ederim, oturduk konuşuyoruz, kapı açıldı İzmit pişmaniyesi gibi bembeyaz saçları, başında miço[2] kasketi, espri ibiği hindinin ibiği gibi çenesine doğru sarkmış; dudağım yarıldı korkumdan: – Eyvah, dedim içimden; ibik sarkması hayra alâmet değil, yine bir potlar kıracak, espri yapacak öyle görünüyor. Hemen patlattı bombasını, elimdeki bira bardağına bakıp, büzdü ağzını, gözleri süzüldü, eliyle iter gibi yapıp: – İçmem onun içtiğinden ben, dedi!.. Ahmağın türlü türlüsü vardır, ahmaklıklarıyla hak ettikleri yüksek mevkilere kurulmuş oturanları; bir iş yapacağım diye tırım tırım tınmananları, sürüm sürüm sürünenleri, çeşit çeşiti vardır, ama en çekilmeyenleri İstefanâki gibi espri meraklısı olanlarıdır. Hepsi kendilerini beğenirler, hepsi kendilerinden memnundurlar, ap-

2 Miço: Gemilerde ufak tefek işleri yapan çocuk; bir nevi komi.

tallar gibi patavatsız, sevimli değildirler, çoğu ayakkabının içine kaçmış kum gibi rahatsız edicidirler, bıktırır çoğu adamı abuk sabuk konuşmalarından. İstefenâki bunların en dilli düdüklerindendir, bazen öyle nükteler yapar ki yaz sıcağında penguenler donar kaskatı kesilirler, kapıdan girer girmez patlattığı da o cins bir şeydi işte. Dilimin ucuna kadar geldi; elbette diyecektim; sen aptal mısın, hiç benim içtiğimden içer misin; bu bir şey kazandırmaz ki adama, sen içsen içsen sosyetik toplantılarda Vitali Vakko'ların, evlerinde kaldığın Ertegün'lerin bardaklarının dibinde kalan viski artıklarını içersin, aptal mısın ki benim içtiğimden içesin?.. Ama söylemedim, sustum; viran olası hânede evladü ayal denilen terbiye var.. Elhâk deyip sözlerimi yuttum!.. Ama malımı biliyorum, duramaz o; sümsük gidip oturduğu yerde düşünüyor; ben pek konuşmuyorum, o arasıra ağlar gibi titrek titrek bir şeyler mırıldanıyor. Malımı biliyorum; altmış yıldan beri, belki daha fazla bir zamandan beri tanıyorum onu, onları tanıyorum daha doğrusu. Üç çeşittir bunlar; her çeşit kendi içinde başka başka çeşitlere ayrılır ayrıca; üç çeşittirler, birinci çeşit, bağıra bağıra, haykıra haykıra konuşur, ne tarafınızda ise o kulağınız duymaz olur birkaç gün. Hepsi kendi kendilerinin *sevicisi* olduğu için, bu cins de bağıra bağıra büyük olduğunu, kendisinden daha büyük olunamayacağını kanıtlar böylece; en zararsızı bunlardır ahmakların, kulak zarına, kendilerinden başkasına zararları dokunmaz pek!.. Üçüncü cins en tehlikeli amansız olur; konuştuğu pek duyulmaz, kendi kendine konuşur sanki, olabilir der, olmayabilir der, bin dereden su getirir, engerek gibidir, Kleopatra'nın kendini sokturduğu aspic[3] cinsindendir. En tehlikelisi bunlardır, her şeyi bilirler, bir tek kendilerini bilmezler!..

İstefenâki orta cinstendir, bazen normal, bazen işitilmeyecek kadar yavaş konuşur, laflarının yarısının saçma sapan olduğunu bildiğinden boşlukları dinleyen doldursun diye yavaş konuşur bazen, ama şahadet parmak sallanmaktadır hep. Ben söylemedim mi? Nasıl olur?.. Fena yaparım haa!.. der gibidir hep. Gözümü ayıramıyorum İstefenâki'den, korktuğum başıma geliyor galiba, gözler biraz kayıyor, ağız büzülmeye başladı.

3 Aspic: Engerek yılanının bir cinsi, en küçüğü ve en zehirlisi.

Asansör boşluğunda kayar gibi oluyorum adetâ!.. İbik burnundan çeneye doğru sarkmaya başladı, eyvah diyorum içimden, ne çıkacak acaba?..

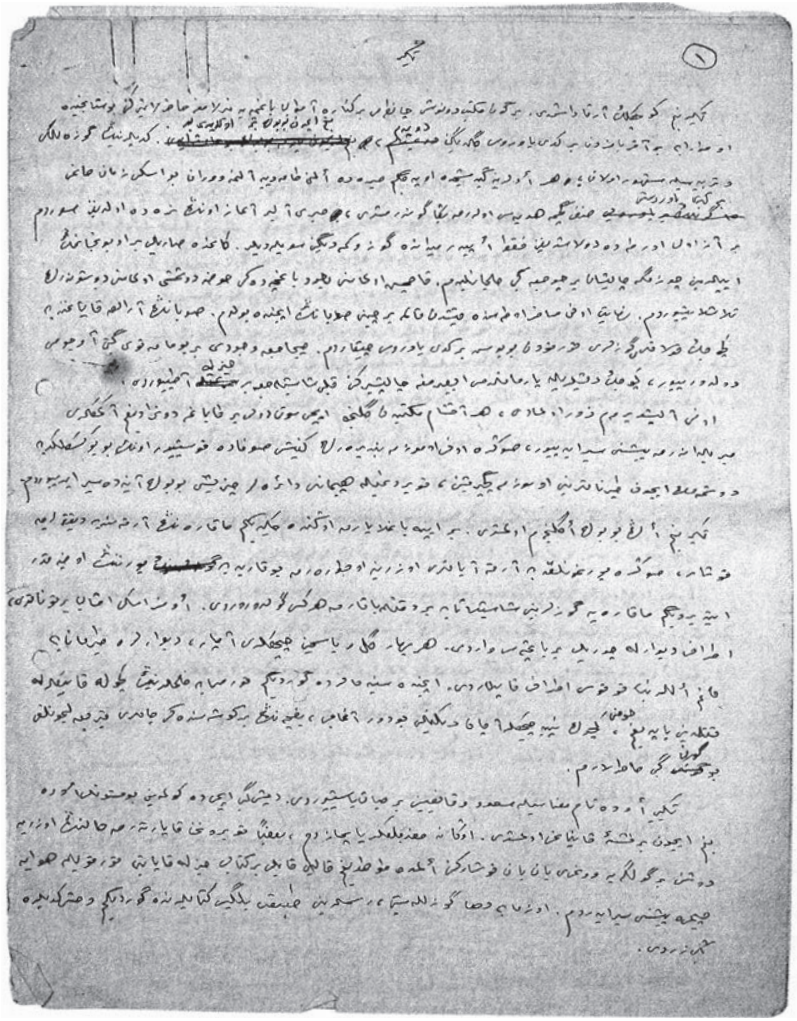
Biraz sonra patlattı bombayı. Ben de Gauguin gibi bir adaya çekilip yaşamayı düşünüyorum dedi!.. Eh Gauguin, Tahiti'ye Rüzgâraltı adalarına gitmiş, bizim Gauguin de acaba hangi adayı seçti diye düşünüyorum. Eşek adasına mı, yoksa marpucu eline alıp Tombeki ya da Şömbeki adasına mı? Coguin[4] gibi mi diye sormak geçiyor içimden!.. Biliyorum, kızıl cahilliği toz pembesi komünistliğinden daha koyu olduğundan, *roguin* lafını da ressam adı sanıp: – Koken değil, Gauguin diyecek bana, ama cevabı da hazır zaten: – Biliyorum canım, biliyorum ama Coguin senin ağzına daha çok yakışıyor da!.. Sonra sormak geçiyor içimden; yoksa bizi yaşlı gözlerle geride bırakıp, hangi adaya gideceksin diye!.. Yoksa usulünü çok iyi bildiğin gibi yine bir ayarlama yapıp, kendini davet ettirip Büyükada'ya Splendid Palas'a, ya da palasları bol adalardan birine mi atacaksın kapağı diye!... Ama evdeki evlad ü ayali düşünüp susuyorum!..

1982
Balık Pazarı - Cumhuriyet

4 İşe yaramaz, siktiri boktanın Fransızcası.

Tekir

Tekir benim çocukluk arkadaşımdı. Bir gün mektep dönüşü çantamı bir kenara atıp bahçeye fırlamaya hazırlanırken Bostancı'da oturan bir akrabamızdan bir kedi yavrusu geldiğini söylediler. Benim için büyük bir olaydı bu. Kedisi doğurunca bütün akrabalara kırmızı gaz bezlerine sarılı sürahilerle *lohusa şerbeti* gönderen, kedilerinin güzelliği ve terbiyesiyle ünlü, her evlerine gittiğimde öpeceğim sırada elini tak diye alnıma vuran bu eski zaman hanımı, bir kedi yavrusunu sınıf geçme hediyesi olarak bana göndermiş. Haberi alır almaz onun nerede olduğunu sordum, biraz evvel ortada dolaştığını, fakat epidir meydanda gözükmediğini söylediler!.. Kâğıda sarılı oyuncağının iplerini çözmeye çalışan bir çocuk gibi heyecan içindeydim. Kaçmış olmasını, yahut bahçedeki havuza düşmüş olmasını düşünerek telaşlanıyordum!.. Nihayet onu misafir odasında kıştan kalma bir çini sobanın içinde buldum. Sobanın aralık kapağından küçücük kulakları, gözleri korkudan büyümüş bir kedi yavrusu çıkardım... Sıcacık vücudu bir yumak tüy gibi avucumu dolduruyor, küçük dişleriyle parmaklarımı ısırmaya çalışırken kalbi şaşılacak bir hızla atıyordu!.. Onu alıştırmam zor olmadı, her akşam mektepten gelince içi süt dolu bir tabağa doğradığım ekmekleri mırıldanarak yiyişini seyrediyor, sonra onu omuzuma bindirerek geniş sofada koşuyor, onun bu yükseklikten düşmemek için tırnaklarını omuzuma geçirişini, kuyruğuyla heyecanlı daireler çizişini büyük aynada seyrediyordum!..

Tekir benim en büyük eğlencem olmuştu. Bir ipe bağlayarak önünde çektiğim makaranın arkasından dakikalarca koşar, sonra yorgunluktan arka ayakları üzerine oturarak yukarıdan burnunun ucuna kadar indirdiğim makaraya gözlerini şaşılatan bir dikkatle bakarak herkesi güldürürdü!.. Ev eski ahşap bir konaktı, etrafı duvarla çevrili bir bahçesi vardı, her bahar gül, yasemin çiçekleri açar, duvarlara tırmanan hanımellerinin kokusu ortalığı kaplardı!.. İçinde sinemalarda gördüğüm korsan filmlerinin küçük kayıklarla taklitlerini yaptığım havuz, küçük pembe çiçekler açan bodur ağaç, bahçenin bir köşesindeki camları kırık limonluk, hep gözümün önündedir!..

Tekir evde tam manasıyla mutlu, kaygısız bir hayat yaşıyordu. Dışı gibi içi de gülmeyen bu kasvetli konakta benim için bir neşe kaynağı olmuştu!.. Ona ne muziplikler yapmazdım, bazen kuyruğunu kabartarak halının üzerine düşen bir gölgeye koşarken elimde tuttuğum kalın kaplı bir kitabı hızla kapatarak korkuyla havaya sıçrayışını seyrederdim; o zaman daha da güzelleşir, resimlerini tabiat bilgisi kitaplarında gördüğüm vahşî kedilere benzerdi!.. Her akşam mektepten onun çalınması yahut kaybolması korkusuyla geliyordum, hizmetçiye kediyi bahçeye bırakmamasını tenbih etmiştim... Tekir evde sineklerin, farelerin en amansız düşmanı kesilmişti; sinekleri havada uçarken yakalar, sonra lezzetini daha iyi anlamak istermiş gibi düşünceli düşünceli yerdi!.. Bazen durup dururken hizmetçinin mutfakta avazı çıktığı kadar bağırmasından Tekir'in bir av yakaladığını anlar, dersimi yarıda bırakarak onun fareyle oynamasını seyre giderdim!.. Bu benim için zevkini hiçbir eğlenceye değişemeyeceğim bir şeydi, onun fareyi öldürmemek için itinayla başından yakaladığını, bir süre kafası yerde hırlayarak etrafı gözetlediğini görürdüm. Bu anda yanına yaklaşmaya gelmezdi, gözleri yırtıcı bir bakışla parlar, paralarından bahsedilen bir hasis gibi hırçınlaşırdı... Tekir'le adeta beraber büyüyorduk, her geçen zaman ikimizi de biraz daha birbirimize yaklaştırıyor, etraftaki sevgili yüzler zamanın içinden birer gölge gibi giyindikçe eski günlerin canlı bir hatırası gibi yaşayan bu zararsız hayvanı daha fazla sevmeye başlıyordum!..

Varlıklı bir ailenin çocuğuydum, zayıf ve zaman zaman hastalıklı olduğum için okumama önem verilmemiş, orta mektep diplomasını almam kâfi görülmüştü!.. Geçici olan her şey gibi bir gün o varlığına güvenilen servet beklenmedik bir felaketle yok olmuş, birkaç sene sonra beni büyütüp şımartmış olan insanlar da arkalarında tatlı bir hatıradan başka bir şey bırakmadan göçmüşlerdi!.. İçinde doğduğum evi satarak borçları ödemiş, geri kalanıyla parasız ve çaresiz bir insanın yapabileceği en büyük ahmaklığı yapmış, evlenmiştim...

Artık üç odalı küçük bir evde oturuyordum. Eski aile dostlarından birinin kayırmasıyla bir işe girmiştim, sabahtan akşama kadar tozlu defterlerin arasında bitmez tükenmez kayıtları arıyor, akşamları yorgun argın eve dönüyordum. Evlilik hayatımın ilk ayları mesut geçti diyebilirim, fakat bir süre sonra kendisini her şeyden fazla sevebileceğimi sandığım karımın bütün kadınlardan başka olmadığını anladım. Ağlıyor, fakirliğimizden, yoksulluğumuzdan şikâyet ediyor, manasız kıskançlıklar yapıyordu, hayatım bir cehennem olmuştu sanki!.. Dünyada her akşam yolumu bekleyen, beni sokağın köşesinde karşılayan kedimden başka dostum kalmadığını iyice anlıyordum!.. Tekir de yaşlılıktan mı, yoksa evin içinde fazla bir varlık olduğunu anlamasından mı nedir neşesini kaybetmişti; artık bir matarayla saatlerce oynamıyordu, sırtını kabartıp kuyruğunu dikerek masa ayaklarına, iskemlelere sürtünmüyordu... O da ihtiyar bir insan gibi ağırlaşmış, fena huylu olmuştu. Onun kucağımdan atlayıp masanın altına saklanmasından ben evde yokken dayak yediğini anlıyordum. Ben her akşam küçük bir paket içinde onun ciğerini getirmeyi ihmal etmezdim, fakat öyle bir an geldi ki sanki bütün sıkıntımıza bu kedi sebep olmuş gibi karım acı acı şikâyet etmeye başladı. Ortalığı karıştırdığından, hırsızlığından, daha bin türlü kabahatini söylüyordu!.. Kedinin tatlı bir mırıltıyla kucağıma atlayıp ön ayaklarını omzuma dayayarak yüzümü okşamasını görünce gözlerinde zaptetmeye çalıştığı bir hiddetin alevleri beliriyor, kedimi ondan çok sevdiğimi filan söylüyor, ağlıyor hırçınlaşıyordu!.. Artık hayatım adamakıllı bir işkence olmuştu, geç vakitlere kadar meyhanelerde içtikten sonra eve dönünce Tekir'in ayaklarımın arasında dolaştığını, mırlayarak

bacaklarıma süründüğünü görüyordum!.. Ömrüm huysuz bir kadın, ondan da korkunç olan alkol arasında devamlı bir didinme halini almıştı; sinirli, fena bir insan olmuştum!..

Artık kedim bile benim yeni kişiliğimin sonuçlarını görmekteydi. Eve sarhoş döndüğüm bir gece yine ayaklarıma dolaşınca onu bir tekmeyle karşı duvara fırlattım, ertesi gün aklım başıma gelince ilk işim kedimi aramak oldu, bütün evi bahçeyi dolaştım, nihayet onu sandık odası olarak kullanılan küçük kilerde bir eşya denginin arkasında saklanmış buldum. Kendimi affettirmek için uzun uzun sevdim okşadım, ona yaptığım bu kötü hareketten pişman olmuştum, sevgim bir kat daha artmıştı!.. Bir müddettir aksattığım ciğerini getirmeye başladım...

Artık karım da onu unutmuş görünüyordu, bütün paramızın içkiyle kediye harcandığından şikâyet ediyor, benim ev idaresinden anlamadığımı, eğer biraz aklım olsa benim için ne fedakârlıklara katlandığını anlayacağımı söylüyordu!.. Nihayet bir gün içimde ne zamandır birikmiş olan öfke bir fırtına gibi patlayıverdi. Sedire uzanmış sigara dumanının havada yaptığı halkaları seyrediyordum, Tekir hafif bir mırıltıyla göğsüme sıçradı, bıyıklarını yüzüme gözüme sürüyor, adeta sevgi dileniyordu!.. Gözümde eski günler canlandı, şimdi artık belki de ömrünün sonlarına gelmiş bu eski arkadaşımın uzun kış gecelerinde etrafında masallarını dinlediğim yaşlı insanların toplandığı büyük pirinç mangalın altında ronronlıyarak uyduğunu görür gibi oldum!.. Ama karımın acı çığlığıyla ürperdim; artık daha fazla tahammül edemeyeceğini, ya kendinden ya kedimden birini seçmemi, bütün ömrünü bir hayvan mürebbiyesiyle geçiremeyeceğini haykırıyordu!.. Bütün kan beynime sıçramıştı, nasıl olduğunu kendim de anlayamadan korkudan büzülmüş kediyi bir isyan hamlesiyle boynundan yakaladım, insafsızca alacaklısının suratına son varlığını fırlatan bir ümitsiz gibi odanın köşesine fırlattım!.. Karım şaşkınlıktan susmuş, kedi acı bir miyavlamayla ortalıktan kaybolmuştu... Tekir birkaç gün gözükmedi, bir yere saklanmıştı herhalde!.. Aradımsa da bulamadım.

Bir akşam işimden dönüşte sokakta oynayan çocukların, kapısında kocaman paslı bir kilit asılı yassı bodrum penceresinin önünde toplandıklarını görüp yanlarına gittim. Onların

bu kadar ilgisini çeken şey, bodrumun karanlığında parlayan iki parmak noktaydı!.. İçeriye küçük taşlar atıp bir şeylerle uğraşıyorlardı. Sordum, içeride yatan kediyi ürkütmeye, yerinden kaldırmaya çalışıyorlarmış. Ben de eğildim pencereye, biraz daha dikkat edip gözüm karanlığa alışınca bunun birkaç gündür ortadan kaybolan Tekir olduğunu anlamıştım. Orada eski gaz tenekeleri, kırık eşyalar, sandıklar arasına uzanmış yatıyordu, belki de öleli günler olmuştu. Tüyleri parlaklığını kaybetmiş, vücudu yassı bir şekil almıştı, fakat gözleri, eski hatıraların ışığıyla yanıyormuş gibi, kıpırdamadan bakan fosforlu göz bebekleri karanlığın içinden geçmiş günlere açılmış iki küçük pencere gibi parlıyordu!..

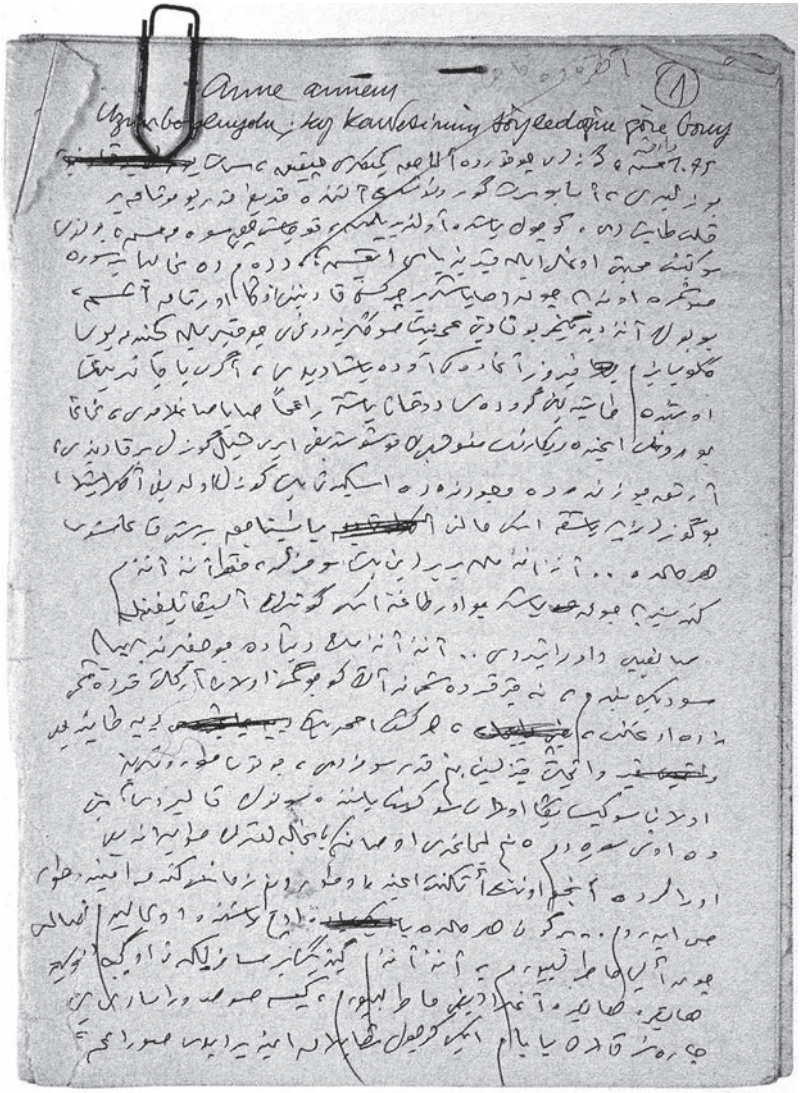
19 Aralık 1942

Not: Akademide sınıfta kalmanın acısıyla yazmış olmalıyım herhalde!..

Anneannem

Çerkezler gibi yeşil gözlü, sarı saçlı değildi anneannem, siyah saçlı, siyah gözlüydü. Boyu uzundu, kız kardeşimin söylediğine göre 1.75 varmış. Burnu hafifçe havaya kalkık, gözleri çukurda, elmacık kemikleri çıkık, sert yüzlüydü; ama bu sert görünüşün altında kadife gibi yumuşak bir kalp vardı. Küçük yaşta evlendirilmiş; Ankara'da kadı olan dedem de galiba bir süre sonra gözlerine âşık olduğu daha yaşlı bir Çerkez kadınını ona ortak almış. Büyükanne dediğimiz bu kadın ömrünün sonlarına doğru çocuklarının yanında barınamamış, Firuzağa'daki bizim evde yaşamaya başlamıştı. İki yay gibi eğri bacaklarının üstünde taşıdığı gövdesi, doksan yaşına karşın sapasağlamdı; elinden cımbızı aynası düşmez, kenarları oyalı başörtüsünü bir hotoz gibi başının üstünde toplardı. Davudî bir sesi vardı, konuşurken yanakları dişsiz ağzının içine doğru sarkar "bu gece yine kirpikli gözümü kapamadım" diye uykusuzluğundan dert yanardı anneanneme; o da onu sabırla dinler, gülmesini tutmak istediği zamanlar yaptığı gibi, dudaklarını hafifçe kısardı... Büyük gaga burunlu, içinde rengârenk menevişlerin koşuştuğu iri yeşil gözlü bir kadındı büyükanne. Artık yüzünde de, yapısında da, eskiden pek güzel olduğu anlaşılan bu gözlerden başka, eski halini yansıtacak bir şey kalmamıştı herhalde...

Anneannemle birbirlerini pek sevmezler; fakat anneannem kendisinden çok yaşlı bu ortağına eski günlerin alışkanlığıyla saygılı davranırdı... Anneannemin dünyada belki kendi çocuklarından bile çok sevdiği bendim; haşarılığı azıtıp da iş dayağa

yaslanınca, ne yapar yapar beni kurtarmanın bir çaresini bulurdu. Ne kız kardeşimi, ne en küçüğümüz olan erkek kardeşimi, ne de oğlunun; herkesin Ahmet Bey diye tanıdığı dayımın kızlarını benim kadar severdi. Eskiden beri zarafetine çok düşkün kız kardeşimin aynanın önünde kendini seyredişine sinirlenir "çenği" der çıkardı işin içinden; bütün torunlarına olan sevgisi benimkinin yanında sönük kalırdı... Ben de onu severdim; benim LİMAN'ımdı *O*. Kalabalıkların toplandığı odalarda herkese yabancıydım sanki; O'nun eteğinde oturduğum zamanlar kendimi emniyette duyardım... Bir gün, pek küçükken, her halde iki üç yaşlarında olmalıydım, ama çok iyi hatırlıyorum, anneannem gittiği misafirlikten o akşam dönmedi; haykıra haykıra ağladığımı ansıyorum netlikle; kimse susturamadıydı beni; çaresiz kalan babam, iki küçük şaplak indirdi arkama; bir süre şaşkınlıktan sustum; sonra anneannem aklıma gelince yeniden, eskisinden beter ağlamaya başladım... Yıllarca sonra O'nun o gece niye eve gelmediğini öğrendim; Boğaziçi'nde bir ahbabını görmeye gitmiş; dönerken herhalde yanlış vapura binmiş olacak, gemi Beykoz'a gidip demirlemiş: – Kalakaldım ortada diye anlatırdı; tanıdığım yok, gidecek yer yok; vapur da son vapurmuş (o zaman Boğaz'da dolmuş filan da yok; otel de olmadığı gibi); ne yapacağını düşüne düşüne ağlamaklı olmuş; sonra gözüne kestirdiği bir evin kapısını çalmış, durumu anlatmış, kendisini büyük saygı, sevgiyle o gece misafir etmişler, önüne en güzel sofrayı kurmuşlar. Ertesi gün de bırakmak istememişler, hiç olmazsa bir gece daha kalması için yalvar yakar olmuşlar. Anneannem eve haber vermediğini, kalamayacağını söyledikçe onlar kendilerinin haber vereceklerini söylerlermiş. Nihayet güç bela ev sahiplerini kandırabilmiş, özürler dileyerek ayrılmış, kendisini bütün ev halkı vapura kadar getirip uğurlamışlar... Arasıra anlatırdı anneannem bu anısını.

Çerkezistan'ı, kendi çocukluk anılarını da anlatırdı... Bir Çerkez aşiret beyinin iki kızından büyüğüymüş; babası en çok onu severmiş. Bir gün babasının ona yemin ettirerek belki de hiçbir insanın görmediği bir şeyi gösterdiğini anlatmıştı... Babası, gördüklerini kimseye söylemeyeceğine yemin ettirerek, atının terkisine almış O'nu, saatlerce dağlarda gitmişler; nihayet cennet

gibi bir yere gelmişler. Babası attan inmiş, dağ çiçeklerinin halılar gibi ayaklar altına serildiği yamaçlardan, hayvanı yedeğinden çekerek, bir büyük kayanın dibine götürmüş: – Bak demiş, bak, ama ben yaşadıkça gördüğünü kimseye söylemeyeceksin... Bir bal nehri akıyormuş kayanın kovuğundan; belki de binlerce yıldan beri mağaranın duvarlarını kaplayan peteklerden süzülen bir bal nehri, tıpkı bir akarsu gibi, başını almış, kıvrıla kıvrıla, bazı yerlerde göllenerek akar gidermiş altın parıltıları içinde. Babası yanında getirdiği iki tulumu o balla doldurmuş, atına binmiş rüzgâr gibi dörtnala sürmüş atını, sabaha karşı çıkılan yoldan ertesi sabaha karşı kartal yuvası gibi bir dağın doruğuna konmuş, köydeki evlerine dönmüşler... Bu sahiden olmuş mu; yoksa onun çocuk beyninin yarattığı bir masal mı bilmem... Anneannem öldüğü zaman yetmiş beş yaşında kadardı; belinde kuşağına asılı çantası, daha doğrusu torbası; uzun boyu, başından beline kadar inen başörtüsünün altından belirli örülmüş saçlarıyla hâlâ görür gibiyimdir O'nu... Bir gece Aksaray'daki evde, bize Mükrime Teyze dediğimiz, iskelet kadar zaif bir akrabamız gelmişti. Anneannem daha evvel tesbihini çekmek için yüklüğe girmişti, nedense gözlerden uzakta çekerdi tesbihini, galiba Nakşî tarikatından olanlar böyle çekerlermiş tesbihlerini. Konuşmaya dalınmış, odadakiler onun yüklüğe girdiğini unutmuşlardı bile; birden kapı açılıp da başında yerlere kadar inen başörtüsü, beyaz entarisi, elinde tesbihi, uzun boyuyla anneannem ortaya çıkınca Mükrime Teyze'nin gözlerinin korkudan birer misli büyüyüşü hâlâ gözlerimin önündedir. "Aman, ay" diye bir çığlık attıydı, Lokman ruhu filan koklatarak zorla kendine getirebildilerdi, sonra herkes katıla katıla güldüydü buna... Anneannem uzun kış geceleri beni kucağına oturtur, Cümbüzük masalını anlatırdı. Cümbüzük masalını dinlemekten hiç bıkmazdım; Keloğlan masalının bir başka türlüsüydü Cümbüzük. Yedi başlı ejderhalar; mağaralarda bulunan hazineler, elinde demir âsâ, sevdiği peri padişahının kızını aramaya çıkan şehzade, hepsi hepsi vardı Cümbüzük'te... Sonra çocuklarından birini kapıp, yediği keçinin evinin damına çıkarak ocakta pişen keşkek kazanına bacadan taş atan kurda: – Âşımâ taptâbım keşkegime bir hoop; niye yedin çangılımı, niye yedin mangılımı, yarın sen-

le cengim va! diye meydan okuyuşunu da anlatırdı... Anneanneme herkesin saygıyla karışık bir sevgisi vardı; bu korkuyla karışık sevgi belki çatık kaşlarından, belki bir kadın için oldukça heybetli görünüşünden ya da her şeyi doğru doğru söylemesinden doğuyordu...

Bazen beni alır, Samatya'daki oğluna, dayıma götürürdü. Belki de beni bu kadar çok sevmesinin gerçeği söylediklerine göre dayımın gençliğine çok benzer oluşumdur... Dayım da uzun boyluydu, gençliğinde pek yakışıklıymış, hafifçe kekelerdi; eskiden yaptığı bir *ispirtizma* tecrübesinde masa havaya kalkınca (herhalde o öyle gördü) ürkmüş, dili peltek kalmış, hiç istemezdi bundan bahsolunmasını... Samatya'ya gitmemiz bir *serüven* olurdu benim için; Taksim'den tramvayla Sirkeci'ye; oradan aktarma yapılır, Samatya'ya gidilirdi. Aksaray'da oturduğumuz sıralar bu gidiş daha kolay olurdu, yokuşu iner hemen oracıktan tramvayımıza binerdik. Bir seferinde, Langa'da, camekân içinde mahallebi satan bir Arapbacıdan kırkar paraya mahallebi yemiştik, anneannem nedense bu mahallebi yiyişimizi kimseye söylemememi sıkı sıkı tembihlediydi bana... Samatya'daki eve gitmek benim için bayram demekti, yengemin yemeklerine doyum olmazdı. Tramvaydan inince Marmara'nın kokusuna doğru yürür; surlarla karşı karşıya konuşur gibi duran o sevimli evin kapısını çalardık. Yengem açardı kapıyı ekseri, anneannemin yeldirmesini alır, terliklerini getirir başlarlardı konuşmaya, biz dayımın kızlarıyla hemen oyuna çıkardık... Bu Samatya'ya gitmelerin tadına doyulmaz sevinci yanında yolculuk vardı gözümü korkutan; tramvaylara binmek, tramvaylardan inmek... Anneannemi yolda kaybedeceğim diye ödüm kopardı, onunla beraber yaşadığım sürece bu eziklik devam etti hep, galiba onu kaybedeceğim günlerin ezikliği olsa gerekti...

Samatya'daki ev, zemin katında bir oda, geniş bir mutfak; üst katlarında ikişer odası olan ahşap bir evdi, hâlâ durur; yüreğim burkulur bazen önünden trenle geçerken... Kapıdan girince iki katı alan bir taşlığa, ondan sonra bir basamakla çıkılan malta taşı döşeli loş bir sofaya girilirdi; sağ tarafta oturma odası; dipte büyük mutfak vardı, mutfağın kapısı arka bahçeye açılırdı, kapının hemen solunda, kapağının üstünde kovası duran suyu

buz gibi kuyu vardı. Buz dolabının lâfı bile olmayan o çağda yengem yemekleri bu kuyuya sarkıtır, içine atılan karpuzlar çatır çatır çatlardı. Kuyunun kenarından boy vermiş bir asma bütün bahçeye gölgesini salardı... Üst katta misafir odası, arkada bir yatak odası, en üst katta, önde balkonlu bir büyük oda, arkada yine bir yatak odası daha vardı; evin hizmetini gören Zehra Hanım başında kavak yelleri esmediği zaman gelir kalırdı. Zehra Hanım biraz deli saraylı tipinde düzgünlü sürmeli, saçları kınalı, altmışını aşkın bir kadıncağızdı, bir koca bulup evlenmekti dünyada bütün derdi... Dayım kitapları çok severdi, taşlığa bakan asma (dubleks) odada kütüphanesi dururdu; Okumayı yazmayı öğrendikten sonra Samatya'daki eve her gidişimde, bu kütüphanenin önünde oturarak saatlerce kitapları karıştırıp okuduğumu hatırlarım. *Donanma Mecmuası* adındaki ciltleri karıştırır, nefis bir kâğıda basılmış sahifeleri zevk içinde çevirirdim. Sonra dayım bana kütüphanesinden *Mir'ât-ı Âlem* diye kalın bir ciltli dergi vermişti, birlikte büyüdüğü kız nişanlanınca kıskanıp öldüren bir aslan, önünde kızın uzanmış ölüsü vardı, tahtaya oyulmuş grüvürde aslanın gözyaşları belli olurdu. Dayım öldükten sonra yengem bana Karakin Efendi'nin *Balıkçılık* kitabını verdiydi, İstanbul sularının balıkları üzerine yazılmış en yetkili kitapmış. Birkaç sene evvel İstanbul Üniversitesi bu kitabın kendilerinde olanlardan değeri karşılığında alınacağını gazete ilanıyla bildirmişti... Dayım eğer bir gün apansız ölmeseydi, kütüphanesini muhakkak üniversiteye verirdi, ama onun ölümünden sonra kitapla ilgisi olmayan ne karısı, ne de kızlarının akıllarına geldi bu...

Komşular, çoğu Ermeni balıkçı aileleri, bir kısmı da Rumdu. Her Ermeni ailesinde bir ölen bulunduğundan Ermeni kadınları siyah giysileri içinde kapılarının önünde oturur, yarenlik ederlerdi... Surlarda açılmış küçük bir gedikten hemen deniz kenarına iner, tertemiz sulardan denize girer, akşamlara kadar oynardık... Dayım akşamcıydı, Ramazanda içkiyi keserdi; onun dışında akşam yemeklerinden evvel küçük karafakisiyle rakısı gelir, meze tepsisini yengem donatırdı, pek az yerdi dayım, onu seven balıkçılar bütün ısrarlarına karşı sık sık tuttukları lezzetli boğaz balıklarıyla dolu sepetleri kapıdan bıraktıklarından, ba-

lıktan bıkmış olacak herhalde; balık yemez, mercanlar barbunyalar, artık bugün yüzünü ancak lüks otellerde gördüğümüz, manzarasına bile doyulamayan deniz canlıları konu komşuya dağıtılırdı... Sandal gezintisine çıktığımız bir mehtaplı gecede, dayımı tanımayan balıkçı nasıl kaçak balık avladığını anlatmıştı Balıkhane Müdürü'ne, o kıs kıs gülüyorken...

Yengem bıraksa, dayım karafakisini bitirdikten sonra birkaçını daha devirirdi, ama onun çatılmış kaşları karşısında pek ısrar edemez; hele annesi geldiği zamanlar, kuzu gibi, her sözü dinlerdi. Anneannemle dayımlara gitmemiz dayımı da pek sevindirirdi, hem çok sevdiği annesini görür, hem de yemekten sonra beni gezdirmek bahanesiyle elimden tutar, masaları bile soma kokan serin Rum meyhanelerine dalardı iskelenin oralarda. Dedesinin dedesinden beri meyhaneci babacan Rum daha o ağzını açmadan rakı şişesini önüne kor sevdiği mezelerini getirirdi, ben uslu uslu karşısında oturur onun zevkle rakısını içmesini seyrederdim. Benim de içmeyi sevmemde o serin meyhanelerin etkisi vardır belki de... O meyhaneler, içlerinde önlüklerinin üstüne ellerini kavuşturmuş dost yüzlü insanların, yaşlı Rumların hizmet ettiği o meyhaneler hâlâ var mı bilmem, koka kola ile rakı içilen bugünleri görmeden ölmüşlerdir herhalde...

Samatya'da birkaç gün kalır, sonra anneannem yeldirmesini çenesinin altından iğneler, içimi ezen o yolculuğa çıkardık... Bazen dayım, yengem, kızları gece yatısına gelirlerdi, o zaman bizde de rakı sofrası kurulur, içkiyi hiç sevmeyen babam, dayımın hatırı hoş olsun diye birkaç kadeh içerdi yüzünü buruşturarak. Biz çocuklar evin geniş bahçesinde çığlık çığlığa oyuna dalar, akşam eve dönmeyi bilmezdik; ben kızların oyununa katılmayı pek sevmezdim, onların kuş diliyle konuşmaları canımı sıkardı epi; ama ailede başka akranım olacak erkek çocuk yoktu... Yengemin kız kardeşinin oğlu Necati benim arkadaşımdı, ama onu da sık sık göremezdim. Bostancı'da oturduklarından dayım yazları Bostancı'da ev tutunca biz de gider beş on gün kalır, Necati'yle deniz kenarına iner horozbina avlardık. Bir gün balığı daha yakından görmek isteyen Necati'nin burnunu kapıverdiydi koca şiş karınlı horozbina, bir süre de bırakmadı inadından. Horozbinaları getirdiğimiz kediler bile yemez, şöyle bir

hatır için kokladıktan sonra kuyruklarını kaldırır, mırıl mırıl bacaklarımıza sürtünürlerdi... Necati gözleri hafifçe içe doğru şaşı, afacan bir çocuktu, galiba oralarda *Madam Kombinezon* diye kadınların gülerek bahsettikleri yaşlıca bir dul Necati'yi evine almış bir gün, *Madam Kombinezon*, torunu yaşındaki çocuğa ne yapmış; orasını kimse söylemezdi... Necati'nin babası tam bir İstanbul Efendisiydi, "bendeniz, zatıâliniz"siz konuşmazdı; ayağında reyye pantolonu, sırtında ıstanbuliniyle dolaşırdı, takma yakası koyu renk kravatı vardı. Necati de büyüyünce son derece ağırbaşlı olmuş, tıpkı babasına benzemişti... Bir özelliği vardı, aklında ders tutamazdı, çalışır çalışır bir türlü öğrenemezdi, onun için hiçbir okulu bitiremedi. Biraz büyüdüğümüz zaman bize gelir, o zaman her tarafı bostanları kalın boyunlu çoban köpeklerinin nöbet beklediği çiftliklerle dolu Beşiktaş sırtlarına, Ihlamur Kasrı'na gezmeye, Rum kızlarını görmeye de Sıraselviler'de Viyolet Bahçesi'ne giderdik. Rıza da gelirdi bazen; kendini Maurice Chevalier'ye benzetirdi, onun gibi hasır şapkası vardı. Uçarı çapkın bir oğlandı Rıza; ben kızların karşısında dilim tutulmuş gibi ne söyleyeceğimi bilemezken o ne yapar yapar konuşur, kahkahadan kırar geçirirdi onları... Sonra Rıza intihar etmiş, neden ettiği belli olmamış... Necati de son zamanlarında erken bunama gibi bir hale düşmüş; hiç evinden çıkmaz olmuş, kız çocuğu gibi annesiyle yalnız oturduğu evlerinde ev işi görürmüş... Fransa'dan ikinci dönüşümde ilk işim Lâleli'deki küçük eve gidip onu aramak oldu. Sarışın güzel bir kadın olan, bazen de evinden kaçan anneleri daha evvel ölmüştü zaten. Kapıyı kız kardeşi açtı, ağabeyinin birkaç ay evvel öldüğünü söyledi, neden öldüğü anlaşılamamış, zaten çoktan ölmüştü, nihayet sahiden ölmüş Necaticik...

Anneannemin anıları arasında bir de kız kardeşiyle kendisinin kaçırılışını anlatması vardı. Bir Çerkez aşiret reisinin büyük kızı olan anneannemle kardeşini herhalde bir düşmanlık ya da kan davası yüzünden başka bir aşiretin atlıları bir gece köyü basıp kaçırmışlar; belki de ölenler filan olmuş; atlılar dolu dizgin giderlermiş, yolda kardeşini götüren atlı onun öldüğünü söylemiş, herhalde korku şokundan ölmüş olacak; bir akar sudan rüzgâr gibi geçerlerken anneannemi götüren atlı ötekine

çocuğu atmasını söylemiş; kardeşinin elbiseleri havayla şişmiş, suyun üzerinde süzüle süzüle gidişini gözleri yaşararak anlatırdı anneannem, küçük kız tıpkı Ofelya gibi suyun akışına kapılmış gitmiş...

Sonra Ankara'da nasıl olup da bir kadıyla evlendiğini bilemiyorum, kocasını hiçbir zaman sevememiş çok küçük yaşta evlendirilmesinden olacak; on iki on üç yaşlarında ya varmış ya yokmuş... Büyükbabam herhalde varlıklı bir adammış, Nakşıdil'le Zînufer adında iki halayıkları, bir de uşakları varmış, Kışın Ankara kalesindeki büyük bir evde, yazları bağlardaki evlerinde otururlarmış, Kale'deki ev hâlâ duruyormuş kardeşimin söylediğine göre. Annemin son demine kadar en büyük isteği, Ankaralı kadınların "vih bebe pek zaayif" diye onu görünce meraklandıkları; bütün çocukluğunun geçtiği bu evi görmekti bir defa olsun göremedi. Annem Ankara'ya gidemedi işte...

Senelerce sonra dayım oraya gittiğinde eski tanıdıklarından sorup soruşturup Zînufer'in yerini bulmuş. Kocası börekçilik yaparak epice varlıklı olmuşlar, Yeni Başkentte kalabalık ailesiyle yaşıyormuş Zînufer, bir zamanlar yanlarında halayık olarak yaşadığı insanı görmekten pek memnun kalmamış galiba. Yüreği sevgi dolu bu eski günlerin elde kalan son menzil taşını görmeye giden dayım biraz kırgın dönmüştü, oysa çocuklukları beraber geçmiş... Annem Ankara'da yazları göçülen o bağ hayatını hiçbir zaman unutamamıştı; yazmayı okumayı dayımın kütüphanesinde kendi kendine öğrenmiş, bir süre de *mahalle mektebine* gitmiş, o çağda kızları okutmak pek kimsenin aklına gelmezmiş; Fransız Edebiyatını, özellikle Victor Hugo, Michel Zévaco, Baudelaire gibilerini çevirilerinden adeta ezbere bilirdi. Beyazıt'ta Sahaflar'da bir kitapçısı vardı, kirayla aldığı kitapların birini okur gider bir başkasını alırdı; bütün arkadaşları, akranları, annemin okuduğu kitapları anlatmasını ağzının içine bakarak dinlerlerdi. Tıpkı benim anneannemin masallarını dinleyişim gibi...

Yazardı da annem, mektep defterlerini alır, inci gibi yazısıyla doldururdu, hatta bir seferinde bir kış gecesi okumuştu bize yazdıklarını. Babam ne kadar kitap okumayı sevmezse o da o kadar severdi. Babamın dünyası dışa; onunkiyse içe dönüktü,

bu kadar birbirine zıt iki insanın nasıl otuz yıldan fazla birlikte yaşadıklarına hâlâ şaşarım... İstanbul'a büyük buz parçalarının geldiği 1929 kışında, bitmez tükenmez kış gecelerinde çini sobasının çıtırtılarını dinleyerek kadınlar bizim evde buluşur; annemin Ahmet Mithat Efendi'nin Hasan Fellahla Hüseyin Mellahını anlatışını dinlerlerdi, sağır Emine Hanım bile dinlerdi, duymazdı ama dinlerdi işte. Büyükanne de, anneannemin ortağı o sene bizdeydi; bir taraftan elinde cımbızı aynası kaşlarını alır, bir taraftan da dinlerdi... Annemin babası sağken Ankara'da bağ evinde Bidigâh adlı bir eşekleri varmış, pek sevimli bir hayvanmış, insan gibi laftan anlarmış, babası bazen Bidigâh'a biner mahkemeye gidermiş. Onun dışında dayım, annem, Nakşıdil, Zînufer hepsi; eşek de beraber, oynarlarmış sabahtan akşama kadar...

Annem de uzun boyluydu, babamdan birkaç parmak uzundu; güzel bir kadındı, ama hiç makyaj yapmazdı; çok çapkın olan babam onda galiba bir şeyleri yitirmişti; anneannem de sevmezdi babamı, aralarında bir karşılıklı saygıdan ileri giden bir muhabbet, sevgiye hiç rastlamadım... Kocasını hiçbir zaman sevmemiş anneannem kızının da mutlu olamayışına üzülür, çilesini onunla beraber çekerdi... Babam, Enver Paşa bıyıklı, kendisi de şaşılacak kadar ona benzeyen çakı gibi bir Osmanlı subayıydı. Üstü başı her zaman pırıl pırıldı, en yaşlı zamanlarında bile ütüsüz pantolon, boyasız ayakkabıyla görmemiştir kimse onu. Süvariydi, son derece otoriter, korkunç derece sinirliydi bazen; ama ailesine karşı çok *müşfikti*, bizim her türlü şakalarımıza tahammül eder, tepesinde gezinmemize ses çıkarmazdı... Galata'da zengin bir tüccar olan dedem onu hafız yapmak istemiş, "hıfzını" dinlettikten sonra babam evden kaçıp kendi kendine Kuleli'ye yazılmış. *Manastır İdadisi'nden* çıkmış, çok ileri fikirliydi, daha ziyade tutucu bir ailenin içinde ailenin anarşisti gibiydi, kendisine Hafız Şükrü Bey denildiği halde hacıları hocaları hiç sevmezdi, arı gibi didim didim didinirdi, boş durmak hayal kurmak aklının almadığı şeylerdendi. Hepimizin bir *lisan* öğrenmemizi istediğinden ablamı Alman okuluna, beni Galatasaray'a, kız kardeşimi İtalyan Lisesi'ne, en küçüğümüzü de Saint-Joseph'e yerleştirmişti... Kız kardeşimin bir gün İtalyan

Lisesi'nde verilen bir *müsamerede* İtalyan Sefiri'nin karşısında Enis Behiç'in "Bu ses bütün göğüsleri dolaştı, Venedikli Venedikli son saatin yaklaştı" diye bir şiirini okuyuşunu anlatmasını katıla katıla dinlerdi... Hayal gücü çok genişti, ama o kendisini hayallerin dışında bilir; her şeyi en doğru gördüğünü, düşündüğünü sanırdı. Emekli olduktan sonra bütün asker emeklileri gibi ticaret yapmaya heveslendi, sonunda da iflas etti tabiî...

Anneannemin ömrünün son günlerinin ışığı, geceleri yatağına işediği halde koynunda yatırdığı sevgilisi bendim; ama yatağa işemelerim pek de kısa sürdü zaten. Gece yarıları uykulu gözlerle onun beni uyandırıp yatak çarşaflarını, her şeyi baştan aşağı lambanın titrek ışığında değiştirdiğini hayal meyal hatırlarım... Biraz büyüyünce en büyük zevkim onun ucu yukarı kalkık burnunu okşamak olmuştu; arasıra bunalır: – Bıktım derdi yeter artık, bu oğlan öldürecek beni vallahi!.. Bazen de yine kızar, kızına seslenir: – Fıtnat gel al yumurcağını diye onu imdadına çağırır, ama kızgınlığı hemen geçer; beni kucaklar: – Öldüğüm zaman kemiklerim mezarda Cihat, Cihat diye kös vuracak, derdi; koca bir kösün ölü kemikleriyle çalınışı gözlerimin önüne gelir: – Söyleme böyle ne olursun anneanne, derdim; o yine söylerdi...

Nihayet bir gün öldü anneannem; on iki, on üç yaşlarındaydım; evin içinde bir koşuşma gidip gelmeler oldu. Bir gün kelebek gözlüğü burnunun ucunda, şişmanca bir adam geldi eve, Prof. Neşet Ömer İrdelp'miş, anneannemin sedire uzandığı odadan herkes çıktı annemden başka, içeride epi kaldı doktor. Sonra öğrendim anneannemin nedir hastalığı; "kanseriy"miş; kendisi öyle söyledi bana: – Oğlum, dedi; benim hastalığım kanseriymiş... Ben kanseriynin, kanserin ne olduğunu onun da bilmediği gibi bilmediğimden bir gün Gülhane Hastahanesi'ne ameliyat için götürdükleri anneannemin artık bir daha eve dönmeyeceğini hiç aklıma bile getirmemiştim... Ameliyat yapılmış; kendisini *ziyarete* gittik, hasta yatağında yatıyordu, elmacık kemikleri biraz daha çıkmış, gözleri biraz daha çukura gömülmüştü. Hepimizi öptü halsiz halsiz, beni uzun uzun kucakladı, yine o hiç istemediğim lafı söyledi: – Ölürsem kemiklerim Cihat, Cihat diye sızlayacak lâfını... Döndük; iki gün sonra bir cumartesi

sabahı bekçi gelip haber verdi, anneannem ölmüş, geceyarısı susamış, kalkmış su içmiş, ertesi sabah da ölmüş... Dayımın karısının ilk kocasından olan kızı birkaç sene evvel Arabistan'dan gelmişti, –yengem dayıma varmadan Arabistan'da evlenmiş bir kızı varmış işte– onunla gittik Gülhane Hastahanesi'ne. Babam daha Anadolu'dan dönmemişti. Orada asistanlık stajını yapan amcamın oğlu vardı, onu arıyorduk, ne yapacağımızı bilmek için; doktorlar oturmuş yemek yiyorlardı, gözlerim yaş içinde anlattım durumu, canları sıkılarak akrabamın bulunduğu yeri tarif ettiler, o zamandan bilirim doktorların biraz katı kalpli olduklarını... Anneannem Silivrikapı Mezarlığı'na gömüldü; cenaze namazı Kocamustafa Paşa Camisi'nde kılınmıştı; dayım musalla taşında duran tabutun ayak tarafını uzun uzun öptü o gün, kendisi de seneler sonra aynı musalla taşında bekledi bir süre, aynı mezarlığa gömüldüydü... Anneannemin cenazesinde büyükler kahvede namaz vaktini beklerken, ben onun anılarıyla başbaşaydım yine...

Musalla taşından kalkmış sanki yanıma gelmişti, beraber el ele dolaşıyor, Sirkeci'den tramvaya biniyor, o zaman uçsuz bucaksız yangın yerlerinden geçerek etrafımızı seyrede seyrede gidiyorduk. Anneannem Aksaray'daki ünlü mısırcıdan bana mısır alıyor; Arapbacının camekânından çıkardığı mahallebi tabağını elime tutuşturuyordu... Sonra bir seferinde beni elimden tutup rüzgârların taksim olduğu bir yere gidişimiz gözümün önüne geliyordu. Beşiktaş'ta tramvaydan inip, bana bitmez tükenmez gibi gelen bir yürüyüşten sonra koskoca bir saraya gitmiştik, herhalde Yıldız Sarayı olmalıydı; her yola çıkışımızın bilinmezliği içinde içimi burkan o korkuyla yola çıkmıştık. Babam Anadoluya "Millî Mücadeleye" katılmak için giderken bir Yunan destroyeri çevirmiş bizim gemiyi, babamla arkadaşları asker elbiselerini bohçalarıyla denize atmışlar, ama Yunan gemisi Türk vapurunu yedeğine alıp Atina'ya götürmüş. Babamdan haber gelmemişti bir süre; para da gelmemişti; zaten İstanbul Hükümeti Anadolu'ya geçen subayların maaşını da kesmiş olacak o sıra anlaşılan... Evde annem, ablam ağlıyorlardı; baştan aşağı mısır hasırı döşeli sofalara, odalara bir ölüm sessizliği çökmüştü sanki... Anneannem bir gün beni elimden tutup yeldirmesini

çenesinden ilikleyip yola düştüktü, işte o sıra; kırmızı halılar döşeli geniş merdivenlerden korku içinde çıktığımı hatırlıyorum. Gitmeyelim anneanne ne olursun, diye yalvarmama hiç aldırmıyor; sırmalar içinde pırıl pırıl birtakım subaylar, yaşlı kadını karşılıyor, saygıyla karışık bir çekinme içinde sert sert sorduğu soruları cevaplandırıyor, bir yerleri gösteriyor; o beni elimden tutmuş geniş divanhanelerden, yüksek tavanları yaldızlarla süslü odalara gire çıka dolaşıyorduk. Meğerse anneannem damadının ortadan kaybolmasının hesabını sormaya gitmişmiş devletten; o bana korku salan bu soğuk görünüşlü koskoca saraydan çıkınca geniş bir nefes almıştım...

Bunları düşünüyorum kahvede bir köşeye çekilmiş çayımı içerken; sonra O'nun DAĞ ADAMINI anlatışını anımsıyorum: Herhalde yaylaya çıkmış olacaklar; Çerkezistan'da soğuk bir gün anneannem, babası, annesi, kardeşi, akrabalarıyla gürül gürül yanan koca ocağın karşısında dağ evinde oturuyorlarmış. Birden kapı rezelerinden fırlayarak yere kapanmış, içeri kapıdan daha yüksek dev gibi, iki ayağı üstünde yürüyen gövdesi baştan aşağı kılla kaplı bir yaratık girmiş, bir süre onlara bakmış, anneannem: – Ben başımı Çerkez yamçısının içine saklamıştım ama onu görüyordum, diye anlatmıştı... Yaratık bir süre gözlerini kırpmadan ocağa baktıktan sonra "Aaanaayi, Aaanaayi", diye bir ses çıkarmış, ocağa tükürmüş; geldiği gibi yerleri sarsan yürüyüşle çekilmiş gitmiş...

Namaz vakti gelince herkes toparlandı; ben de kalktım, kadınlar o zaman cenazelere gelmezlerdi; akrabalar, tanıdıklar, Balıkhane memurları; dayımı seven bütün balıkçılar da gelmişlerdi... Tabut omuzlar üzerinde Silivrikapı'ya taşındı, benim bütün çocukluk anılarımı taşıyan sevgili varlık, kayıtsız ellerle mezara indirildi; adı Saide'ydi...

1 Mayıs 1973, Pazartesi
Cağaloğlu

İstihare

Dedem Şıh Hocazâde Mahmut Efendi, oğulları, kızları, damatlar, gelinler, şunlar bunlar ve ne varsa tevret ailesi gibi kalabalık ailesini toparlamış İstanbul'a gelmişler. İçlerinde gürül gürül akan derelerin üstünde su değirmenleri olan büyük arazileri çiftlikleri bırakıp, niye terk etmişler Kayseri'nin Develi kazasının Ağırnas köyünü, bilinmiyor; kan davası mı, geçim davası mı?..

Babam beş yaşındaymış İstanbul'a gelindiğinde. Mahmut Efendi'nin varlıklı bir adam olduğu anlaşılıyor, ya parası varmış ya da orada malını mülkünü satmış. Kendisi, en küçük çocuğu babam, eşi Tophâne'de yerleşmiş; babamın büyüğü olan evli kızına Valde Çeşmesi'nde bir ev almış, öteki oğullarına kızlarına da bir şeyler alıp Galata'da bir dükkânda mesleği olan kavaflığa[1] başlamış. Çok dindar ve dürüst olduğundan kendini sevdirmiş; yola çıkan, Hacca giden esnaf paralarını ona emanet eder öyle giderlermiş!.. Eşi, yani tekne kazıntıları birkaç kızıyla oğlunun anneleri, yani babaannem, dedemden de sofuymuş. Üç aylarla başladığı oruçları yıllık oruca döndürünce Cennet'ten mi çağırmışlar, ne olmuşsa olmuş, dünyasını değiştirmiş, belki de bu kadar gayretime karşılık dünyada Cennet'i göremedim, bâri öteki tarafa gideyim de göreyim demiştir!.. Eşi öldükten sonra dedem tekrar evlenmiş mi evlenmemiş mi bilmiyorum, ama onun da babam gibi bir evlenme tiryakisi olduğu anlaşılıyor; çünkü

1 Kavaf: Ayakkabı yapan, o devrin çok makbul bir mesleği. Galata'da çalışırlarmış.

Nişantaşı'nda Yusuf İzzettin Efendi'nin konağında onu tanıdığım zaman evliydi... Ben Aksaray'da Sinekli Bakkal'daki evde doğmuşum, I. Dünya Harbi sıralarında anlaşılan Taksim'deki topçu kışlasındaki Levazım Mektebi müdürlüğü sırasında Aksaray'dan Büyükdere'de bir yalıya taşınmışız. Burhan Felek'in babamdan bahseden bir yazısını okumuştum gazetede. Büyükdere'de ve Nişantaşı'ndaki konakta da dedemin beni elimden tutup, camiye götürdüğünü anımsarım, çok uzun boyluydu, beyaz sakalı vardı, mavi gözlüydü. Kız kardeşimin de gözleri mavidir, ailede Nezih Arkut'tan, yani küçük kızının torunundan başka dedemin kendisi gibi mavi gözlü bir iki zürriyeti daha var belki de!.. Dedem evlenme tiryakisiymiş anlaşılan, babamsa uçarı cinsten çapkındı, annemin sık sık ağladığını hatırlarım. Tiredi ödev yaparken 13 yaşında bir kızla evlenmiş, Medeni Kanun kabul edilmeden evlenebilmek için birtakım evraklar tedariki peşindeydi, hatta annem kadın sezgisiyle şüphelenmişti: – Bu yine bir şeyler çeviriyor galiba der dururdu anneanneme; gençliğinde ilk eşi Maide Hanım öldükten sonra hakikaten de bir şeyler çeviriyormuş meğerse…

Ablamın bir gün, ikimiz yalnızken anlattığını hatırlıyorum bana, babamın çevirmenliğini yarı gülerek, yarı ağlayarak. Bir gün yanına aldı beni, diye anlattıydı, ne kadar sevgilisi metresi varsa bayram ziyareti yapar gibi hepsini dolaşmış, evlatlığım diye tanıtıyormuş ablamı. Ben de gençlik yıllarımda bizim evden Pangaltı'ndaki şube evine, yani son evlendiği Bedriye Hanım'ın evine giderken nevâle çantasını taşırdım Taksim'e kadar, son tramvaya yetiştirirdim. Bir kere Balo Sokağı'nda açtığı bakkal dükkânına gelmişti, orada görmüştüm, sonra İskender Fahrettin Sertelli'yle evlendi kadın, adı Bedriye olduğundan annem Büyükdere'den beri yalı ahbabı olan komşusu Bedriye Hanım'la bile konuşmaz olmuştu. Aslında Bedriye babamın son eşi de değildi; annemin sağlığında, Firuzağa'daki ablamın büyük babasından miras kalmış hisseli konağın mutfak dairesinde oturan, İbrahim adındaki iki çocuklu bir adamın karısıyla mercimeği vermişlerdi fırına, adam işi biliyor muydu, bilmiyor muydu bilemiyorum. Annemin ölümünden sonra tekrar elli yaşlarında bir kadınla evlendi, kendisi 82 yaşındayken; eski evin bahçesindeki

uşak odasında oturan çok çocuklu Lazın karısı Remziye Hanım, ablama anlatırken kulak misafiri olmuştum dalgın dalgın gazetemi okurken. Remziye Hanım bütün kadınlar gibi meraklı, o *işi* sormuş kadına, yirmi yaşındaki genç gibi adeta, olmuş kadının cevabı... Babam öldüğünde ben İstanbul'da değildim, cenazesini kaldırabildim ancak, o zamanlar mezar işleri MEZAR MAFYASI'nın tekelinde değildi, ıskatçılığa bayılan Haydar Ağabey[2] hemen Edirnekapı Şehitliği'nde bir yer buldu, 1952 yılının yağmurlu bir gününde gömüldü... Dedem ben üç yaşımdayken 114 yaşında olduğuna göre III. Selim devrinde Napolyon'un imparator olduğu yılda doğmuş. Yusuf İzzettin Efendi de babası Sultan Abdülaziz gibi kol damarlarını keserek kendini öldürmüş. Babam Taksim Levâzım Mektebi müdürlüğü, Aşîret Mektebi müdürlüğü, Ahmet Robenson'un ölümünden sonra iki yıl Galatasaray'da jimnastik hocalığı[3] yapmış. Herhalde işine uzak olduğu için Yusuf İzzettin Efendi'nin koskoca konağının selamlık kısmını tutmuş, eşi cennete gittikten sonra dedem tekrar evlenmiş mi evlenmemiş mi bilmiyorum, ama o da babam gibi evlenme tiryakisiydi muhakkak!.. Nişantaşı'ndaki konağın bizim oturduğumuz bir kısmında otururdu yaşlı karısıyla beraber, hatırlıyorum annem bir yerlere gittiğinde kardeşimle bana işleri arasında kendisine ayakbağı olmayalım diye, - Hadi siz *Dedenin* yanına diye bizi gönderirdi. Bir gün yine oraya gittiğimizde dikiş kutusunda bulduğum bir makasla kız kardeşimin uzun sarı saçlarını kesmişim, kestiğimi hayal meyal hatırlıyorum, ama neden kestiğimi hatırlayamıyorum!.. Köşk çok büyüktü, galiba bizim oturduğumuz selamlık kısmından birkaç misli büyük harem kısmına kapalı bir geçitle ayrıca bağlıydı, bizim kısmın altında arabalık ve ahırlar vardı. Babam hilâfet ordusuna girmeyi kabul etmediğinden açık maaşı alırmış, o zaman İstanbul işgal altında, işgal ordusu subayları filan levanten kadınları alıp Hürriyet Tepesi'ne, Boğaz'a şuraya buraya gezmeye götürmeyi pek

2 Haydar ağabey yahut bey: Cenaze işleriyle uğraşmayı çok severdi, Mükrime Teyze'nin kızı Emine Abla'nın kocasıydı.

3 Jimnastik hocalığı: Ahmet Robenson'un ölümünden sonra babam Galatasaray'da iki yıl jimnastik hocalığı yapmış, ben de Fethi İsfendiyaroğlu'nun kitabından okuyup öğrendim.

sevdiklerinden, faytoncular çok para kazanırlarmış. Babam da bir arkadaşıyla Kâğıthane'de bostan kiralamışlar, sebze meyve yetiştirip satarlarmış fakat Abdülaziz öldükten sonra Kâğıthane ve Sa'dabat yıkılıncaya kadar bakımsız kaldığından dere sık sık taşarmış. İşte bu taşkınlardan birinde babamla arkadaşının kiraladığı bostanı su basmış, bütün mahsul mahvolmuş. Babam iflas uzmanıydı, ölünceye kadar hayatı iflas etmekle geçmiştir, en son iflası prostattan oldu, prostatını kurcalatınca üre kana karıştı, hayatı iflas etti!..

Ahti Atik: – Tu sers punit par ou tu as péché[4] der ya, prostatı azınca Horhor çeşmesi[5] tıkanmış, sondalarla çok uğraşmışlar, hastahaneye filan yatırmışlar ama ben yetişemeden ölmüş... Büyük konağın asıl büyük kısmı boştu sanıyorum, çünkü oraya kimsenin girip çıktığını görmedim. Beni arasıra kucağına alıp, bahçeye çıkaran kız yine bir gün kucağına aldı, üstü kapalı alt geçitten geçirip karşı kısma geçti, bitmez tükenmez gibi gelen merdivenlerden büyük bir sofaya çıktık. Bir masanın üstü taze yapraklarla doluydu, üzerlerinde iri iri bembeyaz kurtlar kaynaşıyordu, ödüm koptu, ipek böcekleriymiş, bu kocaman ıssız bina içime korku salmıştı, sonra bir odaya girdi, duvara dayalı üst üste yığılmış yataklar vardı, sonra eteğini kaldırdı, ben kızların da çükü var zannederdim, oysa bacaklarının arasında hiç görmediğim acayip, acayip olduğu kadar korkutucu, korkutucu olduğu kadar da içimi gıcıklayan bir yeri gösterdi, üstünde sarı sarı tüyler vardı, parmaklarıyla içini gösterdi bana, parmağımı tuttu eliyle, o şeyin içinde kırmızı bir yere bastırdı, bastırdı, o şeyin parmağımı ısırmasından korkmuştum, kaçmak istiyordum ama merak da ediyordum, sonra yine beni kucağına aldı başımı sıcak, yumuşak göğsüne bastırarak bahçeye çıkardı!.. Bahçe çok büyüktü, yuvarlak büyük bir havuzu hatırlıyorum, bir gün bahçedeki tavukları horozu kovalarken tavuklardan biri telaşından havuza düşüp boğulduydu... Kız kardeşim de düşmüş halamın

4 Neyinle günah işledinse onunla cezalandırılırsın!..

5 İstanbul'da Horhor semtinde suları durmadan akan bir çeşmeymiş, Annemin benzetmek ve tarif etmede eşi yoktu, babama da birtakım isimler takmıştı, akşam güneşi, hazan bülbülü gibi, kendinden çok genç kadınlarla evlendiği için de daldallı. Horhor çeşmesi de bunlardan biriydi!.. Nefretle kıskançlığı birlikte yaşatan böyle bir insan daha görmedim desem yeridir.

büyük kızı tutup çıkarmış, boğuluyormuş azkalsın. Nazmiye Hala deliydi, arasıra tımarhâneye kapatılırmış. Bir gün sofadaki endam aynasında eteğini kaldırıp kendini seyrettiğini hatırlıyorum; sonraları çok sonraları, akıllısı delisi kadınların çırılçıplak kendilerini seyretmeye bayıldıklarını öğrendim. Dedem yaşlı karısıyla kendi bölüklerinde ne yapardı bilmiyorum, ama bir gün bir şeyler yaptığını gördüm, o zaman ne yaptığını anlamamıştım ama, yıllar sonra ben de o işi yaparken hatırladım. Yine gitmiştim onlara, eşi ortalıkta yoktu, dedem ayakta bir şeyler yapmaktaydı, gittim sedire oturdum, o sırada yüz yaşının üstündeydi herhalde, yemişliğin[6] içindeki bir tabağa avucunu bastırıyor, önündeki kıpkırmızı bir şeyle oynuyor mu çekiştiriyor mu anlamıyordum. Epice sürdü bu iş, ben şaşkın şaşkın bakarken, yaşlı karısı girdi içeri, rüzgâr gibi girer girmez de avaz avaz bağırmaya başladı, utanmaz mıymış, çocuktan utan bâri diye bağırıyordu. Dedem de benim kadar şaşırmıştı adeta, yaşlı kadın bir süre daha bağırdı çağırdı, sonra beni elimden tuttu, sedire oturttu, mutfakta bir şeyler yapan anneannemin yanına gitti...

Babam hiddetli olduğu kadar da muzip, şakacıydı. Bir gün sofrada babası pilav kaşığını dişsiz ağzına götürürken pilavın üstüne bir baklava dilimini koyduğunu hatırlıyorum, babam katıla katıla güldüydü!.. Dedemin ucu fildişi topuzlu kendi boyundan uzun bir asası vardı, beni elimden tutar camiye[7] götürürdü. Çok dindarmış, Galata'daki kavaf dükkânından çok para kazanırmış, oğlunu da hafız yapmak istermiş, yapmış da zaten, babam küçük yaşta hıfzını dinlettiğinden Hafız Şükrü Bey derlerdi. Sonra babam evden kaçarak artık nasıl girdiyse Kuleli'ye girmiş, Manastır Askerî İdadisi'nden[8] çıkmış, suvari zabiti olmuş... Konağın arabalığı, ahırları vardı. Kâğıthâne'yi su basıp mahsul elden gidince babam annemin birkaç mücevherini satıp, borç da ederek satın mı almış, yoksa kiralamış mı, bir fayton edinmiş. Fayton çok para kazanmış, birken iki

6 Yemişlik: Eski konaklarda, evlerde dolapların arasında girinti halinde süslü bir kısım olurdu, yerden masa yüksekliğinde olan bu önü açık dolaba yemiş tabakları konur.

7 Herhalde Teşvikiye Camii'ne olacak.

8 Osmanlı İmparatorluğu'ndaki askerî okullardan biri. Manastır'ın adını Sırplar şimdi Bitola koymuşlar, pek çok büyük komutanların Atatürk'ün okuduğu okul.

olmuş, sonra üç olmuş. En büyük zevkim de arabalığa inip atları seyretmek, birkaç da inek hatırlıyorum. Ahır ve vernik kokusu, Aksaray'daki evlerin önünde mangal yakmak için odun kömürünün yanarken çıkardığı kokuyla beraber en sevdiğim kokudur hâlâ...

Arabaların bazen boyaları yenilenir, yaldızları çekilirdi, boyacı ustası tekerleği takoz koyarak biraz yükseltir, incecik fırçayı kıpırdatmadan tutar, tekerleğin dış yüzüne istediği kadar birbirine paralel çizgiler çizerdi, arabaların her şeyine bayılırdım, tekerleklerine, körüklerine, hele artık bugün antikacı dükkânlarında bile rastgelinemeyen o kalın kristal kesme camlı fenerlerine, hele hele atlarına, yumuşacık ağızlarını öpmek gelirdi içimden!.. Babam işgal ordusu zabitlerine selam vermemek için sivil gezerdi çoğunlukla, ama bir gün arabacılardan biri o günkü hasılatı da cebine koymuş, arabayı nereye kaçırdıysa kaçırmış, bulamamışlar bir türlü... Dedem kendi bölüğünde yaşıyor, akşamları sıkça yemeğe bize geliyordu, bakımı zor bir ihtiyar değilmiş anlaşılan. Odasında yaz kış mangal yanar, ateşin üstünde sıra sıra çaydanlıklar cezveler kaynar dururdu, bunlar dedemin tıp kitabındaki şifalı otlarıymış. Yazması olup olmadığını bilmiyorum, hiçbir zaman bir şey de okuduğunu bilmiyorum, babam da okumazdı, anneme kitap dayanamazdı oysa. Mahalle mektebine gitmiş bir sıra Ankara'da, elifbayı söktükten sonra dayımın, yani ağabeysinin kütüphanesinde öğrenmiş okumayı yazmayı. Viktor Hügo'yu, Mişel Zevako'yu, Demirhâne müdürlerini, Kontes Saraları, Meç arkadaşlarını ona anlattırırlardı. Komşular hep, ağzının içine bakarlardı o anlatırken. Korkunç bir belleği vardı; olayları, okuduklarını gününe kişilerine, en ufak girintilerine kadar hatırlardı. Türk Osmanlı edebiyâtını iyi bilirdi, hep kendi öğrenmiş, yabancıları çevirilerinden okuduğu için eski Türkçeden, bazı kelimeleri isimleri yanlış söylerdi, örneğin Bodler'e *Budlar* derdi, çünkü Baudelaire'in adı Türkçede hem Bodler hem Büdler veya Bödlar, Budlar okunur. Anneciğim derdim, Budlar değil, Bodler, Bodler… Bir kulağından girer ötekinden çıkardı. Babamın gazete ve benzeri şeylerden başka bir şey okuduğunu hatırlamıyorum, Firuzağa'daki konağın

ahırında tavuk beslemeye merak sardıydı emekliliğinin sonlarında, tavukçuluk kitapları okuduğunu görürdüm sık sık. Tavuk merakı da, en alttaki mutfakta yaşayan otuz üç yaşındaki Bahriye kaltağını görmek içindi şüphesiz, çünkü ahır da onun oturduğu aşağı bahçedeydi... Annem deli olurdu babamın bu hallerine, her zaman saygılıydı, ikisi de birbirlerine karşı saygılıydılar, ama annem kızdığı zaman babamın hiddetleri yanında sönük kalırdı her zaman, gerektiğinde pupa yelken fırışka giden hiddeti. Onun hiddetinin yanında yelkenleri indirirdi, yeminler ederdi bir şeyler yapmadığına, *vêtu de probité candide et de lin blane Boaz* gibi kendini temize çıkarmaya çalışırdı ki, mızrak çuvala sığacak gibi değildi ama!..

Dedemin öyle şeyleri yoktu, onların çok yakındaki bölüklerinden yaşlı kadının basbas bağırmasından yaşlı adamın yine bir haltlar karıştırdığı anlaşılırdı. Belki de ihtiyar ne yaptığının bile farkında değildi, ama yaşlı kadın yine de hakkının yenmesine razı olmuyordu anlaşılan. Zaten onu babam, babasına bakması için tutmuş, yıllarca sonra kimsesi kalmayınca onları evlendirivermiş işte... Dedem öldü nihayet bir gün, ben yine oraya arabalığa inmiştim. Babam borçlarını ödemek için arabanın birini satmış, o da işte olduğu için ortada yoktu. Konağın iki kısmını birleştiren kapalı geçidin altında büyük kazanlarda sular ısıtılıyordu. Dedem uzun beyaz sakalı yorganın üstünde başında takkesi yatıyor. Onların bölüğüne gittiğimde görürdüm onu başında takkesi uyurken, ama ortalıkta acayip bir telaş vardı, o saatlerde evde olmayan babam da evdeydi üstelik. Ne olmuştu, bu günlük kokusu neydi acaba, ben bu kokuyu duyardım, Anneanneme sordum, deden öldü dedi, ölmenin ne olduğunu bilmediğimden artık bir şey sormadım. Hacca gidip hacı olduktan sonra belki alışveriş yaparken günah işlerim diye Galata'daki dükkânı kapattı, son kalan parasıyla mahallenin imamının evine kuyu açtırmış, son yıllarını en küçük oğlu babamın yanında geçirirmiş. Dedemin padişahı görmeye gidişini de anlatmıştı babam bir sefer, ama ne zaman bilemiyorum; Bulgur Palas'ların yükseldiği, harp zenginlerinin Kordi Miloviç'in[9] sigarasını

9 Kordi Miloviç: Wrangel ordusuyla Kızıllardan kaçıp İstanbul'a gelen yüksek

banknotlarla yaktığı, İttihatçıların hırsız iaşe nazırının Enver Paşaları Talat Paşaları birçok paşaları şunu bunu francalayla beslerken millete süpürge tohumundan ekmek yedirdiği çağlarda olacak herhalde!.. Hacca gittikten sonra belki yanlış bir şey yapar haram para kazanırım diye ticareti terk eden yaşlı adam, ne olacak bu halin sonu diye bir akşam abdest alıp namaz kılıp istihâreye[10] yatmış. Rüyasında Karadeniz'in kuzeyinden kıpkızıl bir ay doğmuş; büyük, korkunç ay gelmiş Karadeniz'in ortasında şişmiş, şişmiş ve patlamış... Dedeme yetmiş de artmış bile bu alâmet, der ki MOSKOF kâfiri yok olup parçalanacak, kime söyleyeyim bunu, devlet sırrı çünkü. Ucu fildişi topuzlu asasını almış, tutmuş sarayın yolunu; I. Dünya Savaşı'nda padişah Sultan Reşat olduğuna göre, herhalde Dolmabahçe Sarayı olacak!.. Koskoca sakalı, elinde koskoca asası padişahı görmeye gelen bu çınarlar kadar yaşlı, hangi çağdan kaldığı bilinmeyen ihtiyara: – Nedir demişler isteğin, para istediğini sanmışlar; padişahı görmek istiyorum demiş. Padişah *ebleh* olsa da padişah, hiç görülebilir mi. Söyle dede, demişler, söyleyeceğin ne varsa biz huzura arzederiz: – Siz huzura arzedemezsiniz demiş çınarlar kadar yaşlı ihtiyar, padişahla görüştürmemişler ihtiyarı, hep üzülürmüş. Babam anlatırdı, Moskof'un parçalandığını padişaha söyleyecektim ama, bırakmadılar ki diye hep yakınırmış!..

Ben de Atatürk'ün Dolmabahçe'deki hastalığı sırasında Fransa'ya resim öğrenmek için gönderilmemi isteyen bir dilekçe yazmıştım, Dolmabahçe Sarayı'nın giriş kulesinde sırmalar içinde bir yaver beni durdurmuştu, ne istediğimi sorduydu, ben Atatürk'ü görmek istediğimi söyledim, dilekçemi uzattım, verin bize dedi yaver biz *arzederiz*!.. Vermem dedim, çünkü yazdıklarımı ancak onun, Atatürk'ün anlayabileceğine inanıyordum: – Efendiler, milletvekili olabilirsiniz, şu olabilirsiniz, bu olabilirsiniz, hattâ *devlet reisi* bile olabilirsiniz, ama sanatçı olamazsınız, diyen; benim 1937'de ilk İstanbul'a gelişinde odama onun

Rus fahişesi.

10 İstihâre: Niyet edilen iş konusunda kararsız bir kimsenin kendisini selamete eriştirecek bir karar haberine erişmek için iki rekat namazdan sonra yapılan uzunca bir duâdır. Ondan sonra görülen rüya gelecekten haber verirmiş

görmesi ve gemilerin düdük öttürmesi sırasında indirip kaldıracağım bayrağımı görmesini istediğim sevgili Atatürk anlardı istediğimi. Okuyunca gözlerinin bile yaşaracağına inanıyordum, kabul etmediler. Dedem Sultan Reşat'a istihâresini nasıl iletemediyse ben de o kadar ümitle götürdüğüm *mektubumu* O'na, Sevgili Atatürk'e iletemedim!..

26 Kasım 1992, Perşembe

Sultantepe Ahmet Bey

Sultantepe Ahmet Bey son muîdlerdendi. Muîdin ne olduğunu anlamak için Suat Aray'ın 1959 yılında basılmış *Bir Galatasaraylının Hatıraları* kitabına bir göz atmakta fayda var, 1917-1918/1331-1334 Ders Yılı idare tedris ve mütâlaahâne kadroları şöyle:

Müdür	: Salih Arif Bey	
Müdîri Sânî	: Nedim Mazhar Bey	
Sermuîd	: Şevket Bey	
Sermuîd Muavini	: Ahmet Bey	
Mütâlaahâne Muîdi	: Aram, Şekip Efendiler	
Mütâlaahâne No	: 8	
Sınıflar	: Fransızca	Sınıf 2 Şube 1
	: Türkçe	Sınıf 5 Bu sınıfta

bir ikinci şube yoktur.

Fransızca dersleri ve hocaları: *Fransızca* – Mösyö La Perriére, *Hesap* – Mösyö Isoard Michel, *Hitabet* – Cemal Tor Bey, *Coğrafya* – Mösyö Gabriel, *Tarih* – Mösyö Nathali, *Zoologie* – Hikmet, Rıfat Aram Beyler, *Jimnastik* – Faik Bey.

Türkçe Dersleri ve Hocaları: *Edebiyat* – Hıfzı Tevfik, Yusuf Ziya ve Emin Beyler, *Arabî* – Şem'i Efendi, *Farisî* – Ziyaettin, Abdülmecit, Nuri Efendiler, *Fıkıh* – Şem'i Efendi [Sonradan bu ders lağvedilmiştir], *Tercüme* – Galip Bahtiyar, Salih Arif Beyler, *Malumat-ı Medeniye* – Cevdet Bey, *Tarih-i Osmanî* – Efdalettin Bey.

Görülüyor ki muîdlik idare bölümünde önemli bir kısım, bizim zamanımızda Sermuîdlik var mıydı bilmiyorum. Bizim sınıf Grand Cour'a[1] bakan yan yana bitişik sınıflardan birisiydi. Galatasaray'da taş tahtalar duvardadır, boydan boyadır, siyah sıvalıdır. Bazı sınıflarda üst kısımda bir ikinci taş tahta vardır, bunlardan ikinci kattaki taş tahtalardan birisinde hattat Vahidüddin'in boydan boya bir yazısı vardır, bizim sınıf da böyle üst taş tahtası olan sınıflardandı, ama yazı filan yoktu!.. Ahmet Bey hafifçe göbekli, sağlam yapılı, orta boylu, kırmızı kırmızı yanaklı, simsiyah dalgalı saçlı, yeleği köstekli, çabuk çabuk konuşurdu, dayak mayak atmazdı ama sertti, hafifçe kalleşti de, onun için talebe pek sevmezdi, Sultantepe lafına deli olurdu, neden bu kadar kızdığını hiç bilmezdik ama kızardı işte. Sonradan öğrendik, bizden çok evvelki sınıflardan birinde Ahmet Bey talebeyi kızdıran bir şey yapmış, ne yapmış bilmiyorduk ama birkaç kişi tard cezası almış. Ondan sonra Ahmet Bey'e bir oyun oynamaya karar vermişler; yemekli bir gezinti yapılacak, herkes evinden bir şey getirecek, Ahmet Bey de bir tencere zeytinyağlı yaprak dolması getirecekmiş. Sonra vapura binilip Üsküdar'a geçilecek, arabalarla Sultantepe'ye[2] gidilecekmiş!.. Gününde Ahmet Bey köprüde Üsküdar vapur iskelesine koltuğunda dolma tenceresiyle gelmiş, fakat kimseler yok, bir aşağı bir yukarı dolaşmaya başlamış, çocuklar yukarıdan köprünün parmaklığına dayanmış seyrediyorlar, Ahmet Bey durmadan saatine bakıyormuş, sonra Üsküdar vapuru yanaşıp yolcularını alıp açılınca köprünün üstünden Sultantepe Ahmet Bey diye otuz kişilik bir

1 Grand Cour: Mektep maçlarının yapıldığı büyük avlu. Eskiden transfer filan olmadığından Galatasaray takımları burada çekirdekten yetişirdi.

2 Sultantepe'nin neresi olduğunu birçokları gibi ben de bilmezdim, bir gün Kadıköy'de kitapçı bir tanıdığa rastladım yıllarca evvel, bana: – Sultantepe'ye Özbekler Tekkesi'ne gidiyorum, sen de gel istersen; nefis Özbek pilavı var, hem de semâ ayini görülmeye değer, dedi. Bir arabaya atladık gittikti, mutfakta kadınlar pilavı pişirmekteydiler, tekke pek haraptı. Sultan Abdülmecit bir gün buradan geçerken bir alay çadır görmüş, bunlar Orta Asya'dan gelen Özbeklermiş, kim olduklarını anlamak istemiş, anlatmışlar bikes Özbeklerdir, yerleri olmadığından çadırda yaşıyorlar cevabı verilmiş. Hallerine acıyan Sultan kondukları yeri etraf ve civarıyla onlara vermiş, onlar da bu tekkeyi yapmışlar. Birkaç yıl evvel Ahmet Ertegün'ün oğulları tekkenin büyük bir kısmını restore ettirdilerdi, çünkü semahane bir fırtınada yıkılmış. Gittiğimiz o gün, sema yapılırken salonun döşemesi inip kalkmaktaydı zaten!..

feryat başlamış, Ahmet Bey koltuğunda dolma tenceresi merdivene saldırmış ama yukarıda yeller esermiş, kimseyi bulamamış, görememiş de!.. Onun için Sultantepe lafına çok kızarmış!.. Kötü adam mıydı, değildi belki ama kalleş bir tarafı da vardı. Sınıfımız *grankura* baktığı için arasıra kaçamak yapardık; bu daha ziyade tarih hocamız Raşit Bey'in dersinde olur, Mösyö Griyes'in derslerinde noktalanırdı. Bir kış günü bahçeden alınan bir kartopu ne yapılıp yapıldı, tavana yapıştırıldı, kürsü yerinden kaldırılıp üstüne iskemle konuldu, iskemlenin üstüne birisi çıktı, o birisinin omuzuna çıkan birisine kartopu yerleştirildi; tavana tam iskemlenin üstüne!.. Mösyö Griyes derse girince her şey fevkalade normaldi, fakat biraz sonra sınıfın sıcaklığıyla erimeye başlayan kartopundan şıpır şıpır damlalar damlamaya başlayınca Mösyö Griyes kürsüde oturamaz oldu, indi dersi ayakta gezinerek anlattıydı!.. Bir seferinde yine Mösyö Griyes'in dersinden evvel yine omuz üstüne omuza çıkılarak, tavana yakın olan karatahtaya Sultantepe Ahmet Bey yazıldı ve herkes yerine oturarak ders zilini bekledi, Mösyö Griyes girdi sınıfa, yerine oturdu, ders sırasında kapı açıldı, önde Sultantepe Ahmet Bey, arkasında mektebin marangozu Ferit Usta,[3] arkasından omuzunda merdiven çırağı girdiler, çırak merdiveni duvara dayadı, Ferit Usta elinde sünger merdivene çıkıp Sultantepe Ahmet Bey yazısını sildiydi, biz gülmemek için kendimizi zor tutarken en önde Ahmet Bey, arkasından Ferit Usta'yla çırağı hiçbir şey olmamış gibi Mösyö Griyes'in şaşkın bakışları arasında çıkıp gittilerdi!.. Bu cezasız kalamazdı tabiî, Sultantepe Ahmet Bey bunu yapacağını tahmin ettiği birkaç kişiye ikişer gün *tard-ı muvakkat*[4] verdiydi!..

Matematik hocası Montanjeon'un şakası yoktu, gözüne kestirdiğini tahtaya kaldırır sıfırı basardı, şakacıydı ama tahtaya

3 Ferit Usta mektebin marangozuydu. Tenis kortuna bakan loş atölyede yaptığımız resimleri sene sonlarında sergilerdik, bir seferinde sergimize Maarif Vekili Saffet Arıkan da gelmişti. Ressam Şevket Dağ, Cemal Nadir Güler, Hamit Necdet Görele, Elif Naci, Sami Yetik gibi tanınmış ressamlarla birlikte çok gelenler olurdu açılışlara!.. Ferit Usta bizim resimlerin çerçevelerini yapardı.

4 Tard-ı muvakkat, birkaç günlüğüne mektepten uzaklaştırılma cezasıydı, pek can yakıcı değildi ama sicile geçerdi; tard-ı müebbet tamamen mektepten atılma anlamına gelen cezadır.

kaldırılmak korkusundan herkes süt dökmüş gibi tıspıs yerinde otururdu!.. En sevdiğimiz derslerden biri de tarih tersiydi, İttihatçıların iaşe nazırlığını yapmış Deli Raşit Bey'den[5] bütün Fransızca hocalarının ödü kopardı, Croisade'lardan tutturur, tarihte ne kadar falsoları olmuşsa yakalarından yakalar Allah yarattı demeden yüzlerine yüzlerine söylerdi, mektebin burnunun dibindeki Saint Antoinen Kilisesi'nin[6] çanları çalmaya başlayınca ne yapar yapar bir Fransızca hocasının yakasına sarılır, Ehl-i Salip Rezaletlerini anlatırdı!.. Ama biz Deli Raşit Bey'in tarih derslerine bayılırdık, hele son zamanlarda bir Osman Çavuş hikâyesi tutturmuştu tadından yenmiyordu, Osman Çavuş'un ne yaptığını, kim olduğunu kimse anlamamıştı, Millî Mücadele'de bir şeyler yapmış, ama ne yapmış belli değil. Raşit Bey bunu anlatmaya başlar, biraz sonra şekerlemeye başlardı, o sıralar yetmişbeş yaşlarında kadardı, şekerleme sırasında bir iki kişi pencerenin bir tanesi kopmuş demir parmaklığından Grankura atlar, top oyunu başlardı. Raşit Bey kestirmesinden silkinip uyanınca sınıfın biraz seyreldiğini anlar mıydı, anlamaz mıydı bilinmezdi. Biraz Osman Çavuş'tan söz açar tekrar şekerlemeye dalardı. Bir gün sıra bana gelmişti, zaten pencereye en yakın ben oturuyordum, Raşit Hoca kestirmesine dalmıştı, yavaşça kalktım, parmaklıktan çıkarken Ahmet Bey'i gördüm dışarda, sanki beni bekliyordu, hemen içeri döndüm, fakat Raşit Bey uyanmış, ne dışarı çıkabiliyorum, ne içeri girebiliyorum, bütün sınıfın başları bana dönük, ben bir metre duvar kalınlığının içinde ne yapacağımı şaşırmış vaziyetteyim, dışarı atlasam Ahmet Beye yakalanacağım, içeri girsem Raşit Hoca'ya yakalanacağım. Raşit Bey: – Ne var orada, ne oluyor diye soruyor. Biraz sonra belki yerinden kalkıp gelip bakacak, kellemi koltuğuma alıp kendimi pencereden dışarı atıp koşmaya başladım. Ahmet Bey beni yaka-

5 Deli Raşit Bey derlerdi tarih hocamıza, İttihatçıymış, onlar tepetaklak olunca çok kötü durumlarda kalmış, amele başlığı bile yapmış, çok sevimli tadına doyulmaz bir yaşlı insandı. İmtihanlarda çok fazla yazmayın okumam not vermem der, hakikatten kâğıtları okumaz ama fazla sahife doldurana dolgun not verirdi.

6 Saint Antoine Kilisesi'nin yerinde eskiden Skating Palace denilen buz revülerinin gösteri yaptığı bir bina varmış, bugün gördüğümüz kilise Mimar Mongeri'nin eseridir, Karaköy'deki Banque Conumerciale İtalienné'i ve daha birçok binalar yapmıştır İstanbul'da. Mimar Vedat, Kemalettin beylerle beraber Akademi'de hocalık yapmıştır.

layamadı, Grankuru bir tavaf ettik, sonra preonun[7] önünden kendimi jimnastikhanenin önündeki avluya attım. Ahmet Bey arkamda, orada da barınamayınca kapıya doğru yöneldim, maksadım kendimi sokağa; Beyoğlu Cadde-i Kebir'ine atmak, fakat Ahmet Bey'in feryadına Kör Hasan'la Şefik Hoca[8] çıkmazlar mı karşıma. Bu sefer ters yüz edip, mektebin müdür giriş kapısına yöneldim, can havliyle peşimde Sultantepe, sola koridora saptım, atölye[9] açık olsa girip içeriden kapıyı kapayıp zili bekleyeceğim ama atölye kapalı. Aydınlık merdivenlerinden birine vurdum kendimi dörder dörder çıkıyorum merdivenleri, koridorda kapılar açılıp kafalar uzanıyor, ders sessizliğinde bu gürültü nedir diye. Mektebin her koridoru seksen metre, artık en üst kata çıkmadan kendimi yakalattım, çünkü teneffüs ziline daha çok var, zil çalsa kendimi kalabalığa karıştırabilirim ama olmaz, kendimi yakalattım!.. Tek Ali Bey nöbetteymiş o gün Ahmet Bey beni ona götürdü, nefes nefese anlatıyor olayı, Ali Teoman Bey[10] gülmemek için yüzünü pencereye dönmüş dinliyor: – Peki Ahmet Bey dedi, siz yorulmuşsunuz, buyrun gidin, ben icap edeni yaparım dedi. Ahmet Bey gittikten sonra bana bir tilki divanı[11] verip salıverdiydi!..

O sıralar muîdler azalmıştı herhalde, hamam işlerine Cemal Hoca bakardı, bizim sınıf nihârî[12] olduğu için zaten hamamla filan ilgimiz yoktu. Tamburcu Ahmet Ağa güya kaçak Dolça sigarası satar, parasıyla güvercinlerini beslerdi!.. Yıllar yavaş yavaş

7 Yanları açık, üstü kapalı avlu. Yağışlı havalarda teneffüsler için yapılmıştır.

8 Şefik Hoca'nın mektebin müdürü Behçet Bey'le aynı sınıftan olduğu söylenirdi, ama kapıcılıktan yukarı çıkamamış nedense, Kör Hasan'la kapıyı kollarlardı. Şefik Hoca binlerce talebeyi adı ve mektep numarasıyla tanırdı!..

9 Tenis kortuna bakan bir loş sınıftı, birkaç kişi burada teneffüslerde ve paydostan sonra resim yapardık, resim hocamız topçu binbaşılığından emekli Mehmet Ali Bey bizlerle fisebilullah meşgul olurdu!..

10 Ali Teoman Bey, bizim edebiyat hocamızdı, çok sevilen bir hocaydı. Tek denilmesinin sebebi sevilmesi yüzünden değil başka sebeptenmiş!..

11 Tilki divanı siygaya çekilmek, çok şiddetli olmamakla beraber: – Bir daha yaparsan karışmam haaa!.. gibi sözlerle kulağı bükülme manasına gelir.

12 Galatasaray'da üç çeşit talebe olurdu: 1. Bekârlar: Ailesi İstanbul'da olmayıp başka bir şehirde olanlar, bunlar hafta sonlarını da mektepte geçirirlerdi. 2. Leyliler: Bunlar geceleri mektepte yatarlar, hafta sonlarını evlerinde geçirirlerdi. 3. Nihâriler: İki çeşittiler. Bir kısmı öğle yemeklerini mektepte yerlerdi, bunlara yemekli nihâri denirdi; bir kısmı da yemeklerini ya evlerinden getirir ya da dışarıda yerlerdi.

geçiyor, ama biz çok genç olduğumuz için farkına varmıyorduk. Sonra bir ara Anastas olayı patlak verdi, Bulgar Enver[13] Anastas'a bir hayli müşteri götürmüş, Anastas ve trupu, Çingeneler maşa yapıp satarlar diye bir oyun oynarlardı sinemalarda filmden evvel; işte Anastas bir taraftan da trupu işletiyormuş, Bulgar Enver de aracısıymış. Sorgu heyetleri kuruldu, Bulgar kendini bir tarafa çekip sıyrıldıydı...

Hangi sınıftaydık pek hatırlamıyordum ama o yıl Fransız mektep gemisi Jeanne d'Arc gelip Dolmabahçe Sarayı'nın önünde açığa demirlemişti!.. Bütün okullar gemiyi gezmeye gidiyorlardı, Sultantepe Ahmet Bey idareden izin almış bizim sınıfı da peşine takıp gemiyi gezmeye götürdü bir gün. Çok soğuk bir kış günüydü, Kabataş'a indik, yürüyerek Beşiktaş İskelesi'ne gittik. Ahmet Bey, amiralden randevu almış, kendi öyle söyledi, iskelenin üstü kalabalık, geminin koskoca motoru geliyor, bir okulu alıp götürüyor, sonra geri getirip bir başkasını gemiye götürüp getiriyor, fakat bize bir türlü sıra gelmiyordu. Ahmet Bey'e durumu anlattık: – Üşüyoruz, donduk hocam dedik, bize ne zaman sıra gelecek?.. Ahmet Bey, siz bekleyin beni dedi, ben amiralle konuşup döner sizi alırım gideriz!.. Bunu söylemesiyle iskeleye yanaşmış olan motora binip amiralle görüşmeye gitti!..

İskelede soğuktan zangır zangır titreyerek Ahmet Bey'in gelişini belki bir saatten fazla bekledik, artık Jeanne d'Arc'ın gezilmesi söz konusu olmaktan çıkmıştı da bu işin hesabının Ahmet Bey'den sorulması söz konusuydu. İskelenin üstünde birkaç tane ayakkabı boyacısı çocuk var, bunlarla görüşüldü, ellerine beşer kuruş verilerek işaret edilince avazları çıktığı kadar Sultantepe Ahmet Bey diye bağırmaları tenbih edildi. Ne kadar daha zaman geçti bilmiyorum ama bir ara geri dönen gemi motorunda Ahmet Bey'in fört şapkası kalabalık arasında görülür görülmez işaret verildi, çocuklar avazları çıktığı kadar: – Sultantepe Ahmet Bey diye haykırmaya başladılar, tabiî hiçbirisi Sultantepe Ahmet Bey'in kim olduğunu bilmediğinden karaya çıkan Ahmet Bey ba-

13 Bulgar Enver, boksör de derlerdi. Bir gün sınıfta kendisini sıraların arasına atıp sara taklidi yapmış, zavallı Mösyö Durand'ın ödünü koparmıştı, karga tulumba Saffet Hoca'ya götürülürken pat diye yere atladıydı; o oyunuyla Duran'dan not bile alabildi, sonra ticaretten mezun olmuş!..

ğıranlardan birini altına alıp tepelerken biz ortadan kaybolmuştuk bile. Zavallı boyacı çocuk yediği dayakla kaldı, Ahmet Bey elindeki şapkasını dizine vura vura Tophane'ye doğru yürürken arkasından yuhalar mı, Sultantepe Ahmet Beyler mi, böğürmeler kişnemeler mi ne isterseniz bir senfonik orkestrayla uğurlandıydı işitebileceği yere kadar. Orada bulunanların hepsi cezalandırıldı sonra, birkaç gün süren bir sorgu sualden sonra hepimiz birer ikişer gün tard-ı muvakkat aldıktı, ama 781 Sarhoş Tuğrul sesi çok gür olduğu için tanınmış, bir hafta yediydi!..

3 Mart 1993, Çarşamba

Gaffar Bey

Biz ona Gaffar Bey derdik, hoca lafı pek kullanılmazdı çünkü. Sınıfımız zemin katta, sağ kapıdan girince arka cephede, koridorun en sonundaydı!.. Kürsü kısmından dışarı bakınca Müdürün Bahçesi denilen ve yalnız son sınıfların girebildiği kameriyeli güzel bahçe, ileride liman ve adalar görünürdü!.. Sınıfın hemen önündeki kapıdan dışarı çıkılıverirdi. Hocalarımız, Türkçeye Gaffar Bey, Fransızca, Mösyö Gutman[1] din dersine İskelet Şevket Bey, jimnastiğe kısa boylu, kırmızı yüzlü, ama kurulmuş yay gibi çevik Zeynel Bey gelirdi. Bir gün Süleyman jimnastikhaneye Fener fanilası giymiş gelmişti; Zeynel Bey yanına gitti: – Bu nedir? diye sordu, Fener üniforması *efendim*, der demez ayaklarının burnunda biraz yükselen Zeynel Bey: – Sen Galatasaray'ın pilavını yer de nasıl Fener üniformasıyla derse gelirsin? diye, iki şimşek tokat patlatmıştı. Süleyman bir daha o fanileyi giymediydi!..

Sınıfımızda otuz iki kişiydik, o zaman[2] soyadı yoktu daha, hatırlayabildiklerim, Hayrettin[3] kız gibi uzun sarı saçlı, sadakor

1 Mösyö Gutman: Sekizinci sınıfta dersinden hayatımda ilk defa sınıf birincisi olduğum zoologie, botanique hocamız Mösyo Gutman değil, zaten çalışkanlığım yüzünden değil de böceklerin çiçeklerin resimlerini defterime çok güzel, hem de renkli yaptığımdan olmuştum. Ders nazırı Mösyö Dellou neticeyi okuduğu zaman bütün sınıf şaşırmış, ben herkesten fazla şaşırmıştım, hatta mahcup olmuştum da biraz!..

2 Soyadı Kanunu çıkmamıştı, yıl 1926 filandı.

3 Hayrettin Ozansoy, Munis Faiz Ozansoy'un kardeşi, Faik Ali Bey'in oğlu. Bir gün kurşun kalemle yaptığım kedi resimlerini pek sevmiş, resmin altına "hayru'l-halef, ustâd-ı âzam Cihat Efendi" diye yazmış, ben de resmi ona hediye etmiştim. Birkaç yıl evvel Büyük Millet Meclisi'ndeki odasında masasına kapanmış halde ölüsünü bulmuşlar.

gömlekleriyle dolaşan Melih, Enis,[4] sınıfın en güzel Kur'an okuyabileni Osman, ünlü Büyükelçi Mahmut Dikerdem,[5] Gros Plein de Soupe Feyzi, Galatasaray'ın ünlü kürekçisi 1299 Ayı Kemal, Süleyman, Yavuz[6] olarak, tabiî isimlerini hatırlayamadığım otuz iki kişiydik, İskelet Şevket Bey gerçekten iskelet kadar zayıf, İstanbulin ceket, reye pantolonlu bir *İstanbul Efendisiydi*, derslerde hep Kur'an okuturdu, bugün düşünüyorum da, keşke peygamberin, sahâbelerinin, İslamın o tadına doyulmaz ilk çağlarını anlatsaydı kimbilir ne koyu Müslümanlar olurduk, ama yobaz olmazdık, olamazdık; çünkü yıllar sonra öğrendiğime göre İskelet Şevket Bey çok *esaslı* bir din adamıymış...

Öteki hocalarımızı pek hatırlayamıyorum, hesap dersi var mıydı yok muydu, bende bir iz yok; zaten ömrüm boyunca hesapla kitapla hiçbir ilişkim olmadı, elişi hocamız Cumbagöt Nurettin[7] Beydi, sınıfın büyüklerinden Kadişon Tarık[8] dolaptan kaplumbağayı[9] çıkarır kesmeye başlardı; Nurettin Bey vermişti ona bu vazifeyi, galiba kaplumbağanın kabuğu ayrılacak da biz içini görecektik, ne Kadişon kaplumbağayı ikiye ayırabildi, ne de kaplumbağa ölebildiydi hatırladığım kadarıyla!.. Mösyö Gulman ilgisiz birisiydi, duyduğumuza göre papaz mektebinden kovulmaymış; ufak tefek, sarışınımsı, tuz hardal karışımı renkli gözlüklüydü, kimse onu sevmediği kadar o da kimseyi sevmezdi galiba. Depodan üzerinde renkli çiftlik, köy, şu bu resimleri olan büyük panoları getirir, birini derse kaldırır anlat bakalım der, o da bizim çoğunlukla bildiğimiz eşyaları, hayvanları Fransızca anlatmaya koyulurdu, bu dersin adı leçon de choses[10] du!.. Onun da bizim kadar zilin çalmasını istediği besbelli olurdu

4 Enis: Enis Avinçer, birinci takımda oynardı, hâlâ yemeklerde görüşürüz.

5 Mahmut Dikerdem: Büyükelçi, sınıfın en çalışkanıydı, yiğit bir çocuktu. Barış Dostları Derneği başkanıyken beşibiryerdeler sürüm süründürdüler. *Garip* dergisinin o zaman 1 kuruşa satılan bütün koleksiyonu belki de yalnız onda var, bana gösterdi!..

6 Yavuz Görey: Ünlü grafiker İhap Hulusi'nin kardeşi, kendisi de ünlü heykeltraş.

7 Cumbagöt Nurettin Bey: Elişi hocamızdı, heykel de yapar dökerdi, belki biraz toplu olduğu için öyle demişler!..

8 Kadişon Tarık: Kontes dö Sejiure'ün ünlü romanındaki merkebin adı.

9 Kaplumbağa: Zavallı hayvana hâlâ acırım, galiba kesip de iç organlarını görecektik!..

10 Leçon de choses: Eşya dersi.

zaten; bir gün yine gözü dalmıştı, pencereden dikkatle bir yerlere bakıyor, gözlerini ayıramıyor, kürsü kapıdan girince karşı duvarda olduğundan biz nereye baktığını göremiyorduk. Zil çalar çalmaz hoca çıkınca pencereye koştuk, duvarın üstünde orta boy bir tüy yumağının içinden yarım düzine kadar kuyruk çıkmıştı; bir o kadar kedi de düşünceli bir vaziyette terbiyeli terbiyeli sıralarını beklemekteydiler. Mösyö Gutman'ın nereye baktığı anlaşılmıştı, kedilerin seks partisini seyredermiş meğerse!..

En sevdiğimiz ders Gaffar Bey'in dersiydi, o içine Rusça ansiklopedilerini doldurduğu çantasıyla girerdi sınıfa, başkalarını bilmiyorum ama benim için bir bayram sevinci başlardı adeta… Gaffar Bey, Azeriydi; ansiklopediyi açar, bizlere Homer'den parçaları Rusçadan çevirir, okur, anlatırdı... Denizin köpüklü dalgalarını hendekten atlayan koyunlara benzetişini Homer'in hep ondan dinledik ilkin. Ulis'in deniz kızlarının çağırışlarını duymamak için kendini geminin direğine bağlatmasını, tahta atın öyküsünü, Aşil'i, Agamemnon'u hepsini hepsini, hepsini anlatırdı bize, hiçbir şey gizlemeden. Bütün sınıf kulak kesilmiş dinlerdik gözümüzü bile kırpmadan, böyle bir hocaya, Marcel Odetta'ya rastlayıncaya kadar yılların geçmesi gerekecekti, ama başkalarıyla beraber bu iki üstün insan benim yaşama kaderimi değiştirmişlerdir. Gaffar Bey, Baston Cemal Bey kadar değilse bile uzunca boyluydu, ince yapılıydı, adamakıllı esmerdi; güldüğünü hatırlamıyorum pek, asık suratlı ama lanet de değildi, simsiyah gözlerinde bir kadife yumuşaklığı okunabilirdi; iyi giyinirdi, anlayamadığımız halleri de oluyordu bazen. Bir gün Yavuz'u tahtaya kaldırdı, yaz dedi: – Saçma, saçma; otuz iki yavrunun yuvasını dolduran saçma!.. Ne demek istediğini kimse anlayamadı…

Sonra duyduğumuza göre olay *idareye aksetmiş*, Gaffar Bey'in epice kafasını ağrıtmışlar kimler ağrıtmışsa!.. Yıllar geçiyor, pek çok şeyler değişiyordu, sonra Gaffar Bey'i göremez olduk, ben Akademi'ye girdim, mimar çıktım, birkaç yerde çalıştıktan sonra Edremit'te Memleket Hastahanesi'ni bitirip, *zalim* müteahhidin elinden maaşımın bir kısmını bile almadan bırakıp, canımı zarzor Ankara'ya Nafia Vekaleti'ne atabildim nefes nefese!.. Bakanlık postahanesinin arkasında biri bodrum iki katlı bir binay-

dı *yeni yuvam*; giriş katı Yapı ve İmar İşleri Reisliği, üst kat Devlet Su İşleri Umum Müdürlüğü'ydü. Süleyman Demirel'di Umum Müdür, onun için bizim su işleri müdürü diye bahseder Celal Bayar hep Süleyman Demirel'den...

Ankara'da sıcak bir ortama düştüm, onbeş yirmi günde bir başımın belası gibi Cadillac arabasıyla gelen müteahhitten kurtulmuş ama yedi yıllık mimar olarak dillere destan beceriksizliğimle 30 derece asli maaşla kapağı atabilmiştim buraya. Bölük börçük de olsa Edremit'te ayda 400 lira alırken 30. derece asli maaştan elime 175 lira kadar bir para geçiyordu. Yapı İşleri Reisi Salahattin Bey hayatımda gördüğüm en efendi insanlardan biriydi. Ulus'ta belki dördüncü sınıf Konya Oteli'nin dört kişilik odasında kalıyor, Tavukçu Lokantası'nda da bazen yemek yiyebiliyordum, dolmuşla gidip gelmeler de küçücük bütçeme ağır bir yüktü ayrıca. Ama büroyu çok seviyordum. Şef Yunus Açıksöz Akademi'den sınıf arkadaşımdı; güzel yeşil gözlü Neriman Birce bizden bir iki sınıf evvel, güzel olduğu kadar iyi kalpli de, at yarışları kraliçesi gibi yapmış kendini; sık sık *Ulus* gazetesinde resimleri çıkıyor, Fehamet Esat'la aynı sınıftandılar... Bizden büyük Avni Kırkağaçlıgil'le Faruk Çeçen, Kemal Elagöz, İrfan Karapazar var, daha başkaları da var, ama bunlar benim en yakınlarım. Hele hele Galatasaray beşinci sınıftan, Akademi'den, kardeşim kadar sevdiğim 162 Sabih Öke var ki onu görür görmez dünyalar benim oldu sanki. Edremit'te etrafımı saran yoğun yalnızlıktan kurtulmuştum, müteahhidi şeytan görsün diyordum içimden. Kızılay'da olsun Ulus'ta olsun bir iki tanıdığa rastlıyorum muhakkak, ama parasızlık belimi büküyordu. Edremit'te inşaattan düşmüş ağır bir kaza geçirmiştim, hastahane, doktor, fizik tedavi masrafları beni tığ-ı teber şah-ı merdan hale düşürmüştü. Birkaç kere durumumu belirten dilekçeler yazdımsa da veremedim gerekenlere, kıt kanaat geçinebiliyordum, ona da geçinebilme denirse ancak!..

Bütün eğlencem daireden sonra Sabih'le Kızılay'da birkaç tur atmak, bazen de Ulus'a kadar uzanmaktı. Ankara'yı sevmiştim, tertemizdi, zamanla ücrete de geçmiştim, artık Ulus'ta Üç Nal'a, Sakarya Caddesi'nde Missuri'ye gidebiliyordum...

İşte bu sıralarda aklımın ucundan bile geçmeyen bir şey ol-

du, yirmi yıldan beri görmediğim Gaffar Bey'i gördüm Ulus'a indiğim bir gün Hachette'in önünden geçerken. Gaffar Bey'i, camekândan gördüm, içeride ayakta bir kitabı karıştırıyordu; rahatsız etmemek için girmedim içeri, dışarıda vitrindeki kitaplara bakarak bekledim; biraz sonra çıktı, yürüdüm elini öpmek için eğildim, öptürmek istemedi. Beni adım ve numaramla tanıdı, nerede bulunduğumu söyledim memnun oldu. Uçtan bahsetti; belleğinin *korkunç* olduğu anlaşılıyordu, aradan aşağı yukarı yirmibeş yıl geçmişti! Gaffar Bey bir gün eski yazı yazmak için kullandığımız uçlardan bir tane yapıp getirmemizi söylemişti. Ben tenekeyi teneke makasıyla kesip 5 mm genişliğinde bir uç yapmış, ucuna bir de oluk açmıştım yine makasla; sonra bunu mangalda kızdırıp suya sokmuştum sertleşmesi için, çelik gibi olmadı ama sertleşti; epice tecrübe ettim, bayağı yazıyordu!.. Herkes yapabildiğini getirdi ertesi ders; en iyi yazıyı benim yaptığımla yazmıştı kalemi eline alıp, çocuklar da çok beğendilerdi. İşte bunu hatırlatmıştı Gaffar Bey o gün bana ayak üstü!.. Biraz daha konuştuktan sonra ayrıldık; ondan sonra bir daha görmedim kendisini...

Sonra Birleşmiş Milletler bursuyla yıllardır hasretini çektiğim Paris'e gidebildim, altı aylık burs süresi bitince de dönmedim. Paris beni büyülemişti sanki, Sabih bana dönmem için mektuplar yazardı hep. İki yıl sonra döndüm bir sandık dolusu resimle; mezardan dönüyormuşum gibi karşılandım; iki yıl ücretsiz izinli saydılar beni, tekrar eski görevime başladım!..

Bu arada epeyce değişiklikler olmuş, Yunus ayrılmış, Adil Denktaş Bey şef olmuş; anlatılamayacak kadar iyi bir insan ve mimar. Cihangir'de İstanbul'un en soylu binalarından birini yapmıştır elli yıl evvel; hâlâ pırıl pırıl duruyor, baştan aşağı bir mimarlık dersi gibidir...

Yıllar geçiyor, hayat yürüyor, her şey değişip akıyor; bu *hal* beni hayran bırakıyordu. Bent deresine indiğim oluyordu arasıra, bir gün acayip bir insanla karşılaştım Samanpazarı'nda, üstü başı dökülüyordu, Paris'te görmeye alıştığım clochard'ların ağa babasıydı sanki; korkunç bir görünüşü vardı, bir insan gövdesinin üstünde bir arslan kafası taşıyordu sanki; hayatımda bu kadar vahşice gür bir saç sakal görmemiştim; omuzlarına kadar

inen saçları büklüm büklümdü; simsiyah gözleri ilerlerde bir noktaya takılı; terliklerini sürüyerek rüyada gibi yürüyordu... Çok zayıftı, ama sanki karşısındakini ezecekmiş gibi bir ağırlığı vardı, önüne çıkanlar korkuyla karışık bir saygıyla yana çekiliyorlardı!..

Arasıra yine görüyordum *O*'nu; Bent deresinin kalabalığı arasında, Samanpazarı taraflarında filan; Ulus'ta birkaç kere, ama Kızılay'da Bakanlıklar'da asla! Her rastladığımda şıpıdık terliklerini sürüyerek, ateş saçan gözleri bir noktaya saplı, önüne geçilmez bir buzkıran dehşetiyle kimseyi görmeden kalabalıkları yararak yürüyor, herkes ama herkes korkuyla karışık bir saygıyla önünden çekiliyordu. Bu başka türlü bir yaratık olmalıydı herhalde!..

Bir kere Karaşi'de otelden çıkmış, SAS Havayolları'na giderken kaldırımda sopasına dayanmış, çok uzun boylu, bembeyaz saçlı, koskocaman kafalı bir adam görmüştüm. Bir ayağının tabanını öteki ayağının dizine dayamış, gözlerini bir noktaya saplamış kıpırdamadan duruyordu. Acaba ayakta mı ölmüştü yoksa ölmekte miydi anlayamamıştım. Hava yollarının bürosundan çıkıp bir *rikşav*'a bindim, şehirde epice dolaştım, hayvanat bahçesine gittim, akşama doğru *O*'nu gördüm, gündüz gördüğüm gibiydi aynen, yine bir tabanı dizine dayalı, asasına dayanmış, gözleri Hint Okyanusu'nun köpüklü çamur renkli sularında aynı noktaya bakıyordu!..

Bir gün yine gördüm onu Samanpazarı'nın ilerisinde… Merak olmuştu bu adam bana; Karaşi'de gördüğümle benzer tarafları vardı… O yürüdü, ben de arkasından yürüdüm; ne kadar gittik bilmiyorum, tenha bir yerde moloz bir duvarın yıkık yerinden içeri girdi; akşam bastırmıştı, nereye girdiğini göremedim!..

İşimde çalışıyor, arasıra Sabih'le Kızılay'ı şöyle bir dolaşıyor; bazen Ulus'a kadar indiğimiz oluyordu. Bir gün Bent deresinde tanıdığım için sık sık gittiğim kadına gittim, bana çıplak modellik yapıp yapmayacağını sormaktı niyetim. Güzel bir vücudu vardı; iyi huyluydu da üstelik; sordum da, anlamadı. Ne modeli diye sordu; model işte dedim, sen duracaksın, ben de senin resmini yapacağım; *ressamcı mısın* sen dedi; evet dedim; nasıl

duracağım peki. Çırılçıplak duracaksın işte; birbirimizden saklayacak bir şeyimiz var mı?.. Birden patladı: – Ulan dedi, burada s.kişiyorsak namusumuzla s.kişiyoruz; sen beni orospu mu sandın?.. Başım önümde çıktım dışarı; köprüyü geçtim, yokuşu çıkmaya başladım; dalgın dalgın yürürken başımı kaldırınca *O*'nu gördüm ilerde yokuşun başında!.. Koltuğunun altında bir ekmek, yanında sallanan elinde bir keser vardı. Yolun ortasında gözlerinden ateşler saçarak sağından solundan vızır vızır için çıkan arabalara, uzağından geçmeye çalışan yayalara bakmadan, gözlerini bir noktaya dikmiş; bir dehşet âbidesi, tıpkı Kareşi'deki *Bonz* gibi kıpırdamadan duruyordu!..

O aralar başıma gelen işler pişmiş tavuğun başına gelmemiştir. Bir kaza sonucu benden çok küçük yaşta bir kızla evlendim, beni zorlayan olmadı, ama bu işi namusumla kapatmayı boynuma borç bilmiştim. Hemen biraz sonra bir de iğfal davası çıktı başıma, Fransızların –Le malheur n'arrive jamais seul– lafının ne kadar doğru olduğunu o zaman anladım işte!.. Bir gün Ulus'ta Galatasaray'dan arkadaşım Topal Cihat'a rastladım, hadi gel bize gidelim diye tutturdu, Kale'de oturuyormuş, çok canımın sıkıntılı olduğu bir gündü, biraz vakit geçiririm diye peki demiş bulundum. Kale'ye doğru yürürken bir dükkâna girdi, *domuz* kılı arıyordu; yokmuş, elinden oyuncağı alınmış bir çocuk gibi üzgündü. Ne yapacaksın domuz kılını yahu, diye sordum; hiç dedi: – Lazım, lazım da!.. Bir başka dükkânda buldu neyse; oradan bir de bız aldı; ne olduğunu anlamadığım bir şey daha sordu, yoktu. Bütün dükkânları avucunun içi gibi biliyor, dükkâncılar da onu tanıyorlardı. Bir iki dükkân sonra aradığını bir tanesinde buldu nihayet, o dükkâncıyla sohbet ederken başımı kaldırdım, *O*'nu gördüm dehşetler içinde. Başını önüne eğmiş, harıl harıl bir şeyler yapıyordu, bir şey eğeliyor gibi geldi bana, ama dikkat edince bir sicimi bir yere sürtmekte olduğunu gördüm. İşine öyle dalmıştı ki, yangın çıksa farkına varmazdı belki de!..

Çıktık, olay aklımdan çıkmıyordu bir türlü. *O*'nun o dükkânda ne işi vardı, ne yapıyordu anlayamamıştım!.. Epice yokuşlardan sonra Topal'ın evine geldik; adaşım olduğundan mı, yoksa zengin çocuklarının yuvalandığı mektepte sınıfın en fakirlerinden biri olduğundan mı; pek severdim Topal Cihat'ı. Kü-

çükken bir kaza sonucu dizi yanlış kaynamış, bükülmezdi; bu kaza başına dert olmak bir yana kudret helvası olmuş üstelik de; çünkü yüzme sporunda *kravl* yaparken dizlerin bükülmemesi gerekirmiş; bununsa zaten dizi bükülemediğinden çok yarışlar kazanırdı, kulüp de yardım ediyormuş galiba!.. Nihayet eve geldik, eski bir Ankara evi, zemin dövülmüş topraktı, karısı köylü kıyafetinde, bir alay çocuk, meğerse Cihat bütün ailenin ayakkabılarını kendi yaparmış, öğrenince ağzım açık kaldı.

İleride bir kuytu köşede saçı sakalına karışmış birisi vardı diye sordum; o ne yapıyordu anlayamadım; ha o mu dedi, o delidir, ayakkabıları dikmek için sicimleri mumlamak lazımdır; o işi en iyi yapan da odur; esnaf korur onu, kafadan sakattır; ama kimseye ziyanı da yoktur!.. Aradan epeyce zaman geçti, 1948'de geçirdiğim buhranlı felaketli bir devreye girmiştim; boşanma davaları, mahkemeleri insanların bazen ne kadar alçak oldukları bir kere daha kafama dank etmişti...

Bir gün yine işten çıkınca Kızılay'a doğru yürümeye başladık. Orduevi, Sıhhiye derken kendimizi Ulus'ta bulduk; Hachette'e girdik. Yıllar önce başında rölöve şapkası, devetüyü paltosu, pırıl pırıl ayakkabılarıyla, ayaküstü Gaffar Bey'le konuşmam geçti aklımdan, yıllar var ki görmemiştim; Sabih'e sorayım dedim ama tanımazdı ki onu, vazgeçtim; çünkü beşinci sınıfta beraber olmuştuk. Ulus'tan Samanpazarı'na doğru yürümeye başladık, Sabih birden, Gaffar Bey geliyor dedi, tanır mısın?.. Nasıl tanımam yahu dedim, dördüncü sınıfta hocamızdı bizim!.. Gözlerim rölöve şapkası, şık paltosuyla Gaffar Bey'i ararken *O*'nu gördüm, zayıf vücudun üstünde yeleli, aslan başına benzeyen başı, ayaklarında terlikleriyle oydu, karşı karşıyaydık. Tanıdın mı, diye sordu bana Gaffar Hoca'yı. Şaşkınlıktan dilimi yutmuş gibiydim; ne tanıyabildim diyebildim, ne de tanıyamadım. Sonra *O*'na sordu beni gösterip; Hocam dedi, tanıyabildin mi? 1208 Cihat değil mi dedi, tanıdım elbet!.. Dilimi yutacaktım neredeyse; aradan otuz yıla yakın zaman geçmişti!.. Hadi, dedi, Sabih'e birden *O*; lafı uzatma da ne vereceksen ver gideyim ben; işim var!.. Birkaç meraklı durmuş bizi dinliyorlardı; Sabih bir iki buçuk lirayı koydu cebine usulca. Hocam diyordu, seni sık göremiyoruz, nerelerdesin, nasılsın, iyi misin. *O*, iyiyim dedi, işte;

gördüğünüz gibi çok iyiyim!.. Sonra birden; dalları yerde, kökü gökyüzündeki ağaç ne ağacıdır bilir misiniz; ben çekine çekine: – Tûba Ağacı değil mi efendim, diye cevapladım. Etrafımızı bayağı bir kalabalık sarmıştı. Yok dedi o değil, ben öğretecektim size ama, bırakmadılar ki *puştlar*. Hiçbir şey ilâve etmeden kalabalığı yardı çekildi gitti!..

Ne olmuştu, on bir yaşındaki çocuklara Rusça ansiklopedilerden çevirerek dünyanın en güzel masallarını anlatan o pırıl pırıl şıklık, zarafet anıtı gibi tanıdığım o adama ne olmuştu; hangi *ma'kûs* talih, hangi *Canavar Kader O*'nu bu hale getirmişti; otuz yıllık arkadaşıma sordum. Ben *O*'nu görüyordum uzun süredir, bizim Türkçe öğretmenimizdi 1928'de, pırıl pırıl bir adamdı; ben senin de *O*'nu tanıdığını bilmezdim, onda okumadın ki hiç… Ne olmuş bu adama böyle, Taş Dede gibi olmuş, neden böyle olmuş haberin var mı?.. Yok dedi, mektepteyken görürdüm, ama tanımazdım dedi; burada tanıdım dedi; bu haliyle tanıdım;. Birisi tanıttı, yıllarca evvel. Her gördüğümde konuşur, biraz para veririm, işte o kadar. *Ailevî* bir sebepten olmuş böyle, bildiğim bu kadar başka bir şey bilmiyorum!..

Zaman gemisi amansız; önünde durulmaz bir ağırlıkla ilerliyordu!.. Durumum düzelmişti artık. Bakanlıkta çok önemli bir işin başına getirilmiştim, protokole dahildim artık, Paris'ten dönüşümde yeni binaya taşınmıştık. Proje Tanzim Fen Heyeti Müdürü, yani hükümet konakları, devletin büyük inşaatlarının projelerinin yapıldığı büyük bir büronun başındaydım. On dört mimar, bir daktilo, bir arşiv memuru ve hademe vardı büroda. Yapı ve İmar Reisliği bir kanunla *genel müdürlük* olmuştu. Eski reisimiz Orhan Alsaç'tı işin başında; her işi iyiye doğru götürmeye çalışan bir insandı, kafası örümcekli bürokratlardan değildi. Yarışmaların programlarını, jürilerini yapmak işi de bizim büroya verilmişti. Birkaç örnek yarışma çıkardık ortaya, genel müdürlükten kocaman bir ÂFERİN de geldi bu arada. Orhan Bey bana devlet yapılarıyla otel, büyük binalarda bina maliyetinin yüzde şu kadarı kadar olan ve birçok memleketlerde yürürlükte olan resim, yontu gibi şeylerin konulması zorunluğunu getiren kanunun hazırlanması işini de vermişti. Belli başlı kanunları getirttik, Fransızca olanları ben, başka dilde olanları

o dilleri bilenlere Türkçeye çevirttirdik. Ben resim şu bu gibi işlerle de uğraştığım için kadroya bir ressam, heykeltraş, bir maket uzmanı alınması konusunda yaptığım ısrarlar sonucu her işi savsaklamadan yapmayı seven Orhan Alsaç'a teklifimi kabul ettirdim. Binanın bodrum katında heykel, maket benzeri işlerin yapılmasına yerler ayrılması için kararlar alındı. Plastik eserler kanunlarının tercümeleri de bitmişti. Bakanlığın hukukçuları filan vardı, başbaşa verdik, devlet yapılarıyla büyük özel binalar, oteller, tiyatro ve belirli bir keşif kıymetinin üstündeki binalara, plasik iş koyma zorunluluğu getiren kanun tasarısını hazırladık; götürüp Orhan Alsaç'a teslim ettim!.. Bütün hayatı *mevzuatla* ilgili olmayan bir kişi kanun-manun gibi şeylerle bu kadar ilgili işlerin içinden nasıl çıktı diye düşünülebilir. Akademi'den Necdet Şalvuz adlı arkadaşım formalite işleriyle uğraşıyordu; o *mevzuatı* ve ilgili şeyleri roman okur gibi zevkle okuyan, doyamayan birisiydi çünkü. Bana muavin diye verilmişti, daha doğrusu ben istemiştim. Mevzuatın dışında başta mimarlık ve resim olmak üzere. Sanatın her türünden nefret eder, gazeteleri bile evvela yayın müdürü, şunun bunu isimlerini okuyarak okumaya başlar, sonra ilanlar ve havadisleri okur; kapatırdı!..

Hayatımda memnun olmayacağım bir işi kendi başıma açtım. Zaten istediğim zaman boşanmak üzere elinden yazılı mektup aldığım eşim, arada bir başka kadın olduğunu öğrenince, evlenmeden evvel melek gibiyken, tapuyu eline alır almaz kıskançlık canavarı kesilmişti. Buna Kazûlet'in ikide bir kapının altından attığı, *karın* imzalı mektuplar da sebep olmuyor değildi, aşırı kıskançlık nöbetlerinin bir ikisinde adamakıllı dövdüm de… Kedi gibi anlayışsız olmuştu; nihayet bir gün bavulumu alıp evden kaçtım!.. Ama *Kazûlet* durmak bilmiyordu, Bakanlıkta çalmadığı kapı bırakmadı; marifetlerimi Bakanlıktaki hademelerden tutun da, içki içtiğim yerlerdeki garsonlara, mahalledeki komşulara, sokaklarda tanıyıp tanımadığı adamlara, kadınlara, hatta çocuklara kadar anlatmadığı kimse kalmadı!.. Boşanma davası açmıştım, evden kaçtığımı duyan Kazûlet, fırsat bu fırsattır diye hemen iğfal davasını açtı... İki cami ortasında kalmış bînamaza dönmüştüm; birkaç kere kendimi öldürmek geçti aklımdan!.. Bu arada Gaffar Bey'i arıyordum harıl harıl;

Bent deresinde, Ulus'ta, Samanpazarı'nda, yoktu ortalarda… Bir gün yıkık duvarından girdiğini gördüğüm harabenin kenarında bekledim, gelmedi; sicim mumladığını gördüğüm dükkânı aradım bulamadım; Kale içinde Topal Cihat'ın evini aradım onu da bulamadım!.. Bulabilsem *O*'nu gırtlağına sarılıp haykıracaktım avaz avaz: Hocam diyecektim, her dersinde çantalar dolusu ansiklopedileri sınıflara taşıyıp bana, bizlere ansiklopediler dolusu bilgileri Rusçasından okuyan; anneannemden bile dinlemediğim en güzel masalları, akıl durduracak güzellikte okuyan, anlatan sen değil miydin? Faydalı bir şey yapmasını bilelim diye çırpınan; yaptığım Eski Türkçe kalem ucuyla yazı yazarken simsiyah kadife yumuşaklılığındaki gözlerinin içi gülen sen değil miydin?.. Ne hakkın var beni, bizleri karanlıklarda bırakıp Şahap Nazmi Bey, Cutman gibi ahmakların eline bırakıp karanlıklara dalmaya; kim öğretti sana bunu; kim itti arkandan; bize öğretmek istediklerini öğrettirmeyen o *PUŞTLAR* kimlerdi; söyle gidip öldüreyim onları.

Bir gün mahkemeye gitmiştim; iğfal davası mahkemesine, boşanma davasınınki daha başlamamıştı. Aylarca kimliğini gizleyerek dünyada duyabildiğim en tatlı, en *lâtif* kadın sesiyle benimle saatlerce konuşup beni sesine *âşık* eden bu temiz aile kızının; dişi örümceğin ne pespaye bir mal olduğunu gördüm orda. Evime götürmüşüm –tıpış tıpış gelmişti– esrarlı sigara içirmişim; sabahleyin uyanmış ki bir kan gölünün içinde bulmuş kendini. Avukatının öğrettiği gibi, çirkin yüzü daha bir çirkinleşerek utanmadan anlattı bunları sümüğünü çeke çeke!.. *Gürkü bârandîde*[11] yargıç içinden gülmüştür herhalde; dışarı çıktım, Mübaşir geçmiş olsun bey dedi; beraat ettin, zaten belliydi dedi. *Yatık mal* çünkü, hâkim çoktan anlamıştı!.. Şaşkınlıktan mı, heyecandan mı nedense adamın eline bir ikibuçuk[12] lira vermeyi bile akıl edemedim!..

Bir cumartesi günü çoktandır hasret kaldığım bir proje işine oturdum herkese gittikten sonra desinatörlerin odasında; çünkü herkesin içinde proje çizmek bir *müdür*'e yakışmazdı doğrusu. İşe

11 Gürkü bârandîde: Yağmur görmüş kurt, yani çok tecrübeli.
12 İkibuçuk lira: O zamanın ölçüsüne göre bir para sayılırdı!..

dalmışken bir uğultu geldi kulağıma, içeri *makam*[13] odama gidip baktım. Bir insan seli iniyordu Kızılay'a doğru, caddeye çıktım, yaldızlı-maldızlı bir Paşa'yı almış omuzlarına Harbiyeliler; marşlar söyleyerek iniyorlardı aşağı doğru. Ben de indim kalabalığa karıştım. Millî Savunma Bakanlığı'nın önünde kısa boylu birisi, yüksek bir yere çıkmış: Yaşasın Menderes, diye bas bas bağırıyordu. Dersini yanlış ezberlemiş bir provakatör müydü, yoksa içten bir Menderes seveni miydi bilmiyorum; ama her iki halde de adamı palas pandıras götürdüler tartaklaya tartaklaya!..

Bir sabah bir takırtıyla uyandım; pencereden baktım. Cebeci'ye giden caddede onar metre arayla Harbiyeliler sıralanmışlardı; ellerinde yere dayalı silahlarıyla!.. Ana balığın dediği[14] olmuştu nihayet; kısa zamanda Yassıada'ya istif ettiler hepsini!.. Kıyametler kopuyordu; Celal Bayar'ın beş milyar liraları, devlet kasasından çıkan falanca hanımın donu, cımbız hikâyelerinden geçilmiyordu. 27 Mayıs İhtilali doğar doğmaz bunamaya başlamıştı galiba!.. Yassıada'ya gelen ünlü Fransız avukatı Maurice Garçon duruşmaları dinlemiş, komik olduğunu yazmıştı. Yargı başkanı: Sizi buraya dıkan guvvat bölle isteyyo; diye konuşabiliyordu. Bankalardaki paralara el koyma yasağı kaldırılmış, millet birkaç kuruşunu kurtarmanın tasasıyla bankalara hücum etmişti... Ankara'nın zaten olmayan tadı tuzu adamakıllı kaçmıştı; canı sıkılan *bekâr* birinin gidebileceği hiçbir yer kalmamıştı!.. Kaçmam lazımdı buradan; 27 Mayıs'tan çok evvel başvurduğum ASTEF bursu olgun hale gelmişti. Her tarafı pislik bürümüştü; yedek subay okulları nasıl insan ruhunun iç yüzünü ortaya koyan bir mihenk taşıysa; ihtilaller de aynı. Bütün ihtilallerde aynı şeyler olmuştur. Bir arkadaşım yolda yürürken çalıştığı devlet dairesindeki hırsızları kartvizitine yazıp posta kutusuna attı gözü-

13 Makam odam: Üzeri kristal kaplı, kütüphanesi, koltukları olan özel odamdı; çünkü protokole de dahil olmuştum.

14 Ana balığın dediği: Ana balık yavrularını etrafına toplamış anlatıyormuş. Aman evlatlarım, ucunda kurt sallanan bir ip vardır sakın ağzınıza almayın, önünüze ipten örülmüş bir şey çıkarsa hemen geri dönün buna ağ derler, parlak bir şeyin peşinden koşmayın zokadır, sonu çok fenadır diye anlatırken balıkçının biri serpme ağ atmış hepsi içinde kalmışlar. Yavru balık sormuş, anneciğim buna ne derler diye; ana balık, buna tepeden inme derler evladım demiş, bunun çaresi yoktur.

mün önünde, hırsızlara bir şey olmadı tabiî; ama sular durulup da ortalık yatışınca hırsızlar sürüm sürüm süründürdüler onu!.. Bana da gelenler oldu, birkaç kez çok iyi tanıdığım kişiler *makam odama* gelip yakınlarını, arkadaşlarını ihbar ediyorlardı. Sayıları çok değildi, ama sinek ufak da olsa mide bulandırır: – Madem ki biliyordunuz niye daha evvel söylemediniz, deyince önlerine bakarak gidiyorlardı!.. 27 Mayıs patlak veriverince, ihtilalin kendilerini ortadan kaldırmak için yapıldığı cardonlar, sintine fareleri ortadan yok oluverdiler, havaya uçmuşlardı sanki. Yassıada'ya üst üste istif edilen zavallılar bunların komik bir gölgesi olan, ellerine birkaç kuruş geçmesi için bu işlere soyunmuş zavallılardı aslında. İhtilaller çoğunlukla kedi yavruları gibi gözleri kapalı doğarlar, 1793 Büyük Fransız İhtilâli zulmün anıtı sandığı Bastille'i yerle bir ederken, hapisteki zulumedîdelerin[15] sayısı iki elin parmakları kadar bile olmadıktan başka içlerinden lettre de cachet'le içeri atılmış bir kişi bile yoktu!.. 27 Mayıs da kedi yavruları gibi kör doğmuştu; gözleri açılınca, yani ortalık *mayna* olunca ortalıktan yok olan sintine fareleri makamlarına geçip ayak ayak üstüne atmışlardı bile. Kültürden hiçbir nasibi olmayan Cihat Baban Kültür Bakanı; Millî Birlik Komitesi'nden Sıtkı Ulay'ın kayınbiraderi olmaktan başka hiçbir marifeti olmayan bir tesisat mühendisi Serbülent Bingöl Sanayi Bakanı; her ihtilalde koskocaman topunu İsa'nın haçını sırtında taşıdığı gibi sırtında taşıyarak kendisine uzatılan koltuğa gömülen Kocatopçu galiba Ticaret Bakanı; topiğin satıldığı Balıkpazarı'na ömründe ayağını atmamış Topik Cihat Maliye Bakanı; işin en tuhafı Mustafa İnan, Sabahattin Eyuboğlu ve daha kimler, insan güzellerini, beşbin kıymetli subayı kaldırıma bırakan 27 Mayıs; kendi yetiştirdiği öğrencilerinin profesörlük yaptığı sınıflarda poposunun kıllarının ağardığı çağda terbiyeli öğrenciler gibi *rahle-i tedrislerinde* oturup derslerine çalışıp yol mühendisliği diplomasından başka bir de mimar-mühendis diploması koparıp kırtasiye dükkânı gibi her cebinden pergel, kalem, lastik, kalemtraş, pantolonun arka cebinden sürgülü hesap cetveli bile çıkarabilen marifetler marifetlisi, mister masoların en *matrâk-ı âzamı*, bir matrakiyi Bayındırlık Bakanı yapması oldu denebilir. Bir meslek büyüğümüzün bakan olması sevinciyle

15 Zulumdîdeler: Zulme uğramışlar.

Mimarlar Birliği *İdare Hey'eti*[16] olarak kendisini kutlamaya gittiğimizde oturduğumuz yuvarlak masanın etrafında daha rahat olmak için biraz koltuklarımızı ileri geri çekmeye çalışınca sanki mıknatıslıymış gibi yerinden oynatamadığımızı görünce şaşırmıştık, meğer her cebinden çizgili *alât-ı edevatı* çıkararak kürsüsünde şov yapan *nar çiçeği fesli* profesör metod, iş sevgisi, vatan hasretini kanıtlamak için huzuruna gelenler hazır ol vaziyetinde olsun; yerlerinden kımıldayamasınlar diye masayı ve koltukları yere çaktırmış. İdare heyetinin gözünün içine baka baka *bazı kimselerin* isimlerinin kenarına kara nokta koyduğu müjdesini verdi, müjde galiba benimle Turgut Cansever'in başına patladı. Cansever alnının akıyla, ODTÜ'de birincilik kazandığı yarışma projesinin iptali, ben de giderayak Bakanlığın ikinci kat holüne bir resim yapmak, 19 Mayıs'ta yapılamayan 19 Mayıs yıldönümünün 5 Haziran'a ertelenen törenini yaptığım koskoca resmi Devlet Başkanı Cemal Gürsel'e armağan etmek istememin cezalarını çektik. Turgut Cansever hayatının, canı gibi severek yapacağı işinden oldu, bana da Fransa'ya gidişimin üçüncü ayında Bakanlıktaki işime son verilip, maaşımın kesilip, diyâr-ı küfürde ibibillah ortada bırakılmam oldu!.. Büyük Hava Püskürtücüsü, matrâk-ı âzam makamına oturur oturmaz, gerisinden buz gibi dondurucu, leş gibi kokan havalar püskürtmeye başlamıştı bile, kesip saklayıp da sonradan kaybettiğim, *Quoique vous écriviez évitez la bassesse* diyen Voltaire'in tepesinde olmayan saçlarını dimdik edecek "Yavrularım, kardeşlerim, ağabeylerim, büyüklerim" diye başlayıp aynı biçimde biten bir de bildiri yayınladı; sonradan duyduğuma göre kös davulları çalarak bakanlığın ön kapısından giren *Matrâk-ı Âzam* ne halt karıştırmışsa karıştırmış, ben Fransa'dayken ensesinden tutup uyuz kedi bırakır gibi Bakanlığın arka kapısından kaldırıma bırakıvermişler!..

Artık evim de yoktu!.. Evden kaçmıştım çünkü, burs *muamelelerini* tamamlamaya çalışıyor, *mesaî* saatlerinde işimin başında oluyor, *paydos*'tan sonra Bakanlığın ikinci kat holünde asansör kapısının karşısındaki büyük resmi gece saat bire ikiye kadar çalışıyordum. Ulus'taki Maliye Müdürlüğü binasının duvarına yaptırıp da başıma ölümlük işler açılmasın di-

16 İdare Hey'eti: O sıralarda daha meslek odaları kurulmamıştı.

ye, Bakanlıktaki ceviziçi beyinlilerin *tefsiri*'ne yer kalmaması için Levnî'nin Hünernâmesi'nden Kanunî'nin yaban mandası avını almıştım kendime göre yorumlayarak; durup dururken niye Tatavla'da bakkal dükkânı açtın, bu koskoca resmin ağır masrafının altına niye girdin diye sorulursa, insan her zaman ölebilir, gittiğim gâvuristanda sinek gibi ölüp bir köşede kurursam yıllarca çatısı altında yaşadığım bu devlet binasına bir armağanım olsun, diye girdim bu çok zor işe, yoksa yıllarca sonra yine bir işime koydurmak istediğim vitray için Küçük Hava Püskürtücüsü esmer güzeli gamzeli bayanın dediği gibi, kendime reklam olsun diye değil. Zaten böyle hallerde projesini yaptığım binalara koyduğum resim olsun, vitray olsun ya da başka bir şey, hiçbirisi benim kişiliğimi taşımaz, benim değildir. Rize Adliye binasına koydurduğum, koyduruncaya kadar da göbeğimin çatladığı bronz kabartmayı *Şâdi*[17] yaptı, Ankara Ulus meydanındaki Maliye Müdürlüğü binasına yapılan koskoca, az kalsın başımı yiyecek kadar kıyametler koparan cephe resmi Modrian'ın bir resminden esinlenerek yaptırıldı, Bakırköy Akıl Hastahanesi'ne yaptırdığım kurşun vitrayları kurşun, renkli cam malzemelerini müteahhide aldırarak o zaman mimarlık bilgisi dersi verdiğim Tatbikî Yüksek Sanatlar Okulu'nda ders tatbikatı olarak dersin hocası Oktay Maral yaptırıp yerine koymuştur. Bina şimdi ne haldedir bilemiyorum, vitraylar duruyor mu durmuyor mu onu da bilemem. Mimar Kemal İlkokulu'nun bahçesine yaptığım çocuk kütüphanesi okuma salonuna koydurduğum vitrayları da ben çizmedim, onlar da öğrenci ödevi olarak Tatbikî'de yapılıp yerlerine konuldular. Peki bu kadar didinip tırmanıp eline on para geçmeden bu işleri neden yaptırdın, diye soran olursa; adı "naif"e çıkıp da naif resim yapamayan ama ana rahminden naif olarak doğmuş bir insana bu kadar enayiliği çok görmemek lazım; bunu çıkarı olmadan *kesik ele işemeyenler*[18] hiç mi hiç anlayamazlar!..

Duvar resmini yirmi günde bitirip, pasaportumu alıp Fran-

17 Şadi Çalık'ın yaptığı iki buçuk metre boyunda bronz bir kabartmadır.

18 Kesik ele işemeyenler: Çok benciller, menfaatçiler. Halk inancına göre arı sokması, çivi batması gibi hallerde yaranının üstüne işemek ya da birisine işetmek iyi gelirmiş!..

sa'nın yolunu, Aralık ayının son günlerinde Ankara yolcu gemisinin üçüncü sınıf biletiyle *lüks kamarasında*[19] tuttum!.. Marsilya'dan Paris onbir saat sürdü, Gar de Lyon'da bir duş alıp gece karanlığı kendimi otele atabildim!..

Fransa'ya, yani Paris'e ikinci gidişimdi bu. İlk gidişimde Birleşmiş Milletler bursuyla gitmiştim, ayda 9000 NF.'tı, üstelik kuyruğumda boş konserve kutusu da bağlı değildi, bu seferki gidişim çok keyifli, ama yaşamam çok dertli oldu. Gittiğimin üçüncü ayında Büyük Hava Püskürtücüsünün buz gibi nefesi ensemde patlamıştı, dön!.. Yurda dönünüz emirlerini dinlemediğim için hem işimden atılmış, hem de aylığım kesilmişti. İstesem de dönemezdim, çünkü bursu veren ASTEF ile mukavele imza etmiştim, sigortam bile yapılmıştı, hem de bu sefer burs 7000 NF.'tı, ilk gidişimden beri köprülerin altından çok sular akmış, yedi yıl geçmiş hayat da bir misli pahalılanmıştı. Uğursuz haberi aldıktan sonra ben yine de bursun gereklerini yerine getiriyor, sanki yine Bayındırlık Bakanlığı'nda görevliymişim gibi *prefabrik inşaat* konusunda Bakanlığa gereken çalışmalarımı gönderiyordum. Burs süresinin sonunda bizim sektörün başındaki Madame de Colombie'ye giderek durumu anlattım, devletin geçimimi kestiğinden bahsetmedim tabiî, ama benim mimar olmakla beraber ressam yanım olduğunu da bildirdim, gerekenleri dilimin döndüğü kadar anlattım. Sevgili Madame de Colombie korkusundan tavşan uykusu uyumakla ömrünü geçirmiş matrâk-ı âzamdan daha erkek çıktı; benim burs süremi dört ay daha uzattı!...

Artık dönmemeye kararlıydım, düşe kalka 1962 yılına kadar geldim. Bu arada Paris'te Rue de Mont-Thobor'da bir kişisel sergim oldu, galeri sahibi satılan resimlerden para vermedi ama. Sergiye televizyon geldi, bunu gören Lille'deki bir galeri aynı yıl bana bir sergi açtı, bunu gören Paris'teki galerinin sahibi Claude Levin bana ayda 500 NF. vermeye başladı. Hiç olmazsa açlıktan kurtulmuştum, bu arada bir mimarlık bürosunda çalışmaya başlamıştım. Galeri sahibi resim veremediğim için beş ay sonra paramı kesti, mimarlıktan ka-

19 Kış mevsimi olduğu için koskoca Ankara yolcu gemisinde on-oniki kişi kadar yolcuyduk, Denizcilik Bankası'nda sigorta uzmanı olan mektep arkadaşım Talat Kurt, pek az bir fark ödeterek bu iltiması yaptırdı bana, tadı damağımda kalmıştır!..

zandığımla kaldım. Saati 10 NF.'dan günde on, oniki saat çalıştığım oluyordu, ama dayanıyor, biriktirdiğim parayla mimarlık işini bırakıyor, resim yapıyordum. İnsan yapısının dayanacağı bir çaba değildi bu, sağlığım bozuldu, bir de Alman sevgilim vardı, İngeciğim, Nancy'den gelmiş, bir elektronik bürosunda çalışıyordu, fakat güzel İnge'ye patronu rahat vermiyormuş, bana anlattı, galiba işi bırakmam lazım gelecek, dedi bana, artık ucuz kahramanlık mı, yoksa her şeyi göze almak mı neyse, İngeceğim dedim, göster şu herifi bana bir güzel döveyim; olmaz dedi, bana evlenelim, ben her zaman iş bulurum diyordu, elektronik mühendisiydi çünkü… Ama ben ağır bir depresyona girmiştim, en korktuğum şey gece olmasıydı; kendimi Gaffar Bey'i Bent deresi yokuşunda gördüğüm gibi görüyordum bazen uykuyla uyanıklık arasında. *O* koltuğunun altında bir ekmek somunu, saçları omuzlarına dökülmüş, sağ elinde keser, ayaklarında şıpıdık terlikleri, üstü başı lime lime, simsiyah bakışlarıyla gözlerini kırpmadan bakıyordu!.. Düşüyordum, uykuyla uykusuzluk arasında ışık hızıyla bir boşluğa düşüyor, ter içinde uyanıyordum bazen, odama giren tek ışık İngeciğimdi, onun da gelmesini istemiyordum. Tek istediğim kendi kendimle yalnız kalmaktı, kapkaranlık korkunç bir kuyunun dibinde yaşıyordum sanki… İngeciğimle bazen lokantaya gittiğimiz oluyordu, ama bütün istediğim odama dönüp yalnızlığımla başbaşa kalmaktı. Bu arada Gaffar Bey'in hayali aklımdan çıkmıyordu, Place du Tertre[20] yokuşunun başında tıpkı onun gibi dimdik duruyor, koltuğumda ekmek somunu yerine kendi kestiğim kafamı tutuyordum; sağ elimde *O*'nun keseri yerine kafamı kestiğim, kanları damlayan orak bulunuyordu, ayaklarımda paramparça terlikler, palaspâreler içinde, gözlerimi kırpmadan korkunç bir bakışla kendi gözlerime bakıyordum, olmayan başımdan olmayan saçlarım bir aslan yelesi gibi omuzlarıma düşmüş olurdu. İngeciğim *son cher turc*'ünün kendisini sevmediğini sanıp Amerika'ya çıktı gitti, onu uğurlamaya havaalanına gidemedim ama bir kahvede uzun uzun vedalaştık. Kendime gelmem, gelebilmem aylar sürdü, iyileştim, ilk işim kuyruğumdaki boş konserve kutusundan kurtulmayı düşünmek oldu, kalkıp geldim, *maskat-ı re'sime*[21]

20 Place du Tertre: Montmartre tepesindeki meydan. Burası bir ayrı cumhuriyettir, tambur çalan tek bir askeri bile vardır, turist uğrağı!..

21 Maskat-ı re'sime: Baş konulan yastık, doğulan yer.

küçük öğretmenlikler bularak yaşamaya çalışıyordum!..

Bir gün Beyazıt'ta Sahaflar'da dolaşırken küçük bir kitap ilişti gözüme, adı *Öğretmen Gafur*'du[22] aldım, Çınaraltı'na giderek okumaya başladım. Öyküler vardı kitapta, tadına doyulmaz öyküler, Samet Ağaoğlu yazmış, ilk öykü bizim hocamız Gaffar Bey'in öyküsüydü, adı meğerse Gaffar değil Gafur'muş, öyle ya, Allah gaffar-ı rahim değil, gafûr-u rahimdir, bunu bile nasıl olup da akıl edememiştik. Kitabı okudukça benim için hiçbir anlamı olmayan Samet Ağaoğlu büyüdü gözümde, hem soylu bir insan, hem de soylu bir yazar olarak. Yassıada olaylarını düşündüm, Samet Ağaoğlu Benî İsrâil'in günahlarını yükleyerek çöle saldığı günah tekesi gibi hiçbir zaman Menderes'i suçlayıp arkasına gizlenmemişti, her zaman sorumluluğunun sahibi olduğunu gösterdi, soylu bir kişiliği olduğunu kanıtladı, kitabı da soylu bir yazar olduğunu gösteriyor; keşke politika pisliğine atılmasaydı da yazar olarak kalsaydı diye düşünüyorum. Sevim Burak'ın *Yanık Saraylar*'ı gibi derinlemesine, Tezer Özlü'nün *Soğuk Kış Geceleri*[23] kadar da sevimli bir kitap, üstelik yıllarca kafamın içinde karanlıklarda kalmış bir soruyu da aydınlatıyor, oldukça aydınlatıyor!..

Şöyle anlatıyor Samet Ağaoğlu: "Akşamdan beri odamı dolduran bu gürültüyü dinliyorum. Arada bir pencereden bakıyorum. Denizin olduğu tarafta beyaz gölgeler birbiri üstünden sıçrıyorlar, kayboluyorlar, yine gözüküyorlar! Bütün gürültü bunlardan mı geliyor? Bunlar benim aşina olduğu gölgeler! Hepsini birer birer tanıyorum. Neden penceremin altında feryatlarla, çığlıklarla koşuşuyorlar? Yapayalnız kalmak için kapandığım bu otel odasında beni nasıl buldular... On sekiz yirmi satır yazı, şöyle bitiyormuş, birazdan şafak ağaracağı sırada da size geleceğim. Hepiniz beni kucaklayarak uzaklara, çok uzaklara götüreceksiniz!"

Bir kâğıt parçasındaki bu satırları acaba kim yazmıştı?.. diye soruyor Ağaoğlu, otelden benden evvel bu odada kalanları sordum. Defteri getirdiler. Birçok gelip geçenler arasında şu isim

22 Samet Ağaoğlu, *Öğretmen Gafur*, İstanbul: Varlık Yayınları, Nisan 1953, öykü kitabı, 104 sahife.

23 *Çocukluğun Soğuk Geceleri*.

gözüme çarptı, diyor: "Öğretmen Gafur"... Bir ay önce gelmiş, yalnız bir gece kalmış!.. Otelci iyi hatırlıyorum dedi, diye anlatıyor; "Perişan bir kıyafet, saç sakal birbirine karışmış, insanın yüzüne dik dik bakıyor, yalnız yumuşak, sakin bir sesi vardı. Parasını akşamdan verdi, ertesi sabah görmedim" demiş, otelci!.. Çınaraltı'nda gölgeler inmeye başladı bile, kitabı elimden bırakamıyorum, bu bizim Gaffar Bey dediğimiz hocamızın *hikâyesi* düpedüz, birtakım şeyler kafamda belirmeye başlıyor!..

Gafur'u onbeş sene evvel Ankara'da tanıdım. Bazısı memur bir kısmı lisede, orta mektepte öğretmen olan birkaç arkadaşla yaptığımız toplantılara o da katılmıştı, diye anlatıyor; zayıf, ortadan biraz uzun esmer bir insandı. İri siyah gözlerinde zaman zaman parlayan heyecan ışıkları müstesna, hemen hemen devamlı bir *melal* okunuyordu!.. Toplantılarda konuşmalarda pek az lafa karışırdı, diye anlatıyor; Gafur'un insan ruhunu tahlil ederken söylediği orijinal sözlerden birini çok iyi hatırladığını söylüyor: – İnsan ruhu herkesin kolaylıkla söylediği gibi karanlık bir kuyuya benzemez. Aksine olarak içi ışık dolu bir kuyudur, sizi gözlerinizi kamaştırarak çeken bir ışık içinde iner, inersiniz! Işıklar durmadan renk değiştirirler, her renk sizi biraz daha derine götürür!..

Bu sözlerde *O*'nun bize yıllar, yıllarca evvel okuyup kafamıza sokmaya çalıştıklarından bir şeyler varmış gibi geliyordu bana; küçücük kitabın sahifelerini yutar gibi okuyorum. Aradan epice zaman geçmiş; Gafur buna bir roman yazıyorum, cemiyetimizin bütün hastalıklarını bu romana koyacağım, demiş sonra biraz tereddütle ilave etmiş: Ve kendi fikirlerimi!.. Gafur bu sözleri söyledikten sonra birden elimi yakaladı; yüzünü yüzüme yaklaştırarak fısıldar gibi bir sesle, senden rica ediyorum, bu romanı yazdığımı kimseye söyleme. Hele …'nın duymasını hiç istemiyorum demiş!..

Bir kış günü Gafur çalıştığım vekâletteki büroma geldi. Sırtında paltosu, başında şapkası yoktu, yüzü sararmıştı, titriyordu, diye sürdürüyor Samet Ağaoğlu; oturur oturmaz, alçaklar, diye başlamış; alçaklar, nihayet bana çoktan beri beklediğim hiyaneti yaptılar!..

– Ne oldu Gafur?..

– İstifa ettim, her şeyi göze aldım. Aç kalacağım, sefil olaca-

ğım, fakat bunlarla beraber olmayacağım!..

– Neden istifa ettin?.. Sana ne yaptılar?..

Gözlerini yüzüme dikti, diyor:

– Ne yapacaklar? Fikirlerimi çalmaya kalkıştılar. O kadın vasıtasıyla!.. Onu karşıma çıkardılar. O bir cadıdır! Dinle, sana hepsini anlatacağım. Bir aydır dikkat ediyordum, mektepte bütün diğer öğretmenler, hatta talebeler yüzüme tuhaf tuhaf bakıyorlar, benimle konuşmaktan çekiniyorlar!.. İş biraz aydınlanıyor, Gaffar Bey hastalıkların en kötüsüne, *manie de parsecusyon*'a[24] tutulmuş. Mimar Şevki Balmumcu da tutulmuştu, kimse kurtaramadıydı, kurtuluşu olmayan bir hastalık!..

Bu düşünceyle istifaya karar verdim, dün de istifa ettim, Bakanlığa yolladım!.

– Peki Gafur, şimdi ne yapacaksın?.. Paran var mı?

Garip bir şekilde gülmüş,

– Param yok. Paltomla şapkamı sattım, birkaç hafta idare eder geçinirim. Ötesine Allah kerim!.. Gafuru aylarca görmedim. Sorduğum kimseler de kendisinden bir haber vermediler. Hemen hemen unutulmak üzere olduğu bir sırada bir sabah birdenbire karşı karşıya geldik. Eskisinden daha zayıflamıştı. Kravatsız gömleğinin açık yakasından kıllı göğsü görünüyordu. Üstü başı perişandı. Ayaklarında terlikler vardı. Sapsarı yüzünde ateş gibi parlayan gözleriyle yüzüme baktı. Sonra emreder gibi sert bir sesle, gel dedi; bana bir kahvaltı ısmarla!

Bir pastahaneye girdik. Yumurtadan çeşitli pastalara kadar ısmarladığım kahvaltıyı konuşmadan büyük bir iştahla yemeğe koyuldu. Sanki haftalardan beri aç kalmıştı. Lokmaları hemen hemen çiğnemeden yutuyor, uzamış bıyık ve sakalına takılan parçaları yalıyordu... Birdenbire konuşmaya başladı: – Şimdiye kadar nerede olduğumu sormadın. Beni hastahaneye götürdüler. Daha doğrusu tımarhaneye! Sözde deli olmuşum. Sefiller! Onları mahvedecek fikirlerimi neşretmeyeyim diye bunu bana yaptılar. Halbuki hiçbir şeyim yok. Görüyorsun arslan gibiyim! Bunun acısını elbette onlardan alacağım!..

Seni ne zaman hastahaneye götürdüler? Hiç haberim yok!.. Dişlerini gıcırdatarak cevap verdi: – Herkesten gizli olarak kal-

24 Manie de pessecution: Herkesten şüphelenme, takip edildiğini sanma hastalığı.

dırdılar. Seninle konuşmamızdan birkaç hafta sonra, o kadına karşı mahkemeye başvurdum, bu fikir hırsızlarını mahkûm ediniz, dedim, istidamı kabul etmek istemediler. Birkaç kişiyi yumruklayarak Adliyeden çıktım, eve geldim. O gece beni alıp götürdüler...

Kitabı okudukça sanki beynimin içindeki sisler dağılır gibi oluyor, birtakım şeyleri daha iyi anlamaya başlıyordum sanki. Gafur'u o günden sonra her defasında biraz daha perişan, biraz daha sefil gördüm diye devam ediyor Samet Ağaoğlu. Saçları omuzlarına kadar uzadı, sakal ve bıyıkları, bütün yüzü sardı. O zaman başı mühip bir manzara aldı. Bir arslan başına benziyordu, sokaklarda terliklerini sürükleyerek avare avare dolaşıyor, kendisine para vermek isteyenlere dikkatle bakarak uzaklaşıp gidiyordu. Aşçılar ona parasız yemek yediriyorlar, kahveciler çay ve kahve ısmarlıyorlardı.

Bir sonbahar akşamı yine karşılaşmışlar, asfalttan ayrılarak küçük bir derenin kenarında oturmuşlar, elini alnına götürerek: – Şuradaki ağrı hiç geçmedi diye konuşmuş, dindirmenin tek çaresini düşünmemekte buldum diye devam etmiş. Beynimin içindeki harabede gezinmekten sonsuz bir haz duyuyorum, bazen o harabede kendimi, öğretmen Gafur'u buluyorum. Bana sen neden böyle oldun diye soruyor, neden böyle oldun? Ona, kardeşim diyorum. Böyle olmak mukaddermiş. Hem ne oldum ki! Sen hâlâ beyhude fikirlerin esirisin. Bense bütün fikirlerin sultanı oldum!..

Gafur batmak üzere olan güneşe bakarak devam etmiş: – Birazdan karanlık çökecek. Bu sizlerin uykuya dalmanız için bir işarettir. Benim için ise ruhumun bütün ışıklarının yanacağı an geldi. Artık hepsi benim olan Çin'den Türkistan'a, Türkistan'dan Efgan'a kadar olan ülkelerde dolaşabilirim!.. Bu Gafur'la son konuşması olmuş!..

30 Ocak 1993, Cumartesi, saat sabahın beşi, masamda oturuyorum. Gaffar Bey, müdürün bahçesine bakan sınıfta. Tam altmışyedi yıl olmuş; eski yazıyla yazmak için yaptığım ucu kaleme takarak gözlerinde sevinç, mutlulukla yazdığı günlerden beri ne kadar zaman geçmiş, ben ihtiyar bir insan olmuşum, ama *O* hâlâ genç. Bent deresine inen yokuşun üstünde durmuş,

yeleleri omuzlarına dökülmüş, sol koltuğunda bir ekmek somunu, sağ elinde keser, gözleri ateşler saçarak uzakta bir yere bakıyor gözlerini kırpmadan, taş bir köprünün mahmuzu gibi âdeta; taşmış bir su gibi kalabalık onun uzağından akıp geçiyor, o kimseyi görmüyor, yaz diyor tahtaya kaldırdığı *talebeye*: – Saçma, saçma, otuz iki yavrunun yuvasını dolduran saçma!.. Düşünüyorum saçmanın yuvasını doldurduğu otuz üçüncü yavru acaba kendisi değil miydi diye!..

Viktor Hugo'nun ANANKE'si[25] bu muydu yoksa!…

25 Ananke: Viktor Hugo bir gün Paris'te Notre-Dame'ı gezerken bir taşın üzerine bir işçinin kazımış olduğu Latince kader anlamına gelen bu kelimeyi görmüş, sonra yıllarca aramış, o taşı bulamamış.